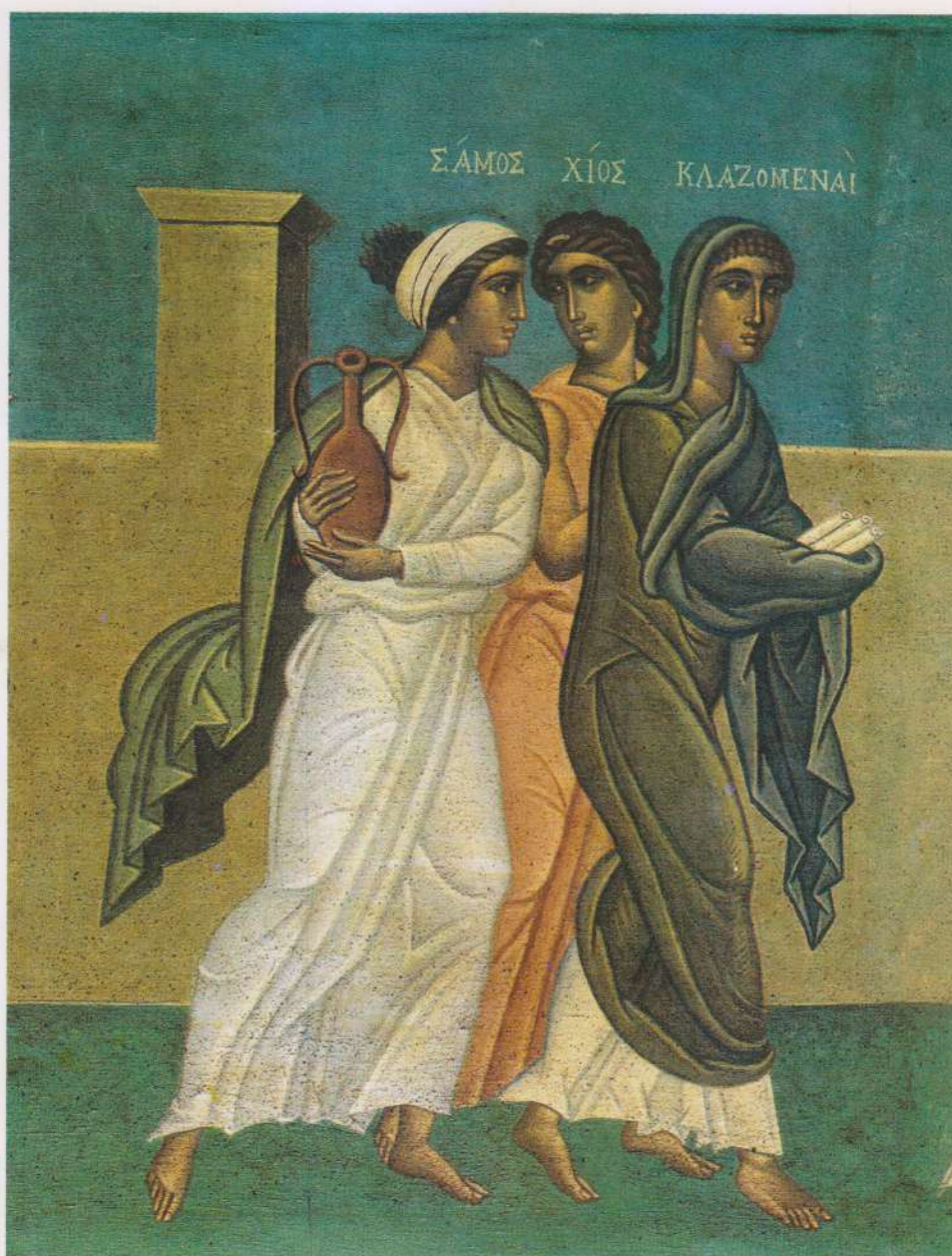

ΕΛΛΟΠΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ '92

ΤΕΥΧΟΣ 13 • ΔΡΧ. 600

«Υπάρχει κάποια (χώρα) Έλλοπια.. με ωραία λιβάδια... γιατί εδώ κατοικοῦσαν οἱ Σελλοί, αὐτοὶ ποὺ τότε λέγονταν Γραικοί - καὶ τώρα Ἕλληνες».

(Στράβων. Ζ, 7, 9 C 328 —
—Αριστοτέλους Μετεωρικά 14)

Έλλοπια
Έκδοση
για τα εθνικά θέματα
Νοέμβριος - Δεκέμβριος '92

ISSN 1105 - 6959

Ιδιοκτησία: «ΕΛΛΟΠΙΑ»,
μη κερδοσκοπική εταιρεία,
Χαβρίου 3,
105 62 ΑΘΗΝΑ
Αθήνα, τηλ. 3241.039

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο:
Γιώργος Θ. Ζερβίδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
για 6 τεύχη 3.600 δρχ.
για 12 τεύχη 7.200 δρχ.
Υπηρεσιών: για 12 τεύχη 9.000 δρχ.
— Κύπρος
για 6 τεύχη 8£
για 12 τεύχη 16£
Υπηρεσιών για 12 τεύχη 20£
Εξωτερικού
— Ευρώπη
για 6 τεύχη 25 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 50 δολ. Η.Π.Α.
— Άλλες χώρες
για 6 τεύχη 26 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 52 δολ. Η.Π.Α.
— Μαθητών - Φοιτητών
έκπτωση 30%
Αλληλογραφία
Εμβάσματα - Επιταγές:
Περιοδικό Έλλοπια
Χαβρίου 3
105 62 ΑΘΗΝΑ

Εξώφυλλο 13ου τεύχους: Φώτη Κόντογλου.
Προσωποποιήσεις Ιωνικών Πόλεων, 1937.
Λεπτομέρεια τοιχογραφίας στο Δημαρχείο
Αθηνών

Μερικές μόνο από τις διαφημίσεις σ' αυτό
το τεύχος έχουν εμπορικό χαρακτήρα.

Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Φωτοστοιχειοθεσία:
«Φοινίκη», Κωλέττη 15,
τηλ. 3612.649

Αναπαραγωγές φιλμ:
«Υψιλον», Εμμ. Μπενάκη 37
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΑΘΗΝΑ Α.Ε., Κουμπούρη Ευγενία
Ευριπίδου 87

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

Αγτζίδης Βλάσης
τηλ. 9331.194
Δεληγιαννάκης-Χιτήρογλου Μανόλης
Ζερβίδης Θ. Γιώργος
Καλουδιώτης Δημήτρης
τηλ. 7644.658
Κοροβίνης Βαγγέλης
τηλ. 8223.623
Μανίκας Νίκος
τηλ. 6715.251
Ορφανουδάκη Νίκη
Τελιγάδας Νίκος
τηλ. 6920.850

ΜΟΝΙΜΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ

Αλεξάνδρου Γιώργος
Ανδρεάδης Γιάγκος
Αξελός Λουκάς
Βεργέτη Μαρία
Βουρδουμπάκης Βαγγέλης
Βρανόπουλος Α. Επαμ.
Γεώργμας Κώστας
Γιανναράς Χρήστος
Δάλκος Χρήστος
Δανίκας Μιχαήλ
Δημόπουλος Δημήτρης
Ιωάννου Χρήστος
Κ. Αλή
Κακουριώτης Σπύρος
Καραγεωργίου Τασούλα
Καραμπελιάς Γιώργος
Κόρπας Παναγιώτης
Κυριακίδης Γιάννης
Κωφόπουλος Γιώργος
Λαζαρίδης Διαμαντής
Λαζάρου Αχιλλέας
Λάζος Χρήστος
Λέζος Νίκος (Βορειοηπειρώτης
πρόσφυγας)
Λιάρος Διονύσιος
Λιολιούσης Κώστας
Λουκέρης Κώστας
Μαστραπάς Σάββας
Μπινιχάκης Θεόδωρος
π. Γεώργιος Μεταλληνός
Ξυδιάς Βασίλης
Πάνου Δημήτρης
Παπαγιαννόπουλος Γιώργος
Παπαθανάκης Σταύρος
Παπασαματέλος Σταμάτης
Πιρπιρης Γιάννης
Πολυχρονίδης Νικόλαος
Πράσος Γιώργος (Βορειοηπειρώτης
πρόσφυγας)

Ραπτόπουλος Θεόδωρος
Ραπτόπουλος Σωτήρης
Ρηγοπούλου Πέπη
Ροδάκης Περικλής
Σαρρής Νεοκλής
Στοφορόπουλος Θέμος
Σχίζας Γιάννης
Τσουκάτου Στέλλα
Φίλης Δημήτρης
Χατζηαντωνίου Κώστας
Χολέβας Κώστας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος
Ζιάκας Θεόδωρος
τηλ. 943403
Τζιούμπας Θανάσης
Φιλανιώτης Τάσος

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Παπαγεωργίου Γιάννης

ΛΕΜΕΣΟΣ

Μακρίδης Ανδρέας
Μακρίδης Κώστας
Μελκή Άντρη
Παστελλάς Ανδρέας
Χρησιτίδης Νίκος (ο Κρητικός)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Αντωνιάδου Μύρια
Βιολάρης Μάριος
Γεωργιάδης Θεόφιλος
Δημητρίου Μαρίνα
Ευθυμίου Ντίνος
Καλλένος Λάμπρος
Καραλιώτας Γιάννης
Κυθραιώτης Γιώργος
Κύρρης Κώστας
Λαζάρου Πέτρος
Μαύρος Λάζαρος
Οικονομίδου Φλωρίτα
Παναγιώτου Αλέκος
Παύλου Σάββας
Πίγγουρας Λάκης
Προδρόμου Πρόδρομος
Σογκιούρογλου Σίμης
Τζίβας Γιώργος
Χατζηχριστοδούλου Πέτρος

ΧΑΝΙΑ

Μαχαιριδης Χρήστος

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Τσίρκας Χρήστος (Μελβούρνη)

ΓΕΩΡΓΙΑ

Καρυπίδης Γιάννης (Τιφλίδα)
Πολιτίδης Χαράλαμπος (Σοχούμι)
Χιονίδης Ηρακλής (Βατούμι)

ΡΩΣΙΑ

Κεσσιδης Θεοχάρης (Μόσχα)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

70 ΧΡΟΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

«Πῶς νά δεχθεῖ κανεῖς καί νά πιστέψει ὅτι ἐξέλιπε διά παντός ἀπό προσώπου γῆς καί ἱστορίας, ἀπό τήν κοιτίδα του, ὁ μέγας καί ἀρχαῖος λαός τῶν Ἰώνων...»*

Πέρασαν ἤδη εβδομήντα χρόνια ἀπό τήν ἥττα του ἐλληνικοῦ στρατοῦ στο Σαγγάριο, τή σφαγή του ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σμύρνης, τήν καταστροφή τῶν πανάρχαιων ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί του Πόντου. Μαζί χάθηκε καί ἡ ἐλληνική Ἀνατολική Θράκη, που ἱστορικά υπήρξε ἡ ἐνδοχώρα τῆς Κωνσταντινούπολης.

Πολλά γράφτηκαν γιά τήν ἐπέτειο καί ἄλλα θα γραφοῦν ἀκόμα. Ὁ ἐλληνισμός ὅμως νοιώθει ἕνα κενό ἀντικρούζοντας τήν ἄδεια πια ἀπό Ἕλληνες, γῆ τῆς Ἰωνίας.

Ἡ μικρασιατική ἐμπειρία ἔχει στίς μέρες μας μία ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα, ἡ ὁποία καθορίζεται ἀπό τὰ συγκλονιστικά γεγονότα που διαδραματίζονται στον πλανήτη με τήν κατάρρευση τῆς «νέας τάξης πραγμάτων» του 22 καί τίς προσπάθειες δημιουργίας ἐθνικῶν κρατῶν στή γειτονική μας Γιουγκοσλαβία καί στήν πρώτην ΕΣΣΔ.

Εἶναι ἴσως περίεργο, ἀλλά τὸ μικρασιατικό δράμα «εμπλέκεται» σέ σύγχρονες διαδικασίες. Ἡ ἴδρυση τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης ταυτίστηκε με τὸν τρόπο τῆς με τήν ἐλληνική ἥττα, ἐνῶ οἱ διαδικασίες δημιουργίας σήμερα καθαρῶν ἐθνικῶν κρατῶν, παραπέμπουν στίς ἀρχές του αἰῶνα μας, ὅταν ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἀναγκαιότητα ὁδηγοῦσε τούς ἐξαθλιωμένους ἐλληνικούς πληθυσμούς τῆς Ἀνατολῆς στή σφαγή καί στο ξεριζωμό.

Με τήν Μικρασιατική Καταστροφή ὁ ἐλληνισμός ἀπώλεσε τίς ἱστορικές ἐλληνικές περιοχές τῆς Ἀνατολῆς: τὸν Πόντο, τήν Ἰωνία, τήν Ἀνατολική Θράκη. Ἡ σύγχρονη Τουρκία δημιουργήθηκε με τίς γενοκτονίες τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου τῆς τουρκικῆς ἀστικής τάξης υπήρξε προϊόν τῆς καταλήστευσης τῶν ἐλληνικῶν καί ἀρμενικῶν περιουσιῶν.

Ἐξ αἰτίας μίας ἀκατανόητης πολιτικῆς του ἐθνικοῦ κέντρου, ὁ ἐλληνισμός ἀπώλεσε καί τήν ἐθνική του μνήμη. Ἡ «ἀναγκαιότητα» τῆς ἐδραίωσης ἐλληνο-τουρκικῆς φιλίας ὁδηγήσε σέ ἀκραία καταστολή τῆς μνήμης τῶν ἐκατομμυρίων προσφύγων τῆς Ἀνατολῆς, που ἀντικειμενικά ἦταν θανάσιμοι ἐχθροὶ του τουρκικοῦ κράτους. Ἐτσι εὐκόλα παραχωρήσαμε στήν Τουρκία τὸ δικαίωμα πλήρους οἰκειοποίησης τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς.

Σήμερα ὅμως ἦρθε ἡ στιγμή νά θυμίσουμε σέ ὅλους τί σημαίνει σύγχρονο τούρκικο κράτος. Νά θυμίσουμε σέ ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμο τίς γενοκτονίες τῶν Ἑλλήνων στον Πόντο καί στήν Ἰωνία, νά ἀναδείξουμε τήν κεντροασιατική προέλευση τῶν Τούρκων. Γιατί, ἀν δὲν ἔχουμε τήν ἰκανότητα νά υπερασπίσουμε τήν ἐθνική μας μνήμη, δὲν θα μπορούμε νά υπερασπίσουμε οὔτε τήν ἐλεύθερη Κύπρο, οὔτε τήν Θράκη!

Τὸ μικρασιατικό δράμα εἶναι σήμερα περισσότερο ἐπίκαιρο παρά ποτέ. Ἡ «νέα τάξη» που ἐπικράτησε μετὰ τὸ 1922 σήμερα φθάνει στο τέλος τῆς. Ἡ κατανόηση αὐτῆς τῆς ἀπλῆς ἀλήθειας θα ἀποδείξει ἀν εἴμαστε ἰκανοί ὡς Ἕλληνες νά διδασκόμαστε ἀπὸ τήν ἱστορία μας καί νά ἀντιμετωπίζουμε με ἀξιοπρέπεια τὸ ἱστορικό μας παρελθόν.

Στὰ ἀνατολικά τῆς Τουρκίας ἀγωνίζεται τὸ κουρδικό ἔθνος γιά τήν ἐθνική του ἀποκατάσταση. Ὁ ἀγώνας αὐτός τῶν Κούρδων, ἔχει ἀμεση σχέση με εμᾶς ἐφ' ὅσον ὁ κουρδικός λαός εἶναι ὁ τελευταῖος γηγενῆς πληθυσμός τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί ἀγωνίζεται κατὰ τῶν Τούρκων κατακτητῶν. Ὁ ἀγώνας τῶν Κούρδων εἶναι συνέχεια τῆς προσπάθειας τῶν Ἑλλήνων νά ἀπελευθερώσει τὸν ἀλύτρωτο ἐλληνισμό τὸ 1919-1922. Ἡ καταστολή του κουρδικοῦ κινήματος εἶναι ἡ ολοκλήρωση τῆς προσπάθειας «ἐθνικοῦ ξεκαθαρίσματος» τῆς Τουρκίας, μίας προσπάθειας που πληρώθηκε πολὺ ἀκριβὰ ἀπὸ τούς Ἴωνες, Ἀνατολικοθρακιώτες καί Πόντιους συμπατριῶτες μας.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργεί τελείως νέες συνθήκες. Η αναγέννηση της ορθοδοξίας και η επανασύσταση της Ρωσίας αποτελούν πολύ καλή εξέλιξη για τα συμφέροντα του ελληνισμού, αρκεί με μια εμπνευσμένη πολιτική να αποτρέψουμε την εμφάνιση του πανσλαβισμού. Στα νότια βρίσκονται η ορθόδοξη Γεωργία και η επίσης χριστιανική Αρμενία. Τά κράτη αυτά της Υπερκαυκασίας ιστορικά επικοινωνούσαν με τη Δύση μέσω του ελληνισμού.

Η επαναδημιουργία τους έρχεται να μας θυμίσει ότι η Ελλάδα δεν είναι μόνο βαλκανικό κράτος. Το ένα τέταρτο του πληθυσμού της προέρχεται από την Μικρά Ασία και τον Πόντο. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αποτελεί το νοτιώτερο μέρος της Βαλκανικής Χερσονήσου, είναι παράλληλα νησιωτικό κράτος και ανήκει, μέσω της Κύπρου, στη Μέση Ανατολή. Η αυτονομία των χριστιανικών κρατών της Υπερκαυκασίας τονίζει και τον ιστορικό ρόλο του ελληνισμού με την Ανατολή. Η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος που διαθέτει ιστορικές υποθήκες και ζωντανό πληθυσμό στο χώρο αυτό. Αρκεί να γίνουμε ικανοί να αναλάβουμε το ρόλο που μας έχει κληροδοτήσει η ιστορία.

Εξ άλλου, εκτός από την ηθική αναγκαιότητα μιας εθνικής πολιτικής στη Μαύρη Θάλασσα και στην Υπερκαυκασία, υπάρχουν και πολύ συγκεκριμένα οφέλη για την απόκρουση του τουρκικού ιμπεριαλισμού. Σύντομα τα βορειοανατολικά σύνορα της Τουρκίας θα γίνουν ανασφαλή. Και η περιβόητη ανάδειξη της σε πόλο αναφοράς των τουρκόφωνων της Κεντρικής Ασίας δεν αποκλείεται να αποδειχθεί αδιέξοδος δρόμος και να εξελιχθεί σε μπουμέρανγκ, εφ' όσον θα την εμπλέξει σε έριδες και θα τροφοδοτήσει το εθνικό πρόβλημα μέσα στην ίδια την Τουρκία.

Πρέπει επίσης να κατανοήσουμε τη βαθιά σχέση των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ με τη Μικρασία και να συνειδητοποιήσουμε ότι μέχρις ότου καταφθάνουν Έλληνες Πόντιοι πρόσφυγες από την Κεντρική Ασία και τον Καύκασο, το Μικρασιατικό ζήτημα θα παραμένει ανοιχτό.

Η υπενθύμιση του ελληνικού παρελθόντος της Ανατολής πρέπει να εκφραστεί με πολύ συγκεκριμένους τρόπους, όπως η διεκδίκηση με κάθε τρόπο της αρχαίας και βυζαντινής κληρονομιάς της ελληνικής Ανατολής που σκυλεύει ο τουρκικός εθνικισμός και υποστήριξη των προσπαθειών των γόνων των προσφύγων να θέσουν ζητήματα διεκδίκησης των αλύτρωτων πατρίδων.

Η μικρασιατική εμπειρία είναι πολύτιμη στην εποχή μας! Η κατεχόμενη Κύπρος και η Βόρειος Ήπειρος, ανοιχτές πληγές στο σώμα του ελληνισμού απαιτούν την ενεργοποίηση των όπου γης Ελλήνων. Η εποχή μας είναι άκρως ενδιαφέρουσα και κανείς δεν μπορεί να αντιστρέψει την διαδικασία εθνικής αυτογνωσίας και ορισμού ξεκάθαρων στόχων για το έθνος μας. Εξ άλλου σήμερα είναι η τελευταία μας ευκαιρία να αποδείξουμε ότι το μικρό κράτος της Ελλάδας, σύγχρονη επιβίωση μιας πολύ μεγάλης ιστορίας και επιρροής, διατηρεί ακόμα τα ίχνη της παλιάς ευφύιας.

Βλάσης Αγτζίδης

* Βλ. άρθρο Β. Καπάνταη.

Τά χαρακτηριστικά του αφιερώματος «70 ΧΡΟΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑ» είναι του διακεκριμένου μικρασιάτη χαρακτήρα Φώτη Μαστιχιάδη· ο Φ.Μ. 79 ετών σήμερα, γεννήθηκε στο Αϊβαλί. Μετά τον διωγμό του '92 βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη, για να εγκατασταθεί οριστικά στην Αθήνα το 1939· είναι μαθητής του Κόντογλου και έχει πάρει μέρος σε πολλές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Μπράβο η τέταρτη γενιά!

Ξεσκονίζοντας το αρχείο μου και ρίχνοντας κάποιες ματιές σ' αυτό έπεσα πάνω σε μια καταπληκτική έκθεση ενός παιδιού δευτέρας δημοτικού. Στην έκθεση που είχε τίτλο «το χωριό της γιαγιάς μου» έγραφε τα εξής:

Εγώ θα σας γράψω για το χωριό της προγιαγιάς μου. Ζούσε σε ένα χωριό κοντά στην Τραπεζούντα, που είναι στον Πόντο. Στην αρχή ήταν ωραία και καλά. Φύτευαν καρδιές, φουντουκιές και σιτάρια. Είχαν ωραία χωράφια. Είχαν σπίτια που ήταν ψηλά. Είχαν τζάκι και κρέμαγαν κατσαρόλες στον τοίχο της κουζίνας. Στην αυλή τους είχαν λουλούδια, μαργαρίτες, τριαντάφυλλα και γιασεμί. Στις γιορτές μαζεύονταν στην πλατεία και τραγουδούσανε και χορεύανε ποντιακούς χορούς. Ένας τέτοιος χορός είναι και ο χορός των μαχαιριών. Ένας τραγούδαγε και άλλος έπαιζε την

λύρα. Φοράγανε στολή μαύρο με κίτρινο και μπότες μαύρες. Μετά από λίγα χρόνια ήρθαν κάποιοι άνθρωποι παράξενοι, Τούρκοι. Ο αρχηγός τους είπε να διώξουνε τους Πόντιους. Ήταν όμως και μερικοί καλοί Τούρκοι που μένανε στον Πόντο. Η γιαγιά Λισάφ άφησε το χωριό της και ήρθε στην Ελλάδα και από τότε είναι οι Τούρκοι στην Τραπεζούντα. Αισθάνομαι λυπημένος που η γιαγιά μου έμεινε χωρίς χωριό. Φταίγανε όμως και οι άλλοι λαοί γιατί αφήσανε τους Τούρκους να μούνε στον Πόντο.

Η έκθεση αυτή γράφτηκε τον Ιανουάριο του 1988 από τον Λευτέρη Νικολαΐδη, γιο του σημερινού Δημάρχου Περάματος.

Μην πείτε όμως ότι η τέταρτη γενιά, εφοδιασμένη με την ιστορική γνώση, δεν είναι καταπληκτική!

B.A.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ (ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ - ΜΑΧΗ - ΠΕΛΑΣΓΟΣ - ΡΗΣΟΣ)
 ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΚΡΟΚΕΡΑΜΟ - ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡ. ΓΙΑΝΝΑΚΕΝΑΣ ΑΧ.ΠΑΡΑΣΧΟΥ 127, ΤΚ 114 75, ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ. 6440021

Νίκου Ανδριώτη DER FÖDERATIVE STAAT VON SKLORJE UND SEINE SPRACHE	1.400	Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως	
Ήθναςίου Α. Κόρμαλη ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ	1.300	ΘΡΑΚΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ	2.000
Ήθναςίου Α. Κόρμαλη ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ. Ή άλύτρωτη Ήρφοική γή	600	Γιάννης Μαγκριώτης	
Ήθναςίου Α. Κόρμαλη ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΓΗ	600	Ο ΕΠΕΚΤΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ...	1.000
Δημητρίου Ν. Ήφραμίδη ΠΟΝΤΟΣ	800	Κώστας Θρακιώτης	
Ήωάννου Χρ. Γιαννάκενα ΒΟΡΕΙΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ Ή Ήπάντηση στά Σκόπια ...	1.000	ΛΑ΄Ι-ΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ	2.500
Θαλή Μυλωνά		Ήναστάσιος Πολυζωΐδης	
Η ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ..	300	ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΗΤΟΙ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
Λάζαρου Γαβαλά ΕΘΝΙΚΟ ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ	900	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ (1874) 2 ΤΟΜΟΙ	3.700
Ήωάννη Μάλλωση Ο ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ..	700	Περικλής Ροδάκης Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ	
Ναταλίας Π. Μελά ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ	900	ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ-ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	1600
Ήωάννη Ήρ. Μάλλωση		Ζάρεβαντ ΠΑΝΤΟΥΡΑΝΙΣΜΟΣ	2.000
Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΣΣΛΙΝ ΕΝ ΤΗ ΕΞΟΡΙΑ	1.100	Ν. Σκούφου (1817) ΔΟΚΙΜΙΟ ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΥ ..	600
Περικλής Ροδάκης		Γ.Π. Κορωναίου ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ	
Ο ΓΟΡΔΙΟΣ ΔΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΟΤΗΤΩΝ-Η ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ		ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ	350
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ	2.300	Π. Καρολΐδη	
Γιάννης Μαγκριώτης ΠΟΜΑΚΟΙ Ή ΡΟΔΟΠΑΙΟΙ.....	800	Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ...	700
Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης		Μυρτίλου Ήποστολΐδη ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ	650
ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΦΥΛΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ	3.000	Εύριπίδης ΡΗΣΟΣ - ΤΡΑΓΩΔΙΑ	800
Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΕΣ		Γιάννης Χολέβας	
ΠΑΤΡΙΔΕΣ-ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ, ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ		ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΛΑΒΟΦΩΝΟΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2.500
ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ	1.500	Χρ. Κηπουρός ΘΡΑΚΗ! ΘΡΑΚΗ!	1.000
Νίκος Ήτζεμόγλου		Μάκη Ήντωνόπουλου	
Τ΄ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	5.000	Ο ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ	2.500
		Μάκη Ήντωνόπουλου	
		ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΙΑΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ	1.200

ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ ΜΕ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ Ή ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ;

του Κώστα Λουκέρη

Λοιπόν, ως παροδικός Έλληνας του εξωτερικού —σπουδάζω στη φίλη και σύμμαχο Ολλανδία— βρέθηκα με το λεωφορείο που μίσθωσε η Ελληνική Κοινότητα Χάγης στη Βόννη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στο συλλαλητήριο για το «Μακεδονικό», που την ώρα που γράφεται αυτό το κείμενο οδεύει προς την «επίλυσή του».

Μέσα λοιπόν στην εποχή της ηττοπάθειας, μέσα στα χρόνια της απουσίας εθνικών ή άλλων στόχων, μέσα στη φυγή απ' το πουθενά στο τίποτα πήγα κι εγώ να δω την αφύπνιση. Πριν κάμποσα χρόνια το να ξεκινούσαν Έλληνες της Ευρώπης για συλλαλητήριο με θέμα κάποιο εθνικό ζήτημα θα θεωρείτο «εθνικιστική έξαρση, προίον κύκλων ανωμαλίας (ίσως λίγο από Κυπριακό με σάλτσα σοβιετικών ειρηνιστικών πρωτοβουλιών για να δένει το πράγμα... κι αυτό πολύ ήταν...)». Έχει όμως ο καιρός γυρίσματα.

Οι 20.000 και παραπάνω Έλληνες που συγκεντρώθηκαν το κυριακάτικο μεσημέρι της 22ας Μαρτίου στη Βόννη έδωσαν και αυτοί το μήνυμα της αφύπνισης. Μέσα σε καταρακτώδη βροχή, κάτω απ' τον γκριζο ουρανό και τις μαύρες ομπρέλες άνοιξαν τα χαμόγελα της αντάμωσης. Μετανάστες του '60 και του '70 μαζί με τα γερμανοαναθρεμμένα παιδιά τους, αυτά που στην Ελλάδα λέμε «οι Γερμανοί» και στην Γερμανία αποκαλούν «οι Έλληνες», μαζί με Έλληνες από το Βέλγιο και την Ολλανδία συγκεντρώθηκαν, για να συμπληρώσουν το μήνυμα του ελληνισμού όπου γης. Και δεν ήταν εθνικιστική έξαρση. Γιατί μόνο εθνικιστής δεν λέγεται αυτός ή αυτή που αμύνεται για τα δίκαια της πατρίδας του. Λέγεται πατριώτης, λέγεται αγωνιστής του δικαίου. Κι όταν μάλιστα πρόκειται για τον Έλληνα και την Ελληνίδα του Πόντου ή της Κύπρου, της

Ηπείρου ή της Μικρασίας, της Πόλης ή της Μακεδονίας που έχει ζήσει στο πετσί του την χαμένη πατρίδα, την απειλή, την προσβολή, τη βεβήλωση, τον ξεριζωμό, τότε δεν μπορούμε να μιλάμε για εθνικισμό, όπως τουλάχιστον τον εννοούν οι σφουγγοκωλάριοι των κάθε λογής φίλων («δείξε μου τους φίλους σου...»).

Στη Βόννη βρέθηκαν κι επίσημοι, εκπρόσωποι κομμάτων —και το ΚΚΕ ήταν εκεί, με τη σάλτσα του αγώνα κατά του εθνικισμού, για ειρήνη στα Βαλκάνια και τα παρόμοια— εκπρόσωποι της εκκλησίας, των τοπικών εθνικοτοπικών και ελληνικών συλλόγων και κοινοτήτων κυρίως της Ο.Δ. της Γερμανίας. Και είναι άξιο λόγου να σημειωθεί ότι όλοι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες στη Βόννη χαμογέλousαν, τραγουδούσαν και βάδιζαν με μια περίεργη όσο και απρόσμενη αποφασιστικότητα μέσα στη βροχή για 3 περίπου ώρες. Στα παιδικά μας χρόνια μάς δίδασκαν ότι χαρακτηριστικό της φυλής μας η διχόνοια σε καιρό ειρήνης —μπα καλέ, που τέτοιο πράγμα— και η ομόνοια μπροστά στον κίνδυνο. Μήπως κάποιο αλάνθαστο ένστικτο μάς δείχνει το σωστό δρόμο; Μήπως ήρθε η ώρα για αλλαγή πορείας και συστράτευση στον αγώνα της επιβίωσης της διαφορετικότητάς μας;

Αυτή η διαδήλωση στη Βόννη και οι άλλες στις Βρυξέλλες, στην Αυστραλία, στις Ηνωμένες Πολιτείες, στον Καναδά, μα κυρίως αυτή που έζησα και τούτο το σημείωμα δεν είναι η καταγραφή μιας ανάμνησης. Είναι η καταγραφή μιας επένδυσης για τα δισεκατο χρόνια που ζούμε, μια επένδυση για το μέλλον που πασχίζουμε νάναι αλλοιώτικο και πάνω απ' όλα δικό μας.

Χάγη, Μάιος 1992

Γιά τό άρθρο του Χ. Δάλκου: Τσακωνική διάλεκτος έλλοπία τ. 11, 12.

Έκ παραδρομής δέν μπήκαν οί λεζάντες στή φωτογραφία κάτω δεξιά τής σ. 49, τ. 11 και στή φωτογραφία άνω δεξιά τής σ. 51, τ. 11 πού έχει ως έξής: 'Ανάγνωση τής Z17a από τό Ν. Πλάτωνα (N. Πλάτωνος - W.C. Brice: Ένεπίγραφοι πινακίδες καί λίθοι γραμμικού συστήματος Α έκ Ζάκρου)

Έπίσης δέν μπήκε ή φωτογραφία τής πινακίδας άρ. 122 (ΑΤ α,β) από τήν 'Αγ. Τριάδα (W.C. Brice: Inscriptions in the Minoan Linear. Script of class A). Τό όλο άνω φωτογραφικό ύλικό άφορά στό τμήμα του άρθρου πού αναφέρεται στήν λέξη «κου-ρο» πού χρησιμοποιεί γιά τό σύνολο ή Γραμμική Α' τής σ. 48-49, τ. 12.

ΑΤ 122 α, β

122a			
122b			

ΑΘΗΝΩΝ;

Όταν ήμασταν πιτσιρικάδες και κάναμε διαγωνισμούς στα αθλητικά, όλοι ήξεραν να απαντήσουν ότι το «Κ» στην ΑΕΚ σημαίνει Κωνσταντινουπόλεως. Αργότερα μάθαμε ότι το ίδιο σημαίνει και το «Κ» στον ΠΑΟΚ. Κι ότι ο Πανιώνιος και ο Απόλλωνας ήταν οι δύο μεγαλύτεροι σύλλογοι της Σμύρνης.

Όμως, πρόσφατα, σε μεταδόσεις τηλεοπτικές των ευρωπαϊκών κυπέλων μπάσκετ, είδαμε να επιγράφεται ο Πανιώνιος Αθηνών, (Panionios Athen) στη μετάδοση του ξένου καναλιού. Και λίγη ώρα αργότερα και η ΑΕΚ.

Η προσωρινή εγκατάσταση του Πανιωνίου στην Αθήνα δε θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να λειτουργεί σε βάρος της διατήρησης της μνήμης της μικρασιατικής πατρίδας, καθώς επίσης και της συνειδητοποίησης της προσφυγικής προέλευσης του σωματείου και των φιλάθλων του. Γι' αυτό, τόσο η διοίκηση όσο πολύ περισσότερο οι φίλαθλοι του Πανιωνίου, της ΑΕΚ και των άλλων προσφυγικών σωματείων θα πρέπει να επιμείνονται να συνοδεύεται το όνομα της ομάδας τους με την αληθινή της έδρα. Πανιώνιος Σμύρνης λοιπόν, και ΑΕΚ Κωνσταντινουπόλεως και ποτέ Αθηνών.

Και ας μη νομισθεί ότι η τοποθεσία της Σμύρνης στην ασιατική πλευρά του Αιγαίου δημιουργεί πρόσκομμα στη συμμετοχή στα κύπελλα Ευρώπης. Ομάδες της Τραπεζούντας και της Σμύρνης, εκπροσωπούν σήμερα την Τουρκία στις ευρωπαϊκές διοργανώσεις.

M.A.-X.

Δύο σημαντικά ιστορικά ντοκουμέντα από την ΤΡΟΧΑΛΙΑ

Α. Μπέλλου - Θρηψιάδη

*μορφές
Μακεδονομάχων
και τὰ Ποντιακά
του Γερμανού Καραβαγγέλη*

Τουρκία

G. Deshamps

*η Ελλάδα
σήμερα*

Οδοιπορικό 1890
Ο κόσμος του Χαριλάου Τρικούπη

Ελλάδα

Η σειρά των ιστορικών βιβλίων της ΤΡΟΧΑΛΙΑΣ (Τουρκία και Ελληνισμός, Τα μυστικά του Βοσπόρου, Δυστυχισμένη Βόρειος Ήπειρος, Στους δρόμους της Μικρασίας) συνεχίζεται με την έκδοση δύο σημαντικών τίτλων:

1) *Μορφές Μακεδονομάχων και τα Ποντιακά του Γερμανού Καραβαγγέλη* της Α. Μπέλλου-Θρηψιάδη, γραμματέως της Πηνελόπης Δέλτα. Το βιβλίο αυτό που χαρακτηρίστηκε ως «αυτολόγιση προσφορά» στην ιστορία του ιερού εκείνου αγώνα» συμπληρώνεται με πολλές φωτογραφίες ανέκδοτες και ένα χάρτη της Μικρασίας. (240 σελ., 3.400 δρχ.)

2) *Η Ελλάδα σήμερα - Οδοιπορικό 1890 - Ο κόσμος του Χαριλάου Τρικούπη* του G. Deshamps, συγγραφέα του Στους δρόμους της Μικρασίας. Το βιβλίο θεωρήθηκε ως «το καλύτερο των όσων μέχρι τούδε εγράφησαν περί Ελλάδος» από τον εθνικό μας ποιητή Κωστή Παλαμά. Η έκδοση κοσμείται με πολλές φωτογραφίες και ένα ένθετο πολύπτυχο πανόραμα της Αθήνας του 1890. (415 σελ., 4.400 δρχ.)

Κεντρική διάθεση:
Εκδόσεις ΤΡΟΧΑΛΙΑ, Βιβλιοπωλείο
Γριβαίων 5 (πάρκοδος Σκουφά 64), 106
80 Αθήνα
Τηλ.: 3646426 - Fax: 3621932

Έκδόσεις Δόμος

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ

**ΠΛΗΘΓΟΣ ΙΔΕΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΧΙΛΙΕΤΙΑ**

Εκδόσεις Δόμος

ΠΛΗΘΓΟΣ ΙΔΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΧΙΛΙΕΤΙΑ

Του Γιώργου Παμπούκη

Το βιβλίο δίνει μια σφαιρική θεώρηση τής πορείας του κόσμου τών ιδεών προς την άρχη τής τρίτης χιλιετίας. Είναι διαρθρωμένο σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος («Ο άνθρωπος») εξετάζει τις τρέχουσες έπιστημονικές αντιλήψεις για τήν καταγωγή του ανθρώπου, τή σχέση του με τὸ σύμπαν (και τὴς γνώσεις του γι' αυτό), καθώς και τὰ προβλήματα του υπερπληθυσμού και τής μόλυνσης του περιβάλλοντος, συναρτημένα με αυτό που ονομάζουμε «Οικολογία».

Στο δεύτερο μέρος («Τὸ σύστημα») παρουσιάζονται τὰ κοινωνικά συστήματα (με τὴς παραμέτρους τους) που σημάδεψαν τὸ πρόσφατο παρελθὸν και που ισχύουν ὡς ἐνδεχόμενες λύσεις για τὸ ἄμεσο μέλλον: καπιταλισμός, μαρξισμός, ἐλεύθερη οικονομία, ὀλοκληρωτισμός, τριτοκοσμικές κοινωνίες, σύγχρονη δημοκρατία. Στο μέρος αυτό δίνεται και μιὰ πανοραμική εξέταση τών πολιτικῶν και κοινωνικῶν καταστάσεων που ἐμφανίζονται στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο — με εἰδική ἀναφορά στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Στο τρίτο μέρος («Ἡ τελεολογική ἀπάντηση») εξετάζονται τὰ θέματα τής θρησκείας, τής κοινωνίας τής κατανώσεως, τής δικαιοσύνης και τών σχέσεων τών ἀνθρώπων.

Η ΑΛΛΗ ΚΥΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΑ ΣΤΙΣ «ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ» (Μια σημαντική επίσκεψη)

του Δημήτρη Καλουδιώτη

Προσκαλεσμένοι της Παγκύπριας Ένωσης Επιστημόνων (ΠΕΕ) μια σειρά δημοσιογράφοι και εκδότες από τον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο (Έθνος, Καθημερινή, Μεσημβρινή, Μακεδονία - Θεσσαλονίκη, Νέα, Σκάι 100,4, Αντί και Ελλοπία) βρεθήκαμε στη Λευκωσία για ένα μεστό τριήμερο στις 6, 7 και 8 Νοέμβρη. Η πρόσκληση αυτή έγινε και με την ευγενή συγκατάθεση του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσόστομου ο οποίος και μας δέχτηκε για δύο ώρες στην Αρχιεπισκοπή.

Το πρόγραμμα περιλάμβανε επίσκεψη στο Μουσείο του Αγώνα, στα φυλακισμένα μνήματα, στην ΕΛΔΥΚ, της οποίας η διοίκηση μας δέχτηκε με κάθε τιμή, στο κρυσφύγετο της θυσίας του ήρωα Γρηγόρη Αυξεντίου και στη Μονή Μαχαιρά.

Συνομιλήσαμε για αρκετές ώρες με τα μέλη της ΠΕΕ (πρόεδρος της ο γιατρός κ. Τάκης Γεωργίου), μια ένωση που εργάζεται για την «επαναπροσέγγιση», για να αποκατασταθεί η κλονισμένη ενότητα του κυπριακού ελληνισμού με την Ελλάδα και τον σύνολο ελληνισμό. Για να πάψει αυτό το «ποντιοπιλατικό» για την ελληνική πολιτική ηγεσία, όπως μας το χαρακτήρισαν, δόγμα του η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται.

Τέλος έγινε μια συνάντηση σε κλίμα ελπίδας και συνεννόησης με πάνω από τριάντα Κύπριους δημοσιογράφους. Οι Κύπριοι δημοσιογράφοι ζητούν από τους ελλαδίτες εκδότες και δημοσιογράφους να αναβαθμίσουν την προτεραιότητα που δίνουν στο Κυπριακό. Κυρίως να φύγουν από την τυπολατρική πληροφόρηση και να αναδείξουν μια άλλη Κύπρο που αγωνιά και θέλει τη βοήθεια και την προστασία της μητρόπολης.

Φιλοδοξία των οργανωτών αυτής της επίσκεψης είναι να συνεχιστεί και να προσκληθούν στην Κύπρο και άλλες ομάδες ελλαδιτών π.χ. πνευματικών ανθρώπων, συνδικαλιστών, επιχειρηματιών κ.λπ. αλλά και του ομογενειακού ελληνισμού. Για να ξαναμπει, όπως μας τόνισαν, η Κύπρος στις πρώτες προτεραιότητες του έθνους και στις καρδιές όλων των Ελλήνων.

Η Κύπρος αγωνιά και ελπίζει στην Ελλάδα

Στην Κύπρο υπάρχει μια διάχυτη αγωνία. Οι απλοί πολίτες δεν θέλουν και δεν παρακολουθούν καν αυτές τις χαιδαλώδεις διαπραγματεύσεις του ΟΗΕ, με τις «τρεις κυβερνήσεις και τα τέσσερα κοινοβούλια που για να λειτουργήσουν θα χρειαστεί όλοι οι Κύπριοι να γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι», όπως προσφύως μας τόνισε ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος.

Έχουν αυτές οι διαπραγματεύσεις ένα χαρακτήρα οργουελικό προετοιμάζοντας δομές και σχεδιασμούς έξω και πέρα από τη ζωή των πολιτών και στην ελεύθερη και στην κατεχόμενη πλευρά της μεγαλονήσου. Και είναι φυσικό να δημιουργείται μια τάση απώθησης. Η απώθηση στις συνομιλίες και στο πνεύμα που προωθεί μια κουρασμένη και γερασμένη πολιτική ηγεσία στην Κύπρο δεν συνεπάγεται βέβαια αυτόματα και την ύπαρξη μας θετικής κατεύθυνσης διεξόδου.

Στην Κύπρο πολλοί πια παράγοντες του δημόσιου βίου στρέφονται με αγωνία στην Ελλάδα. Θέλουν να πάρουν μέρος στα προβλήματα του ελληνισμού. Οργάνωσαν μεγάλη συγκέντρωση για τα Σκόπια, αναπτύσσουν επαφές με τον ποντιακό και το βορειοηπειρωτικό ελληνισμό, παρά τις συστάσεις του Έλληνα πρεσβευτή να μην κάνουν συγκεντρώσεις για τα Σκόπια, «για να αφήσουν την ελληνική Κυβέρνηση ανεπηρέαστη στο έργο της», όπως μας εδήλωσε ο Αρχιεπίσκοπος. «Θεωρούμε», όπως τόνισε ο φιλόλογος και συγγραφέας Σάββας Παύλου, «τα εθνικά θέματα στο σύνολό τους προβλήματα του ελληνισμού και όχι μόνο το Κυπριακό».

«Στην Κύπρο», πάλι με τα λόγια του Χρυσόστομου, «ζητούν οι Έλληνες να αντιμετωπίσουν τη μεγαλόνησο με τα ίδια αισθήματα που θα στρατεύονταν για να προστατεύσουν τη Χίο ή τη Μυτιλήνη». Τη στάση αυτή δεν τη ζητούν μόνο από την πολιτική ηγεσία αλλά από όλες τις ηγετικές ομάδες του ελληνισμού. Γιατί πιστεύουν πως η μεγαλύτερη δύναμη για τον κυπριακό ελληνισμό είναι να τελειώνει αυτή η περίοδος της μοναξιάς και να υπάρξει ξανά η ενότητα του ελληνισμού.

Χρησιμοποιούμε τα λόγια του Αρχιεπισκόπου και ας μην νομισθεί πως μιλάμε για μια προσωπικότητα με παρωχημένη επιχειρηματολογία ή ότι την μεγάλη μάχη της επανασύνδεσης της Κύπρου με τον εθνικό κορμό την έχουν αναλάβει οι δυνάμεις του παρελθόντος. Μιλάμε για ένα συμβολικό κέντρο που είναι η εκκλησία της Κύπρου και για ένα αρχιεπισκοπικό που, όπως μας τόνισε πάλι ο ίδιος, εκλέγεται από εκλεκτορες κοσμικούς και κληρικούς από το λαό της Κύπρου, όπως περίπου εκλέγεται ο πρόεδρος της Αμερικής, και οποίος θεωρεί, σήμερα που κινδυνεύει η Κύπρος, υψίστης προτεραιότητας τη σωτηρία της. Και φυσικά δεν αναφερόμαστε μόνον στον Αρχιεπίσκοπο. Αναφερόμαστε σε επιστήμονες, λογοτέχνες, δημοσιογράφους, ανθρώπους με καλλιέργεια και σύγχρονο πνεύμα που παρακολουθούν τις εξελίξεις τόσο στο διεθνές στερέωμα όσο και στον ελληνικό χώρο. Είναι αυτοί που στηλιτεύουν τον επαρχιωτισμό των απομονωτιστών και των λεγόμενων νεοκυπρίων «μια δράκα ανθρώπων που έχουν καταλάβει τους αρμούς της διοίκησης και δρουν με το πνεύμα των Άγγλων αποικιοκρατών» όπως χαρακτηριστικά μας ετόνισε μια κυρία της ΠΕΕ, γιατρός το επάγγελμα.

Θύματα και οι Τουρκοκύπριοι

Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος υποστηρίζει ότι τα μεγάλα θύματα είναι οι ίδιοι οι Τουρκοκύπριοι «οι οποίοι μετακινήθηκαν από τις πατρογονικές τους εστίες και τώρα είναι δέσμοι των εποίκων και της Άγκυρας, οι οποίοι έποικοι αποτελούν και την πλειοψηφία». Πιστεύει ότι το πρόβλημα είναι απλό, γιατί αυτό που απαιτείται είναι η εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο για το σύνολο του πληθυσμού. Αυτή η εφαρμογή θα επιτρέψει στους κατοίκους της νήσου να συζητήσουν

και να τα βρουν. Πιστεύει ότι, αν η Τουρκία άφηνε ελεύθερους τους Τουρκοκύπριους, κανένα πρόβλημα δεν θα υπήρχε. Όσο για την ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων, με την αυτονομία προϋπόθεση της αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων και των εποίκων, θεωρεί ότι είναι εμπαιγμός να συζητείται τη στιγμή που «η Τουρκία απέχει τρία λεπτά από την Κύπρο».

(Το βιοτικό επίπεδο της κατεχόμενης πλευράς είναι χαμηλότατο παρόλο που κατέχουν τις ωραιότερες, τις ευφορότερες και πιο ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές. Ο ετήσιος πληθωρισμός είναι στο 100%. Το κατά κεφαλήν εισόδημα δεν ξεπερνά τα 1700 δολάρια, ενώ το αντίστοιχο κυπριακό είναι πάνω από 10.000 δολάρια. Τα στοιχεία μάς τα έδωσαν από την ΠΕΕ).

Αρνείται τη λεγόμενη διζωνική Ομοσπονδία, όχι μόνο γιατί η διεθνής εμπειρία είναι αρνητική, όχι μόνο γιατί η Κύπρος είναι μικρή, αλλά γιατί είναι μια βάρβαρη επιβολή της μειοψηφίας, που μόνο με τις λόγχες της Άγκυρας θα επιβίωνε, σε βάρος της συντριπτικής πλειοψηφίας. Είναι μια «λύση» που θα καταστρέψει ηθικά και οικονομικά την ελληνική πλειοψηφία και θα επιτρέψει στην Τουρκία να καταλάβει ολόκληρη την νήσο.

Στην Κύπρο γνωρίζουν ότι οι μεγάλες ευθύνες ανήκουν στο εθνικό κέντρο, αλλά δεν θεωρούν πως οι ίδιοι είναι αμέτοχοι ή πως αυτό το γεγονός τους επιτρέπει να εφησυχάζουν. Οι εκτιμήσεις τους και του Αρχιεπισκόπου συμπεριλαμβανομένου είναι πως η σημερινή πολιτική ηγεσία προσπαθεί να απεκδυθεί των ευθυνών της και δεν έχει καν διάθεση να εκμεταλλευθεί ένα ευνοϊκό κλίμα που προκύπτει με την εκλογή Κλίντον. «Τρέμω με την ιδέα του ποιός θα δει από την δική μας πλευρά τον πρόεδρο Κλίντον» τόνισε ο Χρυσόστομος. Και μας υπενθύμισε παλιότερες συζητήσεις με τον πρώην ηγέτη των εργατικών της Αγγλίας Νιλ Κίνοκ, όπου ο ίδιος είχε σχηματίσει την άποψη ότι το πρώτιστο είναι η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων και των εποίκων, ενώ στην Κύπρο για άλλα του ενημέρωναν...

Και όπως μας τόνισε ο πρόεδρος της ΠΕΚ είναι καταπληκτικό οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου να διακονούνται από ανθρώπους και πολιτικές που δουλεύουν για την αποκοπή της Κύπρου από τον εθνικό κορμό και να μην υπάρχει η μεγαλύτερη δυνατή υποστήριξη ανάμεσα στις δυνάμεις που θεωρούν —και εργάζονται γι' αυτό— την Κύπρο αναπόσπαστο τμήμα του Έθνους.

Η ΕΛΔΥΚ, μια ουσιαστική ελληνική παρουσία στην Κύπρο

Η επίσκεψη στην ΕΛΔΥΚ, και έχουμε κάνει σε καιρούς δύσκολους φαντάροι, ήταν για μας μια αποκάλυψη. Μιλάμε και για τη διοίκηση —μοντέρνοι αξιωματικοί που γνωρίζουν και τι

επιδιώκουν και με τι μέσα—, μιλάμε και για τους στρατευμένους νέους που μας μίλησαν υπεύθυνα και όλοι μαζί μάς έδωσαν μια εικόνα ενός συνόλου με ηθικό ενός συνόλου εμπιστοσύνης.

Η Παγκύπρια Ένωση Επιστημόνων, με την ευκαιρία της απόδοσης βιβλίων καθώς και ηλεκτρονικών υπολογιστών στους στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ (με τη διάθεση μέλη της να τους εκπαιδεύσουν στη χρήση τους), συνδύασε και τη δική μας επίσκεψη. Το γεγονός αυτό έδωσε την ευκαιρία στην ηγεσία της ΕΛΔΥΚ να οργανώσει μια απλή, μια αληθινή τελετή επικοινωνίας. Μιλήσαμε ελεύθερα με τους στρατευμένους νέους καθώς και με τους αξιωματικούς.

Στο κρυσφύγετο του Γρηγόρη Αυξεντίου

Η Κύπρος έχει τους ήρωές της που είναι ήρωες ολοκλήρου του έθνους. Μα η θυσία του Γρηγόρη Αυξεντίου έρχεται να συνδεθεί με τις μεγαλύτερες της μακραίωνης ιστορίας μας. Είναι στην ίδια μεγάλη τροχιά του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου στην πύλη του Ρωμανού, του Διάκου στην Αλαμάνια.

Κλείνοντας τη φιλοξενία με την επίσκεψη στο χώρο της θυσίας, δίπλα από τη μονή Μαχαιρά, θέλησαν ίσως οι φίλοι και συνέλληνες της Κύπρου να υπογραμμίσουν: ότι ο κυπριακός ελληνοισμός έχει παράδοση αγωνιστική. Ότι η παράδοση αυτή άνθισε, όταν το ελληνικό έθνος ήταν παρόν στην Κύπρο και η Κύπρος παρούσα στους αγώνες του Έθνους. Ότι δεν μπορεί να θεωρεί κανείς την Κύπρο έξω από τους αγώνες του συνόλου ελληνοισμού.

Και ίσως την ταύτιση αυτή να ήθελαν να τονίσουν, όταν μας ζήτησαν η τηλεοπτική συζήτηση, για λογαριασμό του τηλεοπτικού σταθμού Λόγος, να γίνει στο χώρο του ανδριάντα του Γρηγόρη Αυξεντίου και να αφορά το σύνολο των εθνικών θεμάτων και όχι μόνο το Κυπριακό.

Σαν επίλογος

Κλείνοντας αυτό το σημείωμα δύο πράγματα μού έρχονται στ' αυτιά μου:

Τα λόγια ενός από τους δημοσιογράφους προς τον πρόεδρο της Παγκύπριας Ένωσης Επιστημόνων όπως περίπου τα συγκράτησα: «Δεν ξέρω πόσο άλλαξα απόψεις από όσα είδα και άκουσα στην Κύπρο. Ξέρω όμως πως οι απόψεις που άκουσα απηχούν ένα ευρύ κλίμα στην Κύπρο και ξέρω επίσης πως από δω και πέρα θα δίνω άλλη προτεραιότητα στα θέματα που αφορούν την Κύπρο στην καθημερινή μου δουλειά στην εφημερίδα».

Και τα λόγια του Χρυσόστομου: «Εμείς οι ιερωμένοι ότι και να γίνει είμαστε εδώ και θα παραμείνουμε στις πατρογονικές μας εστίες. Θα κρατήσουμε την Ελληνική Κύπρο όπως την κράτησαν για τρεις χιλιάδες χρόνια οι πρόγονοί μας».

Αθήνα 10-11-92

Ο σεβασμός τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπό τούς Λινοβαμβάκους τῆς Κύπρου κατά τό πρόσφατο παρελθόν

τοῦ Κωστή Κοκκινόφτα

Ἡ ἀναδίφηση τοῦ Κυπριακοῦ τύπου τοῦ περασμένου αἰώνα καθώς καί τῶν ἀρχῶν τοῦ τρέχοντος, ἐπιυλάσσει πολλές ἐκπλήξεις σέ ὅποιον ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνίχνευση τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας. Μιά ἀπό τίς πρῶτες διαπιστώσεις πού κάνει κάποιος εἶναι σχετική μέ τήν ὀνομασία πού οἱ Ἑλληνικές ἐφημερίδες τοῦ νησιοῦ προσδίδουν στούς ὀνομαζόμενους σήμερα ὡς Τουρκοκύπριους. Συνήθως τούς ἀποκαλοῦν «Ὁθωμανούς» μιά ὀνομασία πού ἀπουσιάζει ἀπό τόν τύπο τῶν ἡμερῶν μας. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς προσφωνήσεως βρίσκεται στήν αἰτιολόγηση πού ἀπέδιδαν ὡς πρὸς τήν καταγωγή τῶν περισσοτέρων ἀπό αὐτούς. Ἡ ζῶσα παράδοση «ἐκ στόματος γερόντων» ὑπεδείκνυε πῶς ἀρκετοί ἀπό αὐτούς ἦταν «σάρξ ἐκ τῆς σαρκός» τῶν Ἑλλήνων. Νωπές ἄλλωστε ἦταν οἱ μνημες ἀπό τούς μαζικούς ἐξισλαμισμούς τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰώνα ἐξαιτίας τῆς κακοδιοίκησης τοῦ νησιοῦ καί τῶν διαφόρων ἐπιδημιῶν, ὅπως ἄλλωστε καί ἀπό τούς βίαιους ἐξισλαμισμούς πού παρατηρήθηκαν κατά τήν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821¹, ἢ καί ἀργότερα κατά τόν Κριμαϊκό πόλεμο τοῦ 1853-56², σέ μικρότερη ὁμοῦ κλίμακα. Συνείδηση ὁμοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τούς εἶχαν καί οἱ ἴδιοι οἱ Ὁθωμανοί τοῦ νησιοῦ ἀφοῦ στίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἀρκετά ἄρθρα, κείμενα καί σχόλια ἐπισημαίνουν τό γεγονός αὐτό. Ἐνδεικτικά ἀναφέρεται τό ἄρθρο πού δημοσιεύθηκε στήν ἐφημερίδα «Νέον Κίτιον» στίς 21/2.9.1881 καί τό ὁποῖο ἀναφέρεται σέ ὑπόμνημα πού ὑπογράφηκε ἀπό τούς Χριστιανούς καί τούς Ὁθωμανούς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως Λευκάρων, καί οἱ ὅποιοι ἀξίωσαν τήν ἔνωση τῆς Κύπρου μέ τήν Ἑλλάδα. Ἀνάμεσα στά ἄλλα στό ἄρθρο αὐτό ἀναφέρεται ὅτι:

«... Τό εὐχάριστον δέ, εἶναι ὅτι οἱ συγχώριοι ἡμῶν Ὁθωμανοὶ κατανοήσαντες ὅτι εἰσὶν μὲν Ὁθωμανοὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλ' Ἑλλήνες Κύπριοι τό

γένος καί ἀποβαλόντες ἅς περὶ Ἑλλάδος εἶχαν ἐσφαλμένας ἰδέας, προθύμως οἱ πάντες, προεξάρχοντος μάλιστα τοῦ Μουλλᾶ των, ὑπέγραψαν τό ὑπόμνημα καί ἐγκαρδίως ἠύχθησαν ὑπὲρ τῆς παλιγενεσίας τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος...».

Ἄρκετοί μάλιστα ἀπό αὐτούς εἶχαν ὡς μητρική τους γλώσσα τήν Ἑλληνική, καί οἱ περισσότεροι ἦταν κρυπτοχριστιανοί. Ὁ λαός τούς ἀποκαλοῦσε Λινοβάμβακους, δηλαδή ὅπως τό ὕψωμα πού ἔχει δύο ὄψεις, μιά ἀπὸ λινάρι καί μιά ἀπὸ βαμβάκι, ἔτσι καί αὐτοὶ εἶχαν τὴ διπλὴ ιδιότητα νὰ εἶναι Μωαμεθανοὶ στὰ φανερά καί Χριστιανοὶ στὰ κρυφά³. Ἡ πολιτειακὴ βέβαια μεταβολὴ τοῦ 1878 καί ἡ ἀντικατάσταση τῶν Τούρκων κατακτητῶν ἀπὸ τούς Ἄγγλους ἀποικιοκράτες συνέτεινε ὥστε σέ ἀρκετά λινοβαμβακικά χωριά, μέρος τοῦ πληθυσμοῦ νὰ φανερωθεῖ ἐπίσημα ὡς Χριστιανικός. Ἄρκετοὶ ὁμοῦ ἐξακολούθησαν νὰ διατηροῦν τὴν διπλὴ τους ιδιότητα, ἀφοῦ ὁ φόβος τῆς τιμωρίας τους σέ περίπτωση ἐπανάδου τοῦ νησιοῦ στήν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν γι' αὐτούς ἰδιαίτερα ἐντονος⁴. Καί στήν περίπτωσή αὐτὴ ὁμοῦ πολλοὶ Λινοβάμβακοὶ δὲν δίσταζαν νὰ προσέρχονται στίς πανηγυρεῖς, νὰ προσκυνοῦν καί νὰ τιμοῦν τίς εἰκόνες καθώς καί νὰ συμμετέχουν στὰ θεῖα μυστήρια. Ἀναφέρει χαρακτηριστικά ἡ «Φωνὴ τῆς Κύπρου» στίς 21/3.6.1911 πῶς:

«Ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Βαρίσια (Τηλλυρίας) ἐγένετο καί κατά τό ἔτος τοῦτο πολυπληθῆς. Οἱ κάτοικοι δηλοῦν ὅτι τῶν περιχώρων σὺν γυναιξὶ καί τέκνοις συνηθοίσθησαν καί ἔθυσαν ἀρκούντως τῷ Βάκχῳ. Ἐκεῖνον ὅπερ ἐνεποίησεν ἡμῖν αἰσθήσεις εἶναι ὅτι Λινοβάμβακοὶ τινὲς προσήλθον καί μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων...».

Σύμφωνα μέ ἀρκετούς μελετητές⁵, ἂν οἱ Λινοβάμβακοὶ τοῦ νησιοῦ ἐμφανίζονταν ὡς Χριστιανοί, τότε ἡ ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ θά ἦταν 90% Ἑλλήνες

καί 10% Ὁθωμανοί. Τὴ σημαντικώτατη αὐτὴ τροπὴ πού θά εἶχε στὴ συνέχεια τὸ κυπριακὸ πρόβλημα, ἐξαιτίας ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς μείωσης τοῦ ποσοστοῦ τῶν Ὁθωμανῶν τοῦ νησιοῦ, δυστυχῶς οἱ τότε Ἑλλήνες ἡγέτες τῆς Κύπρου δὲν ἦταν σέ θέση νὰ καταλάβουν καί γι' αὐτὸ δὲν καταβλήθηκαν συστηματικὲς προσπάθειες προσέλευσής τους στὸν Χριστιανισμό⁶. Ἄλλωστε καί οἱ Ἑλλήνες κάτοικοι τοῦ νησιοῦ ἀντιμετώπιζαν τούς Λινοβάμβακους μέ περιφρόνηση. Εἶναι χαρακτηριστικὸ μάλιστα, αὐτὸ πού σημειώνει ὁ Ἄγγλος Διοικητὴς Λεμεσοῦ Ρ.Α.Ν. Μίτσελ στήν μελέτη τοῦ «Μουσουλμανοχριστιανικὴ αἵρεσις ἐν Κύπρῳ» πού δημοσιεύθηκε στὴ «Φωνὴ τῆς Κύπρου», στίς 10/23.5.1908:

«... Ἐάν ἐρωτήσεις μετριοπαθὴ τινὰ Κύπριον τί φρονεῖ περὶ τῆς αἰρέσεως, θά ἀπαντήσῃ πράγματι, «τί δύνασαι νὰ εἶπεις περὶ ἀνθρώπου ὅστις δηλοῖ εἰς μίαν στιγμὴν ὅτι εἶναι Τούρκος καί εἰς ἐτέραν ὅτι εἶναι Χριστιανός; Δύνασαι νὰ δώσεις πίστην εἰς τοιοῦτον ἄνθρωπον;... Ὑποδεικνύεται δέ ὅτι οἱ Λινοβάμβακοὶ, καθὸ τοιοῦτοι εἶναι πρόσωπα κακοῦ χαρακτήρος, κλέπται, ψεύσται κ.λπ...»

Πραγματικὴ ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἐπιναφορὰ τῶν Λινοβαμβάκων στήν Ὁρθοδοξία εἶχαν ἀναλάβει 2 ἀρχιερεῖς πού καί οἱ δύο ὑπηρέτησαν γιὰ κάποιο διάστημα στὸν Μητροπολιτικὸ Θρόνο Κερύνειας καί στήν συνέχεια ἐκλέγησαν Μητροπολίτες Κιτίου. Ὁ πρῶτος, ὁ Χρυσανθος Ἰωαννίδης, κατά τό διάστημα πού ἦταν Μητροπολίτης Κερύνειας (1880-89) ἀνέπτυξε ἰδιαίτερη δράση καί εἰδικὰ ἀνάμεσα στοὺς Λινοβάμβακους τῆς περιοχῆς τῆς Τηλλυρίας. Σέ κάποια περιόδεα του μάλιστα ἴδρυσε 4 νέα σχολεῖα σέ μιά ἐποχὴ πού τὰ σχολεῖα στό νησί ἦταν ἐλάχιστα, ἔτσι ὥστε μέσα ἀπὸ τὴν παιδεία νὰ ἐπανευαγγελίσει τὸ λαὸ καί τούς Λινοβαμβάκους. Γράφει ἡ ἐφημερίδα «Νέον Κίτιον» στίς 9/21.1.1881 γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Τηλλυρίας καί κατά τὴν περιόδεα τοῦ Μη-

τροπολίτη Χρυσάνθου Ίωαννίδη:

«... Τό μέρος τούτον, ως γνωστόν κατοικούμενον υπό Λινοβαμβάκων, διατελεί, ούτως είπειν, άπεμονωμένον τής λοιπής Νήσου, και οι κάτοικοι αυτού ενώ φέρουσι Μωαμεθανικά όνόματα, ουχ ήττον, βαπτίζουσιν Όρθοδόξως τά τέκνα των και σέβονται τάς εικόνας. Είναι έξ εκείνων, οίτινες κατά τήν φοβεράν του είκοσι ένα εποχήν ύποχρεώθησαν νά άσπασθώσι τόν Μωαμεθανισμόν και μετά ταύτα, φοβούμενοι πάντοτε τήν κρατούσαν φυλήν, δέν έτόλμων παρηρησία νά επανέλθωσιν εις τήν πίστιν των πατέρων των. Σήμερον όμως, ότε ό φανατισμός των Τούρκων ουδέν πλέον σημαίνει ένταυθα και έκαστος είναι ελεύθερος νά πιστενει ότι θέλει, αναγκαιότατον άποβαίνει, νά ποτισθώσιν, οι δυστυχείς εκείνοι εκ των Έλληνικών ναμάτων και νά ένθαρρυνθώσιν εις τήν όμολογίαν τής πίστεως των».

Τά άποτελέσματα τής δράσης του ήσαν αρκετά καρποφόρα άφού σε πολλά χωριά αρκετοί όμολόγησαν πίστη και έπέστρεψαν στην Όρθοδοξία όπως οι 5 οικογένειες του χωριού Κάμπος που παρέμεινε από τότε καθαρά ελληνικό (Νέον Κίτιον 20/4.3.1881). Τήν ίδια πολιτική στό θέμα αυτό συνέχισε και ό διάδοχος του στον Μητροπολιτικό Θρόνο Κερύνειας (1889-93) Κύριλλος, ό επιλεγόμενος Κυριλλάτσος, μετέπειτα Άρχιεπίσκοπος Κύπρου (1910-16). Κα-

τώρθωσε μάλιστα νά επαναφέρει στον Χριστιανισμόν ένα όλόκληρο χωριό, τή Βαρίσια. Γράφει συγκεκριμένα ή «Σάλπιγξ» στις 16.6.1890:

«Άξιόπαινος τυγχάνει ό Πανιερώτατος Άρχιερεύς τής επαρχίας ήμών Κοσ Κύριλλος όπου έφερεν εις τόν Χριστιανισμόν όδοήκοντα όλας ψυχάς Λινοβαμβάκων κατοίκων του χωριού Βαρίσια. Ήδη δε μή φειδόμενος κόπων μεταβαίνει επί τόπου προς άνέγερσιν Έκκλησίας. Έν τῷ ρηθέντι χωριώ, ως λέγεται, δέν θά ένδιατρίψει εκείσε ύπέρ, τό είκοσαήμερον. Τή άληθεία ή επαρχία ήμών σεμνίνεται διά τήν άπόκτησιν τούτου ποιμενάρχου, παρ' ου προσδοκώμεν πολλά τά καλά, ευχαριστούμεν δε αυτόν εκ μέρους τής επαρχίας ήμών, δι' όσα ύπέρ του κοινού καλού ως Άρχιερέως και Βουλευτής έπραξε συγχαίροντες τούτον».

Άναφέρονται και άλλα χωριά του νησιού, όπως στην Λεμεσό τό Μονάγρι, τά όποια έπέστρεψαν στον Χριστιανισμό μετά τήν έκδοση του διατάγματος του Χατί-Χουμαγιούν του 1856 με τό όποιο εισάγονταν στην Όθωμανική Αυτοκρατορία κάποιοι μεταρρυθμίσεις που απέβλεπαν σε ίσονομία των πολιτών. Όμως οι ένέργειες αυτές, καθώς και των δύο Μητροπολιτών ήταν μεμονωμένες και δέν είχαν συνέχεια.

Οι Τούρκοι προύχοντες του νησιού, με τήν ύποστήριξη των Άγγλων κατα-

κτητών, ακολουθήσαν μία διαφορετική τακτική στό θέμα. Ίδρυσαν στά Λινοβαμβακικά χωριά σχολεία, έκτισαν τζαμιά, έδωσαν ύποτροφίες σε νέους, που με τήν επάνοδό τους στά χωριά τους έγιναν κήρυκες του Ίσλάμ, και κατάφεραν τελικά νά τά έκτουρκίσουν. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που σημειώνει ό «Κυπριακός Φύλαξ» στις 18.8.1897 κάτω από τόν τίτλο: «Πώς εργάζονται οι Τούρκοι έν Τηλλυρία»:

«... Τό ΕΦΚΑΦ και άλλοι εύποροι Μουσουλμάνοι έκτισαν εκεί τεμένη και ίδρυσαν σχολεία και απέστειλαν φανατικούς χότζας, οίτινες καθ' έκαστην προσηλυτίζουσιν εις τόν Ίσλαμισμόν τους Λινοβαμβάκους, μεταμορφούντες αυτούς εις φανατικούς μουσουλμάνους. Έμπορος χαρουπιών έλεγεν ήμιν ότι πολλαί άποδείξεις Τηλλύρων φέρουσιν ύπογραφήν Άλ. Γεωργούδη, Μεχμέτ Γιαννή, Χασάν Χαράλάμπη, κ.λπ., ήτοι τέκνα γονέων φερόντων, Χριστιανικά όνόματα, όριστικώς και άμεταθέτως ήσπάσθησαν τόν ίσλαμισμόν και διακηρύττουσι σήμερον ότι «τά χαρούπια μας έν νά τά πουλήσωμεν εις τό μιλέτιν μας — εις τους Μωαμεθανούς. «Οί εύπορώτεροι Μωαμεθανοί Λεύκας προθύμως προσλαμβάνουσιν μικρά τέκνα Λινοβαμβάκων και συντηροϋσιν αυτά πέμποντες εις Μωαμεθανικά σχολεία και έκτουρκίζοντες ούτω αυτά. 4-5 ύποτροφοι Τηλλυριοι Λινοβάμβακοι φοιτῶσιν εις τά έν Λευκωσία άνώτερα τουρκικά σχολεία, οίτινες άποφοιτώντες εκείθεν μετά τινά έτη ύποχρεωτικώς θά επανέλθωσιν εις Τηλλυρίαν προς σύντονον και φανατικήν ένέργειαν έκτουρκισμού...».

Τελικά κατάφεραν νά αναπτυχθεϊ τόσος φανατισμός άνάμεσα στον Όθωμανικό πληθυσμό, ώστε νά άσκειται μία φοβερή τρομοκρατία σε βάρος των ύπολοίπων που τους εμπόδιζε νά φανερωθουν δημόσια ως Χριστιανοί. Πολλές φορές διεπράχθησαν και φοβερά και άνήκουστα εγκλήματα, τά όποια συνετέλεσαν στη συσπείρωσή τους γύρω από τήν ιδεολογία του τουρκισμού. Άπό τίς πολυάριθμες αναφορές που γίνονται στις εφημερίδες τής εποχής αναφέρομε χαρακτηριστικά ένα περιστατικό, που καταγράφεται στην εφημερίδα «Άλήθεια» στις 3/15.11.1884, σχετικά με τήν προσαγωγή σε δίκη κάποιου Όθωμανού και τήν καταδίκη του:

«Επί φόνω ό εκ Λεμεσου Όθωμανός Χασάν Ίσμαήλ καμηληγάτης, ό φονεύσας πρό 3 μηνών όμόφυλον του, διά τόν άπλουδν λόγον ότι έχαιρέτησε αυτόν Έλληνιστί, κατεδικάσθη εις θάνατον».

καθώς και μία δολοφονική απόπειρα στο χωριό Γαληνή πού, όπως γράφει η «Έλευθερία» στις 31/13.6.1908 κάτω από τον τίτλο: «*Τέσσαρες εναντίον ενός διότι έγινεν Χριστιανός*»:

«*Τό παρελθόν Σάββατον ἐνῶ ὁ Κυριάκος Βραχίμης εἰργάζετο ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐπίθεσι ἐκ μέρους τεσσάρων Ὀθωμανῶν ἐκ Λεύκας. Ὁ Κυριάκος οὗτος ὦν προηγουμένως Ὀθωμανός, ἠσπάσθη τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν συζητήεις Ἑλληνίδα ἐκ τοῦ χωρίου Γαληνῆς. Τό γεγονός τοῦτο μεταχειρισθέντες ὡς ἀφορμὴν οἱ ἐν λόγῳ Ὀθωμανοί, τινές δὲ τούτων καὶ ἔχοντες προηγουμένας αἰτιάσεις ἐναντίον συγγενῶν τῆς γυναίκας τοῦ Κυριάκου ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐκακοποίησαν ἐν πλήρει ἡμέρᾳ...».*

Παρ' όλα αυτά πολλά Κρυπτοχριστιανικά χωριά, με πίο χαρακτηριστικό παράδειγμα τούς Λινοβάμβακους τοῦ μικτοῦ χωριοῦ Κοιλάνι ἀρτιοῦνταν νά ἐκτουρκισθοῦν καὶ δέν ἤθελαν μέ κανένα τρόπο νά υἱοθετήσουν τὸν ἰσλαμικό-τουρκικό πολιτισμό⁷. Δυστυχῶς ὁμως

οἱ Νεότουρκοι τοῦ νησιοῦ μέ τὴ βοήθεια τῶν Ἄγγλων ἀποικιοκρατῶν κατάφεραν νά δημιουργήσουν μιά ἰσχυρὴ τουρκικὴ μειονότητα, ἡ ὁποία ἀντιπαρατάχθηκε στὰ αἰτήματα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων γιὰ ἔθνικὴ δικαίωση καὶ ἐνσωμάτωση στοῦ ἑλληνικό κράτος.

Μετά ἀπό ὅσα ἔχουν παρατεθεῖ, ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἰδιαίτερη ἐκπληξὴ πού ἀναδιφώντας τὸν Κυπριακό τύπο τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας, διαπιστώνει κανεῖς τὴ δημόσια ἐπίδειξη σεβασμοῦ πρὸς τίς ἀξίες καὶ τὸν πολιτισμό τῶν Ἑλλήνων ἀπό μέρους τῶν Ὀθωμανῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ μας. Ἐνας σεβασμός πού ἐκδηλωνόταν εἰδικὰ ἐναντι τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ πού μερικὲς φορές ἔφτανε καὶ μέχρι τὴν ἀνάληψη πρωτοβουλιῶν ἀπό μέρους τῶν ἰδίων τῶν Κρυπτοχριστιανῶν γιὰ νά ἀνεγερθοῦν ἐκκλησίες καὶ παρεκκλήσια. Ἀπὸ τίς πίο χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις εἶναι ἡ ἀνέγερση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Θέκλας στὴν περιοχὴ τῆς τουρκογειτονιάς στὴ Λεμεσό. Γράφει ἡ ἐφημερίδα «Σάλπιγξ» στίς

4.7.1892 κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «*Εὐγενῆ αἰσθήματα Ὀθωμανῶν*» τὰ ἀκόλουθα:

«*Ὁ Ἄλῆς Χατζηχασάν καὶ οἱ λοιποὶ υἱοὶ καὶ θυγατέρες τοῦ πρό τινων ἀποβιώσαντος γνωστοῦ ἐπὶ φιλανθρωπικοῖς αἰσθήμασι συμπολίτου ἡμῶν Χατζηχασάν, ἐδήλωσαν τὰ εὐγενῆ τῶν αἰσθήματα διὰ τῆς ἐξῆς πράξεως. Ἐντὸς γηπέδου αὐτῶν ὑπῆρχε φρέαρ ὅπερ ἐλέγετο ὡς ἀγίασμα τῆς Ἁγίας Θέκλης. Ὡς δὲ ἐδιηγῆθησαν ἡμῖν ὁ πατήρ τῶν κατοπιν ἐπανειλημμένου ὁράματος τινός ἀνήρητησεν κανδήλαν ἦν διετήρει ἄσβεστον, ἀποθνήσκων δ' ἐσύστησεν τὴν διατήρησιν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὰ τέκνα πρὸς τρανοτέραν δὴλωσιν τῶν ἀγαθῶν αἰσθημάτων τῶν, τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐπέχοντος θέσι πατρὸς μεγαλυτέρου υἱοῦ Ἄλῆ ἀποφασίσαντες τὴν ἀνέγερσιν οἰκίων ἐν τῷ γηπέδῳ ἀπεφάσισαν καὶ τὴν ἀνέγερσιν μικρᾶς ἐκκλησίας ἐπ' ὄνοματι τῆς Ἁγίας Θέκλης ἦν καὶ ἀπετελείωσαν ἤδη παραδόντες τὰς κλεῖς αὐτῆς εἰς τὸν ἱερέα τῆς γειτνιαζούσης Ἐκκλησίας Ἁγίου Ἀντωνίου. Τοιαῦτα εὐγενῆ αἰσθήματα τιμῶσι λίαν τοὺς συμπολίτας ἡμῶν Ὀθωμανοὺς τούτους, εἶναι δὲ ἀξία δημοσίου ἐπαίνου».*

Παρόμοιες ἀναφορὲς γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Θέκλας γίνονται καὶ στίς ἐφημερίδες «Ἀλήθεια» (9/21.7.1892) καὶ «Ἐνωσις» (11/23.7.1892). Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τῶν παιδιῶν τοῦ Χατζηχασάν ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνῃ τῆς μιά σοβαρὴ ἐνδειξὴ γιὰ τὴν κρυπτοχριστιανικὴ τους ιδιότητα πού ἐκδηλώθηκε ἄλλωστε μέ τόσο χαρακτηριστικό τρόπο. Στὴν ἐκκλησία αὐτὴ εὑρίσκαν καταφύγιο γιὰ νά προσευχηθοῦν καὶ νά βροῦν παρηγοριά γιὰ χρόνια πολλά οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Λεμεσοῦ καὶ εἰδικὰ οἱ γυναῖκες πού προσέρχονταν γιὰ νά ἀνάσουν τίς κανδήλας καὶ νά δοξάσουν τὸν Θεὸ πού εἶχαν στὴν καρδιά τους. Ἡ ἐκκλησία ἦταν βέβαια προσιτὴ καὶ στοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῆς πόλης. Ἀργότερα ὁμως, ὅταν δξύνθηκαν τὰ πάθη καὶ ξέσπασαν οἱ διακοινοτικὲς ταραχές, ἡ προσέλευση τους στὴν ἐκκλησία αὐτὴ ἔγινε σχεδόν ἀδύνατη. Μόνο μετά τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ 1974 καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς κατοίκους τῆς πού ἐγκαταστάθηκαν στὴν κατεχόμενη ἀπὸ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα περιοχὴ, μπόρεσαν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι νά τὴν ἐπισκέπτονται ἐλεύθερα.

Ἐναφέρονται καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀνέγερσης ἐκκλησιῶν ἀπὸ Κρυπτοχριστιανούς, ὅπως στὴν περιοχὴ Τηλλυρίας ὅπου ὁ Λινοβάμβακος Μασοῦ-

Με τὴ φωτ. μηχανὴ τοῦ Γ. Σεφέρη, Ριζοκάρπασο Ἁγία Μαύρα, 1953

ρας έκτισε εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Θεόδωρο στο ομώνυμο χωριό στο οποίο κατοικούσαν αποκλειστικά Όθωμανοί. Όταν μάλιστα έπετιμήθηκε για την πράξη του αυτή από το Χότζα της Λεύκας, δικαιολογήθηκε λέγοντας πως είχε ιδρύσει ναό για τον Θεό και δέν εύρισκε τίποτα τό αξιοκατάκριτο στην ενέργειά του αυτή. Πρέπει να αναφερθεί ακόμη ότι πολλά από τά χωριά που κατοικούσαν οί Λινοβαμβακικοί αυτοί πληθυσμοί του νησιού μας είχαν ονόματα Άγιών*, όπως στην έπαρχία Λευκωσίας, τό Άγιο Γεωργούδι, ό Άγιος Θεόδωρος, ό Άγιος Ίωάννης (Σελέμανοι), ό Άγιος Σωζόμενος, ό Άγιος Έπιφάνειος, οί Άγιοι Ηλιόφωτοι, στην έπαρχία Λεμεσού ό Άγιος Μερκούριος, ό Άγιος Ίωάννης, ό Άγιος Νικόλαος, ό Άγιος Γεώργιος και στην έπαρχία Άμμοχώστου ό Άγιος Χαρίτων, ό Άγιος Άνδρόνικος, ό Άγιος Ευστάθιος, ό Άγιος Ίάκωβος και ό Άγιος Συμεών. Σέ όλα υπήρχαν εκκλησίες ή ξωκκλήσια, έρειπωμένα ή σέ καλή κατάσταση, στά όποια τελούσαν μέ μυστικότητα τή θεία λειτουργία και συμμετείχαν στά μυστήρια τής εκκλησίας μας.

Οί έφημερίδες τής έποχής αναφέρουν ακόμη και πολλές έκπληρώσεις ταμάτων ή χορηγήσεις δωρεών διαφόρων Όθωμανών κατοίκων προς ναούς ή μοναστήρια του τόπου. Στίς αναφορές αυτές πάντα σημειώνονται ως Όθωμανοί και όχι ως Τούρκοι, γιατί προφανέστα-

τα οί συντάκτες τών κειμένων αυτών είχαν συνείδηση τής καταγωγής τών ανθρώπων αυτών. Μιά τέτοια χορηγία αναφέρουμε χαρακτηριστικά, όπως καταγράφεται στην έφημερίδα «Άλήθεια» στίς 5.12.1919 στή στήλη «κοινωνική κινήσις»:

«Μετά τήν προ τίνων έπιτυχή καθέλκυσιν του πλοίου του, ό παρ' ήμίν Όθωμανός έφοπλιστής κ. Άχμέτ Όσμαντζήκ έδώρησεν εις τήν Ίεράν Μονήν Τροοδιτίσης, από τά δάση τής όποίας έναυληγήθη τό ώραίο πλοϊόν του λίρες 5».

Τελικά όμως ή αυξανόμενη πίεση και ή συστηματική προσπάθεια που έγινε μέ πρωτοβουλία τών ισχυρών παραγόντων τής τουρκοκυπριακής μειονότητας είχε ως αποτέλεσμα νά άφομοιωθεί ό Λινοβαμβακικός πληθυσμός τής Κύπρου και νά έκτουρκισθεί στό μεγαλύτερό του μέρος. Λιγοστές είναι οί σημερινές αναφορές οί σχετικές μέ τήν ύπαρξη Λινοβαμβακών και αυτών σέ μεγάλη ηλικία. Ό σεβασμός όμως τών ιερών και τών όσιών τής Όρθόδοξης μας πίστης και ειδικά ή έκτίμηση και ή αγάπη που ένα μεγάλο μέρος τών σημερινών Τουρκοκυπρίων έπιδεικνύει προς τήν Παναγία έξακολουθεί νά παρουσιάζεται και στίς μέρες μας ακόμη και στην καθημερινή τους ζωή. Ένας σεβασμός που είναι αποτέλεσμα τής ελληνικής καταγωγής τών προγόνων τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Θεόδωρου Παπαδόπουλου: «Πρόσφατοι εξισλαμισμοί άγροτικού πληθυσμού έν Κύπρω». Κυπριακά Σπουδαί, Τόμος ΚΘ', Λευκωσία 1965, σελ. 27-48.
2. Παρασκευά Σαμάρα: «Ο Κριμαϊκός πόλεμος του 1853-56 και ό Λινοβαμβακισμός στην Κύπρο. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Κυπριολογικού Συμποσίου, Τόμος Γ', Λευκωσία 1987, σελ. 143-168.
3. Μενέλαου Ν. Χριστοδούλου: «Περί τών Λινοβαμβακών», Συμπόσιον Λαογραφίας, Λευκωσία 1972, σελ. 105-115.
4. Κυριάκου Χατζηϊωάννου: «Η καταγωγή τών Τουρκοκυπρίων και τό Κυπριακό», Λευκωσία 1976.
5. Παρασκευά Σαμάρα: «Η Έλληνική καταγωγή τών Τουρκοκυπρίων», Αθήνα 1987.
6. Costas P. Kyrris: "Peaceful co-existence in Cyprus under British rule (1878-1959) and after independence: an outline", Nicosia 1977, p. 9-13.
7. Κ.Π. Κύρρης: «Μουσουλμανικά και Έλληνικά σχολεία στην Κύπρο (1870-1905)», Έπετηρίδα Κέντρου Μελετών Ίεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 1990, σελ. 239-272.
8. Βάσου Χριστοδούλου: «Λινοβάμβακοι», Μεγάλη Κυπριακή Έγκυκλοπαίδεια, τόμος 9ος, Λευκωσία 1988, σελ. 177-182.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΨΗΦΙΣΜΑ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ

Η Σύγκλητος του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών εύχεται στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο της Κύπρου να έχει μακρά και δημιουργική πορεία. Προς τό σκοπό αυτό, τό Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι έτοιμο να συμβάλει με κάθε τρόπο. Προσβλέπουμε στην ανάπτυξη σχέσεων στενής συνεργασίας στην εκπαίδευση, στα ερευνητικά προγράμματα, και στην από κοινού καλλιέργεια γνωστικών αντικειμένων που σχετίζονται με τις οικονομικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές ιδιαιτερότητες της Ελλάδας, της Κύπρου και της Μεσογείου.

Το Πανεπιστήμιο της Κύπρου θα αποτελέσει έναν πνευματικό φάρο της Ανατολικής Μεσογείου, συνεχίζοντας τις λαμπρές ελληνιστικές παραδόσεις της ίδιας της Κύπρου, της Αντιόχειας, της Εφέσου και της Αλεξανδρείας. Ο ελληνισμός, αλλά και όλοι οι φιλειρηνικοί και φιλοπρόοδοι λαοί της περιοχής, θα

αποκτήσουν ένα επιστημονικό κέντρο που θα βοηθήσει στη δημιουργία μιας καλύτερης κοινωνίας, με περισσότερη ανάπτυξη, δικαιοσύνη, και δημοκρατία.

Το Πανεπιστήμιο της Κύπρου θα είναι όμως και προπύργιο ελευθερίας σε ένα τόπο που η λέξη αυτή έχει εξοστρακιστεί από ένα σημαντικό τμήμα της, εξαιτίας της συνεχιζόμενης τουρκικής κατοχής. Η ωμή βία των τουρκικών στρατευμάτων έχει καταφέρει να εκδιώξει ένα μέρος του κυπριακού ελληνισμού από τις πατροπαράδοτες εστίες του και προβαίνει σε σημαντικές προσπάθειες πολιτιστικής και εθνικής αλλοίωσης. Απέναντι στην ιταμή αυτή πρόκληση, ο ελληνισμός αντιπαράθετε τον πολιτισμό του και τό ελεύθερο πνεύμα του.

Αθήνα, 1 Οκτωβρίου 1992

Ο Πρόεδρος
Γεώργιος Κ. Χρήστου

ΣΚΟΠΙΑ: προς ένα νέο εθνικό αδιέξοδο;

του Δημήτρη Καλουδιώτη

Γράφονται αυτές οι γραμμές ενώ αναμένεται η στιγμή της αλήθειας για τη χώρα μας. Το πρόβλημα των Σκοπίων λειτουργεί ήδη το τελευταίο δίμηνο σαν βραδυφλεγής βόμβα στα θεμέλια της κυβέρνησης, του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας αλλά και των άλλων πολιτικών δυνάμεων, δημιουργώντας ένα κλίμα αμηχανίας στον ελληνικό λαό και τον ελληνισμό γενικότερα. Είναι αυτή τη στιγμή το κεντρικό πολιτικό πρόβλημα.

Πολλοί ήδη παραλληλίζουν τις εξελίξεις και τη στάση της πολιτικής μας ηγεσίας στα Σκόπια με τις εξελίξεις και τη στάση στα άλλα «χαμένα» εθνικά θέματα με πρώτο και κύριο το Κυπριακό, το οποίο με τις ευλογίες ή ερήμην μας αυτές τις μέρες διασύρεται στην έδρα του ΟΗΕ από έναν απίθανο Ντενκτάς.

Ενώ οι εξελίξεις και η αντιμετώπισή τους απαιτούν γνώση και σοβαρότητα, μερικοί στην μακαριότητά τους εξακολουθούν να θεωρούν ότι η Ελλάδα έχει εμπλακεί σε μια «τυπολατρική» χωρίς νόημα πολιτική που απομονώνει τη χώρα από την Ευρώπη και τη βάζει στα κανάλια ενός στείρου εθνικισμού...

Η κυβέρνηση αδυνατεί να έχει πολιτική

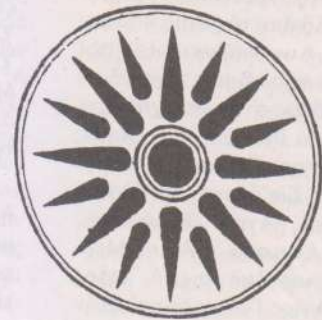
Κι όμως υπήρξαν και υπάρχουν ακόμα προϋποθέσεις για άλλες εξελίξεις.

Η κυβέρνηση Μητσοτάκη βρέθηκε, με συνθήκες που σε όλους μας είναι γνωστές, να έχει μια θαυμάσια απόφαση, αυτή της Λισσαβώνας, υπέρ της χώρας μας. Βρέθηκε επίσης να έχει ένα εκρηκτικό κίνημα στη Βόρεια Ελλάδα διατεθειμένο να παλαίψει και επίσης ένα πρωτοφανές ανανεωμένο ομογενειακό και μεταναστευτικό κίνημα στα κυριότερα κέντρα λήψης αποφάσεων στον κόσμο. Την αντιπολίτευση τέλος να πλειοδοτεί, για λόγους εντυπώσεων ή όχι αδιάφορο, στο εσωτερικό.

Με την προϊστορία του σκοπιανού προβλήματος (πενήντα χρόνια αιωπηής) και τους δυσμενείς ελληνικούς συσχετισμούς στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα οι προϋποθέσεις αυτές, για τη συνέχιση και τη νικηφόρα έκβαση της προσπάθειας, ήταν και είναι, όπως και να το κάνουμε, καλές. Παρά ταύτα:

Ο πρωθυπουργός, βλέπει την κυβέρνησή του να κινδυνεύει από κάθε εξέλιξη περί το θέμα των Σκοπίων. Οι Κοινοτικοί εταίροι μας ροκανίζουν την απόφαση της Λισσαβώνας και εκείνος... συγκαλεί την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματός του και την αναγκάζει να προσυπογράψει, επί ποινή εκλογών, τους χειρισμούς της πολιτικής του, που όλοι ισχυρίζονται ότι είναι αυτή της διπλής ονομασίας. Τρέχει στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες δημιουργώντας την αίσθηση ότι όλα είναι χαμένα.

Ο πρώην υπουργός εξωτερικών που χειρίστηκε μεγάλο μέρος του προβλήματος παραιτείται από το βουλευτικό αξίωμα καταγγέλλοντας τον πρωθυπουργό ότι προωθεί τη διπλή ονομασία, δηλαδή την πλήρη υποχώρηση. Κάθε μέρα που περνάει και μια απόφαση δείχνει όχι μόνο να καταστρατηγείται η απόφαση της Λισσαβώνας, αλλά και να προωθείται η αναβάθμιση της Τουρκίας στις σχέσεις με την ΕΟΚ.

Μια χιονοστιβάδα με επίκεντρο τη γερμανική πολιτική που κυριαρχεί στην ΕΟΚ (τη γερμανική πολιτική που από τις 16 Δεκέμβρη 1981 με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας προωθεί με συνέπεια τον πόλεμο στα Βαλκάνια) απειλεί όλες τις θέσεις της χώρας μας.

Θα αναρωτηθεί κανένας: Μα δεν διαβάζετε πίσω από τις ανακοινώσεις; Την απόφαση της Λισσαβώνας την πήραμε αφού στο παρασκήνιο είχαμε αποδεχτεί τη διπλή ονομασία και την αναβάθμιση της Τουρκίας...

Έχουμε φτάσει, με ευθύνη της πολιτικής μας ηγεσίας, να ανάγουμε τη δυσπιστία σε κανόνα και σε επίσημη πολιτική αυτά που γίνονται στα παρασκήνια. Ακόμα όμως κι αν αυτά έχουν επισυμβεί στο παρασκήνιο αναρωτιόμαστε: Μήπως δεν ήταν έργο της κυβέρνησης αλλά των Σκοπίων να προωθήσουν, αν ήθελαν, τη διπλή ονομασία; Και η διαφορά είναι κολλοσιαία. Αναφερόμαστε βέβαια σε μια κυβέρνηση που δεν έχει πολιτική και σύρεται σύροντας και τη χώρα σε μεγάλες περιπέτειες.

... καθώς και η αντιπολίτευση

Ένας μόλις χτες υπουργός των εξωτερικών παραιτείται από το βουλευτικό αξίωμα και όλοι είμαστε κουμπωμένοι ακόμα και από μια τέτοια πράξη. Όλοι φοβούμεστε πως κάτι άλλο κρύβεται, πως λόγοι σκοπιμότητας και μόνο υπαγόρευσαν και την πράξη Σαμαρά, μια πράξη που «αντικειμενικά», όπως λέγαμε και παλιότερα, είναι κατά των σκοπιμοτήτων. Η στάση αυτή είναι διάχυτη σ' όλο τον τύπο αλλά και σε μεγάλα τμήματα της κοινής γνώμης, και δεν αναφερόμαστε στα σημμένα δημοσιεύματα. Είναι μια στάση δυσπιστίας που υπαγορεύεται από μια πολιτική πραγματικότητα που αποθεώνει και την έσχατη σκοπιμότητα.

Τη σύγχυση εντείνει και η αξιωματική αντιπολίτευση η οποία, ενώ δείχνει να συμφωνεί με τις καταγγελίες Σαμαρά, φοβάται να τον υποστηρίξει γιατί, λένε, οι απόψεις του τώως υπουργού εξωτερικών έχουν απήχηση και στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Τον κατηγορεί μάλιστα η αξιωματική αντιπολίτευση γιατί, ενώ βλέπει και καταγγέλλει την πολιτική Μητσοτάκη, δεν τολμάει να φτάσει ως το τέλος και με τους «φίλους» του βουλευτές να τον ανατρέψει. Είναι όμως αυτό ένα ερώτημα που πλανάται για καιρό τώρα και για την ίδια την

αξιωματική αντιπολίτευση: Γιατί η αξιωματική αντιπολίτευση δεν κινεί τον ελληνικό λαό να αναγκάσει την κυβέρνηση σε παραίτηση ή να αλλάξει πολιτική και ζητάει «παλατιανά» πραξικοπήματα από τους βουλευτές της συμπολίτευσης;

Πέραν της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης

Όλοι οι Έλληνες πολιτικοί είχαν ανεχτεί στο άμεσο παρελθόν την ονομασία Μακεδονία προκειμένου περί των Σκοπίων, καταγγέλλεται στον τύπο, επομένως τώρα τι θέλουν;

Ο παραλογισμός είναι σαφής. Αντί να καταγγελθούν γιατί το είχαν κάνει στο παρελθόν και να μας αδειάσουν τη γωνιά ή τουλάχιστον να πάψουν τώρα να το κάνουν, εμμέσως πλήν σαφώς, τους ζητείται να συνεχίσουν να δέχονται την ονομασία που οι Σκοπιανοί προωθούν.

Άλλο παράδειγμα:

Έγκριτοι αναλυτές της κοινής γνώμης στις πιο έγκυρες εφημερίδες, στα κανάλια και τους ραδιοσταθμούς με τη μεγαλύτερη ακροατικότητα αναλαμβάνουν αυτοί για λογαριασμό των Σκοπίων να υποδείξουν όνομα (που περιέχει τη λέξη Μακεδονία), καταγγέλλοντας όλους εμάς ως παράφρονες που επιμένουμε στην άρνηση ονομασίας που να περιέχει τη λέξη Μακεδονία. Είναι επομένως φυσικό να έρθουν οι Σκοπιανοί και να ξεκινήσουν από αυτό το σημείο τις διαπραγματεύσεις αύριο. Το παράδειγμα του Ντενκτάς είναι τόσο χρήσιμο γι' αυτούς.

Ποιοί λόγοι υπαγορεύουν αυτή την ευρηματικότητα περί τα ονόματα; (Και δεν αναφερόμαστε εδώ στο... άνετο στυλ που έχει επίκεντρο το Συνασπισμό ο οποίος συνοψίζει και διευκολύνει με απλοϊκά ιδεολογήματα όλες τις από καταβολής ηττοπάθειες).

Πολλοί άλλοι λένε ότι φωνάζουμε για τα Σκόπια που είναι ένα δεύτερο ζήτημα το οποίο, άφρονες, το κάναμε κύριο αφήνοντας ανενόχλητα τον τουρκικό επεκτατισμό. Το καταπληκτικό είναι πως οι περισσότεροι από αυτούς που επιχειρηματολογούν για παραμέληση του τουρκικού κινδύνου μόλις τώρα ανακάλυψαν αυτόν τον κίνδυνο και το καταπληκτικότερο μιλούν για τον τουρκικό κίνδυνο έτσι γενικά και αγνοούν ότι ερήμην της μητροπολιτικής Ελλάδας παίζεται, αυτό τον καιρό, στα πιο επαίσχυντα παζάρια και η ελάχιστη εναπομείνασα ελευθερία για την κατεχόμενη Κύπρο. Αν στη διχοτομημένη Λευκωσία δεν εκδηλώνεται εδώ και δέκα οκτώ χρόνια ο τουρκικός επεκτατισμός, για τον οποίο κουβέντα δεν αναφέρουν, τότε μας μάρανε η ενασχόληση με τα Σκόπια και αφήνουμε τους Τούρκους ανενόχλητους.

Όμως σε πείσμα των συγχύσεων

1. Στα βόρεια σύνορά μας οι ηγετικές ομάδες που διευθύνουν τα Σκόπια προσπαθούν να στήσουν ένα κράτος-έθνος με εξ υπαρχής στόχο την ελληνική Μακεδονία. Το γεγονός αυτό είναι αυταπόδεικτο πια.

Όποιος όμως έχει διαφορετική άποψη να την επιχειρηματολογήσει και να μην αποσιωπά αυτό το γεγονός συζητώντας για ζητήματα τακτικής. Και κάποτε είναι φρόνιμα να τελειώνουμε μ' εκείνους που παριστάνοντας τον άνετο Ευρωπαίο αφήνουν να εννοηθεί ότι τα προβλήματα τα έχουν οι εθνικιστές και Βαλκάνιοι που ασχολούνται με τους τύπους και τα ονόματα...

Στο περιοδικό αυτό εδώ, και όχι μόνο, έχουν αναλυθεί οι πλευρές του λεγόμενου μακεδονικού αλυτρωτισμού ο οποί-

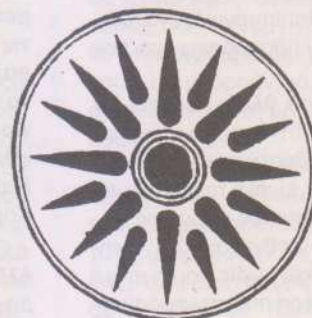
ος θα έπρεπε να είχε ηττηθεί από την εποχή που δρούσε σχεδόν ανενόχλητος για πάνω από πενήντα χρόνια με την ευθύνη όλων μας. (Και δεν χρειάζεται σοφία να γίνει κατανοητό πως, αν αυτό δεν συμβεί τώρα, θα έχουμε στα βόρεια σύνορά μας ένα κράτος ενεργούμενο των αντιπάλων μας στα Βαλκάνια δηλαδή του τουρκικού επεκτατισμού και όχι μόνο, σε εποχές ρευστότητας και ανακατατάξεων...). Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που οι συσχετισμοί ήταν, και σ' ένα βαθμό εξακολουθούν να είναι, δυσμενείς για μας.

2. Στα πλαίσια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας το πρόβλημα των Σκοπίων αναδείχτηκε και, παρά τις συντονισμένες προσπάθειες να υποβιβαστεί, παραμένει το κεντρικό θέμα της συγκυρίας για την Ελλάδα. Το πρόβλημα των Σκοπίων παίρνει ένα ακόμα πιο κεντρικό χαρακτήρα για τα ελληνικά πράγματα, ακριβώς γιατί έχουμε εγκαταλείψει τη μάχη στη Λευκωσία και οι πιέσεις απ' τις ίδιες δυνάμεις έχουν μεταφερθεί και στα βόρεια σύνορά μας. Τη μάχη στη Λευκωσία δεν την εγκαταλείψαμε μόνο ως προς τους κατακτητές Τούρκους, αλλά και ως πολιτική απέναντι στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις ΗΠΑ και γενικότερα στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Είναι φυσικό επομένως για τις δυνάμεις της Κοινότητας και των ΗΠΑ (όχι πως έχουν τις καλύτερες των διαθέσεων βέβαια) να έχουν συνηθίσει ότι τελικά εμείς θα δεχτούμε τις πιέσεις και θα υποκύψουμε. Και τους είναι ανέξοδο να δηλώνουν ότι από ένα σημείο και πέρα δεν κατανοούν τις ελληνικές αντιρρήσεις. Έχουν οργανώσει σε πολιτική στρατηγική την προτεραιότητα της Τουρκίας και τη δορυφοροποίηση της Ελλάδας σ' αυτήν.

3. Το καταπληκτικό είναι πως, ενώ σε δυσμενείς συσχετισμούς πετύχαμε μια σοβαρή απόφαση στη Λισσαβόνα, αυτή την απόφαση με πρώτο τον πρωθυπουργό, αλλά και την αντιπολίτευση, δεν την πίστεψε κανένας. Δεν τη χρησιμοποίησε για εφελτήριο να επιβάλει τώρα μια λύση ήττας του σκοπιανού «αλυτρωτισμού» δίνοντας μηνύματα σε όλες τις πλευρές που προετοιμάζονται για την επόμενη φάση των ανακατατάξεων στα Βαλκάνια.

Η απάντηση στο ερώτημα γιατί συμπεριφέρονται έτσι οι πολιτικοί μας δεν είναι και περίπλοκη. Είναι κουρασμένοι και έχουν οργανώσει σε συμπεριφορά την πολιτική τους ανημπόρια. Δεν πιστεύουν ότι η Ελλάδα έχει δυνάμεις. Δεν τολμούν να παλέψουν για να αντρέψουν τους εγκατεστημένους συσχετισμούς. Αυτή η ατολμία τους επιτρέπει στους «φίλους και συμμάχους» να υπογράψουν αποφάσεις τύπου Λισσαβώνας σκοπεύοντας να τις ακυρώσουν.

Αν η Ελλάδα δεν επιβάλει το δικό της απέναντι στο σκοπιανό πρόβλημα, οι εξελίξεις θα πάρουν ένα χαρακτήρα κινδύνου για την ακεραιότητα της χώρας και θα είναι σύντομες. Είναι αυτός ο υπόγειος λόγος που και η παραμικρή περί τα Σκόπια εξέλιξη φέρνει την κυβέρνηση στα όρια της πτώσης και τη χώρα στα πρόθυρα της γενικευμένης κρίσης.

Υπάρχει χώρος για μια πολιτική ειρήνης και συνεργασίας στις χώρες του υπαρκτού εθνικισμού;

του Τάσου Φιλανιώτη-Χατζηναστασίου

Μια πτυχή της σύγχρονης βαλκανικής κρίσης που μέχρι σήμερα έχει ελάχιστα θιγεί είναι το ζήτημα της δυνατότητας παρέμβασης των πολιτών καθώς οι περισσότερες αναλύσεις, αν όχι όλες, απλώς ανιχνεύουν την πραγματικότητα, αν δεν εξαντλούνται σε ασκήσεις επί χάρτου. Έτσι, αντιμετωπίζουμε μια κατάσταση όπου οι εξελίξεις μας προσπερνούν με ιλιγγιώδη ταχύτητα και οι ίδιοι παρακολουθούμε αποσβολωμένοι. Στην καλύτερη περίπτωση φροντίζουμε να ενημερωθούμε διαβάζοντας ιστορικά εγχειρίδια και άρθρα σε περιοδικά και ακούγοντας σχετικές εκπομπές στα ΜΜΕ. Το κατά πόσο υπάρχει η δυνατότητα για μια διαφορετική στάση απ' αυτήν του ενημερωμένου πολίτη, μια στάση ατομική και παθητική, νομίζω πως είναι αυτό που επιβάλλεται πια να συζητήσουμε.

Βαλκάνια ου μ' εθέσπισεν

Δυστυχώς ή ευτυχώς μας έμελλε να βρεθούμε στα Βαλκάνια. Έχουμε πολλές φορές αναφερθεί στο γεγονός πως ο συνοριακός χαρακτήρας της γεωγραφικής θέσης της περιοχής αυτής την φέρνει να είναι στο μάτι του κυκλώνα, κάθε φορά που υπάρχουν σε παγκόσμιο επίπεδο ιστορικο-πολιτικές ανακατατάξεις. Πλούσια παράδοση στρατιωτικών συγκρούσεων, αλλαγές συνόρων, μετακινήσεις πληθυσμών μέσα σ' ένα μικρό χώρο όπου συναντώνται, όχι πάντοτε δημιουργικά, ένα πλήθος ετερόκλητων παραδόσεων και πολιτισμών.

Σήμερα αυτό που βλέπει κανείς με δέος, ύστερα από την εντυπωσιακή κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, είναι η ταχύτατη μετατροπή των βαλκανικών χωρών σε χώρες του υπαρκτού εθνικισμού μ' έναν τρόπο αμείλικτο και χωρίς καμία ιστορική προοπτική πέρα από την πρόσκαι-

ρη μονοεθνική κυριαρχία ως την πλήρη διάλυση και υποδούλωση του χώρου σ' ένα νέο Μωάμεθ Πολιορκητή.

Τα αίτια της σύγχρονης βαλκανικής κρίσης είναι πολλαπλά. Η τρομερή οικονομική κρίση, που οφείλεται στη διάλυση της παλιάς κρατιστικής δομής και την ανυπαρξία συνθηκών σήμερα για ομαλή μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, είναι μια σοβαρή αλλά όχι αναγκαστικά η γενεσιουργός αιτία της ανάφλεξης. Η παρέμβαση των ξένων δυνάμεων που επιθυμούν να απομονώσουν τα Βαλκάνια από τη διαδικασία της Ενωμένης Ευρώπης, αφού πρώτα ενσωματώσουν τους πιο συγγενείς εθνικά, οικονομικά και κοινωνικά λαούς της Ανατολικής Ευρώπης, υποδαύλισε σίγουρα τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία, δεν προκάλεσε όμως αυτή καθαυτή την κρίση. Η κρίση έχει κατά κύριο λόγο χαρακτήρα κρίσης ταυτότητας, κρίσης ιδεολογιών και προσανατολισμού των κοινωνιών και των ανθρώπων ατομικά, εκεί όπου για δεκαετίες η κοινωνική και ατομική αυτονομία είχαν εγκλειστεί σε στρατόπεδα κεντρικού ελέγχου σ' όλα τα επίπεδα, οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό, ιδεολογικό. Είναι επομένως κρίση εθνική. Εδώ έγκειται και η αναλογία με την κατάσταση που επικρατεί στις δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ.

Φαίνεται τώρα καθαρότερα πως τα προβλήματα που δεν αφέθηκε να λυθούν, όταν επιβλήθηκε η Γιάλτα και διευθετήθηκαν όλα τα περιφερειακά ζητήματα κατά πως βόλευε τις Μεγάλες Δυνάμεις, βγαίνουν τώρα στην επιφάνεια σαν το κατεψυγμένο τέρας που ξύπνησε από μακροχρόνιο λήθαργο. Όλες οι αναφορές των εθνικιστών στα Βαλκάνια είναι προπολεμικές (Τσέτνικς, Ουστάσι, Βασιλείς, Κομπατζίδες κ.λπ.)

Οι Αλβανοί ονειρεύονται τη Μεγάλη Αλβανία με το Κοσσυφοπέδιο, τη Β.Δ. Δημοκρατία των Σκοπίων, την ελληνική

Ήπειρο, που ονομάζουν Τσαμουριά. Οι Σέρβοι τη Μεγάλη Σερβία ή τη Μικρή Γιουγκοσλαβία, που θα περιλαμβάνει εκτός από το Μαυροβούνιο και τη Δημοκρατία των Σκοπίων και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη καθώς και τις «αυτόνομες περιοχές» των Σέρβων της Κράινα και της Σλαβονίας της Κροατίας. Οι Βούλγαροι ξαναβάζουν το μακεδονικό ζήτημα από τη δική τους σκοπιά. Τέλος οι Σκοπιανοί δεν κρατούν ούτε τα προσχήματα στις, σε βάρος της Ελλάδας πρώτα και της Βουλγαρίας δευτερευόντως, διεκδικήσεις.

Το χαρακτηριστικό δε και πλέον επικίνδυνο όλων των εθνικιστικών επιλογών των βορείων γειτόνων μας είναι ότι στρέφονται είτε άμεσα είτε έμμεσα εναντίον της Ελλάδας, της μόνης αν μη τι άλλο χώρας που δεν προβάλλει την παραμικρή διεκδίκηση. Και είναι αυτή η χώρα που χάρη στην εθνική της αφασία όλων των προηγούμενων δεκαετιών έχει καταφέρει να αντιμετωπίζεται διεθνώς σαν το μαύρο πρόβατο της ΕΟΚ που καταπιέζει μειονότητες υπαρκτές και ανύπαρκτες, που επιβουλεύεται τους φτωχούς γείτονες της και που προβάλλει παράλογες απαιτήσεις, όπως το ν' αλλάξει όνομα η Δημοκρατία των Σκοπίων προκειμένου ν' αναγνωριστεί.

Ας δούμε όμως τα προβλήματα πιο συγκεκριμένα.

Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Αυτό είναι το κατεξοχήν γιουγκοσλαβικό πρόβλημα, αφού φαινομενικά τουλάχιστον δεν επηρεάζει τρίτους παρά μόνο τρεις εθνότητες της πρώην Γιουγκοσλαβίας (Κροάτες, Σέρβους, Μουσουλμάνους). Ήδη οι Σέρβοι έχοντας καταλάβει τα 2/3 της δημοκρατίας δημιουργούν τετελεσμένα με σκοπό είτε να μην γίνει δυνατή η ανεξαρτητοποίηση της χώρας είτε να κυριαρχήσουν πολιτικά ελέγχοντας το Σεράγιεβο. Οι Μουσουλμάνοι στηρίζουν

τις ελπίδες τους σε επέμβαση των ξένων δυνάμεων και της Τουρκίας με σκοπό να κυριαρχήσουν, απομονώνοντας τους Σέρβους και επιτυγχάνοντας την επιστροφή των προσφύγων στις περιοχές που ελέγχουν σήμερα οι Σέρβοι.

Η λογική της μονοεθνικής επιβολής σ' ένα πολυεθνικό χώρο οδηγεί αναγκαστικά σε προσφυγοποίηση πληθυσμών και σε διπλωματικά αδιέξοδα όπου μόνο η γλώσσα των όπλων μπορεί να οδηγήσει στη μία ή την άλλη πολιτική λύση. Η κατάσταση είναι πραγματικά αδιέξοδη. Αν επικρατήσουν οι Σέρβοι, θα έχει ουσιαστικά επιβληθεί μια λύση που δημιούργησε εκατοντάδες χιλιάδες αστέγους και πρόσφυγες σε βάρος κυρίως των μουσουλμάνων, που θα βρίσκονται σε μια κατάσταση ανάλογη μ' αυτήν των Αλβανών στο Κόσσοβο. Αν επικρατήσουν οι Μουσουλμάνοι, θα δημιουργηθεί μια δημοκρατία υπό τουρκική και ισλαμική «προστασία», διαφορετικά δεν θα μπορέσει να σταθεί, όπου το χριστιανικό στοιχείο θα βρίσκεται υπό διωγμόν, ενώ οι υπόλοιποι μουσουλμανικοί πληθυσμοί θα υποκινούνται για την παραπέρα επέκταση των παντουρκικών επιδιώξεων (Αλβανοί, μουσουλμάνοι Σερβίας, Τούρκοι Σκοπίων, μουσουλμάνοι Βουλγαρίας και Δυτ. Θράκης).

Αν η μόνη διαφορετική επιλογή είναι η διεθνής έξωθεν επέμβαση για την επιβολή μιας λύσης του τύπου δημοκρατία υπό διεθνή έλεγχο, αποστρατι-

ωτικοποιημένη και αποκεντρωμένη διοικητικά, δεν φαίνεται ν' αξίζει τον κόπο κι άλλη αιματοχυσία προκειμένου να δημιουργηθεί μια κρατική οντότητα χωρίς ουσιαστική ανεξαρτησία. Ωστόσο η λύση του αφοπλισμού των ενόπλων, της εκκευρίας και της υπό διεθνή έλεγχο διακυβέρνησης για ένα μεταβατικό στάδιο μερικών χρόνων της δημοκρατίας, ως την αποκατάσταση των προσφύγων και την ομαλή λειτουργία των θεσμών και της οικονομίας, μπορεί ίσως να επιτευχθεί μόνο με μια πραγματικά τεράστια ειρηνευτική προσπάθεια πολιτών, που με την παρουσία τους στο θέατρο των συγκρούσεων να επιβάλλει την κατάπαυση του πυρός. Σε κάθε άλλη περίπτωση μόνη πιθανή προοπτική είναι η συνέχιση του πολέμου και η επέκταση των συγκρούσεων στις δύο άλλες προβληματικές περιοχές των Βαλκανίων που αφορούν και τις διαβαλκανικές σχέσεις και είναι βέβαια το Κοσσυφοπέδιο και η Δημοκρατία των Σκοπίων.

Κοσσυφοπέδιο

Το πρόβλημα στο Κοσσυφοπέδιο είναι το κρισιμότερο αυτή τη στιγμή στα Βαλκάνια και αποτελεί το πεδίο σύγκρουσης μεταξύ του αλβανικού και του σερβικού εθνικισμού, με τη διαφορά ότι με βάση μια πολιτική αρχών το δίκιο βρίσκεται αναμφισβήτητα με τη μεριά των Αλβανών. Από την πλευρά των Σέρβων, το Κοσσυφοπέδιο αντιμετωπι-

ζεται ως τα Πάτρια Εδάφη που είχαν εποίκιστεί σε διάφορες περιόδους από τους Αλβανούς, οι οποίοι κατεδίωξαν το ντόπιο σερβικό στοιχείο ή εκμεταλλεύτηκαν την φυγή των Σέρβων ήδη από την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης. Είναι γεγονός πως για τους Σέρβους αποτελεί ένα χώρο με έντονες εθνικές μνήμες.

Σήμερα λοιπόν έχει επιβληθεί καθεστώς κατοχής στην περιοχή από τις σερβικές ένοπλες δυνάμεις, ενώ ο αλβανικός πληθυσμός εξοπλίζεται μυστικά και βρίσκεται σε ετοιμότητα για ένοπλη εξέγερση.

Αν σήμερα δεν έχει ξεσπάσει ακόμη πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο, αυτό οφείλεται στην πολεμική ισχύ των Σέρβων που δεν επιτρέπει στους Αλβανούς να αποτολήσουν αναμέτρηση, αλλά και στη στάση των Ευρωπαϊκών κρατών και των ΗΠΑ που δεν αποφασίζουν να ενισχύσουν ανοιχτά την αλβανική υπόθεση. Αν το Κοσσυφοπέδιο αποσπαστεί από τη Σερβία, θα αφυπνιστεί αλυσιδωτά ο αλβανικός εθνικισμός στη Δημοκρατία των Σκοπίων και το Μαυροβούνιο και η αποσταθεροποίηση της περιοχής θα γενικευτεί. Πάντως το πρόβλημα οξύνεται από τη σερβική πολιτική που έχει περιορίσει τις ελευθερίες των Αλβανών και έχει καταργήσει, από το 1989, την αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου, στο όνομα της υπεράσπισης των Σέρβων που καταπιέζονται από την αλβανική πλειοψηφία. Πρόκειται για το πρόβλημα του ποιος πληθυσμός, ο αλβανικός ή ο σερβικός, θα αποφύγει να βρεθεί στη θέση της μειονότητας. Αν οι Αλβανοί αποκτήσουν ανεξαρτησία, οι Σέρβοι θα αναγκαστούν να εκπατριθούν. Οι Σέρβοι λοιπόν καταπιέζουν την αλβανική πλειοψηφία, για να αποτρέψουν την ολοκληρωτική απώλεια του Κοσσυφοπεδίου, που δεν θα είναι μόνο διοικητική αλλά και εθνική για ένα χώρο που κατοικείται από μερικές χιλιάδες ομοεθνείς τους.

Πάντως το ζήτημα αργά ή γρήγορα θα λυθεί προς όφελος των Αλβανών καθώς ήδη τείνουν να ξεπεράσουν το 90% και οι Σέρβοι δεν είναι διατεθειμένοι, ούτε μπορούν, να αποτρέψουν την συντριπτική αυτή υπεροχή του αλβανικού στοιχείου.

Η λύση που θα δικαιώνει από θέση αρχής τους Αλβανούς, αλλά δεν θα προκαλέσει επέκταση της έντασης και των συγκρούσεων σε άλλες περιοχές, θα ήταν η επαναφορά του καθεστώτος αυτονομίας με ταυτόχρονη επιβολή

διεθνούς ελέγχου για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της σερβικής μειονότητας. Μια περίοδος αυτονομίας ως διαδικασία για την πλήρη εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης, που δεν θα εφαρμοστεί άμεσα για να μην τροφοδοτηθεί ο αλβανικός εθνικισμός, θα μπορούσε να απομακρύνει το φάσμα της ανάφλεξης στην περιοχή.

Μακεδονικό

Το Μακεδονικό είναι το κεντρικότερο ζήτημα που επηρεάζει τις διαβαλκανικές σχέσεις, καθώς η δημοκρατία αυτή συνορεύει μ' όλες, εξαιρέσει της Ρουμανίας, τις βαλκανικές χώρες, και όλες έχουν λόγο πάνω στα ζητήματα που προκύπτουν από το θέμα της αναγνώρισης ή μη της Δημοκρατίας των Σκοπίων.

Για την Ελλάδα είναι λιγότερο θέμα ασφάλειας των συνόρων, αφού τα Σκόπια μόνο ως αιχμή του επεκτατισμού ξένης δύναμης μπορούν να απειλήσουν την Ελλάδα, και περισσότερο θέμα εθνικής ευαισθησίας καθώς η χρήση του ονόματος «Μακεδονία», η υιοθέτηση του δεκαεξάκτινου της Βεργίνας και οι συχνές αναφορές στα «υπόδουλα» εδάφη της Μακεδονίας του Αιγαίου θίγουν άμεσα τον ελληνισμό. Αν η Δημοκρατία αυτή αναγνωριστεί με το όνομα Μακεδονία, η Ελλάδα χάνει ουσιαστικά ένα κομμάτι της ιστορίας της και άρα του εαυτού της, μειώνεται επομένως εθνικά, άσχετα από το αν δεν συρρικνώνεται εδαφικά. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα είναι η ακόμη μεγαλύτερη εθνική υποβάθμιση της χώρας, όταν με τόση ευκολία επιτρέπει να της στερούν ένα σημαντικό στοιχείο της παράδοσης, των αγώνων, του πολιτισμού της.

Το πρόβλημα για την Ελλάδα είναι κατ' αρχήν πως η εν λόγω πειρατεία εθνικής κληρονομιάς είναι αναγνωρισμένη de facto διεθνώς και κατά δεύτερο λόγο πως για 1.000.000 και παραπάνω ανθρώπους, που κατοικούν τη Δημοκρατία των Σκοπίων, η «Μακεδονία» έχει σλαβική εθνική νοσηματοδότηση. Για τους ανθρώπους αυτούς, η αναγνώριση έχει το χαρακτήρα της λύσης του προβλήματος ταυτότητας που του δημιούργησε η τεχνητή εθνογένεση, προϊόν του γιουγκοσλαβικού επεκτατισμού, όπου για σαράντα χρόνια δημιουργούν έθνος με βάση τη βουλγαρική γλώσσα και νεώτερη ιστορία και με αναφορές στο αρχαίο ελληνικό παρελθόν, που τώρα βαφτίζονται εθνικά «μακεδονικά».

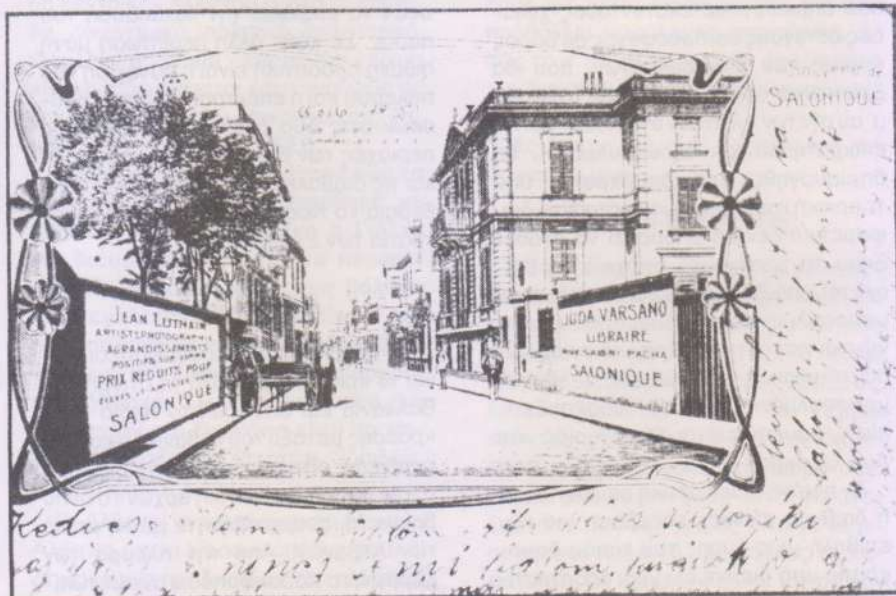
Ο εθνικισμός των Σκοπιανών υπαγορεύει άμεσα μια εξωτερική πολιτική από την πλευρά της Ελλάδας που να αρνείται την αναγνώριση της Δημοκρατίας με το όνομα «Μακεδονία». Μια τέτοια πολιτική όμως δεν μπορεί να βρει υποστηρικτές ούτε στη Δ. Ευρώπη ούτε στα Βαλκάνια, ακριβώς γιατί κανένας δεν σκοτίζεται για τις εθνικές ευαισθησίες ενός παρασιτικού κοινωνικού σχηματισμού, που πολύ όψιμα θυμάται πως είναι έθνος με δικαιώματα. Η εμμονή στην μη αναγνώριση ούτε την αναγνώριση μπορεί να αποφύγει, ούτε βγάζει τη χώρα από τη διεθνή απομόνωση σε περίπτωση που η κατάσταση συνεχιστεί ως έχει. Ο μόνος δρόμος, ο προσεταιρισμός των Σκοπίων σκοντάφτει στον εθνικισμό της Δημοκρατίας, που έχει εξαντλήσει κάθε μέσο για να πετύχει την αναγνώρισή της. Έτσι για την ελληνική κυβέρνηση αυτή η πολιτική είναι μονόδρομος.

Η λύση θάπρεπε να αναζητηθεί στην αναθεώρηση της αποδοχής των αιτημάτων για αναγνώριση των δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας και της θέσπισης άλλων κριτηρίων και άλλων χειρισμών στην επίλυση εθνικών προβλημάτων. Γιατί είναι φανερό πως οι πολυεθνικές δημοκρατίες δεν μπορούν να γίνουν, με ειρηνικό τρόπο ή με τρόπο που να εγγυάται την ασφάλεια και τη σταθερότητα στη γύρω περιοχή, εθνικά κράτη. Δεν μπορεί, για παράδειγμα, να γίνει η Βοσνία εθνικό κράτος, ούτε η Δημοκρατία των Σκοπίων, όταν είναι γνωστό πως οι Σκοπιανοί αποτελούν ένα ποσοστό λιγότερο από το 65%.

Επιβαλλόταν λοιπόν, αντί για την αναγνώριση ανεξάρτητων κρατών -

εθνών όταν δεν υπήρχαν οι προϋποθέσεις, (στο δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της Βοσνίας απείχε το 32%, δηλαδή οι Σέρβοι, και στη Δημοκρατία των Σκοπίων μόνο το 63,3% ψήφισε — Σεπτέμβριος '91 — ένα μεταβατικό καθεστώς ανεξαρτησίας), να αναζητηθούν άλλες νομικές μορφές διεθνούς αναγνώρισης για να μην αναζητώνται λύσεις ύστερα από αιματοχυσίες και προσφυγοποιήσεις. Οι αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες, οι αυτοδιοικούμενες περιοχές, με διεθνείς εγγυήσεις είναι μορφές που πιθανά να στερούν σ' ένα μεσοπρόθεσμο στάδιο την ανεξαρτησία και κυριαρχία των δημοκρατιών, συγκρατούν όμως τις εθνικιστικές εξάρσεις των νέων μετασοσιαλιστικών ηγεσιών και οδηγούν σ' εκδημοκρατισμό των θεσμών μέσα από μία πιο αργή διαδικασία.

Αν, για παράδειγμα, η περιοχή των Σκοπίων αναγνωριζόταν διεθνώς ως μια αυτοδιοικούμενη περιοχή ελεύθερου εμπορίου, χωρίς στρατό αλλά με εγγυημένα σύνορα, χωρίς αυτόνομη διεθνή παρουσία ως κράτος, είτε στα πλαίσια μιας χαλαρής ομοσπονδίας είτε ως αυτόνομη περιοχή με ειδικά προνόμια, από παράγοντας αποσταθεροποίησης, τα Σκόπια θα γίνονταν παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή. Ταυτόχρονα τα βαλκανικά κράτη θα αποκτούσαν ένα χώρο κομβικό για τις ανταλλαγές και την σύσφιξη των μεταξύ τους σχέσεων. Οι εθνικισμοί και οι επιβουλές των Αλβανών, Βουλγάρων και Σέρβων θα αποκλείονταν, όπως και ο τυχοδιωκτισμός των εξουσιαστικών μηχανισμών της δημοκρατίας.

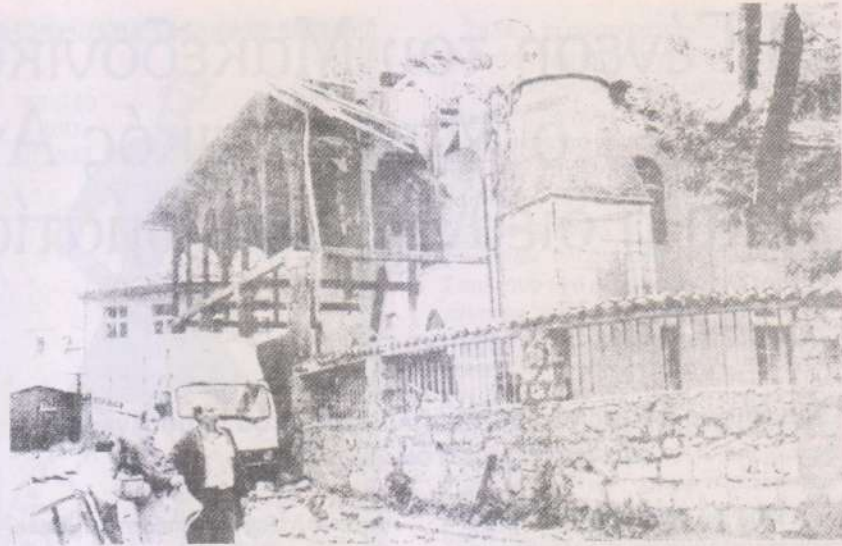
Για μια πολιτική των πολιτών

Στα Βαλκάνια μια συνθηματολογία του τύπου «η πολιτική των πολιτικών απέτυχε, εμπρός για την πολιτική της κοινωνίας των πολιτών» έχει πολύ μικρή χρησιμότητα, ειδικά όταν κανείς γνωρίζει την πραγματικότητα των ειρηνιστικών οργανώσεων και γενικά των μη κυβερνητικών οργανώσεων της Βαλκανικής.

Για όσους από μας είχαμε την τύχη να βρεθούμε στη συνάντηση των Πράσινων Κομμάτων και Οργανώσεων στην Οχρίδα τον Φεβρουάριο του 1992, ή στη Συνάντηση των ειρηνιστικών οργανώσεων και προσωπικοτήτων της πρώην Γιουγκοσλαβίας στη Βερόνα τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, οι διαπιστώσεις για τη δυνατότητα να υπάρξει μια βαλκανική συνεννόηση που να αντιμετωπίζει τα εθνικά προβλήματα με βάση μια πολιτική αρχών και όχι συμφερόντων είναι αρκετά απαισιόδοξες.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο συμπέρασμα που βγαίνει είναι πως κάθε εθνική αντιπροσωπεία υπερασπίζεται τα εθνικά της συμφέροντα, χωρίς να αφήνεται από τις θέσεις της επίσημης πολιτικής κάθε χώρας. Αυτό βέβαια έχει να κάνει και με το γεγονός πως ουσιαστικά πρόκειται για οργανώσεις χωρίς καμιά κινηματική αναφορά, με εξαίρεση ίσως τους Σλοβένους που όμως πια αντιμετωπίζουν τα βαλκανικά προβλήματα σαν να μην τους αφορούν. Πρόκειται είτε για μικρές ομάδες χωρίς ιδιαίτερη πολιτική βαρύτητα στις χώρες τους (Αντιπολεμική Δράση Ζάγκρεμπ, Πράσινοι της Δημοκρατίας των Σκοπίων) είτε για αυθεντικούς εκπροσώπους των επίσημων κυβερνητικών θέσεων (στη Βερόνα εκπρόσωποι των Σκοπίων ήταν αποκλειστικά κυβερνητικοί υπάλληλοι πίσω από τίτλους φορέων όπως «Ευρωπαϊκή Ένωση Μακεδονίας», «Ένωση Γυναικών Μακεδονίας» κ.λπ.).

Τα συμπεράσματα από τη συνάντηση της Βερόνας, που έχει ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς έδειξε ανάγλυφα το επίπεδο και τα όρια του όποιου ειρηνιστικού κινήματος τουλάχιστον στην πρώην Γιουγκοσλαβία, είναι πως —αν εξαιρέσει κανείς ατομικές περιπτώσεις ειρηνιστών και αντιμιλιταριστών ακτιβιστών που εκπροσωπούν το μόνο πραγματικό αλλά χωρίς οργάνωση αντιπολεμικό κίνημα στην Κροατία και τη Σερβία — οι οργανωμένες ομάδες ασκούν πολιτική ομάδων πίεσης αποκλειστικά στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων και της αλ-

ληγογραφίας με διεθνείς οργανισμούς, χωρίς να αμφισβητούν έντονα την εθνική πολιτική της κυβέρνησής τους.

Πιο αναλυτικά, οι Σέρβοι είχαν ως κύριο στόχο τη διεκδίκηση της άρσης των κυρώσεων σε βάρος της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, την αποφυγή της αναφοράς στην αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου —κι έτσι για περισπασμό υποστήριζαν λυσσαλέα την σκοπιανή εμμονή στην αναγνώριση της Δημοκρατίας— και ως εναλλακτική πολιτική λύση πρόβαλαν την στήριξη του Πάνιτς σε βάρος του Μιλόσεβιτς.

Οι Κροάτες κράτησαν πιο διαφοροποιημένη στάση. Άλλοι υποστήριζαν ανοιχτά την επέμβαση σε βάρος των Σέρβων της Κράινας και της Βοσνίας, άλλοι ασκούσαν κριτική στην κροατική πολιτική και αναζητούσαν πραγματικές ειρηνικές λύσεις.

Οι Σκοπιανοί ήταν, όπως είπα, απροκάλυπτοι εκπρόσωποι της σκοπιανής προπαγάνδας. Διάβασαμε προκήρυξη όπου αναφέρεται πως ο Μ. Αλέξανδρος έπρεπε πρώτα να μάθει ελληνικά για να μπορεί να συνεννοείται με τους Έλληνες, με υπογραφή «Οικολογική Κίνηση Μακεδονίας».

Οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου περιορίστηκαν να θέτουν το δικό τους πρόβλημα με τον πλέον άγαρμπο τρόπο, χωρίς να ασχολούνται με τα υπόλοιπα θέματα —όπως άλλωστε και οι Σκοπιανοί— όπως ο πόλεμος στη Βοσνία.

Σ' αυτό το κλίμα δεν ήταν φυσικά δυνατό ν' αποφασιστεί κάποια κοινή πρωτοβουλία πέρα από την υπογραφή και ταχυδρόμηση προς τη διάσκεψη της Γενεύης ενός κοινού κειμένου που ήταν ομολογουμένως ένα τερά-

στιο σερβικό «καπέλο», όπου θαβόταν το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου και υπερτονιζόταν το «μακεδονικό». Αλλά και αλλιώς να ήταν το κλίμα, αν μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο, δεν ήταν μέσα στη λογική των ανθρώπων η ανάληψη ειρηνιστικής δράσης.

Έτσι λοιπόν η πρωτοβουλία «Βαλκάνια SOS» που με το ταξίδι που πραγματοποιήθηκε στην Αδριατική στα τέλη του περασμένου Αυγούστου έδειξε πως στην Ελλάδα τουλάχιστον υπάρχει η βάση για μια πολιτική των πολιτών στα Βαλκάνια, θα πρέπει αναγκαστικά να κινηθεί, στα στενά πλαίσια που επιτρέπει η εθνικιστική έξαρση των γειτόνων, για την αναζήτηση ανθρώπων που να επιδιώκουν την ειρήνη και την αλληλεγγύη στα Βαλκάνια.

Το στήσιμο του δικτύου αυτού είναι ουσιαστικά η μόνη κίνηση που μπορούμε να κάνουμε σήμερα, παράλληλα με την ενίσχυση της δουλειάς για τη γνωριμία του χώρου με επισκέψεις και συγκεκριμένες μελέτες, που θα μας επιτρέψουν να κινούμαστε με περισσότερη αποτελεσματικότητα. Ζητούμενο παραμένει η εμβέλεια που μπορεί να έχει μια πρωτοβουλία για την ειρήνη σε εποχές που τα Ζόμπι του παρελθόντος στις βαλκανικές χώρες βγαίνουν από τον τάφο και προμηνύουν περισσότερα δεινά. Σ' αυτό το θέμα όμως θα επανέλθουμε μετά τις συναντήσεις ειρηνιστικών πρωτοβουλιών και εμπειρογνομόνων Σκόπια (Πράσινοι της Ευρώπης) και στη Σόφια (Διεθνές Ινστιτούτο Βαλκανικών και Μεσογειακών Μελετών). Για μας όμως η μόνη διέξοδος από την απομόνωση που οδηγεί ο αναδερφισμός είναι η εμμονή στη βαλκανική διάσταση της ευρωπαϊκής πραγματικότητας της Ελλάδας.

Η Γένεση του Μακεδονικού ζητήματος, ο Μακεδονικός Αγώνας και η διεθνής διπλωματία (1870-1908)

ΜΕΡΟΣ Γ'

Του Ευστάθιου Φακιολά

Συνθήκες έναρξης του ένοπλου Μακεδονικού Αγώνα στο μεταίχμιο του 20ού αιώνα

Το 1896 μια νέα εξέγερση των χριστιανικών πληθυσμών της Μακεδονίας, με την ενεργή υποκίνηση των βουλγαρικών ένοπλων οργανώσεων, εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε συνάρτηση και με την επιδείνωση, όπως, ήδη έχουμε αναφέρει, των ελληνοτουρκικών σχέσεων, προκάλεσε την παρέμβαση των άμεσα ενδιαφερόμενων Δυνάμεων, της Ρωσίας και της Αυστρο-Ουγγαρίας, που προτίμησαν, κατά την επίσκεψη του αυτοκράτορα Φραγκίσκου Ιωσήφ στην Πετρούπολη και την υπογραφή συμφωνιών στις 8 και 17 Μαΐου του 1897, να μην υποδαυλίσουν περισσότερο την κατάσταση με τους μεταξύ τους ανταγωνισμούς: αποφάσισαν να παραιτηθούν από κάθε εδαφική διεκδίκηση ή ηγεμονική επιδίωξη διεύρυνσης της επιρροής τους στα Βαλκάνια και να διευθετήσουν με ειρηνικές διαδικασίες τα οξύτατα προβλήματα της περιοχής, στα πλαίσια, όμως, της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας: η διατήρηση της κατεστημένης τάξης πραγμάτων στο βαλκανικό περιφερειακό χώρο εξυπηρετούσε και τη Ρωσία, που ετοιμάζονταν για τη διεξαγωγή πολέμου με την Ιαπωνία στην Άπω Ανατολή, αλλά και την Αυστρο-Ουγγαρία, που θεωρούσε ότι δεν ήταν, την εποχή εκείνη, κατάλληλα προετοιμασμένη για την εφαρμογή των βαλκανικών επεκτατικών της σχεδίων: αξίζει να σημειώσουμε ότι στη Ρωσοαυστριακή προσέγγιση συνέβαλε σημαντικά η Γερμανία, που είχε οικονομικά συμφέροντα στα εδαφικά όρια της Τουρκίας, ενώ την ίδια χρονική περίοδο η σύναψη μιας Αυστροϊταλικής συμφωνίας απέβλεπε στην επίτευξη του ίδιου με τη Ρωσοαυστριακή συμφωνία στόχου³⁵.

Παράλληλα με τις εξελίξεις αυτές, η Ελλάδα, μετά τις αλληπάλληλες στρα-

τιωτικές ήττες που υπέστη στην Ήπειρο και στη Θεσσαλία, αναγκάστηκε να συμφωνήσει, στις 21 Μαΐου του 1897, στην ανακωχή των εχθροπραξιών με την Τουρκία και στην υπογραφή της τελικής συνθήκης ειρήνης στις 4 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου. Οι επιδράσεις της οδυνηρής αυτής ήττας του 1897 ήταν επώδυνες για τους Έλληνες της Μακεδονίας: επιβεβαιώθηκε ότι η ηγεμονική υπεροχή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η κυριαρχία του ελληνικού κλήρου είχαν σημαντικά συρρικνωθεί με την ίδρυση της Εξαρχίας και τον περιορισμό των δικαιωμάτων του ελληνισμού από την Πύλη: το κύρος του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους είχε εξασθενήσει, αφού και άλλα ορθόδοξα χριστιανικά βαλκανικά κράτη διακήρυτταν την κατάλυση της οθωμανικής κυριαρχίας στην περιοχή: η οικονομική παντοδυναμία του ντόπιου ελληνικού στοιχείου είχε διαβρωθεί με την οικονομική ανάπτυξη και των άλλων εθνοτήτων: η τουρκική πολιτική ηγεσία, ακολουθώντας την τακτική της αλληλοεξασθένησης των αντιμαχόμενων εθνοτήτων, ικανοποίησε, την περίοδο αυτή, πολλά από τα αιτήματά τους (ίδρυση σχολείων και εκκλησιών), με εξαίρεση, βέβαια, τα ελληνικά, ενώ ταυτόχρονα επέτρεψε στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς να ξεσπαθώσουν πάνω στους ανυπεράσπιστους Έλληνες χριστιανούς³⁶.

Επιπλέον, η Βουλγαρία, εκμεταλλευόμενη τις αποτυχίες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής την περίοδο αυτή, αποφάσισε, με αίτημα την ίδρυση μιας αυτόνομης Μακεδονίας (η πρόσφατη παραχώρηση μιας ορισμένης μορφής αυτονομίας στην Κρήτη ενίσχυε τα επιχειρήματά της), να προχωρήσει στη δυναμική κινητοποίηση των χριστιανικών πληθυσμών: το 1899 ένο-

πλα επαναστατικά σώματα, που κατευθύνονταν από αξιωματικούς του τακτικού βουλγαρικού στρατού, εισέβαλαν στο έδαφος της Μακεδονίας και άρχισαν, εμφανιζόμενοι ως προστάτες όλων των χριστιανών ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους, να καταδιώκουν όλους εκείνους που αντιπροσώπευαν και έκφραζαν την τουρκική τυραννία: όταν, όμως, τα σώματα αυτά προχώρησαν σε βιοπραγίες και εκκαθαρίσεις Σέρβων και Ελλήνων, οι τελευταίοι, ανακαλύπτοντας τους πραγματικούς στόχους της έντονης αυτής βουλγαρικής δραστηριότητας, που ήταν η προσαρτηση της Μακεδονίας, σταμάτησαν να παρέχουν την υποστήριξή τους και ξεκίνησαν, μεμονωμένα, το δικό τους αγώνα για την εδραίωση των θέσεών τους στην περιοχή³⁷. Από τον Οκτώβριο του 1902 άρχισαν να διαφαίνονται οι πρώτες σοβαρές ενδείξεις ύπαρξης διενέξεων και διαφωνιών στους κόλπους της ηγεσίας του βουλγαρικού κινήματος, αφού, με πρωτοβουλία του «Ανώτατου Κομιτάτου» της Σόφιας και χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με την EMEO, πολυάριθμες βουλγαρικές ένοπλες ομάδες εισχώρησαν στη βορειανατολική και δυτική Θράκη, προσπαθώντας, ανεπιτυχώς, να υποκινήσουν επανάσταση στις περιοχές Τζουμαγιάς, Ραζλόκ και Πετριτσίου³⁸.

Γενικότερα μπορούμε να συγκλίνομε στο συμπέρασμα, ότι «παρά τις εσωτερικές διαμάχες, το βουλγαρικό κίνημα από τη μια μεριά ηχούσε σαν κήρυγμα κοινωνικής δικαιοσύνης και συναδέλφωσης όλων των Μακεδόνων, ανεξάρτητα από φυλή, γλώσσα και θρησκεία, και από την άλλη, με πρόσημα την κάλυψη των αναγκών του αγώνα και την εξουδετέρωση των οργάνων της οθωμανικής εξουσίας, ενεργούσε σαν φορέας καταδυνάστευσης και εξόντωσης των αντίπαλων εθνοτήτων»³⁹.

Η ελληνική κυβέρνηση, στις νέες συνθήκες της δραστήριας βουλγαρικής ένοπλης εξόρμησης, υιοθέτησε μια αμυντική παθητική στάση, ενισχύοντας ειρηνικές και εκπολιτιστικές ενέργειες —αύξηση, για παράδειγμα, των πιστώσεων για ίδρυση σχολείων, διορισμό εκπαιδευτικών, βελτίωση της παρεχόμενης παιδείας, ενίσχυση του ρόλου του κλήρου και του Πατριαρχείου, αποτελεσματικότερη λειτουργία των προξενείων— και απορρίπτοντας κάθε πρόταση για σύσταση μυστικών εταιρειών και ενόπλων αντιστασιακών οργανώσεων· επίσης, επιδίωξε να συνεργαστεί με την Πύλη για την από κοινού αντιμετώπιση της βουλγαρικής απειλής, αλλά η προσπάθεια αυτή δεν είχε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, εξαιτίας της διαφθοράς και της διοικητικής ανεπάρκειας των τοπικών οργάνων και της παρέμβασης ξένων πρεσβευτών για τη μη επιβολή ή την αναστολή των ποινών που επιβάλλονταν στους βούλγαρους κομιτατζήδες⁴⁰. Ωστόσο, παρά την αδράνεια του επίσημου ελληνικού κράτους, η ιδιωτική πρωτοβουλία, συνειδητοποιώντας την κρισιμότητα των περιστάσεων, ενεργοποιήθηκε, αναλαμβάνοντας την οργάνωση της αντίστασης των Ελλήνων της Μακεδονίας εναντίον των Βουλγαρικών ένοπλων σωμάτων· ειδικότερα, ο Ίων Δραγούμης, γραμματέας του ελληνικού προξενείου στο Μοναστήρι, δραστηριοποιήθηκε τόσο με την επιστολή εκθέσεων στην κυβέρνησή του όσο και με το γενικότερο μυστικό συντονισμό των Ελλήνων Μακεδόνων, ενώ ο μητροπολίτης Καστοριάς, Γερμανός Καραβαγγέλης, ανέλαβε τις αρμοδιότητες της εμπύχωσης των κατοίκων της υπαίθρου, της σύστασης πολιτικών επιτροπών και της δημιουργίας ντόπιων ελληνικών πολεμικών ομάδων⁴¹.

Το Φεβρουάριο του 1903 η Ρωσία και η Αυστρο-Ουγγαρία, στα πλαίσια των συμφωνιών τους του 1897 και της ένθερμης βρετανικής παρότρυνσης, πρότειναν στο Σουλτάνο ένα σύνολο μεταρρυθμιστικών μέτρων για τη Μακεδονία, γνωστό ως «*Βιενναίο πρόγραμμα*»: σύμφωνα με αυτό, προβλέπονταν η παράταση του οθωμανού Γενικού Επιθεωρητή για πέντε χρόνια και η επέκταση των στρατιωτικών του αρμοδιοτήτων, η δυνατότητα στρατολόγησης του χριστιανικού πληθυσμού στη χωροφυλακή και στην αστυνομία, η χρησιμοποίηση ξένων αξιωματικών στο στρατό και η αλλαγή του τρόπου είσπραξης των φόρων⁴². Τον Ιούλιο, όμως,

του 1903 οι Βούλγαροι, αφού προηγουμένως, τον Απρίλιο, είχαν εξαπολύσει ένα εκτεταμένο κύμα τρομοκρατικών δολιοφθορών στη Θεσσαλονίκη και στην ευρύτερη περιοχή της, υποκίνησαν, την ημέρα του προφήτη Ηλία, μια νέα επαναστατική εξέγερση στη δυτική και βόρεια Μακεδονία, γνωστή ως *Ίλιντεν*, με σκοπό να γενικεύσουν την αναταραχή σε ολόκληρη τη Μακεδονία: τελικά, η κινητοποίηση αυτή καταστάληκε από τον τουρκικό στρατό, που προχώρησε σε αιματηρά αντίποινα με την πυρπόληση και την καταστροφή πολλών χωριών⁴³.

Η καταστολή της εξέγερσης του Ίλιντεν προκάλεσε τις αντιδράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων· η Ρωσία, που διατηρούσε φιλικές σχέσεις με την Τουρκία και καταδίκασε τις οποιεσδήποτε επαναστατικές κινήσεις, προειδοποίησε τη Βουλγαρία ότι δεν θα την υποστήριζε· η Γερμανία ήταν κατηγορηματικά αντίθετη στην προοπτική συρρίκνωσης των κυριαρχικών δικαιωμάτων του Σουλτάνου, ενώ η Αυστρο-Ουγγαρία δεν επιθυμούσε την αυτονομία της Μακεδονίας· η Μεγάλη Βρετανία, αντίθετα, ήταν διατεθειμένη να αναγνωρίσει μια αυτόνομη Μακεδονία και πρότεινε το διορισμό ενός χριστιανού διοικητή ή ενός χριστιανού συγκυβερνήτη στην περίπτωση που ο κυβερνήτης θα ήταν τουρκικής προέλευσης, την ίδρυση εθνικής χωροφυλακής με χριστιανούς αξιωματικούς και την οριστική αποχώρηση των άτακτων τουρκικών δυνάμεων από την περιοχή⁴⁴.

Τελικά, οι αυτοκράτορες της Ρωσίας και της Αυστρο-Ουγγαρίας, μαζί με τους υπουργούς των Εξωτερικών τους, συναντήθηκαν στο Μύρστεγκ της Στυρίας, με σκοπό να τερματίσουν τις αναταραχές στη Μακεδονία και να ικανοποιήσουν, βελτιώνοντας τις συνθήκες διαβίωσής τους, τα αιτήματα των χριστιανικών πληθυσμών· υπόβαλαν στο Σουλτάνο ένα αναθεωρημένο του «*Βιενναίο πρόγραμμα*», σχέδιο μεταρρυθμίσεων, που επιβεβαίωνε, ουσιαστικά, τη ρωσοαυστριακή συνεννόηση για διατήρηση της κατεστημένης τάξης πραγμάτων και που αγνοούσε τις βρετανικές προτάσεις· το *πρόγραμμα του «Μύρστεγκ»*, όπως ονομάστηκε, προέβλεπε το διορισμό ενός οθωμανού Γενικού Επιθεωρητή, που θα αναλάμβανε την εποπτεία και τη διοίκηση της Μακεδονίας με την επίβλεψη δύο, ενός Ρώσου και ενός Αυστριακού, πολιτικών συμβούλων, την οργάνωση μιας εθνικής χωροφυλακής από ευρωπαϊσους αξιωματικούς —Ρώσους στη Θεσσαλονίκη, Αυστριακούς στα Σκόπια, Ιταλούς στο Μοναστήρι, Γάλλους στις Σέρρες και Βρετανούς στη Δράμα— υπό την ανώτατη διεύθυνση ενός Ιταλού στρατηγού, οι αρμοδιότητες του οποίου θα υπάγονταν απευθείας στην τουρκική κυβέρνηση, την οικονομική αυτονομία της περιοχής και την επιβολή ορισμένων διοικητικών, φορολογικών και δικαστικών αλλαγών⁴⁵.

Η ελληνική κυβέρνηση, αρχικά, αποδέχθηκε το πρόγραμμα «*Μύρστεγκ*», προσδοκώντας ότι αυτό θα περιοριζε την ένοπλη δραστηριότητα των Βουλγάρων κομιτατζήδων και θα μετέθετε την οριστική επίλυση του Μακεδονικού ζητήματος για το μέλλον, αφού η πολιτική της ισχύ και η διαπραγματευτική της θέση ήταν ασθενείς, εξαιτίας του ελληνοτουρκικού πολέμου⁴⁶. Ωστόσο, το πρόγραμμα αυτό όχι μόνο δεν εφαρμόστηκε ολοκληρωμένα, αλλά και δεν εκπλήρωσε και το βασικό του σκοπό, που ήταν η επιβολή της ειρήνης. Ο πρωταρχικός λόγος ήταν ότι, ανάμεσα

στις προβλεπόμενες μεταβολές, περιλαμβάνονταν και ο αναπροσδιορισμός των γεωγραφικών συνόρων των διοικητικών περιφερειών της Μακεδονίας κατά τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η ομοιογενής κατανομή των εθνοτήτων· αυτό υποδήλωνε ότι σε μια μελλοντική διανομή των μακεδονικών εδαφών θα λαμβάνονταν υπόψη οι εθνικές πλειοψηφίες· μια τέτοια προοπτική, σε συνδυασμό με τη συνεχή αύξηση τόσο των βουλγαρικών προκλήσεων όσο και του κινδύνου αφανισμού του ελληνισμού, ανησύχησαν ιδιαίτερα την ελληνική κυβέρνηση, που αναγκάστηκε να άρει τις επιφυλάξεις της και να υιοθετήσει μια πιο δυναμική πολιτική· στο πλαίσιο αυτό αποφασίστηκε η αποστολή τετραμελούς ομάδας αξιωματικών του ελληνικού στρατού —ανάμεσα στους οποίους και ο Παύλος Μελάς— στη δυτική Μακεδονία με σκοπό την οργάνωση ένοπλων σωμάτων, η στελέχωση του προξενείου της Θεσσαλονίκης με ικανό και έμπειρο διοικητικό, διπλωματικό και στρατιωτικό προσωπικό και η ίδρυση, σε συνεργασία με ιδιώτες, του «Μακεδονικού Κομιτάτου».⁴⁷

Στις συνθήκες αυτές των εξελίξεων ξεκίνησε ο Μακεδονικός Αγώνας και με την συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία αρνιόταν επίσημα την ανάμειξη της στις εχθροπραξίες της περιοχής. Αξίζει, ωστόσο, να επισημάνουμε μια σημαντική εσωτερική μεταβολή, που πιστοποιεί ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα, από την εποχή εκείνη, δεν ήταν ικανό, εξαιτίας των κομματικών αντιπαραθέσεων και σκοπιμοτήτων, να συναινέσει στη χάραξη και στην υλοποίηση μιας ενιαίας ορθής και ρεαλιστικής εξωτερικής πολιτικής. Το Δεκέμβριο του 1904 η κυβέρνηση Θεοτόκη ανατράπηκε από την ενωμένη αντιπολιτευτική κοινοβουλευτική κίνηση των Ζαΐμη και Δηλιγιάννη, με αφορμή την πολιτική της στο Μακεδονικό ζήτημα· οι εκπρόσωποι της πολιτικής αυτής πράξης υποστήριξαν σε συνεδρίαση της ελληνικής Βουλής ότι, αφενός μεν οι κίνδυνοι και οι εδαφικές βλέψεις από το βορρά ήταν ανύπαρκτοι, αφετέρου δε το Μακεδονικό ήταν μια υπόθεση που δεν δικαιολογούσε ούτε την άμεση διευθέτησή του ούτε τη στρατιωτική επαγρύπνηση ή τη διεξαγωγή αμυντικών ή επιθετικών επιχειρήσεων στο Μακεδονικό έδαφος· με τη διαφορετική στάση των φορέων της εκκλησίας, των αξιωματικών του στρατού και του λαού, συνεχίστηκε η ενίσχυση του αγώνα των Ελλήνων της Μακεδονίας.⁴⁸

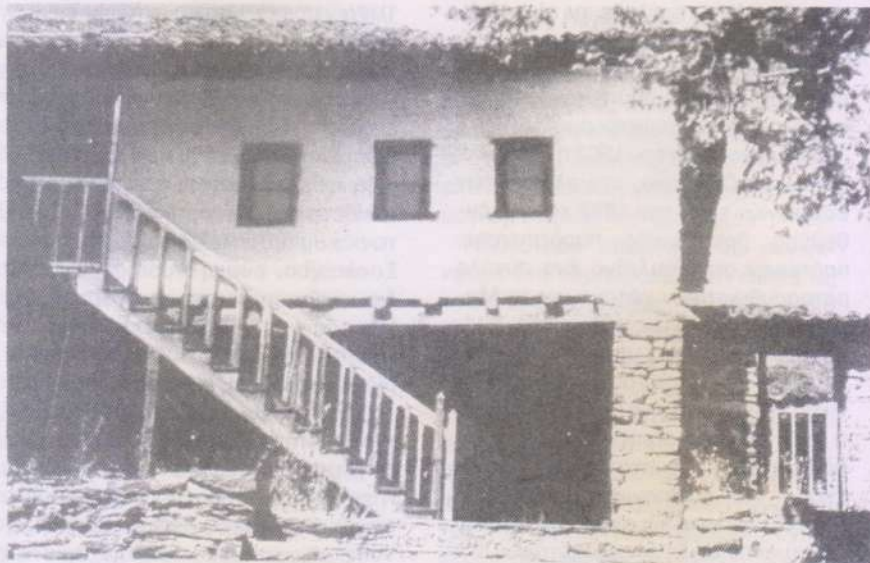
Διπλωματικές εξελίξεις ώς την επανάσταση των Νεοτούρκων

Την περίοδο αυτή η Αυστρο-Ουγγαρία, μετά την ήττα της Ρωσίας στο ρωσοϊαπωνικό πόλεμο και την αναπόφευκτη οικονομική και στρατιωτική της εξασθένηση, αποφασίζει, έχοντας ως σταθερό στόχο τη Θεσσαλονίκη, να παρέμβει ενεργότερα στο βαλκανικό χώρο· παράλληλα, η Ρωσία προσπαθεί, μετά την αποτυχία των επεκτατικών της επιδιώξεων στην Άπω Ανατολή, να επιβεβαιώσει, βασιζόμενη σε ισχυρά διπλωματικά ερείσματα, όπως την ανανεωμένη ρωσογαλλική συμφωνία της 9 Αυγούστου 1899 και την αγγλορωσική συνθήκη του 1907, τον πολιτικό της ρόλο ως Μεγάλης Δύναμης, στρέφοντας το ενδιαφέρον της στα Βαλκάνια με απώτερο σκοπό τον έλεγχο των Στενών· απόρροια του ανταγωνισμού αυτού υπήρξε, κατά έμμεσο τρόπο, η κρίση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.⁴⁹

Επιπλέον, η κατάσταση στη Μακεδονία έγινε περισσότερο περίπλοκη με την ανάμειξη της Ρουμανίας και την εμφάνιση ένοπλων επαναστατικών ομάδων που δρούσαν για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων. Ενώ το 1897 η ρουμανική κυβέρνηση είχε αποτύχει να εξασφαλίσει από την Πύλη την αναγνώριση των Κουτσόβλαχων ως ξεχωριστής, κατά κάποιο τρόπο, μειονότητας⁵⁰, το Μάιο του 1905 η τουρκική κυβέρνηση, με επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα, αναγνώρισε εθνική ρουμανική υπόσταση στους Κουτσόβλαχους, που είχαν, πλέον, το δικαίωμα να

τελούν τις λατρευτικές τους εκδηλώσεις στη ρουμανική γλώσσα· προς την κατεύθυνση αυτή η Ρουμανία επιδίωξε τη μεσολάβηση της ελληνικής κυβέρνησης στο Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο, ώστε να δοθεί η άδεια στους Κουτσόβλαχους να χρησιμοποιούν τη ρουμανική γλώσσα κατά την τέλεση της θείας λειτουργίας· η ελληνική κυβέρνηση, που υποστήριζε ότι οι Κουτσόβλαχοι συνιστούσαν μια μικρή ομάδα ατόμων που είχαν εξελληνιστεί, δεν αναγνώρισε τη ρουμανική καταγωγή των Κουτσόβλαχων και απόρριψε το αίτημα⁵¹. Ως αντίδραση στην εξέλιξη αυτή, εκδηλώθηκαν οργανωμένα ανθελληνικά κινήματα στο Βουκουρέστι και σε άλλες ρουμανικές επαρχίες· η Ελλάδα, στην προσπάθειά της να αποσοβήσει την όξυνση της κατάστασης, ζήτησε την παρέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων· οι συμβιβαστικές προσπάθειες, αρχικά της Αυστρο-Ουγγαρίας και μετέπειτα της Ρωσίας, για εξομάλυνση των ελληνορουμανικών σχέσεων αποτύχαν, ενώ ο Ρουμάνος πρεσβευτής στην Αθήνα κατηγορούσε επίσημα την ελληνική κυβέρνηση ότι υποκινούσε την καταδίωξη των Κουτσόβλαχων από τους Έλληνες της Μακεδονίας⁵². Τον Ιούνιο του 1906 η Ελλάδα, μετά την μη αναγνώριση της εμπορικής σύμβασης του 1900, την επιβολή δασμών στα ελληνικά προϊόντα και το κλείσιμο ελληνικών σχολείων από τη ρουμανική κυβέρνηση, διέκοψε τις διπλωματικές της σχέσεις με τη Ρουμανία⁵³.

Η Βουλγαρία, εκμεταλλεόμενη την εξέλιξη αυτή, προχώρησε στο σχηματισμό ενός κοινού ανθελληνικού μετώ-

Τό σπίτι πού σκοτώθηκε ο Παύλος Μελάς στη Στάτιστα

που με τη Ρουμανία, που είχαν ως κοινό αποτελεσματικό μέσο πίεσης τη συστηματική επιβολή καταπιεστικών μέτρων στους πολυάριθμους Έλληνες της Ρουμανίας και της Ανατολικής Ρωμυλίας. Τον Ιούλιο του 1906 πραγματοποιήθηκε, με προτροπή της Βουλγαρίας, στη Φιλιπούπολη ένα μεγάλο ανθελληνικό συλλαλητήριο, που κατέληξε στο βανδαλισμό της ελληνικής Μητρόπολης, του Γυμνασίου και της Λέσχης· η βουλγαρική κυβέρνηση, αν και επίσημα αποδοκίμασε τις ενέργειες αυτές, προχώρησε στην οργάνωση και άλλων τέτοιων εκδηλώσεων και στο κλείσιμο των ελληνικών σχολείων, αξιώνοντας ταυτόχρονα την ανάκληση των ελλήνων πρόξενων⁵⁵.

Η Τουρκία, από την άλλη μεριά, αντιμετώπιζε, αφενός μεν το δίλημμα ότι η αποτελεσματική χειραγώγηση των τρομοκρατικών ενεργειών των βούλγαρων κομιτατζήδων εξουδετερώνονταν από την ενίσχυση των ελληνικών θέσεων στην περιοχή, αφετέρου δε τις δυναμικές εξελίξεις στο διπλωματικό πεδίο: πίεση των Μεγάλων Δυνάμεων για περιορισμό της δράσης των ελληνικών ένοπλων σωμάτων, διατάραξη των διμερών σχέσεων των βαλκανικών κρατών, αύξηση των δυσκολιών για διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των αντιμαχόμενων εθνότητων. Από το 1906, πάντως, οι οθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις αρχίζουν να ανακτούν την πρωτοβουλία των κινήσεων και τον επιχειρησιακό έλεγχο στην περιοχή και να απομακρύνουν, με την προτροπή των ευρωπαϊκών διπλωματών, τους Έλληνες πρόξενους και μητροπολίτες, που θεωρούνταν ως ύποπτοι καθοδηγητές του ένοπλου αγώνα⁵⁶.

Το 1907 η ελληνική ένοπλη αντίδραση είχε οργανωθεί συστηματικά και επεκταθεί μεθοδικά, ενώ την ίδια περίοδο το βουλγαρικό κίνημα, εξαιτίας των οξύτατων διαφωνιών μεταξύ αυτονομιστών και ενωσιτών και της έντονης δραστηριότητας των σερβικών σωμάτων στις επαρχίες όπου συνόρευαν η Σερβία και η Βουλγαρία, άρχισε να υποχωρεί και να εξασθενεί βαθμιαία⁵⁷. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Ιούλιο του χρόνου αυτού οι Μεγάλες Δυνάμεις, με κοινό τους διάβημα στην Αθήνα, στο Βελιγράδι και στη Σόφια, δήλωναν ότι η αναδιάταξη των διοικητικών συνόρων της Μακεδονίας θα πραγματοποιούνταν με βάση τις εθνολογικές στατιστικές του 1905⁵⁸.

Γενικότερα, η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων σε όλη την περίοδο του Μα-

Ἡ Ὀμάδα τοῦ Γεωργίου Τσόντου.

κεδονικού Αγώνα ήταν ενιαία και συντονισμένη προς την κατεύθυνση του τερματισμού των πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ των χριστιανικών εθνότητων και την εφαρμογή των μέτρων του προγράμματος του «Μύρστεγκ»· στα πλαίσια του στρατηγικού αυτού σχεδιασμού, η Ιταλία, αποβλέποντας στην αποκόμιση εδαφικών οφελών σε ένα μελλοντικό διαμελισμό της Βαλκανικής Χερσονήσου σε ζώνες επιρροής, αντιπαρτίθονταν στις ελληνικές επιδιώξεις· η Γαλλία υιοθετούσε ουδέτερη θέση, ενώ η Μεγάλη Βρετανία παρείχε ευνοϊκότερη υποστήριξη στη Βουλγαρία· η Αυστρο-Ουγγαρία και η Γερμανία στήριζαν με την πολιτική τους τις τουρκικές απόψεις και πρόσκεινταν περισσότερο φιλικά προς τη Ρουμανία και λιγότερο προς τη Βουλγαρία⁵⁹.

Όταν τον Ιούλιο του 1908 ξέσπασε η επανάσταση των Νεοτούρκων, οι βασικοί στόχοι του Μακεδονικού Αγώνα, που πρέπει να τονίσουμε ότι δεν απέβλεπε στην κατάληψη εδαφών, επιτεύχθηκαν: «εμπόδισε την προσαρτηση — ή αυτονόμηση — της Μακεδονίας στη Βουλγαρία, επέτρεψε να παραμείνει ανοικτός ο δρόμος προς την Κωνσταντινούπολη, και διατήρησε ισχυρή την ελληνική παρουσία στη νότια και μεσαία ζώνη, πράγμα που επέτρεψε στην Ελλάδα να διεκδικήσει την προσάρτηση των τμημάτων αυτών κατά τους βαλκανικούς πολέμους»⁶⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 35. Βλ. Χριστοδουλίδης, ό.π., σελ. 388-389, Λάσκαρις, ό.π., σελ. 206, Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 36.
- 36. Πβ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 464-466.
- 37. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 466-468, Βακαλόπουλος Α., ό.π., σελ. 327-328, και Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 37.
- 38. Βλ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 471, και Βακαλόπουλος Α., ό.π., σελ. 328.
- 39. Βλ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 468-469.
- 40. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 469-470.
- 41. Πβ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 470-471, και Βακαλόπουλος Α., ό.π., σελ. 329.
- 42. Βλ. Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 38.
- 43. Πβ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 471-473, και Βακαλόπουλος Α., ό.π., σελ. 328-329.
- 44. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 472, και Anderson, ό.π., σελ. 270.
- 45. Πβ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 472-473 και 270 αντίστοιχα. Επίσης, Λάσκαρις, ό.π., σελ. 206, Βακαλόπουλος Α., ό.π., σελ. 330-331, Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 38, Σβωρώνος, ό.π., σελ. 109 και Grant and Temperley, ό.π. σελ. 359.
- 46. Λάσκαρις, ό.π., σελ. 206-207.
- 47. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 206-207 και *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 473.
- 48. Βλ. Κύρου Αλέξη, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Αθήνα, εκδ. Κολλάρου, 1984.
- 49. Πβ. Χριστοδουλίδης, ό.π., σελ. 396, 435-439, 443-446, και Grant and Temperley, ό.π. σελ. 360-361.
- 50. Βλ. Anderson, ό.π., σελ. 270.
- 51. Βλ. Λάσκαρις, ό.π., σελ. 207-208.
- 52. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 208.
- 53. Βλ. στο ίδιο, ό.π.
- 54. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 209.
- 55. Βλ. Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 41-42.
- 56. Βλ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 477.
- 57. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 478.
- 58. Βλ. Λάσκαρις, ό.π., σελ. 209.
- 59. Βλ. Σβολόπουλος, ό.π., σελ. 43-44.
- 60. Βλ. *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 479.

Για ένα συνέδριο Βλάχων στην Αλβανία

Αφορμή για τη σύνταξη του παρόντος απετέλεσε η σύγκληση του Α' Παγκόσμιου Συνεδρίου Βλάχων, που πραγματοποιήθηκε στα Τίρανα της Αλβανίας στις 5 Απριλίου 1992, όπου πήραν μέρος σύεδροι από την Αμερική, Καναδά, Αυστραλία, Γερμανία, Γαλλία, Ρουμανία, Αγγλία, Ελλάδα, Σκόπια και φυσικά και από την Αλβανία. Το συνέδριο προετοιμάστηκε και οργανώθηκε από την παναλβανική οργάνωση Βλάχων Αρομούνι ντι Αλμπάνια, που έχει έδρα τη βλαχόφωνη πόλη Σελενίτσα Αυλώνας και διατηρεί παραρτήματα σε άλλες δέκα πόλεις της Αλβανίας. Για όσους από μας τυχαίνει να γνωρίζουμε καλά την επιστημονικά θεμελιωμένη αλήθεια για την προέλευση των Βλάχων, ως γνήσιων εκλατινισμένων γλωσσικά Ελλήνων, που είχαν κοιτίδα τους την πανάρχαια οδική αρτηρία που συνέδεε τη Δύση με την Ανατολή, την μετέπειτα Εγνατία οδό, αποτελεί αφορμή ανησυχίας η ονομασία ακόμη που φέρει η οργάνωση των Βλάχων της Β. Ηπείρου Αρομούνι. Δεν θα ήταν καθόλου αφορμή ανησυχίας τούτο το γεγονός, αν δεν είχαμε τις περιπέτειες των εθνικών ονομάτων μας και αν δεν εμφανιζόταν απαιτητικά η ρουμανική προπαγάνδα. Αλλά το θέμα τούτο των εθνικών ονομάτων (Ρωμίος, Έλληνας κ.λπ.) μπορεί να αποτελέσει αυτοτελές θέμα διαπραγμάτευσης. Είναι γνωστό από καιρό ότι Ρουμάνοι φασίστες του εξωτερικού, αλλά και παράγοντες της Ρουμανίας διεξάγουν μια έντονη και πολύπλευρη προπαγάνδα με σκοπό να προσεταιρισθούν τους Βλάχους της Αλβανίας (και όχι μόνο αυτούς) και να τους προσδώσουν ρουμανική εθνική συνείδηση, επαναφέροντας τη γνωστή θεωρία της καθόδου των Βλάχων από τη Δακία (εξ ου και ο όρος Ρουμανόβλαχοι, που είναι κατασκευάσμα προπαγάνδας και όχι βγαλμένος από την ιστορική αλήθεια). Είναι ιστορικά γνωστό και επιστημονικά τεκμηριωμένο ότι οι Βλάχοι της Β. Ηπείρου (και όλοι οι υπόλοιποι που μετανάστευσαν από εκεί) παρά τη χρήση της λατινικής (σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες

στη βλάχικη γλώσσα έχουμε 50% λατινικά και 50% ελληνικά ή κατ' άλλους 80% λατινικά και 20% ελληνικά) διατηρούσαν το φρόνημά τους ελληνικό. Και ούτε η χρήση της λατινικής αποτελεί αυτή καθ' εαυτή πρόβλημα, γιατί η Ρωμιοσύνη ήταν πάντα δίγλωσση. Δεν πρέπει ακόμη να ξεχνούμε τη ζωντανή ελληνική εθνική συνείδηση των Βλάχων της Μοσχόπολης και την ελληνική ακτινοβολία της Ακαδημίας και του Τυπογραφείου της.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στο συνέδριο των Βλάχων που αναφέραμε θεάθηκαν και γνωστά όργανα της σκοπιανής, προπαγάνδας, τα οποία κρατούσαν στα χέρια τους και επιδείκνυαν χάρτες, όπου στο γεωγραφικό όρο «Μακεδονία» συμπεριλάμβαναν τα βλαχόφωνα τμήματα της Ελλάδας, Αλβανίας, Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας. Ως προς την σκοπιανή προπαγάνδα αξίζει να σημειωθεί ότι στις 11-8-1992 υπογράφηκε στα Σκόπια συμφωνία εκπαιδευτικής συνεργασίας μεταξύ Σκοπιών και Αλβανίας για παροχή εκπαιδευτικής βοήθειας στις εκατέρωθεν μειονότητες. Με άλλα λόγια τους Ορθοδόξους βλαχόφωνους ή και ολαβόφωνους της Αλβανίας τους ονομάζουν αυθαίρετα «Μακεδόνες» (με τη συνεργασία και τη βοήθεια της Αλβανίας), για να προωθήσουν, από τη μια οι Σκοπιανοί τα ιμπεριαλιστικά σχέδια τους και από την άλλη οι Αλβανοί να παρουσιάσουν μειωμένο το ελληνικό στοιχείο της Β. Ηπείρου μ' αυτού του είδους τις μετονομασίες...

Ας επανέλθουμε όμως στο συνέδριο, στο οποίο μίλησε και ο πρέσβης της Ρουμανίας στην Αλβανία Γκεόργκε Μίκου, ο οποίος απεκάλεσε τους Βλάχους αδελφια και τους παρότρυνε να στέλνουν για σπουδές τα παιδιά τους στη Ρουμανία. Ευτυχώς που η δυναμική παρέμβαση του δημάρχου του Μετσόβου κ. Αλεξάνδρου Κεχριμάνη, που μετείχε στο συνέδριο, έβαλε τα πράγματα τη θέση τους. Ο δήμαρχος Μετσόβου διαμαρτυρήθηκε έντονα για το δικαίωμα λόγου στο Ρουμάνο Πρέσβη, καθώς δεν ήταν Βλάχος, και στη συ-

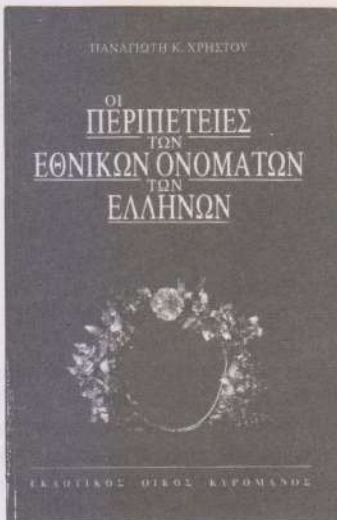
νέχεια με ατράνταχτα επιστημονικά επιχειρήματα υποστήριξε την ελληνικότητα των Βλάχων της Αλβανίας και τόνισε το ενδιαφέρον της Ελλάδας γι' αυτούς.

Η ομιλία του δημάρχου καταχειροκροτήθηκε από τους συνέδρους.

Τα παραπάνω αποτελούν ένα τρόπο ενημέρωσης για τα συντελούμενα γύρω από το θέμα αυτό και ένα σήμα κινδύνου για τα εξελισσόμενα.

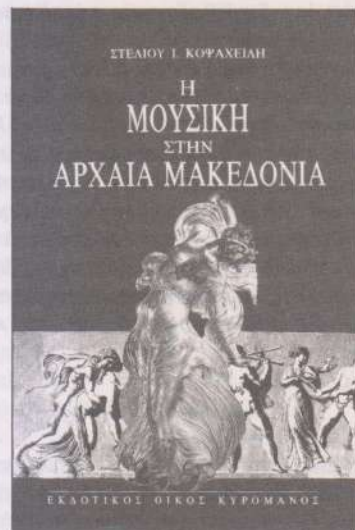
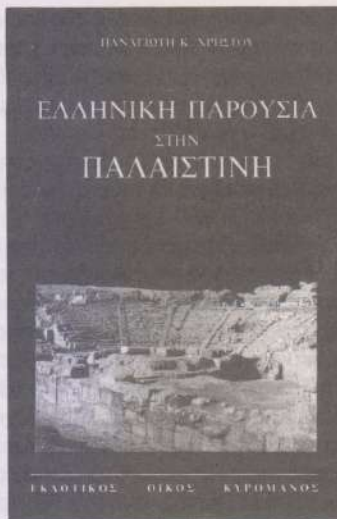
Δυστυχώς, επισημαίνουν συνάμα και τις βαρύτατες ευθύνες της χώρας μας που άφησε αυτούς τους ανθρώπους στο έλεος των ποικιλώνυμων προπαγάνδων. Όμως μέσα από τα αναφερόμενα αναδεικνύεται και προβάλλει — και μάλιστα επιτακτικά — η ανάγκη για το πρακτέο και σε τούτο το ζήτημα, έστω και την ύστατη στιγμή. Η Ελληνική Πολιτεία ξέρει τι πρέπει να κάνει. Εκείνο που έχουμε εμείς και μπορούμε να κάνουμε είναι να χρησιμοποιήσουμε τους δικούς μας Βλάχους των Λειβαδιών - οι οποίοι κατάγονται από την περιοχή της Μοσχόπολης Β. Ηπείρου — στην κατεύθυνση να βοηθήσουν τους Βλάχους της Αλβανίας στην ορθή κατεύθυνση αναμόρφωσης και πλήρους αποκατάστασης της ελληνικής εθνικής συνείδησής τους.

* Αναδημοσίευση από την εφημερίδα «ΜΑΧΗΤΗΣ» του Κιλκίς, 25-9-92.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΚΥΡΩΜΑΝΟΣ

Βιβλιοπωλείο - Έκδόσεις

Προξ. Κορομηλά 42
546 22 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 031/282.427

Ἐμεῖς καί τό Μάαστριχτ

τοῦ Θεόδωρου Ζιάκα

«Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὡς μικροί καί ἀδύνατοι δέν εἴμεθα οἱ ἀποκλειστικοί κύριοι τῆς τύχης ἡμῶν... δέν δυνάμεθα νά ἔχομεν πρωτοβουλία πολιτικήν ἐπί τῆς ἰδίας ἡμῶν τύχης... ἡ Ἑλλάς δέν ἔχει καί δέν δύναται νά ἔχει κυρίως εἰπεῖν, ὡς κράτος, ἐξωτερικήν πολιτικήν, δέν ἔχει καί δέν δύναται νά ἔχει διπλωματίαν. Ἡ Ἑλλάς δέν ἔχει καί δέν δύναται νά ἔχει εἰμὴ τήν πολιτικήν, ἣν εἶχον οἱ προπάτορες ἡμῶν εἰς τὰς ἐν Τροίῃν συνελύσεις αὐτῶν, οἵτινες συνέταττον ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πλατάνων τὰς ἀναφοράς τὰς ἰκετηρίους, τὰς ὁποίας διεβίβαζον εἰς τὰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης αὐλάς». (Ἡ Εὐθύνη, Ἀθήνα 17-4-1876)¹.

«Κατεσκευάσθη ἐν τῷ ἔθνει ὠρισμένη κοινωνική τάξις, εἰς τὴν φυσιολογίαν τῆς ὁποίας οὔτε τὸ ἑλληνικὸν οὔτε τὸ ἀλλότριον καθαρῶς διακρίνεται, ἀλλ' ἀδιάκριτον κράμα ἐθνικῆς γνησιότητος καί εὐρωπαϊκοῦ ψιμυθίου. Ὑπὸ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ πλοῦτου καί τῆς ἐπισήμου ἐξουσίας, ἐπεκτείνασα τὸν ἑαυτῆς κύκλον καταπληκτικῶς, κατέστρεψε τοῦ ἔθνους τὴν ἐσωτερικήν ἐνότητα καί τὸ ὁμοίομορφον εἰς τὸν τρόπον, ὥστε δύο ἀποτόμως διεστηκότες λαοὶ σχηματισθέντες ἐν αὐτῷ συγκρούονται πεισματωδῶς». (Γ. Ἀντωνόπουλος, Οἱ ἐργάται τῆς ἐθνικῆς καταπτώσεως, Ἀθήνα 1878)¹.

Ὁ ἐθνισμός

Μεγάλο δίλημμα γιὰ τὰ εὐρω-κοινοτικά ἔθνη ἡ συνθήκη τοῦ Μάαστριχτ. Συμφέρει ἢ ὄχι ἡ ἐπικύρωσή της; Ἡ διαμάχη καί ἡ πόλωση, μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν περίπτωση τοῦ δανικοῦ καί τοῦ γαλλικοῦ δημοψηφίσματος, ἀπεκάλυψε τὸν καθοριστικὸ ρόλο τοῦ ἐθνισμοῦ ἐπὶ τὴν πορεία τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων.

Ἡ κάθετη διαίρεση τοῦ πολιτικοῦ φάσματος, ἀπὸ τὴν ἄκρα Δεξιὰ μέχρι τὴν ἄκρα Ἀριστερά, σὲ ὁπαδούς καί ἀντιπάλους τῆς συνθήκης, ἔδειξε ὅτι ὁ ἐθνισμός δέν εἶναι, ὅπως θέλει ἡ κυρίαρχη κοσμοπολίτικη ἰδεολογία, χαρακτηριστικὸ μόνον τῶν «ὑπαναπτύκτων». Ἀποδείχθηκε, γιὰ ἄλλη μιά φορά, ὅτι τὸ σύστημα ἀναφορᾶς δέν εἶναι μονοδιάστατο: Ἀριστερά, Κέντρο, Δεξιὰ. Κριτήριον δέν εἶναι μόνον ἡ ἀναφορά ἐπὶ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα, ἀλλὰ καί ἡ θέση ἀπέναντι ἐπὶ τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα. Ἐκτός ἀπὸ τὸν ὀριζόντιον ἀριστεροδεξιὸν ἄξονα, ὑπάρχει καί ὁ κάθετος ἄξονας τοῦ ἐθνισμοῦ, μὲ τὴ δική του ἐντελῶς διαφορετικὴ κατανομή. Πράγμα φυσικὸ ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ ταξικῶν, συντεχνιακῶν ἢ πατριακῶν συμφερόντων δέν ἀναιρεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος καί τὴν ἀνάγκη ὑπεράσπισης τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας².

Ἄν ὁμως ἡ ἐθνικὴ ταυτότητα μετράει τόσο πολὺ γιὰ τοὺς σεβαστούς μας «ἐταίρους», γιὰτὶ νά μὴ μετράει καί γιὰ μᾶς; Γιατὶ νά φαντάζει ἀδιανόητη ἡ ἐσω καί στιγμιαία ἀναδιάταξη τῆς πολιτικῆς μας σκηνῆς μὲ κριτήριον τίς διαφορετικὲς θέσεις ἐπὶ τὰ ἐθνικὰ προβλήματα; Γιατὶ ἡ ἐλλαδικὴ πολιτικὴ νά παραμένει μονοσήμαντα ἀγκυλωμένη σὲ τὴν διαστρεβλωμένην,

ἀπὸ τὰ ἐξαρτησιακά καί πελατειακά πλέγματα, ταξικὲς διαιρέσεις; Γιατὶ σὲ μᾶς νά μετροῦν μόνον τὰ εἰσπρακτικὰ κριτήρια (πακέτο Ντελόρ κ.λπ.); Γιατὶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀφοῦ πρόκειται περὶ «κολλοσιαίου ἐθνικοῦ θέματος», τὰ καλά τὰ κόμματα μᾶς ἔσπευσαν, μὲ συνοπτικὲς διαδικασίες, νά ψηφίσουν αὐτὰ γιὰ μᾶς, πρὶν ἀπὸ μᾶς;

Σύνδρομο φυγῆς

Στὴν πραγματικότητα εἴμαστε ἀνίκανοι νά σκεφθοῦμε σοβαρά, ψύχραιμα καί νηφάλια ἂν πρέπει τὸ ἔθνος μᾶς νά προσχωρήσει ἐπὶ τὴν Εὐρώπη τοῦ Μάαστριχτ. Ἡ «Εὐρώπη» εἶναι, ἔτσι κι ἄλλιῶς, τὸ πρότυπὸ μᾶς, τὸ ἴνδαλμά μᾶς καί ἡ ὁμοίωσή μᾶς μ' αὐτήν, ἡ «Μεγάλῃ Ἰδέα» μᾶς, ὁ ἀμετάθετος «σκοπός» καί τὸ «νόημα» τῆς ὑπαρξῆς μᾶς³. Σὲ μιά τέτοια μυθικὴ σχέση μὲ τὴν «Εὐρώπη» δέν χωρᾶνε προφανῶς ἡ λογικὴ καί ὁ ρεαλισμός.

Ἐνῶ ὑποτίθεται ὅτι πλησιάζουμε συνεχῶς (καί ὀλοταχῶς) πρὸς τὴν «Εὐρώπη», τουλάχιστον ἀπὸ τὴν Ἀνεξαρτησία κι ἐδῶ, παραταῦτα μένουμε σταθερὰ κολλημένοι ἐπὶ τὴν βαλκανικὴν πραγματικότητα. Ἀπὸ τὴ στιγμή μάλιστα πού στεφθήκαμε «πλήρες μέλος» τῆς ΕΟΚ, τὸ χάσμα ἐγίνε ἀκόμα μεγαλύτερο. Τώρα πού τὰ βαλκανικὰ τύμπανα ξανάρχισαν τὸν μακάβριον ρυθμὸ τους, καλούμαστε, πέραν πάσης λογικῆς, νά πετύχουμε σ' ἕνα χρόνον ὅ,τι δέν κατορθώσαμε σὲ μιά πεντηκονταετία. Ὁ «ἐκαυχρονισμός - ἐξευρωπαϊσμός» εἶναι τὸ ἐθνικὸ μᾶς σύνδρομο - συλλογικὸ σύνδρομο φυγῆς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα.

Τὰ ἰδεολογικὰ στερεότυπα πού τὸ στηρίζουν, εἶναι ἡ ἀφελὲστατη πίστη μᾶς ἐπὶ τὴν «πρόοδο», ἐπὶ τὴν «ἀνάπτυξη», ἐπὶ τὴν «ἀνοιχτὴ κοινωνία», ἐπὶ τὸν «προγραμματισμό» κ.λπ. Ἄς μοῦ ἐπιτραποῦν δύο λόγια πάνω σ' αὐτά:

α) Ἡ πίστη ἐπὶ τὴν «πρόοδο». Δηλαδή ἐπὶ τὴν ἀνοησία ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἀκολουθοῦν μιά ἀνοδικὴ ἐξέλιξη, ὅτι ὁ αἰώνας μᾶς εἶναι ὁ προοδευτικότερος ὄλων καί ὅτι ἡ Εὐρώπη εἶναι τὸ κέντρο τῆς προόδου... Ξεχάσαμε τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ μόνη δυνατὴ πρόοδος εἶναι ἡ ἠθικὴ πρόοδος. Ὅτι ἡ ὑλικὴ πρόοδος ἔχει σάν ἄλλη ὄψη τὴν ἀνισότητα. Ὅτι ἡ εὐημερία καί ἡ «τάξη» ἀντισταθμίζονται πάντα ἀπὸ ἀντίστοιχη φτώχεια, «χάος» καί ἀθλιότητα. Ἡ ξεχασμένη αὐτὴ ἀλήθεια εἶναι σήμερα ἀναντίρρητη ἐπιστημονικὴ διαπίστωση πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς καί τοῦ χάσματος Βορρᾶ-Νότου⁴. Διαχρονικὸ μέτρο τῆς πραγματικῆς προόδου εἶναι τὸ μέγεθος τῶν ἐθνικῶν καί κοινωνικῶν ἀνισοτήτων καί ὁ σεβασμός τῶν προϋποθέσεων τῆς ζωῆς ἐπὶ τὸν πλανήτη. Μ' αὐτὸ τὸ μέτρο ὁ σύγχρονος δυτικὸς πολιτισμός, πού ἀποτελεῖ τὸ λαμπρὸ μᾶς πρότυπο, εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βαρβαρότητας.

β) Ἡ πίστη ἐπὶ τὴν «ἀνάπτυξη». Εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ κρετινισμοῦ νά πιστεύει κανεὶς σήμερα ὅτι τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μᾶς θά ἐπιλυθοῦν μὲ ἀκόμα μεγαλύτερη

«ανάπτυξη». Ἄν παρ' ἐλπίδα ἀναπτύσσονταν ὅλοι οἱ σημερινοὶ «ὑπανάπτυκτοι», ὁ πλανήτης μας θὰ γινόταν κρaniu τόπος. Τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρότυπο πού κινεῖ τὴ λεγόμενη «ανάπτυξη» — ἡ λατρεία τῆς δύναμης καὶ ἡ ἀκόρεση δίψα γιὰ κατανάλωση — μοναδικὸ ὄριο ἔχουν τὴν καταστροφή τοῦ κόσμου. Τὸ ζητούμενο ἐπομένως δὲν εἶναι ἡ περαιτέρω ἐπέκταση αὐτοῦ τοῦ προτύπου, ἀλλὰ ἡ ἀνατροπὴ του. Ἄλλωστε ποιά λογικὴ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει στὸν ἀνελέητο ἀνταγωνισμό γιὰ τὴν αὔξησιν τῆς «παραγωγικότητας»; Ἄν οἱ Ἰάπωνες θέλουν νὰ δουλεύουν σάν ρομπότ, γιατί θὰ πρέπει ὅλα τὰ ἔθνη νὰ προσαρμοστοῦν στὸ ρυθμὸ τους; Στὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τῆς «ανάπτυξης» ἐξαρτᾶται αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἐπιβίωσιν τῆς Εὐρώπης. Ἄν θέλει ἡ Εὐρώπη νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς ἐκθετικῶς πολλαπλασιαζόμενους αἰριανούς «βαρβάρους», θα πρέπει συνειδητὰ νὰ κατεβάσῃ τὰ ἐπίπεδα τῆς εὐημερίας τῆς χαμηλότερα ἀπ' αὐτὰ πού ὁ λοιπὸς κόσμος εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἀνεχθεῖ. (Πράγμα πού βρῖσκεται φυσικὰ στοὺς ἀντίποδες τοῦ Μάαστριχτ). Ὅσο γιὰ μᾶς εἶναι σαφές ὅτι καὶ νὰ θέλουμε νὰ «ἀναπτυχθοῦμε» δὲν θὰ μπορούσαμε, γιατί τὸ τρένο τοῦ «μεταμοντέρνου» καπιταλισμοῦ ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ λίγες θέσεις κι αὐτές ἔχουν ἤδη καταληφθεῖ.

γ) Ἡ πεποίθησιν στὴν ὑπεροχὴ τῆς λεγόμενης «ἀνοικτῆς κοινωνίας»⁶, ὅτι τάχα οἱ πολιτισμικὲς διαφορὲς διχάζουν τοὺς λαοὺς καὶ ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ ἐξαλειφθοῦν. Ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς ἐντελῶς παράλογης ἰδέας οἱ λαοὶ καλοῦνται νὰ ἀποβάλλουν τὶς «ἰδιορρυθμίες» τους καὶ νὰ γίνουν ὁ ὁμογενῆς ἐκεῖνος πολτὸς πού ἔχει ἀνάγκη ὁ σύγχρονος καπιταλισμὸς γιὰ νὰ «ἀναπτυχθεῖ» περαιτέρω. Κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ σημαία τῆς «ἀνοικτότητας», ἰσοπεδῶθηκαν ὑπεραιωνόβιοι ἱστορικοὶ πολιτισμοί, καταστράφηκαν ζωτικὲς συλλογικὲς δομὲς τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὰ ἔθνη πωλοῦνται σάν κοπάδια. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ συνειδητοποιήσουμε ξανά τὴ σημασία τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς συλλογικῆς ἐτερότητας καὶ νὰ καταλάβουμε ὅτι οἱ πολιτισμικὲς διαφορὲς πού συνθέτουν τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα εἶναι δομὲς αὐτοπροστασίας τῶν λαῶν, ἐρεῖσματα καὶ ἐγ-

γῆσεις συλλογικῆς καὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας;

δ) Ἡ πίστις στὸν «προγραμματισμό». Δὲν ἐννοοῦμε, δυστυχῶς ἀκόμη, νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι «ἡ ἱστορία εἶναι ὁ χῶρος τῶν μὴ συνειδητῶν προθέσεων καὶ τῶν μὴ ἠθελημένων σκοπῶν». Ἡ ἀπρόβλεπτη καὶ παταγώδης πτώσιν ἐκείνων ἴσα ἴσα τῶν καθεστώτων πού πίστευαν ὅτι «προγραμματίζουν» τὴν ἱστορία, θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἐμβάλει σὲ λογικότερες σκέψεις. Ἡ ὑποκατάστασιν τῆς ἀφελούς ἐπανάστασιν στὸ «Θεῖο Σχέδιο» μὲ τὴν ἀπείρως ἀφελέστερη ἐμπιστοσύνη στὰ «σχέδια» καὶ τὰ «προγράμματα» μικρόνων καὶ φαύλων πολιτικῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πρό πολλοῦ ἐξαντληθεῖ. Ὡστόσο σοβαρολογοῦμε περὶ «προγραμμάτων συγκλίσεως», πού θὰ τὰ φτιάξει ὁ Μάνος κι ὁ Παλαιοκρυσσᾶς καὶ θὰ μᾶς βάλουν, ὑποτίθεται, στὴν πρώτη εὐρωπαϊκὴ ταχύτητα.

Μὲ τέτοιες πελώριες παρωπίδες στὰ μάτια ὁ ἀφανισμὸς μας εἶναι ἐξασφαλισμένος. Μόνο ἂν χειραφετηθοῦμε ἀπ' τὴν ὑπνωτικὴ γοητεία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ εἰκονίσματος καὶ ξαναποκτήσουμε συνειδησὴ αὐτόνομης συλλογικῆς ὄντοτητας, μπορεῖ κάτι νὰ ἀρχίσει νὰ ἀλλάζει γιὰ μᾶς. Τότε μόνο θὰ εἶχε νόημα καὶ ἡ συζήτηση γιὰ τὴ συμβολὴ μας στὴ διαμόρφωσιν τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης.

Ποιὰ Ἐνωσιν

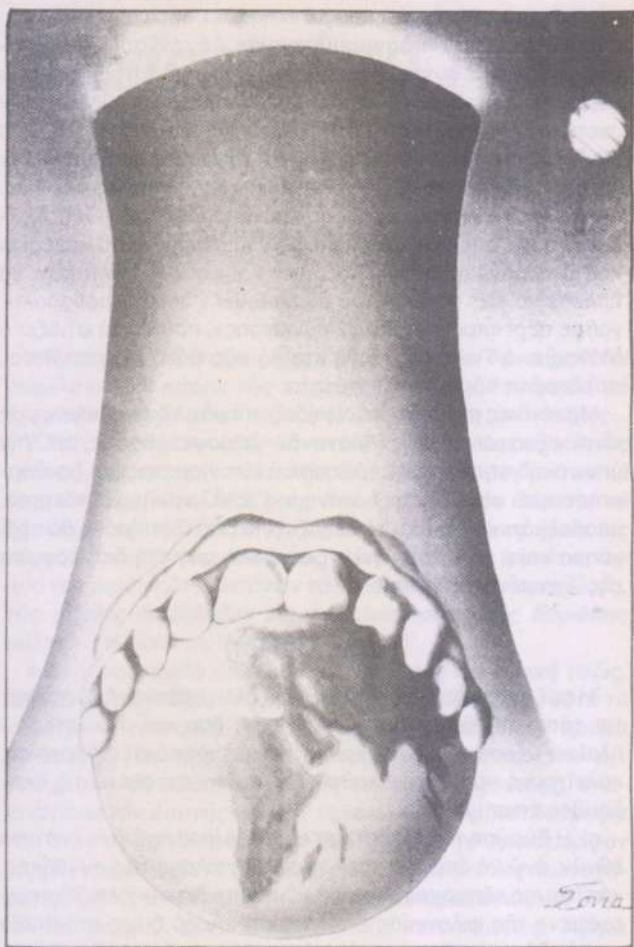
Ἡ συζήτηση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σχεδίου πρέπει νὰ ἀναφέρεται τόσο στὴ θεωρητικὴ μορφή του, ὅσο καὶ στὸ ἱστορικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο, καὶ μὲ τίς ἀναπόφευκτες ἀβαραίεις, καλεῖται νὰ πραγματοποιηθεῖ. Ἐπ' αὐτῶν καταθέτω τίς ἀκόλουθες ἐπισημάνσεις:

α) Ἡ Εὐρώπη τοῦ Μάαστριχτ εἶναι μιὰ ἱεραρχημένη ἐνότητα ἐθνῶν, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε, κατὰ τοὺς ἀντιπάλους τῆς συνθήκης, νὰ εἶναι πιὸ «δημοκρατικὴ», πιὸ «ὀμοσπονδιακὴ» κ.λπ. Τὸ περιεχόμενο τῆς φιλονικίας εἶναι γνωστὸ. Αὐτὸ ὅμως στὸ ὁποῖο κανεὶς δὲν ὑπεισέρχεται εἶναι ὁ κοινὸς μεταξὺ τῶν δύο θέσεων παρανομαστῆς καὶ ἡ σχέση του μὲ τρίτους; δηλαδὴ τὸ ὅτι συζητοῦν γιὰ μιὰ ἐνότητα **ἐθνῶν δυτικοῦ τύπου**.

Γιὰ ὅσους φοροῦν τίς παρωπίδες πού ἀνέφερα ἡ διάκρισιν αὐτὴ δὲν ἔχει νόημα. Ὑπάρχουν ὅμως διαφορὰ εἶδη ἐθνῶν, ἀνάλογα μὲ τὸν οἰκουμενικὸ πολιτισμὸ στὸν ὁποῖο ἀνήκουν. Τὰ δυτικο-εὐρωπαϊκὰ ἔθνη γεννήθηκαν στὰ πλαίσια τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποτελοῦν τοὺς φορεῖς του. Πλάι ὅμως στὴ δυτικὴ «Οἰκουμένη» ὑπάρχουν καὶ ἄλλες μορφές Οἰκουμένης: ἡ ἐλληνικὴ, ἡ ἀραβικὴ, ἡ ἰνδικὴ, ἡ κινεζικὴ, μὲ ἔκφρασή τους μεγάλες θρησκείες, ὅπως ἡ Ὁρθόδοξια, τὸ Ἰσλάμ, ὁ Βουδισμὸς κ.λπ. Σ' αὐτές ἀντιστοιχοῦν ἐντελῶς διαφορετικὲς «οἰκογένειες» ἐθνῶν. Ἡ ὑπερεθνικὴ ἐνότητα, πού ἔχουν στὸ μυαλό τους οἱ ὀπαδοὶ καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Μάαστριχτ, εἶναι ὄχημα ἐνός συγκεκριμένου πολιτισμοῦ: τοῦ δυτικοῦ. Δὲν εἶναι ὄχημα **πολιτιστικοῦ πλουραλισμοῦ**, ὅπως διακηρύσσουν. Ἐξω ἀπὸ τὸν δικὸν τους τρόπο βίου οἱ εὐρωπαῖοι βλέπουν μόνο δομὲς «ὑπανάπτυξης» πού πρέπει νὰ καταστραφοῦν. Ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα εἶναι γι' αὐτοὺς ὑψηλὴ καὶ ὄχι δομὴ παραδόσεων, δομὴ διαφορετικῶν τρόπων βίωσης τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς συλλογικῆς ὑποκειμενικότητας. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν χωροῦν στὴ δική τους ἐνότητα ὀρθόδοξα λ.χ. ἡ ἰσλαμικὰ ἔθνη. Ἡ ἐνσωμάτωσιν τέτοιων ἐθνῶν συνεπάγεται τὴν ἐξαφάνισή τους.

Γιὰ ἓνα ἔθνος σάν τὸ δικὸ μας, ἐξαρτημένο ἀπὸ τὴ Δύση, ἀλλὰ ἐπιδερμικῶς δυτικοποιημένο, αὐτὴ εἶναι προφανῶς ἡ διάστασιν πού πρωτίστως ἐνδιαφέρει. Ποιὸς ὅμως ἀσχολεῖται μ' αὐτήν;

β) Εἶναι τεράστιο σφάλμα νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι αὐτοτελὴς ὄντοτητα καὶ νὰ βλέπουμε τὴν ἐνοποίησιν

της σάν αποκλειστικά δική της υπόθεση. Η Δυτική Ευρώπη είναι μέρος ενός ευρύτερου ιστορικού οργανισμού, στον οποίο ανήκουν και τα επίζωντα υπολείμματα της ελληνικής και της άραβικής Οικουμένης, δηλαδή οι χώροι της Όρθοδοξίας και του Ισλάμ⁷. Η καρδιά του **τριπολικού** αυτού ιστορικού οργανισμού χτυπάει στα Βαλκάνια, κι αυτός είναι ο λόγος που εδώ κρίνονται κάθε φορά οι τύχες της Ευρώπης. Η σημασία του είναι επιπλέον διεθνής. Τά μεγάλα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου πρέπει να αναχθούν στις σχέσεις μεταξύ των τριών πόλων του ιστορικού μας «τριγώνου», γιά να κατανοηθεί τό ιστορικό σχήμα της λύσης τους. Προοπτική υπάρχει μόνο σέ μορφές εύρωπαϊκής ένότητας που υποστηρίζονται από πραγματικά πλουραλιστικές πολιτικές και όχι από ισοπεδωτικές αντίληψεις σάν αυτές που προκάλεσαν τήν τραγωδία της Γιουγκοσλαβίας. Κι εδώ τό έθνος μας πολλά θά μπορούσε να προσφέρει, αν είχε στοιχειώδη αυτοσυνείδηση και αυτοσεβασμό...

Προοπτική υπάρχει μόνο στίς ισορροπημένες σχέσεις μεταξύ των τριών κεφαλών του τριγώνου. Προγράμματα ένοποίησης της Ευρώπης που βασίζονται στήν καθίζηση, τήν περιθωριοποίηση και τήν πολιτική καταστροφή της Όρθοδοξίας και του Ισλάμ, όπως προβλέπει τό παιδαριώδες, αλλά άποδεκτό από τούς εύρωπαίους, σχέδιο της Νέας Τάξης, δέν πάνε και πολύ μακριά. Θά καταποντιστούν μέσα στή δίνη των έθνικιστικών και των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών.

γ) Τό πλαίσιο των ιστορικών δυνατοτήτων καθορίζεται από τό ευρύτερο ιδεολογικό μπλοκάρισμα του δυτικού πολιτισμού. Η **οικουμενικότητά** του άμφισβητείται σήμερα ριζικά,

τή στιγμή άκριβώς του θριάμβου της. Η **κατάρρευση** των άριστερών «διεξόδων» του είναι ή συντριπτικότερη ήττα που θά μπορούσε να διανοηθεί. Οι πολιτισμοί περιέρχονται σέ πραγματικό άδιέξοδο μόνον όταν τό φαντασιακό τους χάσει τίς ούτοπικές του διεξόδους. Ό «άλλος δρόμος» πρós τήν «πρόοδο» και τήν «ανάπτυξη», τήν «άρση» των ταξικών και έθνικων διαχωρισμών, μέσω της ύποκατάστασης της θεοποιημένης άτομικής διάνοιας με τή θεοποιημένη κollectιβιστική διάνοια, τό σύνολο των ούτοπικών ύποσχέσεων που στάλαζαν βάλαμο στήν καρδιά των «κολασμένων της γής» και τούς άποκοίμιζαν, έλαβε τέλος — τή στιγμή άκριβώς που οι άποκληροί του συστήματος αύξάνονται όσο ποτέ άλλοτε. Ό καπιταλισμός παρουσιάζεται πλέον «γυμνός και τετραχλισμένος». Άπελπιστικά μειοψηφικός αλλά με άμείωτες τίς αξιώσεις παγκοσμιοτήτας.

Τά έγκεφαλικά κέντρα, τά μυθικά «Θίνγκ τάνκ», του δυτικού πολιτισμού έχουν σήμερα «τρελλαθεί», γιατί διαπίστωσαν ξαφνικά ότι άδυνατούν πλέον να ένωματώσουν τίς παγκόσμιες αντίθεσεις σέ μία ένιαία στρατηγική. Η χρυσή έποχή του διπολισμού, όπου τά πάντα μπορούσαν να μπουν σέ κουτάκια, παρήλθε άνεπιστρεπτή. Μπρός στα δαιδαλώδη παίγνια του όλοκληρωτικού πολέμου που έκαναν τόν κόσμο να τρέμει, ή Νέα Τάξη μοιάζει με άθυρμα νηπιακών αυτοσχεδιασμών.

δ) Κυρίαρχη, σ' αυτό τό πλαίσιο, άναδεικνύεται ή λογική της όμαδικής και της άτομικής **περιχαράκωσης**. Όμαδικής έναντι του ραγδαίως έπεκτεινόμενου (και μέσα στα ίδια τά κέντρα), τρίτου και τέταρτου κόσμου. (Άνέγερση σινικών τειχών γιά τόν άποκλεισμό των «βαρβάρων», και «καταγίδες τίς έρήμου» γιά τόν σωφρονισμό τους). Άτομικής έναντι των όμογάλακτων άνταγωνιστών. (Έπιστροφή στίς «σφαίρες έπιρροής» και στήν πάλη γιά «ζωτικούς χώρους»). Άπλοελληνικά: ό σώζων έαυτόν σωθήτω... Η λογική της περιχαράκωσης δέν καθορίζει μόνο τήν πολιτική των κυβερνήσεων, αλλά και τόν χαρακτήρα των έθνικων και ταξικών κινημάτων που κατ' ανάγκην άναπτύσσονται γιά να ύπερασπιστούν τίς κεκτημένες θέσεις στον διεθνή και τόν έσωτερικό καταμερισμό της εργασίας. Τά έθνικά κινήματα προσλαμβάνουν ρατσιστικό χαρακτήρα, τά δε ταξικά, χαρακτήρα «οικονομίστικο» και «συντεχνιακό». Ό κοινός συντηρητικός χαρακτήρας, κυβερνητικών πολιτικών και λαϊκών κινημάτων, προσδιορίζει και τή βαθειά συντηρητική φύση των όποιων σχεδίων εύρωπαϊκής ένοποίησης.

Η συζήτηση γιά τό Μάαστριχτ άφορά λοιπόν τήν περιτείχιση της Δυτικής Ευρώπης. Και ή φιλολογία γιά μία ή πολλές «ταχύτητες» άναφέρεται στο άν ή περιτείχιση θά είναι σέ μία ή σέ περισσότερες σειρές.

Έμεις

Η στάση της Ευρώπης στή Γιουγκοσλαβία⁸ απέδειξε τά άνωτέρω, τόν χαρακτήρα και τά όρια της εύρωπαϊκής ένοποίησης. Μιλάμε γιά περιχαράκωση, γιά τείχη, όποτε τό ζήτημα είναι αν θά περιλαμβάνουν και τά Βαλκάνια. Κι εδώ ή άπάντηση είναι σαφώς άρνητική: περιλαμβάνουν μόνο τά δυτικού τύπου βαλκανικά έθνη (Σλοβενία, Κροατία).

Έμάς μάς περιλαμβάνουν; Δέν είμαστε έθνος που «άνήκει στή Δύση»;

Αν κρίνουμε από τήν ιστορία με τό άρθρο 5 της ΔΕΕ και από τίς φοβερές πιέσεις που μάς άσκούν, από κοινού με τούς Άμερικάνους, να συμβιβαστούμε με τό ρόλο τουρκικού δορυφόρου στή Μεσόγειο, ή να ύποχωρήσουμε στο «μακεδονικό», σίγουρα όχι. Μάς κατατάσσουν στήν ίδια συνομοταξία με τούς Σέρβους και δέν έχουν κανένα πρόβλημα να μάς ρίξουν

βορά στον τουρκικό επεκτατισμό, μόλις τό κρίνουν σκόπιμο. Όσοι έχουν έμπιστοσύνη στή Δύση είναι άνθρωποι άνιστόρι-τοι καί άφελείς, πού συγχέουν τίς θέσεις τών έθνών μέ τίς προσωπικές διαβεβαιώσεις του ενός ή του άλλου πολιτικού. Δέν καταλαβαίνουν ότι, παρά τούς εύσεβείς μας πόθους καί τά δείγματα άπεριορίστης ύποτέλειάς μας στή Δύση, τελικώς δέν άνήκουμε σ' αυτήν.

Φυσικά καί δέν μάς φταίει ή Δύση. Έμείς φταίμε πού ξεκινή-σαμε νά γίνουμε τό «πρότυπο βασίλειο» πού θά «έκπολίτιζε» τήν Άνατολή⁹ καί γινήκαμε ό Καραγκιόζης τών Βαλκανίων, τό ρεντίκολο τής Άνατολής καί τής Δύσης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έλλη Σκοπετέα, ΤΟ «ΠΡΟΤΥΠΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ» ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ, σ. 294, Πολύτυπο, Άθήνα 1988.

2. «Η μετάβαση αυτή όδηγεί σέ ριζική τροποποίηση του καθιερωμέ-νου ιδεολογικού χάρτη.

Μέχρι τώρα κατατάσαμε τά ιδεολογικά ρεύματα πάνω σέ ένα μόνο άξονα: στά άριστερά είχαμε τούς επαναστάτες τής άριστεράς, στή μέση τούς μετριοπαθείς φιλελεύθερους, τούς συντηρητικούς καί στήν άκρα δεξιά τούς φασίστες. Κριτήριο γιά τήν κατάταξη ήταν ή άποδοχή ή ή άρνηση τής κοινωνικής ισότητας. Άριστερά οι οπαδοί τής κοινωνικής ισότητας - δεξιά οι άρνητές της. Η άπλή αυτή ταξινόμηση επέτρεπε στον καθένα νά παίρνει πολύ εύκολα μιά ξεκάθαρη ιδεολο-γικοπολιτική θέση.

Μέ τήν ανάδειξη όμως του έθνισμού σέ βασική διάσταση τής πραγ-ματικότητας αυτή ή άπλή καί καθαρή κατάταξη έχει άχρηστευθεί. Ο έθνισμός πού πριν θεωρούνταν άποκλειστικό γνώρισμα τής δεξιάς τώρα χαρακτηρίζει καί μεγάλο μέρος τής άριστεράς. Η δεξιά διχά-στηκε επίσης σέ δύο μερίδες: αυτούς πού έμμένουν στίς παλιές έθνικιστικές αντίληψεις κι αυτούς πού συνδέονται μέ τίς πολυεθνι-κές καί μιλούν γιά «ένιαίο κόσμο» καί «παγκόσμιο πολιτισμό». Πλάι στά κοινωνικά προγράμματα άπόκτησαν σημασία καί τά ειδικά πολιτι-στικά γνώρισμα των έθνών ως στοιχεία συλλογικής καί προσωπικής ταυτότητας.

Όλα αυτά άπαιτούν νά προσθέσουμε ένα δεύτερο άξονα, κάθετο στον πρώτο, πού νά παριστά τό βαθμό έθνισμού». (Ζιάκας Θεόδωρος, ΕΘΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ, σ. 241, Πελεκάνος, Άθήνα 1990).

3. Χρήστος Γιανναράς, ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΔΥΣΗ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ, Δόμος, Άθήνα 1992.

4. Γιώργος Καραμπελιάς, Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ, ΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΚΑΙ... Ο ΚΟΡ-ΜΟΡΑΝΟΣ, Εξάντας, Άθήνα 1992.

5. «Ναί, επομένως σέ μιά άληθινή Εύρώπη, πού δέν θά καταστρέφει μέ τή φιλελεύθερη άπληστία της τήν οικολογία του πλανήτη, ναί στήν Εύρώπη πού θά ξενίζει τούς ξένους της καί δέν θά τούς έχει ειλωτες γιά τήν παρακμή της.

Ναί, επομένως σέ μιά ταπεινή, φτωχή Εύρώπη, πού θά συγκλίνει μέ τήν φτωχολογιά όλου του πλανήτη, γιά νά ζήσει ό κόσμος». (Κώστας Ζουράρις, ΓΕΛΑΣ ΕΛΛΑΣ ΑΠΟΦΡΑΣ, σ. 324, Άρμός, Άθήνα 1990).

6. Κάριλ Πόππερ, Η ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ, Δωδώνη, Άθήνα-Γιάννινα 1982. Όπου καί ή φιλελεύθερη ύποστήριξη του σύγ-χρονου κοσμοπολιτισμού.

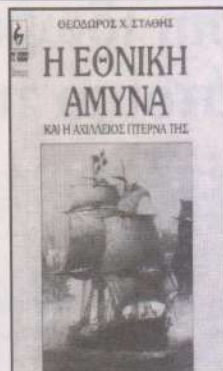
7. Γεράσιμος Κακλαμάνης, Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΩΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Έκδοση του ίδιου.

8. Τάσος Φιλανιώτης - Χατζηναστασίου, ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ, Έναλλακτικές Εκδόσεις, Άθήνα 1992.

9. Έλλη Σκοπετέα, ό.π.

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Χ. ΣΤΑΘΗΣ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

ΚΑΙ Η ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ ΠΙΤΕΡΝΑ ΤΗΣ

— * —

ΤΖΟΡΤΖ ΧΟΡΤΟΝ

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

— * —

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΑΛΒΑΝΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ «ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

— * —

ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ

ΣΚΟΠΙΑ: ΤΟ «ΑΓΚΑΘΙ» ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ

Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ - Α. Α. ΛΙΒΑΝΗ
Σόλωνος 94 - Αθήνα - Τηλ. 36 00 398

Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΕΥΡΩΠΗ

(Η Ευρώπη ιδωμένη από έναν Έλληνα, βαλκάνιο, κάτοικο της Ανατολικής Μεσογείου)

του Γιώργου Καραμπελιά

Η απόπειρα αυτού του κειμένου είναι ακριβώς να αποφύγει μια αφηρημένη τοποθέτηση για την Ευρώπη, σαν μια ιδέα άσαρκη και εν τέλει δυτικοευρωπαϊκή, και να μελετήσει την Ευρώπη συγκεκριμένα, ως πραγματικότητα και δυνατότητα ενός Έλληνα, βαλκάνιου, νοτιοευρωπαίου και «ανατολικομεσογειακού». Είναι ταυτόχρονα μια αντίληψη η οποία διαπνέεται και από έναν εναλλακτικό οικονομικό και κοινωνικό προσανατολισμό, αν το τελευταίο δεν αποτελεί πλεονασμό ή ίσως και ταυτολογία.

Από την αρχαιότητα έως και το Βυζάντιο ο ελληνισμός αποτελούσε έναν ολόκληρο κόσμο, διακριτό τόσο από την Ασιατική Ανατολή, όσο και από την Ευρωπαϊκή Δύση. Στο σύγχρονο κόσμο όμως —ήδη από τους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου— ο ελληνισμός μεταβάλλεται σε ένα διάτρητο σύνορο, σε ένα μέρος κάποιου ευρύτερου συνόλου — είτε πρόκειται για μια γεωγραφική, ευρωπαϊκή προέκταση του μουσουλμανικού κόσμου, με την Οθωμανική αυτοκρατορία, είτε σε εσχάτια μιας Ευρώπης συγκροτημένης γύρω από το Δυτικό άκρο της, έστω και αν αυτό το «σύνορο» διατηρεί πάντα την ιδιαιτερότητά του.

Η ελληνική Ευρώπη, ή μάλλον η ελληνική εκδοχή της Ευρώπης, η οποία είχε ως γεωγραφικό της κέντρο το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, μέχρι τη «μεγάλη Ελλάδα», συνεντρίβη από την εποχή και μετά που Ανατολή και Δύση, ως μεγασύνολα, οδηγήθηκαν σε αντιπαράθεση και αλληλοαποκλεισμό.

Η σύγκρουση ανάμεσα στο δυτικό χριστιανισμό και τον μουσουλμανισμό, που μετέβαλε την Ελλάδα από οικονομικό κόμβο και πολιτιστικό σταυροδρόμι σε έρημο συνοριακό σταθμό δύο αλληλοαποκλειόμενων κόσμων, σήμανε και το τέλος του ρόλου του ελληνικού χώρου ως αυτόνομου οικονομικού και πολιτιστικού κέντρου. **Θα λέγαμε μά-**

λιστα πως ακριβώς αυτή η σύγκρουση και ο αποκλεισμός του ανατολικού δρόμου από το Ισλάμ, συγκρότησε την Ευρώπη, με πυρήνα την δυτική της εσχάτια — αφετηρία του περιβόητου δυτικού υπερατλαντικού δρόμου.

Όμως παρόλο που ο χώρος μας μεταβλήθηκε σε ένα νεκρό σύνορο, δεν έπαψαν σε αυτόν να ζουν, να υπάρχουν και να πεθαίνουν —επομένως και να ονειρεύονται— άνθρωποι, εμείς οι Νεοέλληνες, οι Έλληνες.

Άνθρωποι που αναζητούν μέσα στις σημερινές συνθήκες ένα ρόλο και μια υπόσταση. Και αν αναζητούμε ένα ρόλο πέρα από τα σπασμένα αγάλματα, αυτό σημαίνει πως θέλουμε και αποζητούμε την αυτονομία μας. Όχι πλέον μια ελληνική εκδοχή της Ευρώπης, αλλά μια Ευρώπη όπου οι Έλληνες θα διαδραματίζουν ένα ρόλο ενεργητικό, όπου θα μπορούν να συμβάλουν στη συγκρότηση και την ανάπτυξη ενός νέου πολιτιστικού υποδείγματος. Εκ προοιμίου υποστηρίζουμε πως ο ελληνικός χώρος μπορεί να υπάρξει εκ νέου, μόνον όταν το σύνορο ενεργοποιηθεί, όταν τα Βαλκάνια, η Ανατολική Μεσόγειος, η Μικρά Ασία, η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική συγκροτήσουν και πάλι ένα χώρο επικοινωνίας.

Μια Ευρώπη κλειστή ή ανοικτή;

Η δική μας Ευρώπη, η δική μας οπτική για την Ευρώπη, είναι ουσιαστικά διαφορετική από αυτή του Δυτικού κόσμου.

Η Δυτική οπτική θεωρεί πως η Ευρώπη διαθέτει ικανό γεωγραφικό και οικονομικό βάθος, από την Ιρλανδία έως την Τσεχοσλοβακία, την Σλοβενία και την Κροατία. Έτσι σε έναν κόσμο που απειλείται από την «εισβολή» των δισκατομμυρίων πεινασμένων του Τρίτου Κόσμου και όταν στα σύνορα της αυτοκρατορίας συνωθούνται στρατιές προ-

σφύγων, η Ευρώπη θα πρέπει να οικοδομηθεί ως «Ευρώπη - φρούριο». Χαρακτηριστική είναι η άποψη του γνωστού γάλλου λογοτέχνη Μισέλ Τουρνιέ για την Ευρώπη του Μάαστριχτ την επομένη του γαλλικού δημοψηφίσματος: «όλοι αυτοί οι πρόσφυγες από την Ανατολική Ευρώπη, οι τσιγγάνοι κ.λπ., δεν ανήκουν στην Ευρώπη του Μάαστριχτ και θα πρέπει να αποκλειστούν». Οι νεαροί ναζί σκίν του Ροστόκ και της Ιταλίας, το **Ρεπουμπλικανικό Κόμμα** της Γερμανίας, το **Βλάμς Μπλοκ** της Φλαμανδίας, οι Αυστριακοί Νεοναζί, ο Λεπέν και η **Λέγκα Λομπάρντα**, παλεύουν έμπρακτα, με το δικό τους τρόπο, για μια τέτοια «καθαρή» Ευρώπη. (Χαρακτηριστική είναι στη Γερμανία η προσαρμογή όλων σχεδόν των πολιτικών κομμάτων σε μια περισσότερο περιοριστική πολιτική απέναντι στους πρόσφυγες).

Η δική μας οπτική αντίθετα είναι και δεν μπορεί παρά να είναι εκείνη μιας Ευρώπης ανοικτής. Ανοικτής με διττή έννοια, τόσο στην εκδοχή μιας Ευρώπης μέχρι τα Ουράλια, όσο και προς την

Ανατολική Μεσόγειο — Μέση Ανατολή και Αφρική. Η ενδιάμεση θέση μας, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ανάμεσα στο Βορρά και το Νότο, μας σπρώχνει σε μια πολιτική ενεργοποίησης του «συνόρου» και κατά συνέπεια σε μια πολιτική σχετικά ανοικτών και ρευστότερων ορίων.

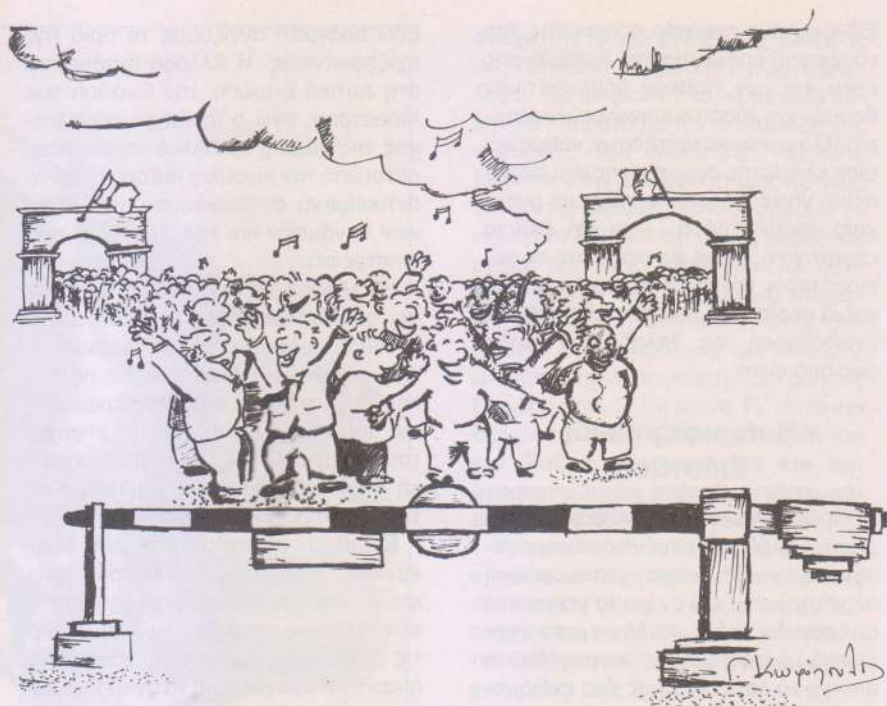
Η λογική μας είναι μια Ευρώπη διακριτή μεν αλλά κινούμενη, εύκαμπτη, της οποίας οι διαδικασίες και μορφές ενοποίησης επιτρέπουν, τόσο την ενσωμάτωση της Ανατολικής και της Βαλκανικής Ευρώπης, όσο και την πολλαπλή επικοινωνία με την Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή

Γι' αυτό βλέπουμε μια Ευρώπη της οποίας οι διαδικασίες ενσωμάτωσης θα επιταχύνονται σε τομείς κοινωνικής πολιτικής, προστασίας του περιβάλλοντος, αμυντικής προστασίας και ταυτόχρονα θα προχωρούν πολύ πιο αργά στην οικονομική ενσωμάτωση και την πολιτική ομοιομορφποίηση.

Το δανικό «όχι» στο Μάαστριχτ και οι γαλλικές αμφιταλαντεύσεις κατέδειξαν με ανάργεια την διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Ευρώπη που οικοδομείται, εκείνη των ελίτ, των βιομηχάνων, των πολιτικών και των διανοούμενων, και τα συμφέροντα και τις ευαισθησίες των εργατών, των αγροτών, των ανέργων, των νέων κλπ. Ακόμα και στη Γαλλία, η πλειοψηφία αυτών των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων ψήφισε κατά της κύρωσης της συνθήκης.

Είναι προφανές πως οι κυρίαρχες τάξεις της Δυτικής Ευρώπης σπρώχνουν προς μια κατεύθυνση ενίαιου ευρωπαϊκού ομοσπονδιακού κράτους, όπου το κεφάλαιο θα κινείται απρόσκοπτα και θα αναπαράγεται σε διευρυμένη κλίμακα. Για τις λαϊκές τάξεις της ίδιας της Δυτικής Ευρώπης —όσο κυρίως— για τα έθνη και τους λαούς της Ανατολικής και της Νότιας Ευρώπης, η Ενωμένη Ευρώπη θα πρέπει αντίθετα να έχει συνομοσπονδιακή και κοινωνική δομή, η ενοποίηση να προωθείται κατ'εξοχήν με κοινωνικά, περιβαλλοντικά και περιφερειακά κριτήρια και να επεκταθεί προς την Ανατολική Ευρώπη και τη Ρωσία.

Αν η Ανατολική Ευρώπη αποκλειστεί από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, μεσοπρόθεσμα θα αναγεννηθεί ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Ευρώπη, ο οποίος θα αποβεί μοιραίος για τον ελληνικό χώρο που θα μεταβληθεί και πάλι σε **σύννορο**, όχι μόνο με την Ασία, αλλά και με την Ανατολική Ευρώπη,

όπως συνέβαινε σε όλη την μακρά περίοδο του ψυχρού πολέμου.

Η άρνηση του περιθωρίου

Αλλά μια τέτοια πολιτική μακράς πνοής απαιτεί μια υπέρβαση μιας λογικής παρασιτικής — περιθωριακής ενσωμάτωσης στη Δύση, σε ένα ρόλο θερέτρου των γερασμένων πληθυσμών της Ευρώπης και συμπληρωματικά, στην καλύτερη περίπτωση, ενός θερμοκηπίου (η Κρήτη αποτελεί άραγε υπόδειγμα για το σύνολο της χώρα;). Απαιτεί μια λογική **αντίστασης** σε μια πραγματικότητα όπου ιδέες, πρότυπα, συμπεριφορές, αναπαράγονται και αναμειγνύονται. Απαιτεί μια υπέρβαση της **αναπαγωγής**, θέση στην οποία έχουν περιοριστεί ακόμα και οι Έλληνες διανοούμενοι και το Πανεπιστήμιο, εισάγοντας και αναπαράγοντας τα παραγόμενα εις την Εσπερία, και την μετάβαση σε μια οπτική δημιουργίας και παραγωγής.

Σε ότι αφορά την αντίληψη μας για την Ευρώπη και για τη διεθνή ένταξη της χώρας, μια τέτοια **παραγωγική λογική** σημαίνει την μεταβολή της Ελλάδας σε ένα, έστω και μικρό, κέντρο πολιτικής με σχετική και διευρυνόμενη αυτονομία.

Το δυστύχημα είναι πως τα πρώτα δεκαπέντε μεταπολιτευτικά χρόνια, όταν ο βαθμός ελευθερίας ήταν πολύ μεγαλύτερος —οικονομικά και πολιτι-

κά— σπαταλήθηκαν στις αδιέξοδες λογικές είτε ενός άκριτου δυτικο-κεντρισμού, είτε ενός χαώδους τριτοκοσμισμού, χωρίς σύστημα, τακτική και εν τέλει χωρίς όραμα.

Μια απόπειρα σχεδίου

Μια ρεαλιστική οραματική πολιτική πρέπει στο τακτικό, το άμεσο πεδίο να πατάει σε πραγματικότητες και να μην εξαντλείται σε άγονες προγνοσηφίες ή σε σύγχυση ανάμεσα στο βραχυχρόνιο και το μακροπρόθεσμο και από την άλλη να μην χαρακτηρίζεται από την έλλειψη οποιουδήποτε οράματος και μακροπρόθεσμου στοιχείου. Στην πρώτη εκδοχή μπορούμε να εντάξουμε τόσο την εναπόθεση στο ιστορικό παρελθόν του ελληνισμού την λύση για τα σημερινά μας προβλήματα, όσο και την τριτοκοσμική, φραστικά τουλάχιστον, προτεραιότητα της πασοκικής πολιτικής των πρώτων χρόνων της κυβέρνησής του. Στη δεύτερη μπορούμε να συμπεριλάβουμε την Καραμανλική και την ευρωκομμουνιστική οπτική όπου ο ορίζοντας είναι απλώς η ενσωμάτωση στη Δυτική Ευρώπη.

Η βραχυπρόθεσμη τακτική πρέπει να πατάει γερά πάνω σε συγκεκριμένες δυνατότητες, να εξυπηρετεί μεσοπρόθεσμους στόχους και να υπακούει στις τάξεις που διαγράφει η μεγάλη διάρκεια, το όραμα.

Υπ' αυτή την έννοια η ένταξη στην

ΕΟΚ ως ένα στοιχείο αποτροπής του τουρκικού επεκτατισμού, διασφάλισης έστω και των τυπικών δημοκρατικών θεσμών και κάποιων κοινωνικών και περιβαλλοντικών κατακτήσεων, καθώς και μιας ελάχιστης συμμετοχής στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι αποτελούν ένα αναγκαίο τακτικό βήμα —και όχι βέβαια στρατηγικό, όπως φαντάζονται οι περισσότεροι πολιτικοί φορείς— και σε καμιά περίπτωση δεν προτείνουμε την αναθεώρησή της, δηλαδή την έξοδο μας από αυτή.

Η περιφερειακή διάσταση

Όμως δεν μπορούμε να φανταστούμε την Ελλάδα ενταγμένη σε ένα μεγασύνολο χωρίς καμιά περιφερειακή ολοκλήρωση. Γιατί αν για τα γερμανικά ομόσπονδα κράτη, τα λάντερ, το γερμανικό κράτος διαθέτει τα μεγέθη και μπορεί να λειτουργεί ως ένα ενδιάμεσο οικονομικό και πολιτικό μέγεθος, ανάμεσα στο περιφερειακό και το ευρύτερο ευρωπαϊκό μεγακράτος, για την Πορτογαλία π.χ., αυτό το ευρύτερο περιφερειακό επίπεδο δεν μπορεί παρά να είναι το ιβηρικό, ή στην περίπτωση της Νορβηγίας π.χ. το ευρύτερο σκανδιναβικό κ.λπ.

Για μας αυτό το ενδιάμεσο επίπεδο, αυτή η περιφερειακή οικονομική και πολιτική διάσταση είναι αδύνατο να ολοκληρωθεί αν η πολιτική μας δεν συμπεριλαμβάνει τον άμεσο γεωπολιτικό μας χώρο, τον Βαλκανικό.

Εδώ πράγματι αγγίζουμε τα όρια της σχιζοφρένειας. Η Ελλάδα εντάσσεται στη Δυτική Ευρώπη, την Ευρώπη του Μάαστριχτ, ενώ ο άμεσος γεωπολιτικός της χώρος, τα Βαλκάνια, σπαράσσεται από τον εμφύλιο και αποτελεί το αντικείμενο ανταγωνισμού των Δυτικών δυνάμεων και της Τουρκίας που επιστρέφει.

Η Ελλάδα λοιπόν, είτε θα συγκροτήσει ένα περιφερειακό επίπεδο αλληλεγγύης, οικονομικής αλληλοδιδασίας, συλλογικής ασφάλειας και πολιτικής συνεργασίας, είτε θα παραμείνει μια αποδιάρθρωμένη μακρινή επαρχία του φρουρίου Ευρώπη με την προοπτική να μεταβληθεί αργά ή γρήγορα σε τουρκικό προτεκτοράτο.

Επί πλέον η σύγκριση ενός βαλκανικού πόλου μπορεί να λειτουργήσει και με ένα υπόδειγμα μη εξουσιαστικών σχέσεων, στο βαθμό που καμιά από τις βαλκανικές χώρες δεν διαθέτει τα απαραίτητα μεγέθη για να ηγεμονεύσει πάνω στις υπόλοιπες —ίσως πρόκειται και για την αιτία της βαλκανικής αποδιάρθρωσης μέχρι τα σήμερα, αλλά και για την ευκαιρία μιας ισότιμης πιθανής συνεργασίας.

Σήμερα δεν είναι καιρός για βαλκανικούς μικροεθνικισμούς, για τις βαλκανικές μιζέριες αλλά για μια μακρόπνοη εθνική πολιτική, για μια νέα «μεγάλη ιδέα», ικανή να εμπνεύσει προς την κατεύθυνση των οραμάτων του Ρήγα Φεραίου, και μόνο αυτή μπορεί να είναι η αποκρυστάλλωση μιας ελληνικής, δηλαδή ιδιαίτερης, οπτικής.

Η κοινωνική διάσταση της αποκεντρωτικής δομής

Στην αρχή του κειμένου μας ισχυριστήκαμε πως μια διαφορετική χωροταξική αντίληψη για την Ευρώπη, ιδωμένη από την ελληνική και βαλκανική οπτική, είναι ταυτόσημη με ένα εναλλακτικό μοντέλο οργάνωσης της κοινωνίας.

Ας διευκρινήσουμε σύντομα αυτό τον ισχυρισμό μας:

Σήμερα είναι πλέον σαφές πως τα ίδια τα μεγέθη των κοινωνιών που διαμορφώνει ο σύγχρονος καπιταλισμός κάνουν ανέφικτο τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Σύνολα εκατοντάδων εκατομμυρίων ή και δισεκατομμυρίων ανθρώπων είναι αδύνατο να ελεγχθούν από τους παραγωγούς ή τους πολίτες, αποτελούν ιδεώδη χώρο δράσης μόνο για τις πολυεθνικές εταιρείες και οδηγούν σε γραφειοκρατικές τερατογενέσεις. Η δημοκρατία, παραγωγική ή/και πολιτική, είναι συνυφασμένη με κάποια κλίμακα παραγωγής, διαχείρισης και συμβίωσης που είναι αδύνατο και δεν πρέπει να υπερβούμε. Επομένως μια Ευρώπη που στηρίζεται σε μια αποκεντρωμένη κατά το μέγιστο παραγωγική δομή και με τη μεγαλύτερη δυνατή αυτονομία εθνών και περιφερειών, όχι μόνο σπάει το «δυτικό μονοπώλιο», αλλά και την ηγεμονία των πολυεθνικών και των ελίτ και αποτελεί και την μοναδική δυνατότητα για μια εναλλακτική κοινωνική και οικονομικοπολιτική μορφή-μόρφωμα. Η Ευρώπη που μεταβάλλεται σε μεγακράτος των πολυεθνικών δεν μπορεί να είναι δημοκρατική. Έτσι το όραμά μας για συνομοσπονδιακή αποκεντρωμένη Ευρώπη ανταποκρίνεται ταυτόχρονα και στο κοινωνικό μας όραμα και αποτελεί την μοναδική δυνατότητα και ελπίδα αυτονομίας για τον ελληνικό χώρο. Γι' αυτό και θεωρήσαμε από την αρχή ως ταυτόσημη την ελληνική οπτική της αυτονομίας και το εναλλακτικό κοινωνικό υπόδειγμα.

Το όραμα, ανάγκη επιβίωσης

Τέλος σε ότι αφορά την μακρά διάρκεια, τον επόμενο αιώνα τουλάχιστον, ο πολιτικός σχεδιασμός πρέπει να παίρνει υπ' όψη του τις τάσεις ανασύνθεσης του ευρασιατικού χώρου με μια μετακίνηση του κέντρου του προς τα νότια και τα ανατολικά. Η ανάπτυξη της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανα-

τολής και κατά συνέπεια η εκ νέου μεταβολή της Μεσογείου σε παράγοντα επικοινωνίας και ίσως σε επίκεντρο ενός νέου πολιτιστικού χώρου, είναι η μόνη εκδοχή που μπορεί να μεταβάλει τον ελληνικό χώρο από σύνορο σε επικοινωνιακό πολιτισμικό κόμβο, σε οικονομικό σταυροδρόμι.

Ωστόσο η δυνατότητα αυτόνομης συμμετοχής μας σε μια τέτοια διαδικασία προϋποθέτει όχι μόνο μια μακρόπνοη πολιτική διατήρησης και ανάπτυξης σχέσεων με τον ανατολικό και τον αφρικανικό κόσμο καθώς και μια ορισμένη ανοικτή αντίληψη για την Ευρώπη, αλλά και την ένταξη ενός τέτοιου οράματος σε ένα σχεδιασμό με συγκεκριμένα στάδια και προτεραιότητες:

Οι σεισμικές ανακατατάξεις και η κρίση του βαλκανικού και του μεσοανατολικού χώρου απειλούν με καταποντισμό ένα τόσο μικρό σύνολο σαν την Ελλάδα. Η μετακίνηση προς τα ανατολικά δεν αποτελεί μόνο ελπίδα, αλλά και κίνδυνο.

Για παράδειγμα, η ενοποίηση των Βαλκανίων θα γίνει κάτω από ξένη ομπρέλα — ίσως και νεοοθωμανική — ή από την αυτόβουλη πορεία των βαλκανικών λαών;

Η ανάπτυξη των σχέσεων της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου με την Ευρώπη θα πραγματοποιηθεί με ενδιάμεσο την τουρκική μικρασιατική πλευ-

ρά και με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη — εξέλιξη που θα προϋπέθετε την μεταβολή της Ελλάδας σε τουρκικό προτεκτοράτο, ή αντίθετα θα στηριζόταν σε δύο ισόρροπους πόλους — έναν βαλκανικό και έναν οθωμανικό; Το παιχνίδι δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί, είναι ανοικτό, «παίζεται», κατά τον ίδιο τρόπο που πριν 70 χρόνια παιζόταν η μοίρα της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης. Και αν τότε βρεθήκαμε από την πλευρά των χαμένων, σήμερα τίποτε δεν έχει ακόμα κριθεί οριστικά.

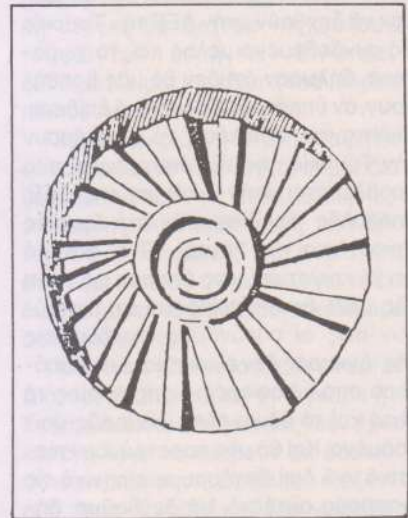
Κατά συνέπεια η μακροπρόθεσμη, προοπτική δεν αρκεί από μόνη της. Πρέπει τα τακτικά βήματα και οι μεσοπρόθεσμοι στόχοι να πραγματοποιηθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της οριστικής πλέον και τελεσίδικης περιθωριοποίησής μας.

Γι' αυτό και το σχήμα μας οικοδομείται σε τρία επίπεδα. Ένα ευρωπαϊκό και ΕΟΚικό κεκτημένο — καθόλου ικανοποιητικό, αλλά απαραίτητο — ένα δεύτερο βαλκανικό, αναγκαία προϋπόθεση για την ενεργή και ουσιαστική παρουσία μας και στα ευρωπαϊκά πράγματα όσο και για το πέρασμα σε ένα τρίτο ευρύτερο επίπεδο, στην προοπτική της ανασύνθεσης του ευρασιατικού χώρου.

Τα ιδεολογήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης θέτουν ως **στρατηγικό**

στόχο την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην Ευρώπη της Δύσης και αυτό επέλεξαν και ψήφισαν όλα τα μεγάλα ελληνικά κόμματα με την επικύρωση της συνθήκης του Μάαστριχτ. Είμαστε ενάντιοι στην επικύρωση μιας τέτοιας συνθήκης ακριβώς γιατί θεωρούμε το σημερινό ΕΟΚικό σχήμα ως παροδικό, σχήμα που δεν ανταποκρίνεται ούτε στην ανάγκη μιας πραγματικά ενωμένης συνομοσπονδιακής Ευρώπης, ούτε στην ανασυγκρότηση των Βαλκανίων, ούτε στη Μεσογειακή διάσταση της Ευρώπης του 21ου αιώνα. **Γι' αυτό και θεωρούμε την ΕΟΚ ως τακτική και την Βαλκανική ενοποίηση και την ανασυγκρότηση ενός Ανατολικο-μεσογειακού πόλου ως στρατηγική.**

Τα μεγέθη και η θέση μας δεν μας επιτρέπουν άλλη πολιτική ουσιαστικής επιβίωσης. Πρέπει να είμαστε πολυδιάστατοι και να θέτουμε την τακτική — την ΕΟΚ — στην υπηρεσία της στρατηγικής μας, μιας Ευρώπης μέχρι τα Ουράλια, την Κρήτη και την Κύπρο και πιο πέρα ενός πολιτισμού που θα αναδυθεί γύρω από την Μεσόγειο και του οποίου η Ευρώπη θα αποτελεί τον ένα πόλο και μόνο — ο δε χώρος μας θα έχει καταστεί και πάλι, όπως στην αρχαιότητα, γέφυρα ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση. Την ύστατη ώρα χρειαζόμαστε και πάλι κάποιο όραμα.

Το κείμενο αυτό αποτελεί μια εκτεταμένη περίληψη ανακοίνωσης του συγγραφέα σε Επιστημονικό Συνέδριο που οργάνωσε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων μαζί με τους Δημότους Ιωαννίνων, Κόνιτσας και Πρέβεζας στις 24-28 Σεπτεμβρίου με θέμα την Ευρώπη.

Ἡ Ἑλλάδα στήν Εὐρωπαϊκή Κοινότητα: σχεδίασμα μερικοῦ ἀπολογισμοῦ

τοῦ Θέμου Χ. Στοφορόπουλου

Θά ἐξετάσουμε ἂν ἡ συμμετοχή μας στήν Εὐρωπαϊκή Κοινότητα, ἀπό τό 1981 μέχρι σήμερα, ὠφέλησε ἢ ἐβλάψε τόν Ἑλληνισμό σέ θέματα ὅπως ἡ ἀσφάλεια τῆς Ἑλλάδας (εἰδικότερα ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ), ἡ ἀντιμετώπιση τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καί κατοχῆς στήν Κύπρο, ἡ προστασία τῶν Ἑλλήνων τῆς Β. Ἡπείρου καί ἡ ἐξουδετέρωση τοῦ ἐνδεχομένου κινδύνου πού ἀποτελεῖ, γιά τήν Ἑλλάδα, ἡ πολιτική τῶν Σκοπίων.

Πρέπει, πρῶτον, νά τονισθεῖ πῶς δέν ἔχει, μέχρι σήμερα, δικαιοθεῖ ἡ προσδοκία τοῦ Κ. Καραμανλῆ ὅτι, μέ τήν συμμετοχή τῆς στήν Εὐρωπαϊκή Κοινότητα, ἡ Ἑλλάδα θά ἐνίσχυε τήν ἀσφάλειά της.

Ἐχει βέβαια ἀποφασισθεῖ νά μᾶς δεχθοῦν στήν Δυτικοευρωπαϊκή Ἐνωση (ὄργανισμό συλλογικῆς ἀφάλειας, στά χαρτιά ἀκόμα) ἐπειδή μετέχουμε στήν Κοινότητα. Ἀλλά οἱ ἐταῖροι μας ἔσπευσαν νά δεχθοῦν στήν ΔΕΕ τήν Τουρκία ὡς συνδεδεμένο μέλος καί, το χειρότερο, δήλωσαν ὅτι δέν θά μᾶς βοηθήσουν, ἂν ὑποστοῦμε τουρκική ἐπίθεση. Σκέπτονται, ἐπιπλέον, νά ἐξαιρέσουν τήν Τουρκία ἀπό τήν ὑποχρέωση, πού προβλέπεται στήν συνθήκη τῆς ΔΕΕ, ὑποβολῆς τῶν διαφορῶν στό Διεθνές Δικαστήριό τῆς Χάγης¹. Εἶναι φανερό ὅτι οἱ κοινοτικοί μας ἐταῖροι, ὡς μέλη τῆς ΔΕΕ, θά ὑποκρίνονται ὅτι πιστεύουν πῶς οἱ παράνομες διεκδικήσεις τῆς Ἄγκυρας δέν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπό «διαφορές», στίς ὁποῖες τό δίκιο καί τό ἄδικο εἶναι ἰσομερῶς μοιρασμένα. Καί θά μᾶς παροτρύνουν πιεστικά «νά διευθετήσουμε εἰρηνικά τίς διαφορές αὐτές»². Νά δεχθοῦμε, δηλαδή, διαπραγματεύσεις μέ τό τουρκικό πιστόλι στόν ἑλληνικό κρόταφο καί νά ἱκανοποιήσουμε τίς αὐθαίρετες ἀπαιτήσεις τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία «ζητάει 100 γιά νά πάρει 50» πού θά τήν βοηθήσουν νά προωθήσει τά εἰς βάρος μας μακροπρόθεσμα σχέδιά της.

Αὐτή εἶναι ἡ πάγια συμπεριφορά τῶν κοινοτικῶν ὡς πρός τήν τουρκική ἐπι-

θετικότητα ἐναντίον μας.

Παρά τό γεγονός ὅτι ἀπό καιρό ἔχουμε ἐπίσημα ζητήσει νά ἐκδηλωθεῖ κοινοτική ἀλληλεγγύη γιά τήν ἀπειλή πού ἀντιμετωπίζουμε στό χῶρο τοῦ Αἰγαίου, τίποτε ἀποτελεσματικό δέν ἔκαναν οἱ ἐντεκα ἐταῖροι μας γιά νά μᾶς βοηθήσουν. Ἀντίθετα, ἀγνόησαν τά ἑλληνικά δίκαια καί προώθησαν τήν βελτίωση τῶν τουρκοκοινοτικῶν σχέσεων, στόν βαθμό πού τό ἐπιθυμοῦσαν, παρά τίς ἑλληνικές ἀντιρρήσεις πού πλέον κάμπτονται³.

Ἡ στάση αὐτή τῶν ἐντεκα συνετέλεσε στήν ἀποθράσυνση τῆς Τουρκίας ἡ ὁποία, μέ τήν ἀπειλή ἢ χρήση στρατιωτικῆς βίας στό Αἶγαίο, μᾶς ἔχει ἀναγκάσει νά μὴν ἐπεκτείνουμε τά χωρικά μας ὕδατα καί νά μὴν προβαίνουμε σέ ἔρευνες στήν αἰγαία ὑφαλοκρηπίδα (ἡ ὁποία, κατά τό διεθνές δίκαιο, μᾶς ἀνήκει σχεδόν ὀλόκληρη), ἐνῶ συγχρόνως δημιουργεῖται ἕνα de facto καθεστῶς τουρκικῶν παραβιάσεων καί παραβάσεων στόν ἑλληνικό ἐναέριο χῶρο.

Στήν Ἑλληνική Θράκη ἡ Ἄγκυρα ἐπέμεινε, ἀνενόχλητη ἀπό τοῦς κοινοτικούς, στίς ἐνέργειες ὑπονόμευσης τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Στήν Κωνσταντινούπολη οἱ τουρκικές ἀρχές δέν ἀπέστησαν τῆς τακτικῆς τους ἐναντίον τῶν ἐλαχίστων πλέον Ἑλλήνων πού ἀπέμειναν ἐκεῖ, τρομοκρατώντας τους, περιορίζοντας τά ἀστικά τους δικαιώματα, παρεμβαίνοντας στήν διοίκηση - διαχείριση τῶν ὁμογενειακῶν ἐκπαιδευτικῶν καί θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων καί καταστρέφοντας τήν πολιτιστική κληρονομία τοῦ Βυζαντίου⁴. Στήν Ἰμβρο καί τήν Τένεδο ὀλοκλώνεται ἡ ἐξολόθρευση τοῦ Ἑλληνισμοῦ⁵.

Οὔτε στό θέμα τῆς Κύπρου ἤλθαν ἄρωγοί μας οἱ κοινοτικοί. Οἱ δηλώσεις τους πῶς ἡ συμπεριφορά τῆς Τουρκίας ἐναντι τῆς Μεγαλονήσου ἐπηρεάζει τίς τουρκοκοινοτικές σχέσεις εἶχαν πλατωνικό χαρακτήρα. Ὅχι μόνο καμία πραγματική πίεση δέν ἄσκησαν οἱ Ἐντεκα στήν Ἄγκυρα, ἀλλά καί δέν ἔκρυψαν τήν ἀδημονία τους νά συσφιγ-

ξουν τήν συνεργασία τους μέ αὐτήν, ἀδιαφορώντας γιά τήν Κύπρο. Οἱ ἰσχυρότεροι ἀπό τοῦς ἐταῖρους μας συνιστοῦσαν φορτικά στήν ἑλληνική πλευρά νά κλιμακῶνει τίς «παραχωρήσεις» τῆς στό πλαίσιο τῶν «διακοινοτικῶν συνομιλιῶν». Ἐνίσχυσαν, παράλληλα, τό ψευδοκράτος, μέ διαφόρους τρόπους, περιλαμβανομένων τῶν μαζικῶν παρανόμων εἰσαγωγῶν προϊόντων ἀπό τίς τουρκοκρατούμενες περιοχές. Ἀπογοητευτική ὑπῆρξε καί ἡ ἔλλειψη ἀνταπόκρισης τῶν ἐταίρων μας στό αἴτημα τῆς Κύπρου νά ἐνταχθεῖ στήν Κοινότητα. Φροῦδες ἀποδεικνύονται οἱ ἐλπίδες ὅσων πίστευαν ὅτι ἡ διαδικασία ἐξέτασης τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ θά διευκόλυνε τήν ἐξεύρεση δίκαιης λύσης γιά τήν Κύπρο. Οἱ πράξεις καί παραλείψεις τῆς Κοινότητας ἐνεθάρρυναν τόν Ἄττιλα νά ἐπιμείνει στίς ἐναλλακτικές του ἐπιδιώξεις: ἡ διατήρηση καί ἐμπέδωση τῶν κατακτήσεών του (γιά νά τίς διευρύνει ἐν καιρῷ) ἢ ἐπιβολή «λύσης» πού νά θέσει ὑπό τόν ἔλεγχο τῆς Ἄγκυρας ὀλόκληρη τήν μελλοντική — ὁμοσπονδιακή — Κυπριακή Δημοκρατία.

Ἐξίσου δυσμενῆς γιά τά συμφέροντά μας ὑπῆρξε ἡ ἀντιμετώπιση, ἀπό τίς κοινοτικές κυβερνήσεις, παραγόντων

στην Έγγυς Ανατολή, πού μπορεί να επηρεάσουν τον συσχετισμό δυνάμεων Έλληνισμού - Τουρκίας. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο έβλεπε, επί έτη, η Κοινότητα την Συρία και εξακολουθεί να βλέπει το αγωνιζόμενο Έργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν.

Ύστερα από όλα αυτά, είναι περιεργό να προβάλλεται, με κάθε σοβαρότητα, ο ισχυρισμός πώς η συμμετοχή μας στην Κοινότητα αναβάθμισε την διαπραγματευτική μας θέση «ιδιαίτερα στις σχέσεις μας με την Τουρκία»⁶.

Δέν είναι υπερβολικό να λεχθεί ότι σε ζητήματα πού ιδιαίτερα ενδιαφέρουν την ελληνική έξωτερική πολιτική, η Κοινότητα, στην οποία μετέχουμε, μάς έβλαψε ή πάντως δέν μάς ώφέλησε. Αυτό ισχύει και γιά την γιουγκοσλαβική κρίση. Η γερμανόπνευστη κοινοτική πολιτική ανανώρισης, ως ανεξαρτήτων κρατών, των πρώην όμοσπόνδων περιοχών της Γιουγκοσλαβίας, αντί της προσπάθειας διατήρησης της γιουγκοσλαβικής όμοσπονδίας, πού έμεις υποστηρίζαμε ότι έπρεπε να καταβληθεί, συνετέλεσε στην επιδείνωση του έμφυλιού πολέμου, με γενικότερες άρνητικές γιά την χώρα μας επιπτώσεις, αλλά και στην διαμόρφωση συνθηκών πού εύνοούν την τουρκική διείσδυση στά Βαλκάνια, ενώ έμας μάς αναγκάζουν να λαμβάνουμε μέρος σε ενέργειες πού στρέφονται κατά των Σέρβων. Συνέβαλε δε ή πολιτική των κοινοτικών μας έταίρων στην δημιουργία της παρούσας φάσης του προβλήματος των Σκοπίων.

Πάλι με την άπειλη βέτο, αναγκάσαμε τους Έντεκα να δηλώσουν πώς ή δημοκρατία των Σκοπίων δέν πρέπει να ονομάζεται Μακεδονία. Αντί, όμως, να μάς στηρίξουν πραγματικά και αντί να πειθαναγκάσουν τά Σκόπια και να προσπαθήσουν να επηρεάσουν άλλα κράτη όπως την Τουρκία, την Βουλγαρία και την Ρωσία, οι έταίροι μας επιμένουν να δεχθούμε κάποιο παράγωγο του όρου Μακεδονία, άποδεκτό από τά Σκόπια, «λύση» πού έχουμε, όρθότατα, αποκλείσει. Στην προσπάθειά μας να βρούμε κοινό έδαφος συνεννόησής μας με Κοινοτικούς και Σκοπιανούς, καταφύγαμε στην άτυχεστατη ιδέα της «διπλής όνομασίας». Έτσι έξηγειται, σε σημαντικό βαθμό, ή αδιαλλαξία του Γκλιγκόροφ⁷.

Είναι αλήθεια, ότι γιά όρισμένες συγκεκριμένες παραβιάσεις πολιτικών δικαιωμάτων των Έλλήνων της Β. Ηπείρου, ή Κοινότητα δέχτηκε αιτήματά μας να προβεί σε διαβήματα προς

την άλβανική κυβέρνηση πού τά έλαβε ύπ' όψη. Οι άποσπασματικές αυτές ενέργειες δέν μεταβάλλουν τό γεγονός πώς δέν υπάρχει γνήσιο κοινοτικό ενδιαφέρον γιά τό μέλλον του Έλληνισμού στην Άλβανία.

Πού όφειλεται ή κοινοτική συμπεριφορά στά θέματα πού εξετάσαμε;

Πρώτη και κύρια αίτια είναι πώς οι περισσότεροι και ισχυρότεροι Ευρωπαίοι έχουν διαφορετικές από έμας αντιλήψεις γιά τόν κόσμο και γιά τά συμφέροντά τους. Δέν άπειλούνται αυτοί από τόν τουρκικό έπекτατισμό και θεωρούν την Τουρκία στρατιωτικό και ιδεολογικό τους προμαχάνα και πολύτιμο οικονομικό συνεταίρο (μεγάλη αγορά, πολυάριθμο φθινό έργατικό δυναμικό, δίαυλος επενδύσεων προς κεντρική Άσία).

Όυτε τρέφουν αληθινή συμπάθεια οι κοινοτικοί γιά τά έθνικά μας θέματα ή γιά έμας τούς ίδιους.

Τόν τρίτο λόγο συνιστά ή άνυπαρξία μηχανισμών της Κοινότητας, πού να λειτουργούν αναγκαστικά και να προστατεύουν αυτόματα τά μέλη της.

Η άνωτέρω άρνητική κοινοτική μας έμπειρία έχει κατά καιρούς άποδοθεί στό ότι: α) δέν άκολουθούμε, όπως λέγεται, «άρκετά κοινοτική πολιτική», β) ή Έλλάδα έχει μικρό «ειδικό βάρος», γενικά και ειδικότερα μέσα στην Κοινότητα, γ) δέν έχουμε, κατά τά στερεοτύπως επαναλαμβανόμενα, άρκετά καλή διπλωματία⁸.

Οι έξηγήσεις αυτές δέν είναι πολύ πειστικές. Αν, όπως πράγματι συμβαίνει, βλέπουμε τά έθνικά μας ζητήματα

διαφορετικά από ό,τι τά βλέπουν οι Έντεκα, ή πολιτική μας προς αυτά κατ' ανάγκη δέν θα είναι «άρκετά κοινοτική». Αν αποφασίζαμε να έγκαταλείψουμε τά έθνικά μας θέματα (ας έλπissουμε ότι αυτό δέν θα συμβεί), ή όλη πολιτική μας θα καθίστατο κατά πολύ «κοινοτικότερη». Είναι επίσης προφανές ότι όσο μεγαλύτερο διεθνές «ειδικό βάρος» έχουμε τόσο εύκολότερα θα πείθουμε τούς έταίρους μας να μάς βοηθήσουν και τόσο σχετικά μικρότερη ανάγκη θα έχουμε της βοήθειάς τους. Η τρίτη έρμηνεία — ότι φταίει ή διπλωματία μας — είναι τόσο άοριστή πού δέν μπορεί να έλεγχθεί.

Πιο συγκεκριμένη είναι ή άποψη πού υποστηρίζει ότι άποτυγχάνουμε, διότι δέν αξιοποιούμε τις έκδηλώσεις περιορισμένης συμπάραστασης πού άποτελούν οι αποφάσεις της Κοινότητας (π.χ. περί Κύπρου ή Σκοπίων) γιά να επιδιώξουμε και να επιτύχουμε «ένδιάμεσους στόχους».

Πρόκειται γιά λανθασμένη έκτίμηση. Διότι οι αντίπαλοί μας (ή Άγκυρα ή τά Σκόπια στό παράδειγμά μας) δέν έχουν κανένα λόγο να προβούν σε όποιαδήποτε παραχώρηση, άφου δέν πιέζονται από τούς Έντεκα και άρα γνωρίζουν πώς οι κοινοτικές δηλώσεις πού άποσκοπούμε δέν εκφράζουν σθεναρή και άμετάβλητη βούληση των έταίρων μας.

Υπάρχουν και αυτοί πού συνιστούν να προωθούμε τά συμφέροντά μας συνδυάζοντάς τα με έκείνα των κοινοτικών μας έταίρων. Δυστυχώς δέν συνδυάζονται (καθ' όσον, τουλάχιστον, άφορα τά αντίκείμενα του σημειώμα-

τος αυτού), όπως αποδείχθηκε, για μία ακόμα φορά, όταν η κυρία Β. Παπανδρέου κατέβαλε αξιόπαινη αλλά μάταια προσπάθεια να «παντρέψει» το εμπάργκο κατά Βελιγραδίου (πού θέλουν οι Έντεκα) με μέτρα εμπάργκο κατά των Σκοπίων (πού θά θέλαμε εμείς).

Τί θά συμβεί στο μέλλον⁹;

Φαίνεται άκρως άπιθανο να μεταβληθούν οι αντιλήψεις των κοινοτικών εν σχέση με τὰ συμφέροντά τους ή με τόν Έλληνισμό. Έτσι, σέ οποιοδήποτε στάδιο καί αν φθάσει η ένοποίηση, ακόμα καί αν δημιουργηθεί κοινοτική έξωτερική πολιτική καί άμυνα, δέν πρέπει να αναμένουμε ότι η Εύρωπαϊκή Ένωση θά βλέπει τὰ ελληνικά θέματα από τήν δική μας όπτική γωνία καί ότι θά μάς παρέχει ουσιαστική ύποστήριξη για τίς δικές μας ύποθέσεις. Κανένα νομικό κείμενο δέν εφαρμόζεται καί κανένας μηχανισμός δέν παράγει προστασία, αν δεν υπάρχει η αναγκαία πολιτική βούληση. Ακόμα καί αν η Έλλάδα εφθανε να ένταχθεί σέ μία εύρωπαϊκή όμοσπονδία, θά είχαμε να αντιμετωπίσουμε τήν ίδια αδιαφορία, στήν καλλίτερη περίπτωση, εκ μέρους των «συμπολιτών» μας τής βόρειας, δυτικής καί κεντρικής Εύρώπης, πού θά άποτελούσαν τήν «καρδιά» του νέου πολιτειακού σχήματος¹⁰.

Η ανάλυση πού επιχειρήσαμε άσכולήθηκε μόνον με μερικές πλευρές όρισμένων εθνικών μας θεμάτων¹¹. Δέν έπαρκει, συνεπώς, για να στηρίξει μια γενική αξιολόγηση τής όλης μέχρι τώρα συμμετοχής μας στήν Εύρωπαϊκή Κοινότητα καί μία προβολή της στο μέλλον. Τέτοια συνολικά συμπεράσματα προαπαιτούν άπολογισμό καί πρόβλεψη των ελληνικοκοινοτικών σχέσεων σέ όλους τούς τομείς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. συνέντευξη του Γενικού Γραμματέα τής ΔΕΕ Βίλεμ Βάν Έκελεν, έφημερίδα «Καθημερινή», 1-10-92.
2. Τίς πιέσεις τους οι έταίροι μας θά στη-

ρίζουν στήν (ιδρυτική τής ΔΕΕ) Συνθήκη των Βρυξελλών, άρθρο 10, πρώτο εδάφιο: «σταθερή άπόφαση των Μερών να ρυθμίζουν τίς διενέξεις μόνον με ειρηνικά μέσα». Στήν ίδια διάταξη θά μάς παραπέμπουν, κατά πάσα πιθανότητα, καί στήν περίπτωση από βορρά άπειλών, χωρίς να μάς παρέχουν ουσιαστική βοήθεια.

3. Οι τουρκοκοινοτικές σχέσεις είχαν ύποβαθμισθεί μετά τήν έπιβολή στρατιωτικής δικτατορίας στήν Τουρκία τό 1980. Η Έλλάδα είχε ζητήσει να παραμείνει «παγωμένη» η Συμφωνία Σύνδεσης Τουρκίας-ΕΟΚ όσο συνεχίζεται η παράνομη κατοχή τμήματος τής Κύπρου καί διατηρείται η τουρκική «άπειλή» στο Αιγαίο. (Βλ. Π. Καζάκο, «Οι σχέσεις Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων — Τουρκίας» στο συλλογικό έργο Α. Αλεξανδρή κ.ά. «Οί Έλληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987», εκδόσεις Γνώση - Έλληνικού Ίδρυματος Άμυντικής καί Έξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα, 1988, σελ. 576 έπ.). Ήδη έχει προγραμματισθεί να συνέλθει τόν Νοέμβριο 1992 τό Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας, τό όποιο, μεταξύ άλλων, θά επιτρέψει τή διοχέτευση τεράστιων κονδυλίων προς τήν Άγκυρα, (περιοδικό «Ποντίκι», φύλλο 699, 15.10.92, σελ. 14). Όπως δέ σημειώνει ο Π. Καζάκος (ένθ. άνωτ. σελ. 628) «η χρηματοδοτική βοήθεια προς τήν Τουρκία στο πολυμερές έπίπεδο των Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων είναι ένα — καί μάλλον όριακό — μέρος τής βοήθειας τήν όποία χορηγούν όρισμένα κράτη — μέλη [των ΕΚ] σέ διμερή βάση καί τήν όποία ούδέποτε σταμάτησαν να παρέχουν στήν Τουρκία».

4. Βλ. «Κωνσταντινουπολίτικα Θέματα» (Ένημερωτική Έπιθεώρηση Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών), φύλλο 25, Μάρτιος - Άπρίλιος 1992.

5. Βλ. Γιώργου Τενεκίδη, «7μβρος καί Τένεδος», Θεσσαλονίκη, 1986. Για πρόσφατες πληροφορίες βλ. «Καθημερινή», 25.10.92.

6. Φίλιππος Τ. Πιέρρος, Δικηγόρος, Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Harvard, Εύρωβουλευτής, σέ άρθρο του με τίτλο «Έλλάς - Κοινότητα: κρίσεις για τήν "κρίση"», περιοδικό «Όριοθετήσεις», τεύχος 4ο, 1992, σελ. 71.

7. Η άποδοχή καί επικράτηση όποιουδήποτε παραγώγου του όρου Μακεδονία ως όνομασίας τής περιοχής των Σκοπίων θά ένθαρρύνει τὰ «μακεδονικά όνειρα» σκοπιανών κύκλων καί εκείνων πού τούς ύποστη-

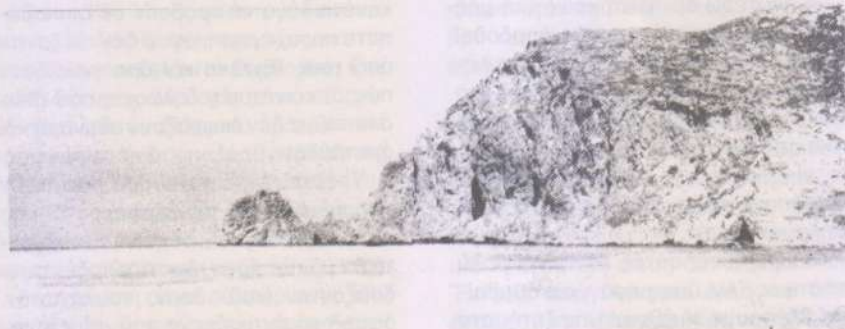
ρίζουν. (Η Τουρκία συγκαταλέγεται σέ αυτούς, όπως είναι γνωστό). Ένας τέτοιος «συμβιβασμός», πού μόνον γνήσιος συμβιβασμός δέν θά είναι, ένδέχεται να αύξησει τήν ένταση στήν περιοχή, μειώνοντας τίς πιθανότητες ειρήνης καί συνεργασίας στα Βαλκάνια καί βλάπτοντας τελικά, καί τούς κατοίκους τής περιοχής Σκοπίων.

8. Βλ. ανάλογες διακρίσεις Π. Καζάκου, ένθ. άνωτ. σελ. 643 έπ.

9. Οι προβλέψεις πού ακολουθούν άποτολμώνται υπό τήν έπιφύλαξη ότι για τίς διεθνείς σχέσεις δέν υπάρχουν σοφοί πού «τά προσερχόμενα αντιλαμβάνονται». (Βλ. τό ποίημα του Καβάφη «Σοφοί δέ προσόντων»). Καί αύτή η «έπιστήμη» των διεθνών σχέσεων αναγνωρίζει ότι άδυνατεί να κάνει προβλέψεις (βλ. μεταξύ άλλων, James E. Dougherty καί Robert L. Pfaltzgraff Jr. «Contending Theories of International Relations», Harper and Row, Νέα Ύόρκη, 1981, σελ. 41 καί 53).

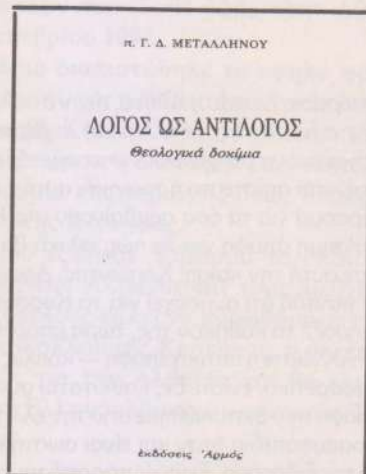
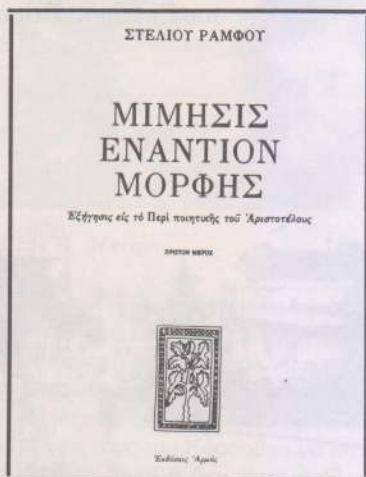
10. Οι διαφορές — ιστορικών καί πολιτισμικών καταβολών, θρησκείας, πνευματικής δομής, κοινωνικοοικονομικών συνθηκών — μεταξύ των Έλλήνων καί των λαών των περιοχών αυτών τής Εύρώπης είναι κατά πολύ βαθύτερες από τίς διαφορές πού υπάρχουν ανάμεσα στους λαούς αυτούς.

11. Υπό εύρεία έννοια, εθνικά θέματα είναι, ασφαλώς, καί η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η ποιότητα των ένόπλων δυναμικών καί τής παιδείας, η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά καί ταυτότητα Έλλάδας καί Κύπρου. Όσο για τὰ ζητήματα πού συνήθως άποκαλούμε — καί είναι — εθνικά, η τύχη τους εξαρτάται, σέ μεγάλο βαθμό, από τήν πορεία του συνόλου των υπό εύρεία έννοια εθνικών θεμάτων.

...ΜΙΑ ΕΥΧΗ ΓΙΑ

... ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΧΕΝΝΑ

Αυτές τὶς μέρες θὰ κυκλοφορήσουν

1. Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ: ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΣ
2. Σ. ΔΗΚΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ
3. Λ. ΟΥΣΠΕΝΚΥΝ: Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας
4. Π. Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ: Ο ΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ
5. Π. Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ: τὸ ἄλφα τῆς ἀγάπης
6. Δ. ΓΚΑΛΗΚΑΝΔΑ: Ο ΒΙΒΛΙΟΨΥΧΟΛΟΓΟΣ
7. ΑΛ. ΚΟΡΑΚΙΔΗ: θεολογία κ' ζωή
8. Μ. ΜΠΕΥΣΟΣ: ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ Τὸ ΠΑΡΕΛΘΟΝ Τὸ

καὶ μὴ ξεχνᾶτε ὅτι πάντα
στὴν ΠΑΡΟΥΣΙΑ ἔχετε μὴ ὑπεύθνη ἐνημέρωσι
γιὰ βιβλία πὸ ἀφορμὴν τὰ ἐθνικὰ καὶ θέματα.

κατ' ἔτος
χρονικά...

... ΠΑΡΟΥΣΙΑ ...

ΑΘΗΝΑ: Σόλωνος 94 τηλ. 3615147

ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Ἀγ. Κων/νου 5 τηλ. 4223389

ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ — ΒΟΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ: παράλληλες πορείες

του Γιώργου Παπαγιαννόπουλου

«Πώς θα αντιδράσει λοιπόν η Αθήνα, όταν ο πόλεμος θα έχει μεταφερθεί στα σύνορά της; Η ελληνική κυβέρνηση εύχεται φυσικά τα πράγματα να μη φθάσουν στο σημείο αυτό» (sic)¹. Όσο και αν φαίνεται απίστευτο ή τραγικό, αυτή η αποστοροφή είναι το συμπέρασμα για τα όσα συμβαίνουν στο Κοσσυφοπέδιο και η ημιεπίσημη άποψη για το πώς τελικά θα παρέμβει η χώρα μας και σε αυτή την κρίση: Κοιτώντας. Αφού εξεδήλωσε και διαλάλησε παντού ότι ανησυχεί για το Κοσσυφοπέδιο, θεωρώντας ότι έπραξε το καθήκον της, τώρα μπορεί να επανέλθει στη γωνία. Άλλωστε η οπτική επαφή — κοινώς «το μάτι» — έχει κάτι το διαφορετικό, ενίοτε δε, καθίσταται συναρπαστικό. Και όμως, η άποψη που διατυπώθηκε από την ελληνική κυβέρνηση για το Κοσσυφοπέδιο ήταν και είναι σωστή όσον αφορά την βαλκανική της διάσταση. Ξεκινώντας από την αντίληψη ότι κάθε αναθεώρηση συνόρων στα Βαλκάνια θα σήμαινε γενικώτερη εμπλοκή των βαλκανικών λαών και της Τουρκίας, δικαίως ομιλεί για λύση εντός των υφισταμένων συνόρων της τέως Γιουγκοσλαβίας. Και προφανώς ακόμα σωστότερα μιλάει για τα δικαιώματα του αλβανικού πληθυσμού σε αυτή την περιοχή, στην οποία πρέπει να παραχωρηθεί αυτονομία. Μια τέτοια πρόταση είναι από την θέση της ήδη «τολμηρή», διότι συγκεντρώνει την αντίθεση και των δύο άμεσα ενδιαφερόμενων πλευρών:

α) των Αλβανών, που δηλώνουν ότι μάχονται για το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση, ήτοι ζητούν απόσχιση σήμερα από την Σερβία και την Νέα Γιουγκοσλαβία και ένωση αύριο με την σημερινή Αλβανία και ίσως με τους Αλβανούς του Τέτοβου στα Σκόπια, στην πορεία για μια «Μεγάλη Αλβανία». Άρα δεν αποδέχονται την αυτονομία.

β) των Σέρβων, που θεωρούν το Κοσσυφοπέδιο την μήτρα της εθνογένεσής τους. Εύλογα ρωτούν πώς είναι δυνατόν — άποψη που αναπτύσσεται στους κόλπους της διεθνούς κοινότητας — ιστορικά εδάφη ενός λαού να αποδίδονται σε κάποιον άλλο; Η εναντίωση των σημερινών ισχυρών της γης προς το καθεστώς της Σερβίας θα φτάσει ως το σημείο να τιμωρηθεί συνολικά το σερβικό έθνος, γνωστό για τις θυσίες και αγώνες του κατά την διάρκεια του τελευταίου παγκόσμιου πόλεμου με την αντιφασιστική πλευρά, αφαιρώντας και εδάφη που του ανήκουν;

Αφελή ερωτήματα αφελών που πιστεύουν στο Διεθνές Δίκαιο ή στο Δίκαιο των Λαών. Η πραγματικότητα είναι έτσι κι αλλιώς διαφορετική. Οι Ηνωμένες Πολιτείες που φαίνεται να ελέγχουν το καζάνι που σιγοβράζει στο Κοσσυφοπέδιο ανοιγοκλείνουν το καπάκι ανάλογα με την πίεση που κάθε φορά ασκούν στο καθεστώς του Μιλόσεβιτς. Πατρωνάροντας τον αλβανικό εθνικισμό μέσω του ελέγχου που ασκούν στην Πρίστινα και της επιρροής επί της κυβέρνησης Μπερίσια στα Τίρανα, παίζοντας με το όραμα της «Μεγάλης Αλβανίας», ανοίγουν σταθερά ένα νέο μέτωπο ενάντια στον Μιλόσεβιτς και τους Σέρβους συνολικά. Οι Σέρβοι πολέμησαν στην Κροατία πέρσι, φέτος στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη. Θα αντέξουν στο νέο

Σύγχρονη άποψη του Άργυροκάστρου

μέτωπο του Κοσσυφοπέδιου και στην συνέχεια, αύριο, σε αυτό των Σκοπίων; Μα, αν αυτά κάνουν οι Αμερικάνοι στα πλαίσια της «Νέας Τάξης πραγμάτων», εμείς τί κάνουμε;

Και εάν, όπως αναφέρθηκε, η πρόταση για την αυτονομία είναι σωστή στην βαλκανική της διάσταση, είναι ταυτόχρονα σωστή όσον αφορά τα εθνικά μας συμφέροντα; Να είμαστε σαφείς. Η πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης στερείται εθνικής στρατηγικής. Έτσι όπως διατύπωσε την πρόταση της, ξεκομμένη, είναι σαν να παριστάνει απλά τον μεσάζοντα ανάμεσα στους Αλβανούς και τους Σέρβους ή το πολύ-πολύ ως χώρα που εκπροσωπεί το ενδιαφέρον των χωρών της Ε.Ο.Κ. Πού είναι όμως η σύνδεση της πρότασης για το Κοσσυφοπέδιο με το ακριβώς αντίστοιχο θέμα που αφορά τον ελληνισμό; Με άλλα λόγια, γιατί δεν συνδέει τώρα που είναι η ιστορική στιγμή το ζήτημα του Κόσσοβου με το Βορειοηπειρωτικό; Τήν ίδια έκταση αυτονομίας δικαιούνται τόσο στο Κόσσοβο όσο και η Βόρειος Ήπειρος:

α) «Κοσσυφοπέδιον (Κόσσοβο-Πόλγιε): υψηλόν λεκανοπέδιον της Γιουγκοσλαβίας (Νότια Σερβία) όπου ο Μουράτ Α΄ ενίκησε τους Σέρβους το 1389 και υπέταξε την Σερβίαν».

β) Βόρειος Ήπειρος: τμήμα της ενιαίας Ηπείρου, από αρχαιοτάτων χρόνων κατοικούμενη από ελληνικό πληθυσμό. Η αντίθεση της Ιταλίας και η επιλογή επέκτασης του νεο-ελληνικού κράτους προς ανατολάς κατά την διάρκεια των βαλκανικών πολέμων, την ενεχειρίασε στο νεότευκτο αλβανικό κράτος.

Θα ανεχθεί η ελληνική πλευρά την δημιουργία μιας «Μεγάλης Αλβανίας» όπου λόγω του βιοτικού επιπέδου και του πλειοψηφούντος μουσουλμανικού στοιχείου θα καταστεί ένας χώρος επιρροής που θα διατίθεται εχθρικά προς την χώρα μας; Πώς παρεμβαίνει προκειμένου να ανατρέψει αυτή την εξέλιξη, συνεννοούμενη με την Αλβανία σήμερα, επιστρατεύοντας επικουρικά σε αυτή την κατεύθυνση όλες τις φιλικές της δυνάμεις; τους Βορειοηπειρώτες και ολόκληρη την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, τους Αλβανούς Ορθόδοξους, τους Τόσκηδες και τους Μπεκτακτσήδες;

Προσφυγόπουλα από την Β. Ήπειρο

Και το κυριώτερο: εφόσον το Κοσσυφοπέδιο προσπαθεί ή πρόκειται να γίνει τουλάχιστον αυτόνομο, τι θα γίνει με την Βόρειο Ήπειρο; Τα δύο θέματα έχουν παράλληλη πορεία. Ο παραλληλισμός είναι ουσιώδης. Εδώ και τώρα οφείλουν να απαντήσουν οι Αλβανοί: δέχονται τα ίδια δικαιώματα που διεκδικούν για τους ομοεθνείς τους του Κόσσοβου να ισχύουν και για την Βόρειο Ήπειρο; Είναι ή δεν είναι ανάλογες οι περιπτώσεις; Η Βόρειος Ήπειρος είναι Κοσσυφοπέδιο σε μικρογραφία. Και κανείς δεν δύναται να θεωρηθεί ειλικρινής, όταν αντιμετωπίζει δύο πτυχές ίδιου θέματος με δύο μέτρα και σταθμά, όταν προωθεί και στην μία και στην άλλη περίπτωση το δικό του συμφέρον: και την «απελευθέρωση» του Κόσσοβου και την διατήρηση ξένων εδαφών, δηλαδή της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία. Ο ελληνικός πληθυσμός στην περιοχή, οι Βορειοηπειρώτες, ανέρχεται σε 400.000. Αν σε αυτόν υπολογισθεί και ο ελληνικός πληθυσμός που ζει στην υπόλοιπη Αλβανία, οι οποίοι επίσης σε μεγάλη ποσοστό είναι Βορειοηπειρώτες που το καθεστώς του Χότζα μετεγκατέστησε για να μην υπάρχουν άλλοι συμπαγείς εθνικοί πυρήνες εντός του αλβανικού κράτους, ο αριθμός είναι εντυπωσιακός. Ενδεικτικό είναι ότι το ίδιο το ΝΑΤΟ σε φετεινή του έκθεση αναφέρει ότι η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία είναι 12,5% του συνολικού πληθυσμού. Το Βορειοηπειρωτικό μαζί με το Κυπριακό αποτελούν τα κορυφαία εθνικά ζητήματα των Ελλήνων. Οι Βορειοηπειρώτες και θέλουν και μπορούν: το απέδειξαν στις πρόσφατες δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές που, πάνω από όλα, διέυρυναν τον χώρο επιρροής τους. Η Ελλάδα και οι ελλαδίτες του αθηναϊκού κράτους τι θα κάνουν;

Θα αγωνιστούν ή θα παραμείνουν «στο μάτι»;

Εκτός αν θεωρείται λύση του προβλήματος αυτό που περιγράφεται σε παραπολιτική στήλη εφημερίδας²: «*Συζητείται λοιπόν, να δοθεί δικαίωμα ψήφου στους επαναπαρισθέντες Ρωσοπόντιους και Βορειοηπειρώτες... Το πρόβλημα δεν είναι καθόλου απλό, καθώς οι επαναπαρισθέντες ξεπερνούν τον καθόλου ευκαταφρόνητο αριθμό των 350.000*».

Επ' αυτής της «λύσης» ουδέν σχόλιον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Άρθρο του Γιάννη Καρτάλη «Κοσσυφοπέδιο, Ώρα μηδέν», Το Βήμα 4-10-92.

2. Σχόλιο εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» 11-10-92.

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟ

Με μεγάλη επιτυχία έληξαν οι εργασίες του Παγκόσμιου Συνεδρίου των Βορειοηπειρωτικών και Ηπειρωτικών Οργανώσεων που έλαβε χώρα στην Αθήνα από 16 μέχρι 18 Οκτωβρίου 1992.

Στο συνέδριο διαπιστώθηκε το υψηλό φρόνημα των Βορειοηπειρωτών και η διάθεσή τους να αγωνιστούν για την Οικονομική, Κοινωνική και Πολιτιστική ανάπτυξη της Βορείου Ηπείρου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αυτονομία της περιοχής όπως απορρέει από το Πρωτόκολλο της Κερκύρας.

Το Συνέδριο εξέδωσε Ψήφισμα το οποίο απευθύνει στην Ελλάδα, την Αλβανία και τους διεθνείς Οργανισμούς, τους οποίους καλεί να προωθήσουν την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Κερκύρας, η οποία θα αποβεί επωφελής και για την Αλβανία και θα επιτρέψει την βελτίωση των Ελληνοαλβανικών σχέσεων. Το ψήφισμα έχει ως εξής:

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Εμείς οι εκπρόσωποι των Ηπειρωτικών και Βορειοηπειρωτικών Οργανώσεων, που συνήλθαμε σε συνέλευση στην Αθήνα κατά την 16ην και 17ην και 18ην Οκτωβρίου 1992,

1) ΤΟΝΙΖΟΥΜΕ ότι το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα παραμένει εκκρεμές.

2) ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ σήμερα να υποστηρίξουμε και να προωθήσουμε την αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, όπως αυτή απορρέει από τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου της Κερκύρας του 1914, το οποίον απεδέχθη και υπέγραψε και η Αλβανία.

3) ΚΑΛΟΥΜΕ τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, την Κυβέρνηση της Ελλάδος, την Αξιωματική αντιπολίτευση, όλα τα πολιτικά κόμματα και όλο τον Ελληνισμό, να υιοθετήσουν το δίκαιο αυτό αίτημα και να προωθήσουν την επίλυσή του.

4) ΖΗΤΟΥΜΕ από τους διεθνείς οργανισμούς να υποστηρίξουν την αποκατάσταση των δικαιωμάτων των Βορειοηπειρωτών.

5) ΚΑΛΟΥΜΕ επίσης και την Κυβέρνηση της Αλβανίας να προχωρήσει στην άμεση εφαρμογή των σχετικών διεθνών πράξεων που υπέγραψε και

6) ΑΠΕΥΘΥΝΟΥΜΕ ολόψυχο χαιρετισμό στους αδελφούς μας της Βορείου Ηπείρου, τους οποίους και διαβεβαιώνουμε ότι είμαστε πάντα στο πλευρό τους.

Το παρόν αναγνωσθέν, ενεκρίθη ομοφώνως από την συνέλευση.

Ο Πρόεδρος της Συνελεύσεως
Γρηγόρης Γκιζέλης
Ο Γραμματέας της Συνελεύσεως
Κωνσταντίνος Μάρης

Συνοπτική αναδρομή στην ιστορία του μικρασιατικού και θρακικού ελληνισμού

του Βασίλη Κ. Αναστασιάδη Δ.Φ.

Ο μικρασιατικός ελληνισμός από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου αποτέλεσε την καρδιά και τη σπονδυλική στήλη για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία¹. Κι όταν τον 7ο και 8ο αιώνα μ.Χ. ξεχύνεται στην Δύση η αραβική πλημμυρίδα, ο ανατολικός αυτός ελληνισμός με τους γενναίους Ακρίτες της Καππαδοκίας, του Ευφράτη και του Πόντου κατόρθωσε να την αποκρούσει στα νοτιοανατολικά σύνορα του Βυζαντίου. Τον 11ο αιώνα εμφανίζονται στην Ανατολική Μ. Ασία οι φιλοπόλεμοι Σελτζούκοι Τούρκοι, που με την ήττα του Βυζαντίου στο Ματζικέρτ (1071) και στο Μυριοκέφαλο (1176) κοντά στη Φιλαδέλφεια της Μ. Ασίας ριζώνουν βαθιά στη Μ. Ασία. Έτσι αρχίζει η ατέλειωτη τουρκική σκλαβιά του ανατολικού ελληνισμού, που κράτησε πάνω από 800 χρόνια και όχι μόνο 400, που ήταν για το μητροπολιτικό ελληνισμό.

Όταν ύστερα από τα 1204 το βυζαντινό χάνει το σπουδαιότερο πνεύμονά του, τη Μ. Ασία, δεν θα κατορθώσει να αντέξει για πολύ στους νέους επιδρομείς, τους οθωμανούς Τούρκους. Αρχίζει πια η πορεία της παρακμής και με την πτώση της Κωνσταντινούπολης στα 1453 επέρχεται η πολιτική κατάλυση του βυζαντινού ελληνισμού. Στα 1461 υποδουλώνεται τελευταία στους Τούρκους και η ελληνική Αυτοκρατορία των Μεγαλοκομνηνών της Τραπεζούντας κι έτσι αρχίζει η μαρτυρική σκλαβιά ολόκληρου του μικρασιατικού ελληνισμού.

Τουρκοκρατία

Οι Τούρκοι φέρθηκαν στους μικρασιάτες Έλληνες με μεγαλύτερη σκληρότητα από ό,τι στους υπόλοιπους Έλληνες. Προχώρησαν σε σφαγές και σε βίαιους ομαδικούς εξισλαμισμούς του ελληνικού στοιχείου της Μ. Ασίας πολύ νωρίτερα από το 1453 και γι' αυτό εκεί πολλοί Έλληνες εξισλαμίστηκαν. Οι εκδηλώσεις αυτές έφτασαν στο αποκορύφωμά τους στα 1520 επί Σουλτάνου Σελέμ στα 1520². Αν επισκεφτούμε σήμερα τη Μ. Ασία, θα παρατηρήσουμε ότι πάρα πολλοί κάτοικοι της δε διαφέ-

ρουν στα ανθρωπολογικά τους χαρακτηριστικά από εμάς τους Έλληνες, γιατί είναι εξισλαμισμένοι Έλληνες. Από τους εξισλαμισμούς αυτούς προέρχονται οι κρυπτοχριστιανοί (ή «ηλωστοί» στα ποντιακά και «ντονμέδες» στα τουρκικά). Ομαδικοί εξισλαμισμοί έγιναν κυρίως στο β' μισό του 17ου αιώνα και στις αρχές του 18ου. Από τους εξισλαμισμούς του β' μέρους του 17ου αιώνα προέρχονται και οι εξισλαμισμένοι Έλληνες της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας, οι λεγόμενοι Βαλαάδες, από τους οποίους μερικοί ως την ανταλλαγή των πληθυσμών ήταν κρυπτοχριστιανοί.

Πολλοί κρυπτοχριστιανοί ζούσαν στην περιοχή της Κρώμνης, της Σάντας, της Τούγιας, της Ματζούκας, του Όφης, των Σουρμαίνων, της Αργυρούπολης και στο Σταυρίν του Πόντου. Γύρω στους 1.650.000 και κατ' άλλους σε 2.625.000 υπολογίζονταν οι κρυπτοχριστιανοί της Μ. Ασίας πριν από το 1922. Από την πίεση του ντόπιου τουρκικού στοιχείου η περιοχή του Όφης του Πόντου τούρκεψε μαζί με του ιερείς της και το Μητροπολίτη της τον Αλέξανδρο. Ομαδικοί εξισλαμισμοί έγιναν και στις περιοχές της Θεανίας και της Ριζούντας της Τραπεζούντας, με αποτέλεσμα από τις 17 Επισκοπές της Τραπεζούντας να μείνουν μόνο 2. Οι ομαδικοί εξισλαμισμοί κορυφώθηκαν στα τέλη του 17ου αιώνα (1670-1680)³. Τότε και λίγο αργότερα κατά το 18ο αιώνα τούρκεψαν και οι Βαλαάδες της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας.

Το μεγάλο ψυχικό δράμα του κρυπτοχριστιανισμού, μια κατάσταση μεταβατική των χριστιανών προς τον εξισλαμισμό, σε ορισμένες περιοχές της Μ. Ασίας κράτησε ολόκληρους αιώνες (από το β' μισό του 17ου αιώνα ως τα 1856, τότε που δημοσιεύθηκε το Χάτι-Χουμαγιούν (διάταγμα) και εξασφάλισε το δικαίωμα της ανεξιθρησκείας στις εθνότητες της Τουρκίας), για μερικούς ως τα 1908, τότε που έγινε η ανακήρυξη του τουρκικού Συντάγματος, ενώ για άλλους ως το 1922. Τέλος για όσους εξακολουθούν να ζουν ακό-

μη στην Τουρκία συνεχίζεται ως σήμερα και είναι άγνωστο ως πότε θα συνεχιστεί. Το δράμα αυτό των κρυπτοχριστιανών, μοναδικό στον ελληνικό χώρο, υπήρξε μια τραγική κατάσταση του ελληνισμού, που δε θα γίνει γνωστή ποτέ σε όλη της την έκταση. Επί αιώνες ολόκληρους ως σήμερα ορισμένοι κρυπτοχριστιανοί κράτησαν μαζί με το χριστιανισμό τους και την ελληνική τους ποντιακή διάλεκτο και ακόμη και την ελληνική εθνική τους συνείδηση.

Σήμερα στην περιοχή του Πόντου υπάρχουν δεκάδες ολόκληρα χωριά (στην περιοχή της Όφης 52, της Τούγιας 9, των Σουρμαίνων 8, αλλά και σε άλλες περιοχές του Πόντου, όπως της Ματσούκας και της Αργυρούπολης). Τέτοια χωριά είναι τα εξής: Ξένος, Κατχώρ', Μελικθά, Ισκεντέρ (= Αλέξανδρος), Βαμενάντων, Βάρη, Ζουρκαδάντων, Θωμαράντων, Σάιτα, Μεσοπλάια, Χόττικον κ.τ.λ. με χιλιάδες κατοίκους, αλλά και πάρα πολλοί μέσα στην πόλη της Τραπεζούντας. Όλοι αυτοί μιλούν την ελληνική ποντιακή τους διάλεκτο, που είναι η μητρική τους γλώσσα και τη λένε και οι ίδιοι ποντιακή, και έχουν ελληνική εθνική συνείδηση και περιορισμένες επιμειξίες με τους Τούρκους. Μερικοί ηλικιωμένοι από αυτούς έχουν δύο ονόματα, ένα μωαμεθανικό επίσημο και ένα χριστιανικό ανεπίσημο και δεν ξέρουν τουρκικά. Μερικοί από αυτούς τους ελληνοπόντιους, ιδίως νέοι, είναι μωαμεθανοί. Συνολικά όλοι αυτοί υπολογίζονται, χωρίς βέβαια στατιστικά στοιχεία, σε 500 χιλιάδες⁴.

Και σήμερα ακόμη, όπως πριν από τον ξεριζωμό του 1922-23, οι κάτοικοι του σημερινού Πόντου γιορτάζουν με γλέντια και χορούς κάτω από τους ήχους της αιώνιας ποντιακής λύρας, του ζουρνά και του νταουλίου τη γιορτή του Δεκαπενταύγουστου στο προαύλιο του Ξακουστού μοναστηριού της Παναγίας Σουμελά, τη γιορτή του Προφήτη Ηλία τον Ιούλιο στα παρχάρια (= εξοχές) της Τούγιας, όπου συγκεντρώνονται γύρω στις 70 χιλιάδες άτομα από την περιοχή του Πόντου. Επίσης πάλι τον Ιούλιο γιορτάζουν τη γιορτή

Συνοπτική αναδρομή στην ιστορία του μικρασιατικού και θρακικού ελληνισμού

του Βασίλη Κ. Αναστασιάδη Δ.Φ.

Ο μικρασιατικός ελληνισμός από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου αποτέλεσε την καρδιά και τη σπονδυλική στήλη για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία¹. Κι όταν τον 7ο και 8ο αιώνα μ.Χ. ξεχύνεται στην Δύση η αραβική πλημμυρίδα, ο ανατολικός αυτός ελληνισμός με τους γενναίους Ακρίτες της Καππαδοκίας, του Ευφράτη και του Πόντου κατόρθωσε να την αποκρούσει στα νοτιοανατολικά σύνορα του Βυζαντίου. Τον 11ο αιώνα εμφανίζονται στην Ανατολική Μ. Ασία οι φιλοπόλεμοι Σελτζούκοι Τούρκοι, που με την ήττα του Βυζαντίου στο Ματζικέρτ (1071) και στο Μυριοκέφαλο (1176) κοντά στη Φιλαδέλφεια της Μ. Ασίας ριζώνουν βαθιά στη Μ. Ασία. Έτσι αρχίζει η ατέλειωτη τουρκική σκλαβιά του ανατολικού ελληνισμού, που κράτησε πάνω από 800 χρόνια και όχι μόνο 400, που ήταν για το μητροπολιτικό ελληνισμό.

Όταν ύστερα από τα 1204 το βυζάντιο χάνει το σπουδαιότερο πνεύμονά του, τη Μ. Ασία, δεν θα κατορθώσει να αντέξει για πολύ στους νέους επιδρομείς, τους οθωμανούς Τούρκους. Αρχίζει πια η πορεία της παρακμής και με την πώση της Κωνσταντινούπολης στα 1453 επέρχεται η πολιτική κατάλυση του βυζαντινού ελληνισμού. Στα 1461 υποδουλώνεται τελευταία στους Τούρκους και η ελληνική Αυτοκρατορία των Μεγαλοκομνηνών της Τραπεζούντας κι έτσι αρχίζει η μαρτυρική σκλαβιά ολόκληρου του μικρασιατικού ελληνισμού.

Τουρκοκρατία

Οι Τούρκοι φέρθηκαν στους μικρασιάτες Έλληνες με μεγαλύτερη σκληρότητα από ό,τι στους υπόλοιπους Έλληνες. Προχώρησαν σε σφαγές και σε βίαιους ομαδικούς εξισλαμισμούς του ελληνικού στοιχείου της Μ. Ασίας πολύ νωρίτερα από το 1453 και γι' αυτό εκεί πολλοί Έλληνες εξισλαμίστηκαν. Οι εκδηλώσεις αυτές έφτασαν στο αποκορύφωμά τους στα 1520 επί Σουλτάνου Σελέμ στα 1520². Αν επισκεφτούμε σήμερα τη Μ. Ασία, θα παρατηρήσουμε ότι πάρα πολλοί κάτοικοί της δε διαφέ-

ρουν στα ανθρωπολογικά τους χαρακτηριστικά από εμάς τους Έλληνες, γιατί είναι εξισλαμισμένοι Έλληνες. Από τους εξισλαμισμούς αυτούς προέρχονται οι κρυπτοχριστιανοί (ή «ηλωστοί» στα τουρκικά και «ντονμέδες» στα τουρκικά). Ομαδικοί εξισλαμισμοί έγιναν κυρίως στο β' μισό του 17ου αιώνα και στις αρχές του 18ου. Από τους εξισλαμισμούς του β' μέρους του 17ου αιώνα προέρχονται και οι εξισλαμισμένοι Έλληνες της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας, οι λεγόμενοι Βαλαάδες, από τους οποίους μερικοί ως την ανταλλαγή των πληθυσμών ήταν κρυπτοχριστιανοί.

Πολλοί κρυπτοχριστιανοί ζούσαν στην περιοχή της Κρώμνης, της Σάντας, της Τούγιας, της Ματζούκας, του Όφη, των Σουρμαίνων, της Αργυρούπολης και στο Σταυρίνι του Πόντου. Γύρω στους 1.650.000 και κατ' άλλους σε 2.625.000 υπολογίζονταν οι κρυπτοχριστιανοί της Μ. Ασίας πριν από το 1922. Από την πίεση του ντόπιου τουρκικού στοιχείου η περιοχή του Όφη του Πόντου τούρκεψε μαζί με του ιερείς της και το Μητροπολίτη της τον Αλέξανδρο. Ομαδικοί εξισλαμισμοί έγιναν και στις περιοχές της Θεανίας και της Ριζούντας της Τραπεζούντας, με αποτέλεσμα από τις 17 Επισκοπές της Τραπεζούντας να μείνουν μόνο 2. Οι ομαδικοί εξισλαμισμοί κορυφώθηκαν στα τέλη του 17ου αιώνα (1670-1680)³. Τότε και λίγο αργότερα κατά το 18ο αιώνα τούρκεψαν και οι Βαλαάδες της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας.

Το μεγάλο ψυχικό δράμα του κρυπτοχριστιανισμού, μια κατάσταση μεταβατική των χριστιανών προς τον εξισλαμισμό, σε ορισμένες περιοχές της Μ. Ασίας κράτησε ολόκληρους αιώνες (από το β' μισό του 17ου αιώνα ως τα 1856, τότε που δημοσιεύτηκε το Χάτι-Χουμαγιούν (διάταγμα) και εξασφάλισε το δικαίωμα της ανεξιθρησκείας στις εθνότητες της Τουρκίας), για μερικούς ως τα 1908, τότε που έγινε η ανακήρυξη του τουρκικού Συντάγματος, ενώ για άλλους ως το 1922. Τέλος για όσους εξακολουθούν να ζουν ακό-

μη στην Τουρκία συνεχίζεται ως σήμερα και είναι άγνωστο ως πότε θα συνεχιστεί. Το δράμα αυτό των κρυπτοχριστιανών, μοναδικό στον ελληνικό χώρο, υπήρξε μια τραγική κατάσταση του ελληνισμού, που δε θα γίνει γνωστή ποτέ σε όλη της την έκταση. Επί αιώνες ολόκληρους ως σήμερα ορισμένοι κρυπτοχριστιανοί κράτησαν μαζί με το χριστιανισμό τους και την ελληνική τους ποντιακή διάλεκτο και ακόμη και την ελληνική εθνική τους συνείδηση.

Σήμερα στην περιοχή του Πόντου υπάρχουν δεκάδες ολόκληρα χωριά (στην περιοχή της Όφης 52, της Τούγιας 9, των Σουρμαίνων 8, αλλά και σε άλλες περιοχές του Πόντου, όπως της Ματσούκας και της Αργυρούπολης). Τέτοια χωριά είναι τα εξής: Ξένος, Κατχώρ, Μελικδά, Ισκεντέρ (= Αλέξανδρος), Βαμενάντων, Βάρη, Ζουρκαδάντων, Θωμαράντων, Σάιτα, Μεσοπλάια, Χότδικον κ.τ.λ. με χιλιάδες κατοίκους, αλλά και πάρα πολλοί μέσα στην πόλη της Τραπεζούντας. Όλοι αυτοί μιλούν την ελληνική ποντιακή τους διάλεκτο, που είναι η μητρική τους γλώσσα και τη λένε και οι ίδιοι ποντιακή, και έχουν ελληνική εθνική συνείδηση και περιορισμένες επιμειξίες με τους Τούρκους. Μερικοί ηλικιωμένοι από αυτούς έχουν δύο ονόματα, ένα μωαμεθανικό επίσημο και ένα χριστιανικό ανεπίσημο και δεν ξέρουν τουρκικά. Μερικοί από αυτούς τους ελληνοπόντιους, ιδίως νέοι, είναι μωαμεθανοί. Συνολικά όλοι αυτοί υπολογίζονται, χωρίς βέβαια στατιστικά στοιχεία, σε 500 χιλιάδες⁴.

Και σήμερα ακόμη, όπως πριν από τον ξεριζωμό του 1922-23, οι κάτοικοι του σημερινού Πόντου γιορτάζουν με γλέντια και χορούς κάτω από τους ήχους της αιώνιας ποντιακής λύρας, του ζουρνά και του νταουλιού τη γιορτή του Δεκαπενταύγουστου στο προαύλιο του Ξακουστού μοναστηριού της Παναγίας Σουμελά, τη γιορτή του Προφήτη Ηλία τον Ιούλιο στα παρχάρια (= εξοχές) της Τούγιας, όπου συγκεντρώνονται γύρω στις 70 χιλιάδες άτομα από την περιοχή του Πόντου. Επίσης πάλι τον Ιούλιο γιορτάζουν τη γιορτή

λέ ταμπουρού). Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου εξορίστηκαν στα βόρεια της Ανατολής συνολικά 729.085 Έλληνες. Τότε από τα 5.500.000 περίπου Έλληνες⁶ (φανeroύς και κρυφούς Χριστιανούς) της Μ. Ασίας 1.500.000 περίπου επέστρεψαν στη μητροπολιτική Ελλάδα και άλλες 725.000 μετανάστευσαν σε διάφορα άλλα μέρη. 500.000 κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί σιγά σιγά διέρρευσαν στην Ελλάδα και σε άλλα μέρη. 55.000 κατέφυγαν στο Λίβανο, στη Συρία, στη Παλαιστίνη, στο Ιράκ, Ιράν, Σουδάν, Κύπρο και κυρίως στην Αίγυπτο, 25.000 στην Αυστρία, Ουγγαρία και κυρίως Ρουμανία, 35.000 στην υπόλοιπη Ευρώπη, 20.000 στη Βόρεια και στην Κεντρική Αμερική και 15.000 στον υπόλοιπο κόσμο. Οι υπόλοιποι Έλληνες 3.275.000, εξοντώθηκαν ή χάθηκαν μια για πάντα κατά την περίοδο 1900-1922. Τον Απρίλιο του 1916 κατέλαβαν την περιοχή του Πόντου από το Βατούμ ως την Τραπεζούντα ρωσικά στρατεύματα, που αποχώρησαν στα τέλη του 1917 με αρχές του 1918. Στην Τραπεζούντα εισέβαλαν στις 5-4-1916 και έφυγαν από αυτήν στις 10-2-1918. Τότε μαζί με τους Ρώσους αναγκάστηκαν να φύγουν από την περιοχή του Πόντου και 135.000 Έλληνες. Μόνο από την Επαρχία της Τραπεζούντας έφυγαν 30.000, από τους οποίους οι 8.000 προέρχονταν μέσα από την πόλη της Τραπεζούντας⁷.

Ελπίδες και ο τραγικός ξεριζωμός

Ύστερα από το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου η Ελλάδα παίρνει την εντολή από το Συμβούλιο της Ειρήνης να αναλάβει τη διοίκηση της Σμύρνης και της ενδοχώρας της και στις 2 Μαΐου του 1919 αποβιβάστηκε στη Σμύρνη ο ελληνικός στρατός για την εκτέλεση της εντολής. Με τη συνθήκη των Σεβρών (Αύγουστος 1920) η Ελλάδα προσαρτά και τη Δυτική και την Ανατολική Θράκη ως έξω από την Κωνσταντινούπολη, τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο και παίρνει το δικαίωμα της διοίκησης της Σμύρνης για 5 χρόνια, που θα μπορούσε να την προσαρτήσει στο ελληνικό κράτος με ευνοϊκό δημοψήφισμα. Έτσι δημιουργείται η Ελλάδα των 5 θαλασσών και των 2 ηπειρών και όνειρα αιώνων γίνονταν πλέον πραγματικότητα.

Παράλληλα προσπάθησαν οι Έλληνες του Πόντου να ιδρύσουν ανεξάρτητη Δημοκρατία του Πόντου ή τουλάχιστο

χιστο Ομόσπονδη Δημοκρατία Ελλήνων και Αρμενίων, μια και η προσάρτησή τους στην Ελλάδα ήταν ακατόρθωτη. Αντέδρασαν όμως οι Ξένες Δυνάμεις. Οι Άγγλοι δεν επέτρεψαν τη συγκρότηση εθνικού ποντιακού στρατού και οι Ρώσοι με συμφωνία τους με τον Κεμάλ του παρέδωσαν τις περιοχές του Καρς και του Αρνταχάν και ενσωμάτωσαν στην ΕΣΣΔ την υπόλοιπη Αρμενία. Τελικά απέτυχε η προσπάθεια και οι Έλληνες του Πόντου (697.000 στα 1913) ακολούθησαν τη μοίρα του υπόλοιπου μικρασιατικού ελληνισμού. Για την πραγματοποίηση του παραπάνω σκοπού πρωτοστάτησε δραστήρια ο Μητροπολίτης της Τραπεζούντας Χρυσανθος Φιλιππίδης, ο κατοπινός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος, μαζί με τον Κερασούντιο έμπορο της Μασσαλίας Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη του Γεωργίου, του ισόβιου Δημάρχου της Κερασούντας⁸.

Έτσι ύστερα από την κατάρρευση του μικρασιατικού ελληνικού μετώπου κατά τον Αύγουστο του 1922 οι Έλληνες της Μ. Ασίας εγκατέλειψαν τις προαιώνιες προγονικές τους εστίες και με την ανταλλαγή των πληθυσμών (Συνθήκη της Λωζάνης τον Ιούλιο του 1923) επέστρεψαν πάλι στη σημερινή μητροπολιτική Ελλάδα, την κοιτίδα τους, 1.500.000 περίπου Έλληνες, ενώ 1.000.000 χάθηκαν εντελώς άδικα. Στη Μ. Ασία όμως παρέμειναν και 1.650.000 και κατ' άλλους 2.625.000 Έλληνες κρυπτοχριστιανοί, που χάθηκαν μια για πάντα για τον ελληνισμό⁹. Μόνο από την περιοχή του Πόντου εξοντώθηκαν από τους Νεότουρκους 450.000 Έλληνες¹⁰. Σύμφωνα με τα επίσημα στατι-

στικά στοιχεία, στα οποία δε συμπεριλαμβάνονται όσοι κατέφυγαν σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική, ως το Δεκέμβριο του 1924 άλλαξαν τόπο κατοικίας από τη Μ. Ασία 1.220.000 Έλληνες και 45.000 Αρμένιοι, που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, 518.146 μουσουλμάνοι, που εγκαταστάθηκαν στην Τουρκία, και 92.000 Βούλγαροι στη Βουλγαρία¹¹.

Ο Α. Πρωτονοτάριος υποστηρίζει ότι πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο εγκαταστάθηκαν στη μητροπολιτική Ελλάδα από τη Μ. Ασία πάνω από 300.000 Έλληνες¹² και ως τα 1924 περίπου 1.500.000¹³, ενώ τους Τούρκους, που μετανάστευσαν από την Ελλάδα στην Τουρκία, τους υπολογίζει σε 400.000¹⁴. Οι στατιστικές του Πατριαρχείου ανεβάζουν τους Έλληνες της Μ. Ασίας σε 1.782.582, ο Α. Σουλιώτης σε 2.153.847, ο Σκαλιέρης σε 2.568.351. Τέλος ο R. Blandinard γράφει ότι μόνο στη Δυτική Μ. Ασία (από την Προύσα ως κάτω στα νότια απέναντι από τη Ρόδο) ζούσαν 1.500.000 Έλληνες¹⁵. Σύμφωνα με το υπόμνημα του Ε. Βενιζέλου στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού πριν από τη μικρασιατική καταστροφή ζούσαν στη Μ. Ασία 1.694.000 Έλληνες, στη Θράκη και στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης 731.000, στην περιοχή της Τραπεζούντας 350.000 και στην περιοχή των Αδάνων 70.000, δηλαδή συνολικά 2.845.000¹⁶. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Τούρκοι της Δ. Θράκης. Συνολικά, στα 1912 κατοικούσαν 5 εκατ. Τούρκοι μαζί με τους Κούρδους και 5,5 αλλοεθνείς μαζί με τους Έλληνες¹⁷.

Η ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ

Οι τρανοί όλοι ση Λωζάνη
εσερεύτανε
και την λύσιν για τον Πόντον
ατοί εύρανε.

Την απόφασιν επαίραν
για ανταλλαγή
ούλ' οι Πόντιοι εσκώθαν
ασ' ατών την γην.

Τα χωρία τουν εκάγαν,
ερημάγανε.
'Ολ' απ' εκεί κα' εκλώσαν
εταράγανε.

Γυναικόπαιδα εχάθαν
εσκοτώθανε,
και όσοι ζούνε χίλια ντέρτια
εφορτώθανε.

Με τα ψόπα τουν καμμένα,
με παράπονα,
με κατσία ζαρωμένα,
α'σά βάσανα.

Στην Ελλάδαν με βαπόρια
εκατήβανε,
α'σόν τόπον ντ' εγενέθαν
εχωρίγανε.

(εσερεύτανε = μαζεύτηκαν, επαίραν = πήραν, εσκώθαν = σηκώθηκαν, ασ' ατών = απ' αυτών, κα' = κάτω, εκλώσαν = έφυγαν, εταράγανε = ταραχτήκαν, ψόπα = ψυχή, κατσία = πρόσωπα, εκατήβανε = κατέβηκαν, α'σόν = απ' τον, ντ' εγενέθαν = που γεννήθηκαν, εχωρίγανε = χωρίσανε). Από τη δισκογραφική δουλειά του Γρηγόρη Συμεωνίδη, «Πόντος 1914-1922», Θεσσαλονίκη, Vasipap.

Ειδικά ο πληθυσμός της Μακεδονίας από εθνολογική άποψη παρουσίαζε την εξής εικόνα¹⁸:

Στα 1912

575.000 Έλληνες	42,6%
513.000 Μουσουλμάνοι	39,4%
119.000 Βούλγαροι	9,9%
98.000 Διάφοροι	8,1%

Γενικό σύνολο 1.305.000

Ύστερα από την Ανταλλαγή του 1923

1.341.000 Έλληνες	88,8%
2.000 Μουσουλμάνοι	0,1%
77.000 Βούλγαροι	5,1%
91.000 Διάφοροι	6%

Γενικό σύνολο 1.411.000

Έτσι κατά τον οδυνηρό Αύγουστο του 1922 ένας πολιτισμός 30 αιώνων σωριάστηκε σε ερείπια μέσα σ' ένα φοβερό λουτρό αίματος και βίας και το δέντρο της Μεγάλης Εθνικής Ιδέας του ελληνισμού φυλλορρόφησε στα καταγάλανα ακρογιαλίες της όμορφης Ιωνίας. Η Ιωνία και ολόκληρη η Μ. Ασία, το λίκνο του ευρωπαϊκού ελληνισμού, έσβησε μέσα σε λίγες εβδομάδες και ο μικρασιατικός ελληνισμός, όσος μπόρεσε να σωθεί, μεταβλήθηκε σε ατέλειωτη παραβάνια από ξεριζωμένους, που πέρασαν στη νησιωτική και στην ηπειρωτική Ελλάδα και την πλημμύρισαν με τους θρήνους τους. Πάντως κακώς ονομάζονται πρόσφυγες οι Έλληνες αυτοί, γιατί δεν ήλθαν σε ξένη χώρα, αλλά επέστρεψαν στην αρχική κοιτίδα τους. Ο Γερμανός ιστορικός

Κούρτιος αντίθετα υποστηρίζει ότι οι Έλληνες ξεκίνησαν αρχικά από τη Μ. Ασία και αποίκισαν τη μητροπολιτική Ελλάδα και κατόπιν με τον αποικισμό της Μ. Ασίας ξαναγύρισαν από την Ελλάδα στην αρχική τους κοιτίδα¹⁹.

Οι ίδιοι οι Τούρκοι καταδίκασαν τα εγκλήματα τους. Ο Γερουσιαστής Δαμάτ Φερίτ-Πασάς (πρώην μεγάλος Βεζύρης) κατά τη συνεδρίαση της τουρκικής Γερουσίας στις 9-10-1918 είπε: «Η εκμηδένισις των χριστιανικών πληθυσμών ήτο ασυγχώρητον έγκλημα αποδοτέον εις το Κομιτάτον μας «Ένωσις-Πρόοδος» και ήτο έγκλημα διαπραχθέν άνευ λόγου. Οι πληθυσμοί ούτοι δεν μετανάστευσαν ίδια βουλήσει, αλλ' εξηναγκάσθησαν να απέλθωσιν υπό την απειλήν και την βίαν και ανοικτιρμόνως εξολοθρεύθησαν». Επίσης και η Χαλιδέ Εδίπ Χανούμ, μια από τις σπουδαιότερες λογογράφους γυναίκες της Τουρκίας, έγραφε στην εφημερίδα «Βακίτ» στις 9-10-1918: «Απεδιώξαμεν τους Έλληνας υπηκόους μας και το παν επράξαμεν, δια να τους εκριζώσομεν, καθώς και τους Αρμενίους, και επί τω σκοπώ τούτω μετεχειρίσθημεν μεθόδους παρομοιοζούσης προς τας του Μεσαιώνος»²⁰. Αλλά και σήμερα ακόμη και συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1982 έλεγαν κάτοικοι της Τραπεζούντας στην ποντιακή τους διάλεκτο σε Έλληνες τουρίστες: «έφυμετεν και επήρετεν με τ' εσάς την

ευλοϊάν».

Ο Θρακικός ελληνισμός

Αξιόλογος υπήρξε και ο ελληνισμός της Ανατολικής Θράκης και της Ανατολικής Ρωμυλίας (ή Βόρειας Θράκης), που προέρχεται από την αρχαιότητα και από τότε ως τον ξεριζωμό του δε διακόπηκε ποτέ. Οι οθωμανοί Τούρκοι εγκαταστάθηκαν εδώ από τα μέσα του 14ου αιώνα. (Στα 1353 αποβιβάστηκαν στην Καλλιπόλη με επικεφαλής το Σουλεϊμάν και στα 1361 ο Μουράτ ο Α' έκαμε πρωτεύουσά του την Αδριανούπολη). Και ο θρακικός ελληνισμός ακολούθησε την τύχη του μικρασιατικού ελληνισμού και υπέφερε κι αυτός τα πάνδεινα. Παρ' όλα αυτά όμως οι Έλληνες αποτελούσαν εδώ το κυρίαρχο στοιχείο και διακρίθηκαν ιδιαίτερα στην οικονομία, στην παιδεία και γενικά στον πολιτισμό. Επίσης πολλοί Θρακιώτες μιλήθηκαν στη Φιλική Εταιρεία και θυσιάστηκαν στην επανάσταση του 1821. Στις εκλογές που διενήργησαν οι Βούλγαροι στα 1881 στο τότε κρατίδιο της μικρής Βουλγαρίας (Ανατ. Ρωμυλίας), βγήκαν 17 βουλευτές (10 Βούλγαροι, 5 Έλληνες και 2 Τούρκοι).

Αλλά από τη μια ο βουλγαρικός επεκτατισμός και από την άλλη ο νεοτουρκικός σωβινισμός εργάστηκαν έντονα για τον ξεριζωμό του θρακικού ελληνισμού, που άρχισε συστηματικά στα 1906 και συνεχίστηκε ως την ανταλλαγή των πληθυσμών. Στα 1918 οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης (βιαιετιών Αδριανούπολης και Κωνσταντινούπολης ανέρχονταν σε 730.822 άτομα και αποτελούσαν το ένα τρίτο του πληθυσμού της περιοχής. Στα 1906 υπήρχαν στην Ανατολική Ρωμυλία 55 σχολεία διάφορων βαθμίδων με 148 εκπαιδευτικούς και 7400 μαθητές. Επίσης στα 1912 υπήρχαν στην Αρχιεπισκοπή της Κωνσταντινούπολης 78 σχολεία με 16.928 μαθητές και στη Μητρόπολη της Αδριανούπολης 97 σχολεία με 9.154 μαθητές.

Σπουδαιότερα σχολεία στη Θράκη εκτός από τα πολυάριθμα της Δημοτικής και της Μέσης Εκπαίδευσης ήταν και οι εξής Παιδαγωγικές Ακαδημίες: το Ζάππειο της Κωνσταντινούπολης, το Ζάππειο της Αδριανούπολης, τα Ζαρείφια της Αδριανούπολης και τα Αρχιγένεια των Επιβατών. Ως τα τέλη του 1920 ολόκληρη την Ανατολική Θράκη ως τη γραμμή της Μήδεϊας - Τσατάλτζας (εκτός από τη θρακική χερσόνησο) την κατέλαβε ο ελληνικός στρατός.

Μάλιστα τον Ιούλιο του 1922 αποφάσισε η Ελλάδα να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, αλλά παρά τις προετοιμασίες της την εμπόδιαν οι Αγγλογάλλοι. Με το Πρωτόκολλο των Μουδανιών (28-9-1922) ο ελληνικός στρατός αποχώρησε από την Ανατολική Θράκη και η Δυτική παραχωρήθηκε στην Ελλάδα. Τότε και οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης εγκατέλειψαν για πάντα την ιδιαίτερη πατρίδα τους και εγκαταστάθηκαν στην Δυτική Θράκη και στη Μακεδονία.

Συνέπειες

Η επιστροφή των Ελλήνων της Θράκης, του Πόντου και γενικά της Μ. Ασίας στη μητροπολιτική Ελλάδα αν και ήταν πλήγμα για τον εαυτό τους και την πρόοδο των ίδιων των Τούρκων, από την άλλη όμως, ενίσχυσε και αύξησε την γεωργική και βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας, έδωσε καινούργια ζωή στο εμπόριό της και προπάντων πύκνωσε τον ελληνισμό στη Βόρεια Ελλάδα. Θρακιώτες, Πόντιοι και Μικρασιάτες με τον πατριωτισμό τους, την εργατικότητα τους, την τιμιότητά τους και τη ζωτικότητα τους συνετέλεσαν στην ευημερία και την πρόοδο της μητέρας Ελλάδας. Από τον ξεριζωμό πέρασε πάνω από μισό αιώνα. Τα δάκρυα στέγνωσαν και οι ξεριζωμένοι Έλληνες ζουν και δημιουργούν με τους ντόπιους αδελφούς τους στην Ελλάδα, μα δεν μπορούν να ξεχάσουν ποτέ και τις αδικοχαμένες προαιώνιες πατρίδες τους (Θράκη, Ιωνία, Πόντο, Καππαδοκία), που ζουν μονάχα σαν ένα γοητευτικό και γλυκό όραμα στους κόσμους της φαντασίας και στις αναμνήσεις και νοσταλγίες του παρελθόντος. Αναθυμούνται τα περασμένα και με συγκίνηση και δάκρυα τα μάτια μας διηγούνται τις αναμνήσεις τους από αυτά και άθελά μας συγκινούμαστε και δακρύζουμε κι εμείς οι νεότεροι.

Γεννιέται τώρα το ερώτημα για το ποιος φταίει γι' αυτήν την τραγωδία του νεότερου ελληνισμού, που ήταν μεγαλύτερη από του 1453, γιατί τότε τουλάχιστον διατηρούσαμε την ελπίδα ότι «πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θά 'ναι», ενώ στα 1922 κοντά στις τόσες συμφορές χάσαμε μια για πάντα πλέον και τις ελπίδες μας. Οι περισσότεροι θα πούνε ότι φταίνε οι ξένοι, οι ισχυροί σύμμαχοί μας, που στις κρίσιμες στιγμές μας μας εγκατέλειψαν στο έλεος του Θεού. Βέβαια στο βάθος του μικρασιατικού δράματος στέκει ο κρυ-

Όρφανά του πολέμου

φός ένοχος, τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων και των ξένων μεγάλων εταιρειών των πετρελαίων, οι οποίες για τα δικά τους ωμά συμφέροντα κατέστρεψαν την ευτυχία εκατομμυρίων Ελλήνων της Ανατολής. Στην ουσία όμως φταίμε εμείς οι ίδιοι οι Έλληνες. Ας σταματήσουμε επιτέλους κάποτε να τα φορτώνουμε όλα στους ξένους και ας συνειδητοποιήσουμε τα σφάλματά μας, ώστε τα παθήματά μας να μας γίνουν μαθήματα. Έστω και αργά ας καταλάβουμε ότι οι ξένοι το μόνο για το οποίο ενδιαφέρονται είναι το κυνικό τους συμφέρον και γι' αυτό το μόνο που ξέρουν είναι να μας προδίνουν, όπως λέει και ο ποιητής: «Δυστυχισμένε μου λαέ, καλέ κι αγαπημένε / πάντα ευκολοπίστευτε και πάντα προδομένε!».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στα 950 μ.Χ. οι Έλληνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ανέρχονταν σε 17 εκατομμύρια. (Α. Πρωτονotáριου, *Το προσφυγικόν πρόβλημα*, Αθήνα 1929, σ. 18).
2. Α. Πρωτονotáριος, *Το προσφυγικόν πρόβλημα*, Αθήνα 1929, σ. 19, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΑ', έκδ. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σ. 124.
3. *Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1988, σ. 293-294.
4. Γ. Αλέξανδρου, *Ελληνόφωνοι του Τουρκικού Πόντου*, Εφ. «Η Καθημερινή» 5-5-1991, σ. 14.
5. Κ. Δημαρά, *Βλάσης Γαβριηλίδης*, Εφ.

«Το Βήμα» 3-5-1974.

6. Γ. Καμαράδου, *Ο Γεώργιος ή ο Αβδούλ Χαμίτ ήταν βασιλέας των Ελλήνων*, Τότε...28 (1987) σ. 39, Χρ. Νεράντζη, *Το έπος της Μικρασίας*, τ. Β', Θεσσαλονίκη, σ. 467, Βλέπε και Ποντιακή Εστία 71 (1987) σ. 59.

7. Κ. Φωτιάδη, *Ο ελληνισμός της Μαρσιούπολης*, Αθήνα 1990, σ. 19, *Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου*, Εφ. «Ελευθεροτυπία», 12-11-1986.

8. *Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού*, τόμος 6ος σελ. 192, 201-202, τόμος 3ος σ. 41-43.

9. Κ. Λαμέρα, *Το Μικρασιατικό Πρόβλημα*, Αθήνα 1918, 6-40, Ν. Καρρά, *Μικρά Ασία: Ένας ζωντανός Ελληνισμός*, Μ. Ασία, Πόντος, Θράκη, Αθήνα 1972, σ. 99.

10. Κ. Φωτιάδη, *Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου*, Εφ. «Ελευθεροτυπία» 17-11-1986.

11. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', Εκδ. Εκδοτικής Α.Ε., Αθήνα 1978, σ. 301.

12. Α. Πρωτονotáριου, ό.π., Αθήνα 1929, σ. 10.

13. Στο ίδιο, σ. 13, 18, 52.

14. Στο ίδιο, σ. 52.

15. Χρ. Μαχαιρίδη, *Ο επεκτατισμός της Τουρκίας και οι αιθεροβάμονες πολιτικοί μας*, Εφ. «Ελευθεροτυπία» 5-3-1991, σ. 32.

16. Χρ. Τσιντσιλώνη, *Η Μικρασιατική Εκστρατεία... στο Η Μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή*, έκδοση Σύγχρονης Εποχής, Αθήνα 1986, σ. 40.

17. Γ. Καραμπελιά, *Τουρκικός επεκτατισμός και ελληνικός κοσμοπολιτισμός*, Ελλοπία 8 (1991-92) σ. 28.

18. Α. Πρωτονotáριου, ό.π., σ. 87.

19. Στο ίδιο, σ. 18.

20. Στο ίδιο, σ. 19.

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ, ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Με αφορμή την καταστροφή της Σμύρνης

Της Νάνου Χόρτον*

Οι περισσότεροι συνήθως ενδιαφέρονται για την πολιτική άποψη των γεγονότων της Μικράς Ασίας. Μια και μου ζητήθηκε όμως να γράψω για τις εμπειρίες του πατέρα μου, ας σημειώσω ότι είχε ένα μυστικιστικό δεσμό με τη **Σμύρνη**. Πώς ένας Γιάνκης δέκατης γενιάς από μια κωμόπολη στα βορινά της Πολιτείας της Νέας Υόρκης σχετίστηκε τόσο με μια πόλη στην ακτή της Μικράς Ασίας; Μικρό παιδί ο πατέρας του του διάβαζε από τη Βίβλο, μεταξύ των άλλων και από το βιβλίο της **Αποκάλυψης**. Η Σμύρνη, ως η τελευταία από τις επτά πόλεις της Αποκάλυψης που επέζησε, του έκανε βαθιά εντύπωση, που την κράτησε σε όλη του τη ζωή και την ανέφερε συνέχεια στα έργα του. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του υπηρέτησε σε πολλά άλλα διπλωματικά πόστα, σε μέρη που θεωρούνταν καυτά, αλλά, όπως έλεγε, η Σμύρνη ήταν η Μέκκα των φιλοδοξιών του. Φαίνεται λοιπόν ότι ήταν μοιραίο να είναι παρών στο θάνατο των χριστιανών και την καταστροφή της πόλης. Η Σμύρνη ήταν η μοίρα του. Είχε συσδέσει στενά τον συμβολισμό της Αποκάλυψης για τον αγώνα ανάμεσα στο καλό από τη μια μεριά και το σκοτάδι και την απληστία από την άλλη με τα γεγονότα που παρακολουθούσε στη Σμύρνη και τα οποία οδήγησαν στην καταστροφή της.

Ο **Χόρτον** πήγε στη Σμύρνη κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και αντιπροσώπευε τα συμφέροντα όλων των συμμαχών μέχρι τη στιγμή που η Τουρκία κήρυξε τον πόλεμο και εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών. «Για πρώτη φορά σε εκατό χρόνια», είπε, «η αμερικανική σημαία κατεβίστηκε από το Προξενείο». Πάντα σχολίαζε ο Χόρτον, «γυρνάμε και το άλλο μάγουλο στους Τούρκους, για λόγους γνωστούς μόνο σε διευθυντές μεγάλων Εταιρειών».

Η νίκη των Ελλήνων κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και ο αγώνας για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης κέρδισαν τον θαυμασμό των Βρετανών πολιτικών και ειδικά του **Λούντ Τζωρτζ**. Έγινε επίσης εμφανές ότι ορισμένες εδαφικές κτήσεις της Ελλάδας θα ήταν πολύ σημαντικές για τη Μεγάλη Βρετανία. Έτσι οι Βρετανοί προσκάλεσαν το **Βενιζέλο** στο Λονδίνο. Ήθελαν μια βάση κοντά στην Αδριατική: το Αργοστόλι της Κεφαλονιάς. Σε αντάλλαγμα, είπαν, η Ελλάδα θα έπαιρνε την **Κύπρο**. Οι Έλληνες όμως δεν είχαν αντιληφθεί ότι ο Λούντ Τζωρτζ δεν ήταν σε θέση πάντοτε να επιβάλει πολιτική που δεν θα είχε την έγκριση της τάξης που κυβερνούσε ουσιαστικά την Αγγλία.

Τον Ιανουάριο του 1915, ο Βρετανός Υπουργός των Εξωτερικών σερ **Έντουαρντ Γκρέν**, τηλεγράφησε στον Βρετανό πρεσβευτή στην Αθήνα και του συνέστησε να προσφέρει στην Ελλάδα μια σημαντική περιοχή στα παράλια της Μικράς Ασίας. Σε αντάλλαγμα η Ελλάδα θα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. «Αν ο **Βενιζέλος** θέλει συγκεκριμένη υπόσχεση, θα την αποσπάσουμε χωρίς δυσκολία», έγραψαν οι Βρετανοί ιθύνοντες, τότε. Ο Βενιζέλος συμφώνησε να αποβιβάσουν συμμαχικά στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη. Ο βασι-

λιάς Κωνσταντίνος και οι υποστηρικτές του αντιτέθηκαν στην παραβίαση αυτή της ελληνικής ουδετερότητας. Έτσι δημιουργήθηκαν δύο ελληνικές κυβερνήσεις (μία φιλοβενιζελική στη Θεσσαλονίκη και μία φιλοβασιλική στην Αθήνα).

Τον Μάιο του 1919, τις τελευταίες μέρες της **διάσκεψης ειρήνης** των Παρισίων, ο Λούντ Τζωρτζ και ο Βενιζέλος αποφάσισαν ότι τα ελληνικά στρατεύματα θα καταλάμβαναν την Σμύρνη, απόφαση που αντέβαινε στις συμβουλές πολλών πολιτικών ανδρών. Στις 14 Μαΐου συμμαχικά αποσπάσματα κατέλαβαν το λιμάνι της Σμύρνης, ενώ την επομένη αποβιβάστηκαν τα ελληνικά στρατεύματα.

Τον Αύγουστο του επομένου έτους ο σουλτάνος συνυπέγραφε την **συνθήκη των Σεβρών**, με την οποία απελευθερώνονταν ορισμένες ελληνικές περιοχές από την εξουσία των Τούρκων, ενώ ένα μεγάλο μέρος της αυτοκρατορίας έμπαινε υπό τον έλεγχο Διεθνούς Επιτροπής. Η συνθήκη όμως αυτή δεν επικυρώθηκε ποτέ, όχι μόνο γιατί συνάντησε την αντίδραση των **Νεοτούρκων** της Άγκυρας, αλλά και γιατί αρνήθηκαν να υπογράψουν η Γαλλία και η Ιταλία, οι οποίες θεωρούσαν τη συνθήκη των Σεβρών σαν διπλωματική νίκη των Άγγλων και την Ελλάδα δορυφόρο τους. Έτσι όχι μόνον ήλθαν σε συνεννόηση με τον **Κεμάλ**, αλλά και του άφησαν φεύγοντας από τη Μ. Ασία πολεμικό υλικό, παρ' όλο που γνώριζαν ότι αυτό θα χρησιμοποιούνταν εναντίον των Ελλήνων. Μετά τα γεγονότα αυτά, με τον τουρκικό εθνικιστικό στρατό εν ενεργεία στο πεδίο της μάχης, μόνον νίκη του ελληνικού στρατού θα μπορούσε να θέσει την συνθήκη σε ισχύ. «**Η ασφάλεια των καταπιεζόμενων μειονοτήτων**», κατά τον Χόρτον, «εξαρτώνταν αποκλειστικά από αυτό, αλλά η παλιά πολιτική οικονομικού ιμπεριαλισμού ανάμεσα στις σύμμαχες δυνάμεις κατέστησε αδύνατη οποιαδήποτε εποικοδομητική ολοκλήρωση».

Όταν ο Κεμάλ απέρριψε την συνθήκη των Σεβρών, ο Βενιζέλος αποφάσισε να πάρει πίσω τα χαμένα εδάφη με μια καλοοργανωμένη στρατιωτική εκστρατεία. Τηλεγράφησε στον Λούντ Τζωρτζ ανακοινώνοντας την απόφασή του και ζητώντας στρατιωτική και οικονομική βοήθεια. Στο όνειρό του για την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, ο Βενιζέλος έβλεπε με τα μάτια της φαντασίας του την κατάληψη της **Κωνσταντινούπολης**. Ελληνική αντιπροσωπεία πήγε στο Λονδίνο να συζητήσει για την επίθεση. Είναι καταπληκτικός ο βαθμός στον οποίο η Αγγλία αναμείχθηκε στις διαβουλεύσεις για τον Μικρασιατικό πόλεμο και πόσο εκτεταμένα οι Έλληνες τους συμβουλευτήκαν προτού κάνουν οποιοδήποτε βήμα. Οι Βρετανοί όμως δεν υποσχέθηκαν τίποτε συγκεκριμένο και οι Έλληνες έφυγαν με το αίσθημα ότι είχαν ήδη αποφασίσει να γίνει η εκστρατεία. Πέντε μέρες αργότερα ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε την επίθεση. Όταν οι Έλληνες αποβιβάστηκαν στη Σμύρνη, ο Χόρτον έγραψε στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ: «Αυτή θα είναι άλλη μία Συρακούσια εκστρατεία», υπονοώντας τον πόλεμο

Χαρακτικό του Φ. Μαστιχιάδη

των Συρακουσών το 413 π.Χ., που οδήγησε στην πτώχευση του αθηναϊκού θησαυροφυλακείου και έβαλε τέλος στην ηγεμονική θέση της Αθήνας.

Το **Νοέμβριο του 1920** οι εκλογές επανέφεραν το βασιλιά Κωνσταντίνο στην εξουσία. Όταν ο Βενιζέλος είδε τις εξάλλες διαδηλώσεις των Βασιλικών στην Αθήνα και κατάλαβε ότι έχανε, παραιτήθηκε. Ο Χόρτον, σε αναφορά του στο Στέιτ Νηπάρτμεντ σχολίαζε: «*Η πτώση του Βενιζέλου, του μεγάλου αυτού υπέρμαχου της Ελλάδας στην Ευρώπη και Αμερική και η επαναφορά του ανυπόληπτου βασιλιά, είναι η αρχή του τέλους*».

Οι Βρετανοί δεν τήρησαν τη συμφωνία με το Βενιζέλο. Ο **Ούνιστον Τσώρτσιλ** δικαιολογεί ως εξής τη στάση της Βρετανίας και την μη παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα μετά την επάνοδο του βασιλιά: «*Ήταν ένας ηγεμόνας, που παρά τα συμφέροντα και τη θέληση του λαού του, προσπάθησε για λόγους προσωπικούς ή οικογενειακούς, να φέρει τη χώρα του στην πλευρά του εχθρού, που τελικά ήταν και η ηττημένη πλευρά. Για τον λόγο αυτό, η επιστροφή του Κωνσταντίνου διέλυσε κάθε συμμαχική πίστη και αφοσίωση προς την Ελλάδα και ακύρωσε όλες τις υποχρεώσεις, εκτός από τις νομικές*». Ο Τσώρτσιλ μάλιστα προσέθετε στο τέλος: «*Δεν συμβαίνει κάθε μέρα ηθικοί πιστωτές να είναι τόσο βολικοί*».

Η αλλαγή αυτή είχε επιπτώσεις και στο στράτευμα: οι βενιζελικοί αξιωματικοί αντικαταστάθηκαν από έμπιστους βασιλικούς. Με την αλλαγή αυτή πολλά συντάγματα έμειναν χωρίς αξιωματικούς. Ο Χόρτον έγραφε σχετικά στο Στέιτ Νηπάρτμεντ: «*Πληροφορούμαι από αξιόπιστες πηγές ότι μέχρι την*

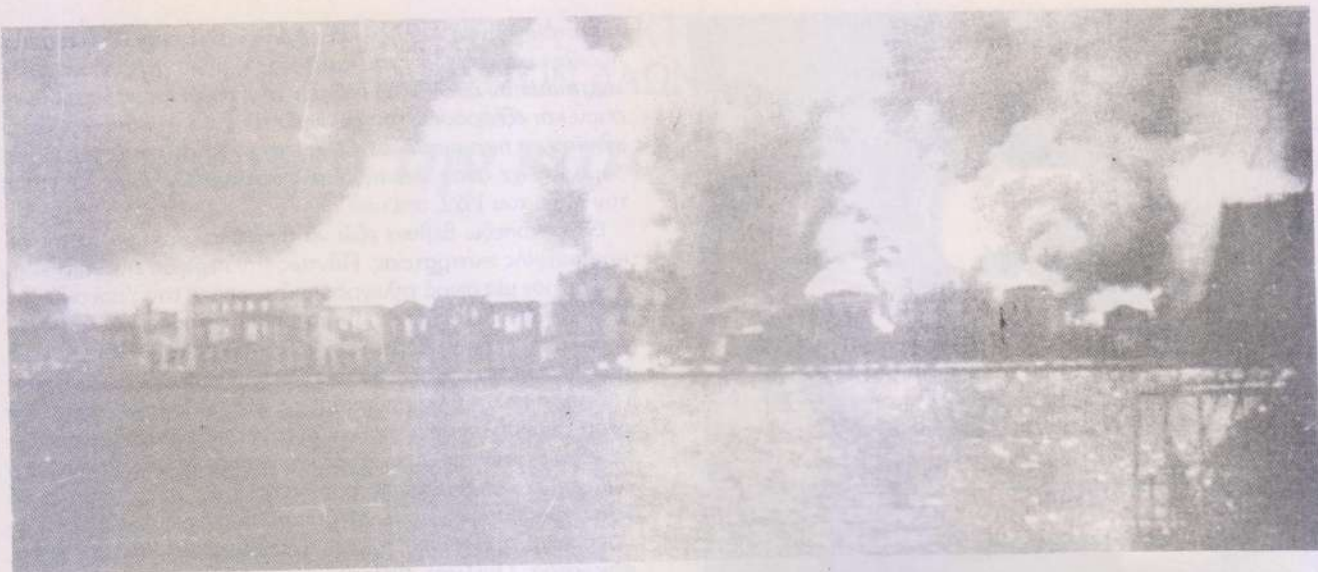
τελευταία στιγμή ο ελληνικός στρατός θα μπορούσε να ορθοποδήσει και να σώσει την κατάσταση, αλλά ακόμη και οι αξιωματικοί που ήθελαν να μείνουν στις θέσεις τους να πολεμήσουν και εξέφρασαν την επιθυμία τους να το κάνουν, διατάχθηκαν να παραιτηθούν». Ο στρατηγός Χατζηναέστης ωστόσο, που είχε αναλάβει την διοίκηση της ελληνικής στρατιάς τον Μάιο του 1922, απέτυχε.

Δεν σκοπεύω βέβαια εδώ να αναλύσω την πορεία της μικρασιατικής εκστρατείας. Πάντως την περίοδο εκείνη ο Χόρτον άρχισε μία σειρά τηλεγραφημάτων προς τον Υπουργό των Εξωτερικών των **Η.Π.Α.**, με τα οποία ζητούσε την άδεια να μεσολάβησει στην κυβέρνηση της Άγκυρας για αμνηστία, που θα επέτρεπε την έξοδο των ελληνικών δυνάμεων, να τους επιτρέψει δηλαδή να μπαρκάρουν. «*Οι πρόσφυγες συρρέουν μέσα στην πόλη και ο πανικός αυξάνεται*», έγραφε και πρότεινε «*Στο όνομα της ανθρωπιάς και για την ασφάλεια των αμερικανικών συμφερόντων, σας ικετεύω να επιτρέψετε να γίνουν προσπάθειες για μεσολάβηση, που ίσως προλάβουν πιθανή καταστροφή της πόλης*». Τα τηλεγραφήματά του έφθασαν στον **Ουίλιαμ Φίλιπς**, ο οποίος φαίνεται ότι ήταν ενεργών Υπουργός Εξωτερικών. Ο αβρός αυτός διπλωμάτης είδε τα πράγματα διαφορετικά. Ο Φίλιπς έγραψε στον πρόεδρο Χάρτιγκ: «*Έχω κι άλλο μήνυμα από τον Γενικό Πρόξενο Χόρτον. Νομίζω ότι θα ήταν φρονιμότερο να περιορίσουμε τις δραστηριότητές μας στην φροντίδα για τις ζωές Αμερικανών και την αμερικανική περιουσία. Δεν νομίζω ότι η κατάσταση μας επιτρέπει να αναλάβουμε τον ρόλο του εθελοντή μεσολαβητή*». Μπορεί να φαντασθεί κανείς πόσο ευεργετικά αποτελέσματα θα είχε η πρόταση του Χόρτον αν είχε γίνει αποδεκτή.

Στις **9 Σεπτεμβρίου**, ο λαός της Σμύρνης είδε τις κυρίως ελληνικές δυνάμεις — τη μόνη άμυνά τους έναντι των Τούρκων — να προσπερνούν την πόλη και να επιβιβάζονται στον **Τσεσμέ**, για την επιστροφή τους στην Ελλάδα.

Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της όλης εικόνας της καταστροφής της Σμύρνης ήταν η παρουσία των πολεμικών πλοίων των Μεγάλων Δυνάμεων, που **έπλεαν αδιάφορα** στο λιμάνι, για να προστατεύσουν δηλαδή τις ζωές των πολιτών τους. Για την πυρκαγιά και την καταστροφή της πόλης ο Χόρτον έγραψε: «*Μια κοινή διαταγή από τους διοικητές των πολεμικών πλοίων, μια αβλαβής βολή πάνω από το τουρκικό τμήμα της πόλης, θα σταματούσε το ολοκαύτωμα*». Οι διοικητές του συμμαχικού στόλου δεν έκαναν τέτοια ενέργεια. Τα αίτια βρίσκονται στη δεκαετία πριν από την καταστροφή της Σμύρνης. Το 1901 ένας Γερμανός ειδικός είχε εξακριβώσει ότι τα πετρελαιοφόρα πεδία της **Μοσοούλης** (τότε ανήκε στην Τουρκία, σήμερα στο Ιράκ) ήταν από τα πιο πλούσια στον κόσμο. Οκτώ χρόνια αργότερα, η τουρκική κυβέρνηση παραχώρησε το δικαίωμα εξόρυξης του υπεδάφιου πλούτου και της κατασκευής σιδηροτροχιών σε λωρίδα μήκους δύο χιλιάδων τετρακοσίων μιλίων στη Μικρά Ασία. Η λωρίδα κάλυπτε βάθος είκοσι χιλιομέτρων εκατέρωθεν της σιδηροδρομικής γραμμής, συνολικής έκτασης ενενήντα έξι χιλιάδων τετραγωνικών μιλίων. Τα σχετικά συμβόλαια προέβλεπαν επενδύσεις ύψους 200-300 εκατομμυρίων αμερικανικών δολλαρίων (σε δολλάρια του 1924). Υπολογίστηκε ότι η περιοχή αυτή περιείχε δέκα δισεκατομμύρια σε ορυκτά και άλλες φυσικές πηγές πλούτου και οχτώ δισεκατομμύρια βαρέλια πετρέλαιο.

Οι ιστορικοί επίσης επισημαίνουν το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν κήρυξαν τον πόλεμο στην Τουρκία. Γράφει ένας: «*Αυτή η στάση από μέρους της κυβέρνησης της Αμερικής ήταν υπολογισμένη να ωφελήσει τα αμερικανικά εμπορικά συμφέροντα στην Τουρκία. Μεταξύ των οποίων οι συνεργά-*

τες του ναυάρχου Τσέστερ φαίνεται ότι ήταν οι περισσότερο ευνοημένοι». Ο **Κόλμπυ Τσέστερ**, συνταξιούχος ναύαρχος του αμερικανικού ναυτικού, διαπραγματευόταν για αρκετά χρόνια με την Τουρκία για να κερδίσει ορισμένες παραχωρήσεις για την παραχώρηση δικαιωμάτων εξόρυξης του υπεδάφιου πλούτου και της κατασκευής σιδηροδρομικής γραμμής. Τον Τσέστερ βοηθούσε στις προσπάθειές του ο **ναύαρχος Μπρίστολ**, διοικητής του αμερικανικού στόλου στα τουρκικά ύδατα και Αμερικανός ύπατος αρμοστής στην **Κωνσταντινούπολη**. Σχετικά με αυτό σχολίαζε ένας ιστορικός: «Κατά τα έτη 1919-1923, τόσο κρίσιμα για την ιστορία της Μικράς Ασίας, δύο Αμερικανοί αξιωματούχοι ξεχώριζαν σαν ενσάρκωτες αντίρροπων δυνάμεων στην εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών: η τάση της συνειδησίσεως από τη μια μεριά και του πραγματισμού από την άλλη». Οι δύο αυτοί αξιωματούχοι ήταν ο Χόρτον και ο Μπρίστολ αντίστοιχα. Σε όλη του την καριέρα ο Χόρτον προσπάθησε έντονα να προωθήσει τα αμερικανικά εμπορικά συμφέροντα. Κατάφερε να γλυτώσει την εταιρεία Στάνταρντ Όιλ από χιλιάδες δολάρια σε παράνομους φόρους, αλλά δεν πίστευε σε ουδετερότητα σε περιπτώσεις μεγάλης εθνικής σημασίας, όπου κινδύνευαν ζωές. Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες και στο θέμα αυτό από τους Τούρκους, τους οποίους βοήθησε ο Χόρτον, όταν υπήρχε ανάγκη. Ο Μπρίστολ όμως θεώρησε καθήκον του να πείσει τους δημοσιογράφους να μην καλύψουν τη βάρβαρη μεταχείριση των χριστιανών από τους Τούρκους. Ο σκοπός του ήταν να κερδίσει την εύνοια των Τούρκων για να επικυρωθούν οι παραχωρήσεις που αναφέρθηκαν. **Διαταγές σιωπής** εκδόθηκαν κατά του Χόρτον και άλλων αυτοπτών μαρτύρων των γεγονότων, όταν γύρισαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Χωρίς αμφιβολία ο Μπρίστολ, κατά τη γνώμη του, ενεργούσε πατριωτικά. Ο Χόρτον, σε γράμμα του προς τη μητέρα μου, ανέφερε: «Είμαστε μεγάλη και ένδοξη Δημοκρατία, αλλά ο αμερικανικός λαός, όπως όλοι οι πολλοί, δεν μαθαίνουν πάντοτε την αλήθεια των πραγμάτων». Ο ίδιος παρατηρούσε: «Σε ολόκληρο αυτό το πλέγμα των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων, ο σοβαρός παρατηρητής εντυπωσιάζεται με ένα πράγμα: τη διαύγεια της διορατικότητας του **Τζων Μπουλ** (Αγγλία) και την ευθύτητα και την επιμονή με την οποία αγωνίστηκε για το σκοπό του. Ήξερε τι ήθελε και το πήρε. Υπάρχουν άφθονες πετρελαιοπηγές στο Μαιντάν ι Νάφτου,

όχι μακριά από τη Βασόρα, στον Περσικό κόλπο, όπου οι Βρετανοί αποβίβάστηκαν νωρίς, κατά τη διάρκεια του πολέμου. Υπάρχουν πεδία πετρελαιοπηγών στη Μοσούλη (σήμερα στο Ιράκ). Ο στρατηγός Τάουνσετ κατευθυνόταν προς τα εκεί όταν οι Τούρκοι τον σταμάτησαν στο Κουτ-ελ-Μάρα, αλλά αυτό δεν πτόησε τον ξάδελφο Τζων».

Οι **Ιταλοί**, που από την αρχή ήταν αντίθετοι με την παρουσία των Ελλήνων στην περιοχή της Σμύρνης, βιάστηκαν να κάνουν μυστικές συμφωνίες με τον Κεμάλ τον **Μάρτιο του 1921** με αντάλλαγμα μεγάλες οικονομικές παραχωρήσεις και την υπόσχεση να αποσύρουν από την **Αιτάλεια** τα ιταλικά στρατεύματα κατοχής. Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου και οι **Γάλλοι** συμφώνησαν με τον Κεμάλ να αποσύρουν τα γαλλικά στρατεύματα κατοχής από την **Κιλικία** και να εφοδιάσουν τους Τούρκους σιωπηρά με πολεμικό υλικό, για το οποίο πληρώθηκαν γενναία. Η Γαλλία άλλωστε ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που καλλιέργησε οικονομικές σχέσεις με την οθωμανική αυτοκρατορία από το 1535 ήδη. Και όπως με πολύ υπερηφάνεια ανέφερε (1922) ο διευθυντής του Γαλλικού Εμπορικού Γραφείου της Κωνσταντινούπολης. «*Σχολεία δικά μας, κοινωφελή ιδρύματα, νοσοκομεία, γηροκομεία, άσυλα ορφανών και εκθέτων έχουν ιδρυθεί σε κάθε σημείο της Ανατολής. Σε κάθε πόλη του εσωτερικού, σε όλα τα σημαντικά χωριά... υπάρχουν σχολεία και Γάλλοι διδάσκαλοι, άνθρωποι που διδάσκουν στα παιδιά τη δόξα της Γαλλίας, τη γλώσσα μας, την ιστορία μας*». Είναι λοιπόν αυτονόητο ότι η Γαλλία δεν ήταν διατεθειμένη να απαρνηθεί όλες αυτές τις κατακτήσεις της και πολύ περισσότερο τα οικονομικά της πλεονεκτήματα.

Οι Τούρκοι, αφού τακτοποίησαν τις διπλωματικές τους σχέσεις και με τη **Σοβιετική Ένωση**, ήταν πλέον έτοιμοι να οργανώσουν μία γενική αντεπίθεση εναντίον των Ελλήνων, τους οποίους όλοι τους είχαν εγκαταλείψει. Στις **8 Σεπτεμβρίου 1922** οι Τούρκοι έμπαιναν στη Σμύρνη, ενώ οι Έλληνες δεν είχαν άλλη διέξοδο, παρά να πέσουν στη θάλασσα.

Όταν έκανα ομιλίες, δεν ανέφερα συνήθως το έργο διάσωσης που έκανε ο πατέρας μου, γιατί σκεφτόμουν ότι αυτό δεν ταιριάζει σε θυγατέρα. Τελικά αναρωτήθηκα, γιατί όχι; αυτά είναι γεγονότα, γιατί να τα κρύβω; Και σήμερα ακόμη, στο αεροπλάνο, στο παντοπωλείο, στην παραλία, άνθρωποι που ακούνε το όνομα Χόρτον μου διηγούνται πώς οι ίδιοι ή οι συγγενείς τους σώθηκαν από αυτόν. Ενήργησε κυρίως ανεπί-

σημα και μάλιστα μερικά επεισόδια αισθάνθηκε ότι ήταν αναγκασμένος να τα κρατήσει μυστικά. Κάποιος που συνάντησα σε ένα ελληνικό νησί, μου διηγήθηκε πώς ο Χόρτον έβαλε εκατοντάδες αμερικανικές σημαίες σε ψαρόβαρκες ή οτιδήποτε άλλο πλεούμενο και αφού συνεννοήθηκε με πλήθος γυναίκες και παιδιά να τον συναντήσουν κρυφά σε ένα σημείο, τους έβαλε στις βάρκες και τους έστειλε στα απέναντι από τη Σμύρνη νησιά.

Όταν οι Τούρκοι μήκαν στην πόλη, ακολούθησαν, όπως ξέρετε, **απερίγραπτες φρικαλεότητες**. Βιασμοί, δολοφονίες και λεηλασίες ήταν το πιο συνηθισμένο θέαμα. Πολλοί ανέφεραν ότι είδαν στρατιώτες του τουρκικού τακτικού στρατού να ρίχνουν — τι ειρωνεία! — κουρέλια βουτηγμένα σε πετρέλαιο για να κάψουν το αμερικανικό προξενείο. Όταν το κτίριο άρχισε να καίγεται ήταν η ώρα να το εγκαταλείψει και η αμερικανική παροικία. Ανάμεσά τους ήταν πολλοί συγγενείς, φίλοι και υπάλληλοι, όχι όλοι τους Αμερικανοί πολίτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι και αρκετοί αμερικανικοί φιλανθρωπικοί οργανισμοί έχασαν τα κτίριά τους από τους εμπρησμούς, ανάμεσά τους και το σπίτι του Χόρτον με όλα του τα υπάρχοντα. Επέζησαν όμως τα κτίρια της Στάνταρντ Όιλ. Μόνον αυτά φρουρούνταν από ένοπλους Αμερικανούς ναύτες.

Καθώς το καράβι έβαλε πλήρη για την **Αθήνα**, ο Χόρτον έγραφε: «*Μία από τις οξύτερες εντυπώσεις που αποκόμισα από τη Σμύρνη ήταν το αίσθημα της βαθιάς ντροπής, γιατί ανήκα στο ανθρώπινο γένος*». Σύγκρινε την **καταστροφή της Σμύρνης** με την κατεδάφιση της Καρχηδόνας από τους Ρωμαίους και παρατήρησε: «*Στην καταστροφή της Καρχηδόνας δεν υπήρχε στόλος χριστιανικών πολεμικών πλοίων να παρακολουθούν μια κατάσταση για την οποία οι κυβερνήσεις τους ήταν υπεύθυνες*». Διάφοροι πρόσφυγες έκτοτε μου έχουν πει ότι μία από τις πιο ισχυρές αναμνήσεις τους ήταν ο ήχος χορευτικής μουσικής που έφθανε στο λιμάνι από τα συμμαχικά πολεμικά πλοία. Αυτόπτης μάρτυρας του οριστικού θανάτου της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο Χόρτον συνεχίζει: «*Και αυτή η παρουσία αυτών των πολεμικών πλοίων στο λιμάνι της Σμύρνης, το Σωτήριον έτος 1922, που παρακολουθούσε ανίσχυρα τις τελευταίες στιγμές των χριστιανών στην Τουρκία, ήταν το πιο λυπηρό και το πιο σημαντικό στοιχείο της όλης ιστορίας*».

Ωστόσο, παρά την πολιτική του Μπρίστολ να παραβλέπει τις απώλειες ζωής για να προωθή τις εμπορικές του φιλοδοξίες, δεν πρέπει να παραβλέψουμε την αποτελεσματικότητα με την οποία μερικοί αξιωματικοί του αμερικανικού ναυτικού βοήθησαν στη διάσωση ανθρώπινων ζωών. Ναύτες ανέβαζαν πρόσφυγες στα πλοία επί δύο μέρες, παρά την πολιτική της μη επεμβάσεως των Ηνωμένων Πολιτειών. Αξίζει να αναφέρουμε και τη στάση των **Γιαπωνέζων** που έριξαν φορτίο στο νερό για να μπορέσουν να ανεβάσουν στα πλοία τους τα θύματα της καταστροφής.

Όταν ο Χόρτον έφθασε στην Αθήνα, πήρε πολλά τηλεγραφήματα από το προσωπικό των αμερικανικών πλοίων, στα οποία του ανέφεραν ότι έστελναν πρόσφυγες και ζητούσαν τη βοήθειά του για την αποβίβασή τους. Αφού βοήθησε να βρεθεί τροφή και στέγη για τους πρόσφυγες, ο Χόρτον πήγε στην Ουάσιγκτων, όπου κατέθεσε σε ακροάσεις του **Κογκρέσου** και αγωνίστηκε να περάσει νόμος που να επιτρέπει στους πρόσφυγες να πάρουν στην Αμερική τους συγγενείς και τούς γονείς τους.

Ελάχιστα γνωστές επίσης είναι οι δραστηριότητες που ανέπτυξε ο Χόρτον κατά τις εργασίες της **συνθήκης της Λωζάνης**. Πίστευε ότι η συνθήκη αυτή δεν έπρεπε να κλείσει χωρίς να περιλαμβάνει μια πατρίδα και διασφαλίσεις για τους **Αρ-**

μενίους, αποζημίωση για απώλειες, συμπεριλαμβανομένων των απωλειών των Αμερικανών, διαβεβαίωση ότι όλες οι χριστιανές, κορίτσια και γυναίκες, που απήχθησαν κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών θα ελευθερώνονταν και απαίτηση να παραδεχθούν και να αποκηρύξουν οι Τούρκοι τα εγκλήματά τους. Ενώ συνεχιζόταν η διάσκεψη της Λωζάνης, ο Αμερικανός εκπρόσωπος έκανε έκκληση για την χώρα των Αρμενίων, αλλά την εγκατέλειψε, μπροστά στην τουρκική αντίδραση. Τα ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων που είχαν ή έλπιζαν να αποκτήσουν επενδύσεις στη Μικρά Ασία υπαγόρευαν στους εκπροσώπους τους να φροντίσουν να προστατεύσουν πλήρως τα συμφέροντα αυτά. Όπως είπε ένας ιστορικός, οι στρατιώτες που έριχναν ζάρια για **τα ενδύματα του Χριστού**, δεν ήταν πιο αισχροί από τους απεσταλμένους που παζάρευαν για παραχωρήσεις. Ένας απεσταλμένος της Στάνταρντ Όιλ στη **Λωζάνη** χτύπησε τη γροθιά του στο τραπέζι και είπε: «*Ήρθαμε εδώ γι' αυτές τις καταραμένες τις μειονότητες ή για να φροντίσουμε τα συμφέροντά μας*». Παρόντα ήταν και μέλη της ομάδας του ναυάρχου Τσέστερ, αλλά δεν απέγινε τίποτε στο τέλος, γιατί οι Βρετανοί φτάσαν πρώτοι στη Μοσόυλη. «*Μπορείς να φαντασθείς πόσο σημαντικό είναι το θέμα του πετρελαίου*», έγραφε ο Χόρτον στην μητέρα μου από την Ουάσιγκτων, «*αφού οι ειδικοί λένε ότι τα εγχώρια αποθέματα των Η.Π.Α. θα αρκέσουν είκοσι μόνον χρόνια και ολόκληρος ο πολιτισμός μας εξαρτάται από αυτό. Ακόμη και τα πολεμικά μας πλοία κινούνται με πετρέλαιο. Είμαι διατεθειμένος να παραδεχθώ ότι το χρειαζόμαστε, αλλά πιστεύω ότι θα μπορούσαμε να είχαμε αποκτήσει το μερίδιό μας με τρόπους λιγότερο εγκληματικούς. Το πετρέλαιο δεν θα καίγεται καλά όταν αναμιχθεί με πολύ αίμα, και όταν μυρίζει έντονα από τον καπνό εκκλησιών και Αγίων Γραφών που καίγονται. Όσον αφορά τον εαυτό μου, μια σκέψη θα με παρηγορεί κατά το υπόλοιπο της ζωής μου, και μετά, ελπίζω: Όποια μειονεκτήματα και αν είχα, τα χέρια μου δεν βάρθηκαν με χριστιανικό αίμα και ποτέ δεν πρόδωσα τον Χριστό μου για τριάκοντα αργύρια*».

Ο Χόρτον συνέχισε να γράφει και να καταβάλει προσπάθειες για αλλαγές σε καταστάσεις που θεωρούσε αμφισβητήσιμες κατά τη διάρκεια και μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, πράγματα για τα οποία γνωρίζω πολύ λίγα. Σχημάτισε ένα **λόμπυ** στην Ουάσιγκτων για τις χριστιανικές μειονότητες και αργότερα εξέδωσε το βιβλίο του «*Η Κατάρα της Ασίας*» και άλλα έργα, με την ελπίδα να οδηγήσει σε επιβολή της δικαιοσύνης. Ταξίδεψε σε όλη την Αμερική δίνοντας διαλέξεις για την Μέση Ανατολή και κάνοντας εράνους για τα ορφανά και άλλα θύματα. Του άρεσε να κλείνει τις διαλέξεις του με τα ακόλουθα λόγια, ενώ το ακροατήριο έβλεπε μια διαφάνεια του πολυελαίου της εκκλησίας της **Περγάμου**: «*Ας πάμε με την σκέψη μας πίσω στα χρόνια του Αγίου Ιωάννη και ας φαντασθούμε ένα κερί να καίει στον καθένα. Κερίά του είδους που αναφέρει ο Πόρτια. Έτσι λάμπει μια καλή πράξη σε έναν πονηρό κόσμο*». Ας τα φαντασθούμε όλα να σβύνουν ένα-ένα, εδώ και πολλά χρόνια, και το τελευταίο να καίει λαμπερό και σταθερό μέχρι τον **Σεπτέμβριο του 1922**. Πάντα τελείωνε απαριθμώντας τις πόλεις — τα ονόματά τους και μόνο. Θεωρούσε ότι φέρνουν στο νου πιο πολλή μεγαλοπρέπεια από ό,τι όλη η ποίηση του κόσμου: Έφεσος, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Θείατυρα, Λαοδίκεια, Πέργαμος, Σμύρνη.

*Η Νάνου Χόρτον είναι κόρη του Αμερικανού πρόξενου στη Σμύρνη Τζωρτζ Χόρτον.

Η ανασύνθεση της κατεστραμμένης εικόνας ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Του Γιώργου Γιαννακόπουλου

I

Η μικρασιατική καταστροφή αποτέλεσε την πιο βαθιά τομή στην ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού και οι επιπτώσεις της επηρέασαν αποφασιστικά την πορεία του έθνους. Η τραγωδία του 1992, που σφραγίστηκε με το αίμα χιλιάδων αθώων, έθεσε τέρμα στην μακραίωνη ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία και από την άποψη αυτή αποτέλεσε τον «ισχυρότερο παράγοντα εθνολογικής συρρίκνωσης που χαρακτηρίζει την πορεία του ελληνισμού στον αιώνα μας»¹. Ωστόσο ο μικρασιατικός ελληνισμός δεν χάθηκε: προσφύγεψε μόνο. Οι πρόσφυγες κατόρθωσαν να υπερνικήσουν αφάνταστες δυσκολίες και να σημειώσουν ραγδαία άνοδο, αποτελώντας αναμφισβήτητο παράγοντα προόδου τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο χώρο της διασποράς. Η καταστροφή όμως σήμανε «το οριστικό τέλος των συγκροτημένων κοινωνικών ομάδων. Τα κοινωνικά πρωτοκύτταρα: πολιτείες, κωμοπόλεις, χωριά, σινάφια, σύλλογοι, ιδρύματα χάθηκαν για πάντα ως ανθρώπινες και θεσμικές οντότητες»². Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, του οποίου η ιστορία αρχίζει το 1930, ανέλαβε το τίτλιο έργο της ανασύνθεσης της εικόνας των κατεστραμμένων ελληνικών κοινοτήτων του μικρασιατικού χώρου.

Οκτώ χρόνια μετά την καταστροφή, η μουσικολόγος **Μέλπω Λογοθέτη-Merlier**³ ίδρυσε το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο και ξεκίνησε τη φωνογράφιση δημοτικών τραγουδιών από όλη την Ελλάδα, συμπεριλαμβάνοντας τα τραγούδια των προσφύγων της Θράκης και της Μικράς Ασίας. Στην πορεία της εργασίας αυτής αντιλήφθηκε την τεράστια επιστημονική και εθνική σημασία που θα είχε η διάσωση της πνευματικής κληρονομιάς της οποίας φορείς ήταν οι μικρασιάτες πρόσφυγες. «*Μαζί με τα τραγούδια*», γράφει η Μέλπω Μερλιέ, «*συνάξαμε τις πληρο-*

*φορίες εκείνες και το λαογραφικό υλικό που μας χρειαζόταν για να πλαισιώσουμε τα τραγούδια μας. Στην έρευνά μας αυτή, προ πάντων όσο απομακρυνόμαστε από τα δυτικά παράλια, η Μικρασία μάς αποκαλυπτόταν σα χώρα εντελώς ανεξερεύνητη. Πόσα χωριά ελληνικά, που ούτε τα ονόματά τους ήτανε γνωστά και που για πάντα θα σβήνανε στην εθνική συνείδηση. Όσο άγνωστη ήταν η προαιώνια αυτή χώρα του ελληνισμού, τόσο μας ξάφνιαζε με την ποικιλία και τον πλούτο του υλικού που ανάβρυζε σαν από αστείρευτη πηγή»⁴. Έτσι η Μέλπω Merlier ιδρύει, το 1932, το *Αρχείο της Μικρασιατικής Λαογραφίας* και ξεκινά το μεγάλο και δυσανάλογο με τα πενήχρα μέσα που διέθετε έργο να διασώσει κάθε πληροφορία που θα μπορούσε να φωτίσει την γεωγραφία, την ιστορία, τον πολιτισμό, την κοινωνική ζωή των Ελλήνων στις πέρα από το Αιγαίο πατρίδες τους. Μέσα σε ένα εφιαλτικό ακηνικό που συνέθεταν οι τραγικά δύσκολες συνθήκες εγκατάστασης και ένταξης 1.200.000 προσφύγων οι συνεργάτες του Κέντρου αναζήτησαν πληροφορητές σε προσφυγικούς συνοικισμούς όλης της Ελλάδας, συνανθροίζοντας το υλικό του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, που είναι το μεγαλύτερο αρχείο προφορικής ιστορίας της χώρας.*

II

Οι πνευματικοί δημιουργοί του Αρχείου είναι οι πρόσφυγες-πληροφορητές. Στη μνήμη και την καρδιά των ανθρώπων αυτών, οι μακρινές —στο χώρο και το χρόνο πατρίδες τους— παρέμεναν ολοζώντανες. Μέσα από τις αναμνήσεις τους, η εικόνα των πόλεων και των χωριών όπου έζησαν προβάλλει ανάγλυφη. Στους συνεργάτες του Κέντρου έμενε το καθόλου εύκολο έργο του εντοπισμού ικανών

πληροφορητών, της εκμείευσης όσο το δυνατόν περισσότερων και ακριβεστερων πληροφοριών και φυσικά η πιστή καταγραφή τους⁵. Σε περιπτώσεις τουρκοφώνων πληροφορητών χρειαζόταν επιπλέον η μετάφραση των μαρτυριών.

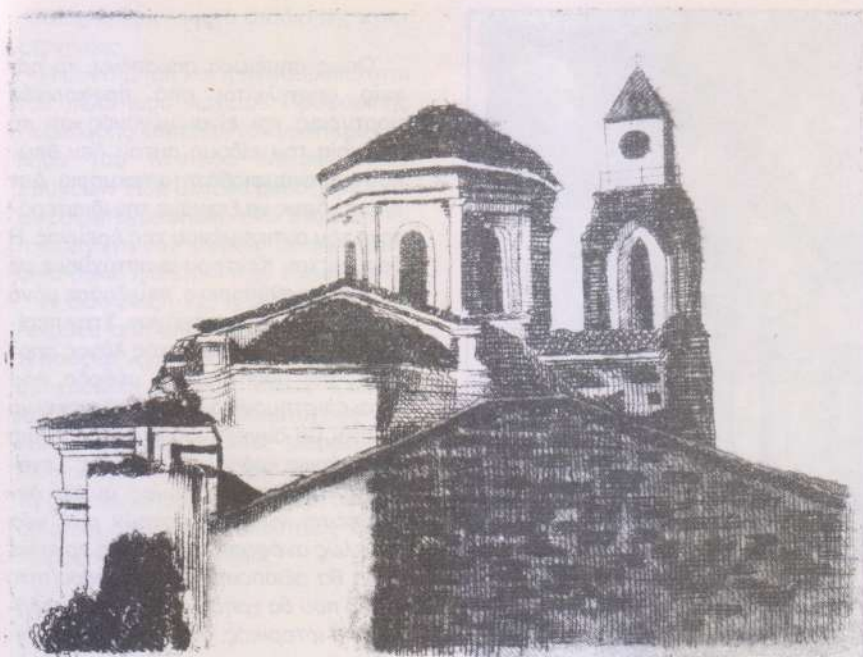
Ο συνιδρυτής του Κέντρου **Octave Merlier**⁶ περιγράφει, μέσα από έναν χαρακτηριστικό διάλογο, τις πρώτες δυσκολίες για τη συλλογή πληροφοριών: «*Στην αρχή, οι δυστυχημένοι αυτοί άνθρωποι ντρέπονταν να πουν πως έρχονταν από χωριό με άγνωστο και σχεδόν βάρβαρο όνομα.*

— Από πού είσαι; — Μικρασιάτης. — Αλλά από πού στη Μικρασία; — Από τον τόπο του Άι-Βασίλη. — Από την Καισάρεια; — Ναι... και όχι... — Γιατί όχι; — Από ένα χωριό κοντά στην Καισάρεια. — Πώς λέγεται; — ...Ταβλοσοούν...

Η λέξη μόλις ακούστηκε.

— Πόσο μακριά είναι από την Καισάρεια το Ταβλοσοούν; — Τόσες ώρες. — Πώς πήγαινες εκεί; Υπήρχε δρόμος; — Όχι. Ένα χωματένιο δρομάκι... ένα μονοπάτι. Εκεί πηγαίναμε με τα πόδια... — Ήταν ωραία; — Ο Παράδεισος!...»⁷

Γρήγορα έγινε φανερή η ανάγκη ύπαρξης τυποποιημένων ερωτηματολογίων, τα οποία καταρτίστηκαν με τη βοήθεια έγκριτων επιστημόνων που στηρίχθηκαν σε έγκυρα λαογραφικά εγχειρίδια⁸. Τα ερωτηματολόγια, που άλλαξαν πολλές φορές, ώστε να προσαρμοστούν στις ιδιαιτερότητες της έρευνας, έκαναν πιο αποτελεσματική την προσπάθεια συλλογής πληροφοριών και βοήθησαν στην ορθολογικότερη οργάνωση του υλικού. Πάνω από όλα, όμως, η δημιουργία του αρχείου είναι αποτέλεσμα της ζεστής επικοινωνίας πληροφορητών και συνεργατών του Κέντρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι τελευταίοι σε κάθε ευκαιρία εκφράζονται με τα πιο θερμά λόγια για τους καλούς ανθρώπους που με εγκαρδιό-

Χαρακτικό του Φ. Μαστιχιάδη

"Αι-Γιάννης, Αιβαλί

τητα τους δέχτηκαν στα σπίτια τους και με προθυμία και ανιδιοτέλεια τους έδωσαν τις πληροφορίες που ζήτησαν.

III

Το υλικό εντάχθηκε στο Αρχείο με βάση γεωγραφικές διαιρέσεις. Οι πληροφορίες ενοποιούνται και ταξινομούνται έτσι ώστε να αναδεικνύουν την εικόνα κάθε οικισμού (πόλης, κωμόπολης, χωριού). Ο οικισμός, όμως, είναι ανάγκη να τοποθετηθεί σε ένα ευρύτερο γεωκοινωνικό περιβάλλον, να αναπτυχθούν οι σχέσεις τους με γειτονικούς οικισμούς, ελληνικούς ή τουρκικούς, με τις εκκλησιαστικές αρχές, με την τουρκική διοίκηση. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται ένας τύπος γεωγραφικής ομάδας που ονομάζεται «περιφέρεια». Η δημιουργία της ομάδας αυτής στηρίχθηκε στις κοινές παραδόσεις και τις σχέσεις που είχαν μεταξύ τους τα χωριά της περιφέρειας, σύμφωνα δηλαδή με τη συγγένεια που δημιουργεί η καθημερινή ζωή. Με την ίδια λογική οι περιφέρειες εντάσσονται σε ευρύτερες ενότητες που ονομάζονται «επαρχίες». Παρ' όλο που η έρευνα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών στηρίχθηκε σε σύγχρονα εμπειρικά κριτήρια, κρίθηκε σκόπιμο να γίνουν συσχετισμοί με την αρχαία διαίρεση της Μ. Ασίας και να χρησιμοποιηθεί η αρχαία ονοματολογία, που είναι άλλωστε καθιερωμένο διεθνώς μέσο συνεννόησης. Έτσι χρησι-

μοποιήθηκαν τα ελληνικά ονόματα των αρχαίων ρωμαϊκών επαρχιών⁹. Ο μικρασιατικός χώρος διαιρέθηκε σε 17 επαρχίες. Αυτές συνολικά περιλαμβάνουν 119 περιφέρειες, στις οποίες έχουν ενταχθεί 2163 οικισμοί. Από τους οικισμούς αυτούς έγινε δυνατό να ερευνηθούν οι 1375, χάρη στις μαρτυρίες 5071 πληροφορητών.

Η πρώτη περιοχή που ερευνήθηκε, μετά από παρότρυνση του **R.M. Dawkins** και του **H. Gregoire**, ήταν η Καππαδοκία, που αποτέλεσε το πρότυπο τόσο για τον τρόπο συλλογής του υλικού όσο και για τον τρόπο οργάνωσής του. Η επιλογή της «άγνωστης επαρχίας της βυζαντινής τέχνης», όπως αποκάλεσε ο πατήρ **Guillaume de Jerphanion**¹⁰ την Καππαδοκία, ήταν μια πρόκληση, αφού η έρευνά της σήμαινε σαφώς μεγαλύτερες δυσκολίες από ό,τι, για παράδειγμα, η έρευνα των δυτικών μικρασιατικών παραλίων. Έτσι όμως έγινε δυνατό να αποκαλυφθούν στα βάθη της Μικράς Ασίας ελληνορθόδοξες κοινότητες που φαίνεται να διατήρησαν μια αρχαιότερη κληρονομιά. Στην Καππαδοκία εντοπίστηκαν 81 οικισμοί με Έλληνες, από τους οποίους ερευνήθηκαν οι 79 και χρησιμοποιήθηκε ο εντυπωσιακός αριθμός των 1707 πληροφορητών (κατά μέσο όρο 21 πληροφορητές για κάθε οικισμό). Αντίθετα, η αχανής επαρχία του Πόντου δεν έγινε δυνατόν να ερευνηθεί εξαντλητικά. Στην περιοχή

αυτή εντοπίστηκαν 1454 οικισμοί, αλλά υλικό συγκεντρώθηκε μόνο για 795 από αυτούς. Ένας λόγος που δεν βρέθηκαν πληροφορητές για τόσο μεγάλο αριθμό οικισμών οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλος αριθμός Ποντίων, μετά την Ανταλλαγή των Πληθυσμών, κατέφυγε στη Νότια Ρωσία και τον Καύκασο. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι στο αρχείο περιλαμβάνονται στοιχεία για 13 συνολικά οικισμούς με Έλληνες ορθοδόξους στο βάθος της μικρασιατικής ενδοχώρας, στην περιοχή των πηγών του Τίγρη και του Ευφράτη ποταμού.

IV

Η διερεύνηση των μικρασιατικών οικισμών είναι πολύπλευρη και λεπτομερής. Τα στοιχεία που έχουν συλλεγεί καλύπτουν ευρύτατο θεματικό πεδίο. Αποκαλυπτικός είναι ο πίνακας κατάταξης του υλικού στους φακέλους των οικισμών, που χρησιμοποίησε και ως ερωτηματολόγιο κατά τη συλλογή του υλικού:¹¹ (Αναφέρονται μόνο τα κεφάλαια στα οποία ταξινομούνται οι πληροφορίες για κάθε οικισμό χωρίς το πλήθος των επιμέρους υποδιαιρέσεων).

Μέρος Πρώτο: Θέματα Γεωγραφίας και Τοπογραφίας. Περιέχονται τα κεφάλαια: α) Όνομα και ένταξη του Οικισμού στις οικείες ενότητες, β) Κάτοικοι, γ) Γλώσσα, δ) Δελτία με ποικίλο περιεχόμενο, ε) Γεωγραφικά στοιχεία, στ) Λαξευτά, ζ) Τοπωνύμια, η) Εσωτερική μορφή του Οικισμού, θ) Κοντινοί και μακρινοί Οικισμοί, ι) Σχέσεις και συναλλαγές του Οικισμού.

Μέρος Δεύτερο: Θέματα Κοινωνικής Ζωής. Περιέχονται τα κεφάλαια: α) Η ζωή του ανθρώπου, β) Θρησκευτική ζωή και λαϊκή λατρεία, γ) Σχολεία. Δάσκαλοι και δασκάλες. Σχολική Επιτροπή, δ) Λαϊκή επιστήμη, ε) Λαϊκή τέχνη. Μνημεία λόγου, στ) Οικονομία, ζ) Αυτοδιοίκηση. Μορφή Κοινότητας, η) Λαϊκό δίκαιο, θ) Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων, ι) Φυλές.

Μέρος Τρίτο: Θέματα Ιστορίας.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι ο πίνακας αυτός αποκαλύπτει την εμβέλεια της έρευνας του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Δεν σημαίνει όμως κατ' ανάγκη ότι για όλους τους οικισμούς υπάρχουν στοιχεία που καλύπτουν όλους τους θεματικούς τομείς. Το ποια πεδία έχουν ερευνηθεί είναι συνάρτηση του πόσοι πληροφορητές βρέθηκαν και ποιους τομείς φώτισε η μαρτυρία τους.

Χαρακτικό του Φ. Μαστιχιάδη

Δρομάκι, Άιβαλί

V

Σύμφωνα με την καταμέτρηση που έγινε το 1972 το αρχείο αποτελείται από 144.883 λυτές, χειρόγραφες σελίδες. Η εργασία όμως συνεχίστηκε για λίγα ακόμη χρόνια και ο αριθμός άλλαξε προς το μεγαλύτερο. Πρέπει να επισημάνουμε ότι οι περίπου 145.000 σελίδες αποτελούν «καθαρό υλικό» προφορικής παράδοσης, δηλαδή σελίδες που περιέχουν μαρτυρίες. Δεν υπολογίζονται τα «δελτία μετάβασης» των συνεργατών που συνέλεξαν το υλικό, τα βιογραφικά δελτία των προσφύγων, η βιβλιογραφία, και τα

οδοιπορικά των συνεργατών από αποστολές στην ελληνική επαρχία, την Καπαδοκία και τον Πόντο. Αν όλα αυτά συνηγορηθούν, ο όγκος του αρχείου υπερδιπλασιάζεται.

Συμπλήρωμα κατά κάποιο τρόπο του Αρχείου είναι οι χειρόγραφες εργασίες των προσφύγων. Πολλοί από αυτούς —είτε αυτοβούλως είτε κατόπιν προτροπής— έγραψαν οι ίδιοι τις αναμνήσεις τους από τις πατρίδες τους. Σήμερα, στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, υπάρχουν κατατεθειμένα 495 χειρόγραφα, από τα οποία τα 44 έχουν γραφεί πριν το 1922¹².

VI

Όπως σημείωσα παραπάνω, το αρχείο αποτελείται από προφορικές μαρτυρίες και είναι γεγονός ότι τα στοιχεία του είδους αυτού δεν θεωρούνται αναμφισβήτητα τεκμήρια. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε την ιδιαιτερότητα του αντικειμένου της έρευνας. Η έρευνα του Κέντρου αναπτύχθηκε σε έναν τόπο ανύπαρκτο, που ζούσε μόνο στη μνήμη των προσφύγων. Στην περίπτωση αυτή ο προφορικός λόγος αποτελεί την μόνη δυνατή μέθοδο, που είναι επιστημονικά αποδεκτή, αρκεί να γίνεται με συνεχή έλεγχο. Το βέβαιο είναι, όπως γράφει ο **Γεώργιος Τενεκίδης**, ότι «οι μαρτυρίες αυτές δεν πρόκειται να ξεπεραστούν από νέα, εντελώς ανέφικτη, αντίστοιχη εργασία, αλλά θα αξιοποιηθούν ως απαραίτητο υλικό που θα χρησιμοποιήσει οπωσδήποτε ο ιστορικός, άσχετα αν θα στηριχθεί σ' αυτές με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ανάλογα με τις τάσεις, ροπές και ειδικές περι ιστορίας αντιλήψεις της εποχής και του χρόνου μέσα στον οποίο ζει, κινείται και εργάζεται»¹³. Αναμφίβολα το Αρχείο αποτελεί σημαντικότερη και σε πολλές περιπτώσεις μοναδική πηγή για τη διερεύνηση της ιστορίας του μικρασιατικού ελληνισμού. Η ιστορική αξία των κειμένων που περιλαμβάνει έγκειται στο γεγονός ότι «κανείς μεταγενέστερος δεν μπορεί να αναλάβει με ίση αρμοδιότητα και αυθεντικότητα το έργο του μάρτυρα. Στο είδος της κάθε μαρτυρία αποτελεί ένα *Unicum*»¹⁴.

VII

Το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών αποτελεί ένα ανεξάντλητο μεταλλείο έρευνας. Πολλές μελέτες, διδακτορικές διατριβές, εκδόσεις στηρίχθηκαν περισσότερο ή λιγότερο σε αυτό. Φυσικά και το Κέντρο Εξέδωσε αρκετά έργα που προήλθαν από την επεξεργασία του υλικού του Αρχείου. Εδώ θα κάνω μνεία στο δίτομο, μέχρι στιγμής, έργο *Η Έξοδος* που είναι ανθολόγηση από μαρτυρίες που περιγράφουν τις συνθήκες αποχωρισμού από τη μικρασιατική γη και της εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα. Ο πρώτος τόμος περιλαμβάνει μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων και ο δεύτερος μαρτυρίες από τις επαρχίες της κεντρικής και νότιας Μικρασίας. Εκκρεμεί ο τόμος που θα αφορά την έξοδο από την περιοχή του Πόντου, ο

ο οποίος βρίσκεται στο στάδιο της επεξεργασίας.

Η συντήρηση και η λειτουργικότητα του πολύτιμου Αρχείου Προφορικής Παράδοσης αποτελεί το κυριότερο μέλημα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Ήδη μεγάλο μέρος του έχει μικροφωτογραφηθεί, ενώ ετοιμάζεται η εισαγωγή του υλικού, σε φωτογραφικό δίσκο ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Η διαφύλαξη και η αξιοποίηση του Αρχείου αποτελεί για μας τους νεότερους συνεργάτες του Κέντρου ιερή υποχρέωση απέναντι στους ιδρυτές και τους παλαιούς προκατόχους μας και μνημόσυνο για τους μικρασιάτες πληροφορητές που, πριν φύγουν από τη ζωή, βοήθησαν να διασωθεί από την οριστική απώλεια ο τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Μικρασιατική καταστροφή. Το πολιτικό περιεχόμενο της τραγωδίας*, Διαβάζω, τεύχ. 74 (27.7.1982), σ. 13.

2. Γεώργιος Κ. Τενεκίδης, «Πρόλογος» στην έκδοση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών *Η Έξοδος*, τ. Α': *Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας*, σ. 18'.

3. Μέλπω Λογοθέτη-Merlier (Ξάνθη 1890 - Αθήνα 1979). Ζαπειάδα της Κωνσταντινούπολης, σπούδασε μουσική στη Δρέσδη, τη Γενεύη, τη Βιέννη και το Παρίσι. Από το 1920 έως το 1925 ανέλαβε τη διδασκαλία της νέας ελληνικής κοντά στον Hubert Pernot στη Σορβόννη. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1925, όταν ο σύζυγός της Octave Merlier διορίστηκε καθηγητής στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών. Ίδρυσε το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο και το Αρχείο Μικρασιατικής Λαογραφίας που ενοποιούμενα αργότερα αποτέλεσαν το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Έργο ζωής για την Μερλιέ αποτέλεσε η προσπάθεια για την ανασύλωση του τραγικά γκρεμισμένου παρελθόντος του Μικρασιατικού Ελληνισμού.

4. Μέλπω Μερλιέ, *Το Αρχείο της Μικρασιατικής Λαογραφίας. Πώς ιδρύθηκε. Πώς εργάστηκε*, Αθήνα 1948, σ. 13.

Χαρακτικό του Φ. Μαστιχιάδη

5. Ως μέσα για την καταγραφή των μαρτυριών χρησιμοποιήθηκαν μόνο μολύβι και χαρτί. Η έρευνα του Κέντρου έλαβε χώρα, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, πριν την εποχή του μαγνητοφώνου.

6. Octave Merlier (Ρουμπαί Β. Γαλλίας 1897 - Αθήνα 1976). Γάλλος φιλόλογος και ιστορικός διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών (1938-1961). Θεμελιωτής, μαζί με τη σύζυγό του Μέλπω, του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, βοήθησε στην αποκατάσταση των κλονισμένων από το «Μικρασιατικό» ελληνογαλλικών σχέσεων. Στην Κατοχή συνελήφθη από τους Γερμανούς και εξορίστηκε στο Aurillac. Το Νοέμβριο του 1941 αποκαταστάθηκε στη θέση του διευθυντή του Γαλλικού Ινστιτούτου και εξασφάλισε σε πολλούς Έλληνες υποτροφίες για σπουδές στη Γαλλία. Το 1961 ανακλήθηκε και διορίστηκε καθηγήτριας της νεοελληνικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο της Aix-en-Provence. Συνταξιοδοτημένος το 1971 γύρισε στην Ελλάδα και δόθηκε στην ανάπτυξη του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών ως την τελευταία του στιγμή.

7. Octave Merlier, *Ο τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας: Κατάλογος της Έκθεσης του έργου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (1930-1973)*, Αθήνα 1974, σ. 26.

8. Για παράδειγμα: Σύλλογος Μακεδονικών και Θρακικών Μελετών, *Οδηγία δια την συλλογήν του δημόδους λαογραφικού*

και γλωσσικού υλικού, Θεσσαλονίκη 1927· Γεώργιος Α. Μέγας, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, τεύχ. Α', (Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου 1939)· Στίλπων Π. Κυριακίδης, *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α' Μνημεία του λόγου*, Αθήνα 1922.

9. Για τη θεωρία και το σκεπτικό της διαίρεσης βλ. Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Τα όρια των χωρών και των επαρχιών της Μικράς Ασίας*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τ. 8 (1990-1991), σ. 207-220.

10. Ο Guillaume de Jerphanion είναι ο συγγραφέας του κλασσικού έργου *Les églises rupestres de Cappadoce*, το οποίο αποτελείται από δύο τόμους (σε τέσσερις) με κείμενο και τρεις μεγάλου σχήματος χαρτοφύλακες με φωτογραφίες και εικόνες. Εκδόθηκε στο Παρίσι από το 1925 έως το 1942.

11. Ο πίνακας δημοσιεύεται στον *Κατάλογο της Έκθεσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, ό.π., σ. 80-82.

12. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι η ερευνητική δουλειά του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών δεν στηρίζεται μόνο σε υλικό προφορικής παράδοσης. Για να δοθεί μια συνοπτική εικόνα στα προαναφερθέντα πρέπει να προστεθούν: οι 40 Κώδικες, τα πάνω από 2000 έγγραφα, οι χάρτες, οι 5000 περίπου φωτογραφίες, οι 10.500 τόμοι της εξειδικευμένης βιβλιοθήκης και οι ειδικές συλλογές του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου, το οποίο συνεχίζει τη λειτουργία του ως τμήμα του Κέντρου. Όλα αυτά μαζί συγκροτούν μια «εθνική κιβωτό» ιστορικής μνήμης.

13. Γεώργιος Κ. Τενεκίδης, *ό.π.*, σ. λγ'.

14. *Ό.π.*, σ. λδ'.

Το κείμενο αποτέλεσε ομιλία που δόθηκε στις 7/10/92, στην αίθουσα τεχνών του Πάρκου Ελευθερίας, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Δήμου Αθηναίων για τα 70 χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή.

26 ΧΡΟΝΙΑ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

ΟΙ ΑΦΙΣΣΕΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ, ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗΣ

του Βλάση Αγτζίδη

Ένας από τους καλύτερους τρόπους κατανόησης μιας ιστορικής περιόδου είναι η μελέτη της έντυπης παραγωγής. Ένα από τα χαρακτηριστικότερα είδη είναι η αφίσσα. Και αυτό γιατί προσπαθεί με το σύντομο κείμενο και την εικόνα να απευθυνθεί με τον απλούστερο και πιο κατανοητό τρόπο στον πληθυσμό. Οι δημιουργοί της αφίσσας είναι υποχρεωμένοι να διατυπώσουν με τον πιο απλό και εύγλωττο τρόπο τους στόχους τους.

Μελετώντας τον μικρασιατικό ελληνισμό συναντούμε την πληθώρα των αφισσών. Στην συντριπτική πλειοψηφία τους τυπώνονται με την ευκαιρία κάποιας πολιτιστικής εκδήλωσης ή ιστορικής επετείου. Στο περιεχόμενο των αφισσών φαίνεται με τον πιο ανάγλυφο τρόπο η μετεξέλιξη του προσφυγικού πληθυσμού και η ριζοσπαστικοποίηση που παρατηρήθηκε μέσα στην δεκαετία του '80.

Το φαινόμενο της εμφάνισης των τάσεων αυτών στον ποντιακό ιδιαίτερα πληθυσμό αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα φαινόμενα της μεταπολιτευτικής περιόδου.

Οι διαδοχικές γενιές των προσφύγων αντιμετώπισαν διαφορετικά προβλήματα ένταξης, τα οποία εκφράστηκαν στην ταυτότητα αλλά και στις ιδεολογίες που κάλυπταν την δράση τους.

Οι τάσεις της τρίτης ποντιακής γενιάς και των νέων Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ εκφράστηκαν κυρίως μέσα από τον Ποντιακό Σύλλογο «ΑΡΓΩ», που ιδρύθηκε στην Καλλιθέα. Οι πρώτες προκηρύξεις του συλλόγου ήταν άμεσα επηρεασμένες από την φρασολογία και το ύφος που είχε επικρατήσει στους χώρους της νεολαίας μετά την μεταπολίτευση. Δείγμα αυτού του ύφους του 1986 είναι οι παρακάτω:

«Εξήντα τέσσερα χρόνια πέρασαν από τότε που οι Έλληνες πολιτικοί, μετά την μικρασιατική αποτυχία, επικύρωσαν την παραχώρηση και του Ποντιακού χώρου στους Τούρκους στρατοκράτες με τη συνθήκη της Λωζάννης. Συνθήκη - μνημείο λογικής όπου οι

λαοί αντιμετωπίζονται σαν «πράγμα» ανταλλάξιμο».

Την ίδια χρονιά θεσμοθετείται το «Ποντιακό Τριήμερο» στη Καλλιθέα, ενώ η αφίσσα που τυπώνεται έχει κεντρικό σύνθημα: «Πόντος, Δικαίωμα στη Μνήμη», ενώ σε φόντο κόκκινο υπάρχει ένα μοντέρνο λευκό γλυπτό με μαύρη βάση, του Χρήστου Μαχαιρίδη. Η θλιμμένη όψη και η αλυσίδα παραπέμπουν άμεσα τον θεατή σε σκλαβιά, καταπίεση και κατοχή.

Στις αρχές του 1987 τυπώνονται σε φυλλάδιο οι βασικές κατευθύνσεις και παρουσιάζεται το κίνητρο ίδρυσης του συλλόγου:

«Το κίνητρο της ίδρυσης του είναι η διαπίστωση ότι ο Ποντιακός χώρος αντιμετωπίζει μία χρόνια και πολύπλευρη κρίση, η οποία εκδηλώνεται με την λήθη της ιστορίας και την αλλοίωση της πολιτιστικής ταυτότητάς του. Κρίση η οποία αρχίζει το 1922 μετά τον βίαιο ξεριζωμό από την πατρίδα. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα οξυμένο στην τρίτη και τέταρτη γενιά. Η αδυναμία πρότασης από τον παραδοσιακό ποντιακό χώρο, συνδυασμένη με την ρατσιστική στάση της ελλαδικής κοινωνίας (ανέκδοτα), η υποτίμηση της ιστορίας των

Ποντίων δημιουργούν πράγματι τραγικές αμφισβητήσεις. Ο Ποντιακός λαός, που ανέδειξε ένα ανάρτικο και ένα πολιτικό κίνημα για την ανεξαρτησία του Πόντου, που υπέστη μια γενοκτονία και έχει ακόμα και σήμερα ανοιχτές πληγές, μοιάζει να έχει χάσει τελείως την μνήμη του και την δυνατότητα υπεράσπισης των συμφερόντων του».

Την ίδια χρονιά, κάτω από την επιρροή των παραπάνω θλιβερών διαπιστώσεων, κυκλοφορεί η αφίσσα με τίτλο: «Πόντος. Γενοκτονία, προσφυγιά, αλλοτρίωση!». Παρουσιάζει το χάρτη του Πόντου, ξεκομμένο από το γύρω του περιβάλλον σαν χώρο συγκεκριμένο μεν, αλλά και «ου τόπο» ταυτόχρονα, με την αιματήνη κηλίδα στο κέντρο να παραπέμπει άμεσα στη γενοκτονία. Το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς εκδίδεται αφίσσα σε κίτρινο χρώμα. Χρησιμοποιείται το ίδιο θέμα, ενώ υπάρχει το διεκδικητικό σύνθημα: «Ο Πόντος απαιτεί τη θέση του στην ιστορία».

Παράλληλα αρχίζει μια προσπάθεια αντίστασης στο ρατσιστικό κλίμα που διαμορφώνουν τα αντι-ποντιακά ανέκδοτα. Σε κείμενο καταγγελία διαβάζουμε:

«Κάποτε θα πρέπει το κλίμα με τα «ποντιακά ανέκδοτα» να βάλει τους ευαισθητοποιημένους πολίτες αυτής της χώρας μπροστά στις όποιες τους

ευθύνες. Η διαπίστωσή μας είναι ότι ο αρχικός ρατσισμός, με τον οποίο αντιμετώπισε το ελλαδικό κράτος τους πρόσφυγες το 1922, έχει πια διαχυθεί στην κοινωνία τονίζοντας την παθητικοποίησή της».

Σε επίρρωση της παραπάνω θεωρητικής τοποθέτησης για το ρόλο των ποντιακών ανεκδότην, ήρθε το 1988 η έκδοση αντιρατσιστικής αφίσσας σε κίτρινο φόντο με το σύνθημα: «Ο ρατσισμός έχει πολλά πρόσωπα» και γελοιογραφική παράσταση μιας παραδοσιακής φιγούρας Ποντίου, ο οποίος λέει: «Τελικά όλοι μέσα μας κρύβουμε ένα ρατσιστή!»

Το 1990 χαρακτηρίζεται από τις προσπάθειες που οδήγησαν στη δημιουργία της πρότυπης φωτογραφικής έκθεσης με τίτλο «Η Οδύσσεια των Ελλήνων του Εύξεινου Πόντου», η οποία εκτέθηκε στο Ευρωκοινοβούλιο στο Στρασβούργο. Η αφίσα που δημιου-

EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE

L' ODYSSEE DES GRECS DU PONT EUXIN

AU PARLEMENT EUROPEEN
(devant la salle 200)
STRASBOURG, 3-4-5 AVRIL 1990

accompagnée de: — danses folkloriques
— conférence

γήθηκε από τα μέλη της Αργώς χρησιμοποιούσε μια φωτογραφία από την έξοδο του Πόντου, η οποία κατάλληλα βαλμένη σε ένα παλιό χάρτη της Μικράς Ασίας συμβόλιζε την ελληνική έξοδο από την Ανατολή. Την ίδια χρονιά τυπώθηκε και η αφίσα του συλλόγου με τον χάρτη της Μικράς Ασίας και του Εύξεινου Πόντου με το διεκδικητικό σύνθημα: «Να μετατρέψουμε το κενό σε δύναμη». Το χρώμα της αφίσσας ήταν κίτρινο ως ανάμνηση του χρώματος της σημαίας της Βασιλεύουσας και της Τραπεζούντας.

Το 1991 χαρακτηρίστηκε από την εμφάνιση του μεγάλου προσφυγικού κύματος από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Έτσι το κύριο θέμα της αφίσσας του τριήμερου ήταν αφιερωμένο σε αυτό. Ένα θαυμάσιο χαρακτηριστικό του Μαριουπολίτη ζωγράφου Β. Σκούταρη

ΝΑ ΜΕΤΑΤΡΕΨΟΥΜΕ ΤΟ ΚΕΝΟ ΣΕ ΔΥΝΑΜΗ

5ο ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΤΡΙΗΜΕΡΟ

28-29-30 Σεπτ. ώρα 8 μ.μ.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΔΑΒΑΚΗ-Καλλιθέα
ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «Η ΑΡΓΩ»

παρίστανε μια πορεία προσφύγων με παραδοσιακές ποντιακές φορεσιές, ενώ ο αετός των Κομνηνών τους σκέπαζε με τα φτερά του. Το σύνθημα ήταν: «Όχι άλλη προσφυγιά. Εθνική πολιτική για τους Έλληνες της Μαύρης Θάλασσας». Το χρώμα της αφίσσας ήταν το κίτρινο. Την ίδια χρονιά και στην Πτολεμαίδα οργανώνεται εκδήλωση για τους πρόσφυγες από την πρώην ΕΣΣΔ. Η αφίσα της εκδήλωσης χρησιμοποιεί το γνωστό χάρτη της διασποράς με τα βέλη, ενώ το σύνθημα είναι: «Μια ζωή πρόσφυγες!». Το 1991 έχουμε την πραγματοποίηση σε όλη την Ελλάδα εκδηλώσεων για την γενοκτονία. Οι αφίσσες σε όλες τις περιπτώσεις κατ'άγγελναν την γενοκτονία και ζητούσαν την αναγνώρισή της και

ΟΧΙ ΑΛΛΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ! ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

6ο. ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΤΡΙΗΜΕΡΟ
20 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ - ΔΑΣΟΣ Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ

21-22 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΠΛ. ΔΑΒΑΚΗ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
ΕΝΑΡΞΗ 8 μ.μ.

ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

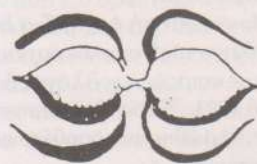
<< Η ΑΡΓΩ >>

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

την καταδική της Τουρκίας.

Την ίδια χρονιά η ΑΡΓΩ μετέφερε τη φωτογραφική της έκθεση στην Οξφόρδη, για να καλύψει το επιστημονικό συνέδριο που είχε τίτλο: «The Odyssey of Pontian Greeks» (Η Οδύσσεια των Ελλήνων του Πόντου). Η αφίσα που εξέδωσε στόχευε στο να γνωστοποιήσει στο αγγλικό κοινό την ποντιακή διασπορά. Έτσι σε ένα μεγάλο χάρτη της περιοχής, όπου ο Πόντος είχε το δικό του χρώμα και ήταν σαφώς διαχωρισμένος από την Τουρκία, παριστάνονταν με βέλη οι χώροι που εγκαταστάθηκαν ή εκτοπίστηκαν οι ποντιακοί πληθυσμοί.

Το 1992 ήταν η χρονιά όπου γενικεύτηκαν οι εκδηλώσεις για την γενοκτονία. Επίσης το Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο αποφάσισε την υιοθέτηση του αιτήματος της αναγνώρισης της γενοκτονίας. Η πιο ριζοσπαστική όμως αφίσα της χρονιάς αυτής ήταν αυτή που εκδόθηκε από την ΑΡΓΩ το φθινόπωρο του 1992 για να καλύψει το 7ο Ποντιακό Συνέδριο. Με το αλυτρωτικό σύνθημα: «Πόντος - Δεν ξεχνώ», που παράπεμπε στο αντίστοιχο για την Κύπρο, και τον χάρτη του 1917 που σημείωνε με πολύ σαφή τρόπο την διεκδικούμενη τότε «Ελληνική Δημοκρατία του Πόντου», όριζε την νέα περίοδο του ποντιακού κινήματος.

Η ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑ

του Βάσου Καπάντα*

Θά αναρωτιέσθε ίσως αν διαβάσατε σωστά τόν τίτλο τής σημερινής όμιλίας, αν δηλαδή πράγματι σήμερα θά ακούσετε γιά τήν «ειρηνική παλιννόστηση του έλληνισμού στή Μικρασία». Όταν μου έκαναν τήν τιμή νά μέ καλέσουν νά μιλήσω γιά θέματα του έλληνισμού τής Ανατολής, σκέφτηκα κατ' αρχήν νά πραγματευθώ κάποιο από τά θέματα πού άπτονται περισσότερο των σπουδών μου, κάτι ένδεχομένως πού νά έχει σχέση μέ γλυπτική, μέ τόν πολιτισμό καί τά μνημεία τών άπέναντι άκτών του Αιγαίου. Ύστερα όμως είπα όχι. Σκέφθηκα πώς γιά αυτά μπορεί νά βρεθούν καί άλλοι νά σάς μιλήσουν. Έγώ διάλεξα νά σάς μιλήσω όχι ως γλύπτης μά ως Μικρασιάτης. Νά σάς μιλήσω γιά τήν παλιννόστηση πού, ένω πρός αυτήν προσβλέπουμε, έχει έν τούτοις ήδη συντελεσθεί μέσα στίς ψυχές μας, μιά καί τό Όμηρικό «έσει» ήμαρ νόστιμον» έχει από χρόνια καθιερωθεί σάν επίσημο μικρασιατικό έμβλημα.

Σπεύδω πάντως τώρα νά σάς πω πώς εκτός από όνειρο ή παλιννόστηση —ή ειρηνική παλιννόστηση— καί εκ των πραγμάτων δέν πρόκειται νά άργήσει, άφού ή προσεχής είσοδος τής Τουρκίας στήν Κοινή Άγορά θά άνοίξει, καί πρακτικά πιά, τίς πόρτες τής Ανατολής, μαζί μέ όλους τούς άλλους καί στόν διωγμένο από τό 1992-23 έλληνισμό. Προσθέτω έδω ότι οί Τουρκοί, πρό πέντε-έξι χρόνων, ενεργούντες όπως πάντα παρασκηνιακά καί άκαριαία, προσπάθησαν νά εξααιρεθούν οί Έλληνες από τήν ίση μεταχείριση μέ τούς άλλους εταίρους, όσον άφορά τουλάχιστον τήν έγκατάστασή τους στήν Μικρασία. Η άπάντησις τής Κοινής Άγοράς ήταν άρνητική καί έτσι ξέρουμε τώρα πώς, όταν σάς μιλή γιά ειρηνικό γυρισμό, δέν σάς μιλή γιά όνειρα μόνο, αλλά γιά μιά πραγματικότητα εξέλιξεων στό έγγύς μέλλον.

*Άλλωστε τί άλλο μάς διδάσκει ή Παγκόσμια Ιστορία;

Οί Έλληνες Μικρασιάτες διώχθηκαν από τόν τόπο τους, τό λίκνο τους, ύστερα από έναν πόλεμο χαμένο καί μετά από τήν ύπογραφή μιās συνθήκης. Όμως ποιά συμφωνία, ποιά συνθήκη μεταξύ κρατών, κράτησε εκατό, διακόσια, πεντακόσια χρόνια; Ποιά συνθήκη Περσών, Ρωμαίων, Τούρκων, Φράγκων, ίσχυσε μακροπρόθεσμα; Ποιά συνθήκη έμποδίζει σήμερα τούς Άσιατικούς, τούς Άφρικανικούς λαούς νά ζητούν καί νά άποκτούν τά δικαιώματά τους στίς χώρες πού γεννήθηκαν, στίς χώρες πού έχουν τίς ρίζες τους;

Κατά τόν ίδιο τρόπο λοιπόν δικαιώνεται καί ή δική μας ή ψυχή πού σέ χρόνο άνυπόπτο, πριν άκόμα ύπάρξει καν σάν σχέδιο τό ένδεχόμενο τής Κοινής Άγοράς, άγνόησε τά γεγονότα καί πίστεψε σέ άξίες αιώνιες καί σέ δυνάμεις άνώτερες από αυτές πού έπινοεί ή έφήμερη ψυχρή λογική γιά νά καλύψει πρόσκαιρες άνάγκες.

Η Μικρασιατική ψυχή, ίδια όπως καί ή ψυχή του δουλωμένου Έλληνα τής Τουρκοκρατίας, πίστεψε στό όνειρο. «Πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς...»: ό λόγος ό ποιητικός έθρεψε τό έθνος καί ήρθε τό 1821. Έμείς οί σημερινοί Έλληνες τών πατρίδων πού δέν έλευθερώθηκαν προσθέτουμε τό «... ειρηνικά, πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς...».

Έδω θά σάς παρακαλέσω νά μέ συγχωρήσετε, γιάτί θά ήθελα νά πω πράγματα πού είναι ήδη λίγο ως πολύ γνωστά, θά τά πω όμως μέ μεγάλη συντομία, τά γεγονότα δηλαδή πού είχαν ως άποτέλεσμα τήν Καταστροφή τής Μικρασίας καί τόν διωγμό του έλληνισμού, έτσι ώστε νά έπεκταθώ μετά στά τής παλιννοστήσεως του τίτλου τής όμιλίας.

Μέ τήν λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου βρεθήκαμε νικητές στό πλευρό των δημοκρατικών δυνάμεων του κόσμου, έναντίον τής Γερμανίας του Κάιζερ καί τής Τουρκίας του Σουλτάνου. Στούς όρους των νικητών πού δέχθηκε νά ύπογράψει ό Σουλτάνος ήταν καί τό νά άπελευθερωθεί στήν Ανατολική παραλία του Αιγαίου ή περιοχή Σμύρνης. Τά λέω μέ πολύ άπλά λόγια. Ό στρατός μας άποβιβάστηκε στό λιμάνι τής Σμύρνης — ήδη όμως ό γνωστός Τουρκός αξιωματικός, ό μετέπειτα «πατέρας» των Τούρκων Κεμάλ, άγνόησε τήν ύπογραφή του Σουλτάνου, κήρυξε επανάσταση καί προχώρησε σέ πόλεμο έναντίον του στρατού μας στήν Μικρασία. Ό Σουλτάνος τόν άποκήρυξε καί τόν επικήρυξε καί έστειλε δυνάμεις νά τόν καταδιώξουν. Παράλληλα ό δικός μας στρατός άναλαμβάνει έκκαθαριστικές έπιχειρήσεις έναντίον του Κεμάλ.

Άπό τήν στιγμή αυτή άρχίζει ουσιαστικά ό πόλεμος πού κατέληξε στό δράμα τής Μικρασίας καί πού τέλειωσε μέ τήν ήττα καί τήν άποχώρηση του έλληνικού στρατού από τήν Μικρασία τό 1922. Τόν επόμενο χρόνο, τό 1923, στήν έλληνο-τουρκική συνθήκη τής Λωζάνης, έγινε τό μεγαλύτερο ιστορικό έγκλημα εις βάρος του έλληνισμού, καί ειδικά εις βάρος του έλληνισμού τής Ανατολής.

Ποτέ άλλοτε οί Τουρκοί δέν νίκησαν τόν έλληνισμό, ποτέ άλλοτε δέν διαμέλισαν έτσι τόν κόσμο τόν έλληνικό, δέν κατέκτησαν ουσιαστικά γεωγραφική περιοχή του έθνους μας, δέν μάς απέκοψαν από τίς ρίζες μας, παρά μόνον μέ τήν συνθήκη τής Λωζάνης, μέ τήν σύμβαση ειδικά τής άνταλλαγής των πληθυσμών, πού περιλαμβάνεται στήν συνθήκη. Καί είναι βέβαιον πώς καμιά φαντασία, κανένα όνειρο τουρκικό, δέν θά μπορούσε νά όραματισθεί μιά τέτοια άπίστευτη διπλωματική νίκη, εξακόσια χρόνια άργότερα, άφ' ότου δηλαδή τά πρώτα τουρκικά φύλα κατεπάτησαν τόν έθνικό μας χώρο, τόν ανατολικό καί δυτικό του Αιγαίου.

Τήν συνθήκη αυτή τήν ύπογράψαμε έξι μήνες μετά από τήν στρατιωτική μας ήττα καί τήν σφαγή του έλληνισμού τής Μικρασίας τό 1922. Ύπογράψαμε ένα τέτοιο έγγραφο καταστροφικό, γιάτί άπλάως ήττηθήκαμε στρατιωτικά. Τονίζω τό άπλάως, γιάτί άπλάως είναι, αν τό σκεφθεί κανείς μέσα στήν ιστορική δεοντολογία. Καί μέ αυτήν τήν συνθήκη ύπογράψαμε τόν ξεριζωμό του πανάρχαιου λαού τής Μικρασίας, του άπαγορεύσαμε δηλαδή νά ζαναγυρίσει στήν πατρώα γή, στήν προαιώνια κοιτίδα του, στό λίκνο του, στήν θαυμαστή καί θεϊκή Ίωνία, έστω καί σάν ραγιάς πάλι. Ήττες δεχθήκαμε πολλές καί μεγάλες στήν μακραίωνα ιστορία μας, ως καί αυτή τήν φοβερή τής άλώσεως τής Κωνσταντινουπόλεως. Ποιός όμως πριν τό 1923 διανοήθηκε, ποιός τόλμησε νά σκεφθεί νά άδειάσει μιά χώρα

Σμύρνη

όλοκληρη —τὴν ἐδῶ ἢ τὴν ἐκεῖ Ἑλλάδα— ἀπὸ τὸν γηγενή πληθυσμὸ τῆς, ποῖός ἀκόμα καὶ σήμερα, ἂν το σκεφθεῖ ἔτσι ψυχρά, μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψει καὶ ὁ νοῦς του νὰ τὸ δεχθεῖ, πῶς ἄδειασε ἡ Μικρασία ἀπὸ Ἑλληνες καὶ ἐκεῖ στὴν θέση τους ὑπάρχουν μόνο οἱ ξένοι.

Πῶς νὰ δεχθεῖ κανεὶς καὶ νὰ πιστέψει ὅτι ἐξέλιπε διὰ παντός ἀπὸ προσώπου γῆς καὶ ἱστορίας, ἀπὸ τὴν κοιτίδα του, ὁ μέγας καὶ ἀρχαῖος λαὸς τῶν Ἰώνων, καὶ αὐτὸ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὑπογραφῆς ἑνὸς χαρτιοῦ, μιᾶς συμφωνίας ὁποιασδήποτε, καὶ ὄχι μιᾶς φυσικῆς κοσμογονικῆς καταστροφῆς. Αὐτὸ ὅμως ἔγινε δυστυχῶς καὶ ἀδυνατοῦμε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ τὸ συνειδητοποιήσουμε.

Εὐτυχῶς γιὰ τὸν ἑλληνισμό καὶ κυρίως γιὰ τοὺς Μικρασιάτες, στὴν συμφωνία περὶ ἀνταλλαγῆς δέν ὑπάρχει οὔτε μία ὑπογραφή ἐκπροσώπου τοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀναρωτιόμαστε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχύει ἀκόμα μιὰ τέτοια συμφωνία σήμερα καὶ ἡμεῖς νὰ συνεχίζουμε τὴν λεγόμενη ἱστορικὴ πορεία μας τεμαχισμένοι ἐγκάρσια, γιατί ἐγκάρσιος ἦταν ὁ διαμελισμός, δέν ἦταν ἀκρωτηριασμός ὅπως συνηθίζουμε νὰ τὸν λέμε.

Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ ἐπεκταθῶ λιγάκι σὲ αὐτὸ πού λέω «τεμαχισμένοι ἐγκάρσια». Δέν ξέρω πόσοι ἀπὸ ἐσᾶς ἔχετε ἤδη ἐπισκεφθεῖ τὴν Μικρασία, ὅποτε θὰ ἔχετε ἴδιαν ἀντίληψη αὐτοῦ πού θέλω νὰ τονίσω ἐδῶ, τοῦ ὅτι δηλαδή ἡ Μικρασία εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα Ἑλλάδα, μιὰ Ἑλλάδα πού πρέπει κανεὶς ὅπωςδήποτε νὰ τὴν δεῖ, νὰ τὴν γνωρίσει, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κατανοήσει καὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐδῶ. Ἑλλάδα ἑλλαδικὴ καὶ Ἑλλάδα μικρασιατικὴ ἀποτελοῦν δύο ἀναπόσπαστα κομμάτια ἑνὸς συνόλου πολιτιστικοῦ καὶ ἱστορικῶ ἐνιαίου καὶ ἀδιαίρετου.

Πρὶν ἀπὸ χρόνια, σὲ μιὰ σχετικὴ συζήτηση, ὁ φίλος ἀρχιτέ-

κτων Ἄρης Κωνσταντινίδης ἔδωσε μιὰ δική του χωροταξικὴ ἐξήγηση λέγοντας πῶς τὸ Αἰγαῖο ἐπέχει θέσιν αἰθρίου, αὐλῆς, στό κτίσμα, στά οἰκοδομήματα πού εἶναι οἱ γύρω χώροι οἱ ἑλλαδικοί, τῆς κυρίως Ἑλλάδας, καὶ τῆς Μικρασίας, στὴν Ἀνατολή.

Καὶ ἀναρωτιέμαι σήμερα, συνειδητοποιήσαμε πράγματι τι σήμαινε ἡ ὑπογραφή αὐτῆς τῆς σύμβασης; Συνειδητοποιήσαμε ὅτι μετὰ ἀπὸ τὴν ὑπογραφή αὐτῆ, οἱ Τούρκοι, κυρίαρχοι καὶ κάτοχοι τοῦ χώρου ἐξ ὀλοκλήρου, φέρονται ὡς φυσικοὶ συννεχισταὶ τῆς ἱστορίας του, οἱ Τούρκοι πού ὡς φύλα καὶ ὡς πολιτισμὸς εἶναι οἱ πλέον ἄσχετοι μὲ τὸν Ὀμηρο, καὶ τὸν Κοραῖ, οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι ὅπως παλαιότερα οἱ Ρωμαῖοι πού ἦταν φύλα συναφῆ, μὲ θρησκείες καὶ πολιτισμούς συγγενικοὺς, οἱ Τούρκοι πού τὸ ξέρουν αὐτὸ καὶ δέν διστάζουν νὰ πλαστογραφοῦν καὶ νὰ παραποιῶν τὴν ἱστορία ἀσύδοτα.

Ὅλοι ξέρουμε πῶς μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα στὴν Κύπρο, Μουσεῖα καὶ Συλλογές δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς λεηλατήθηκαν, καὶ θησαυροὶ καλλιτεχνικοὶ ἑλληνικοὶ στάλθηκαν στό ἐξωτερικὸ πρὸς πώλησιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατακτητές. Καὶ ξέρουμε ἐπίσης ὅλοι μας πῶς ἡ Κυπριακὴ Κυβέρνησις καὶ διάφοροι ἰδιῶτες προσπάθησαν καὶ προσπαθοῦν ἀγοράζοντας τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν στὴν πατρίδα τους.

Καὶ βέβαια πράττουν θαυμάσια, κάνουν τὸ χρέος τους.

Θέτω λοιπὸν ἐγὼ ἐδῶ τὸ ἐρώτημα:

Μήπως τὸ ἴδιο θὰ ἔπρεπε καὶ ἡμεῖς, κράτος καὶ ἰδιῶτες, πράττοντας τὸ χρέος μας, νὰ προσπαθήσουμε κάποια στιγμή νὰ ἐμποδίσουμε αὐτὴν τὴν ὀργανωμένη παραποίηση, τὴν πλαστογράφηση τῆς ἱστορίας πού γίνεται στὴν ἐκεῖ πλευρὰ τοῦ Αἰγαίου ἀπὸ τοὺς Τούρκους;

Γιατί δέν εἶναι μόνον στό ἐπίπεδο τῆς παραποίησης πού γίνεται κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ξεναγήσεων ἀπὸ Τούρκους ξεναγούς λίγο ἢ πολὺ μορφωμένους, ἡ πλαστογράφηση εἶναι συστηματικὴ καὶ βάσει σχεδίου ὀργανωμένου ἀπὸ τὸ κράτος.

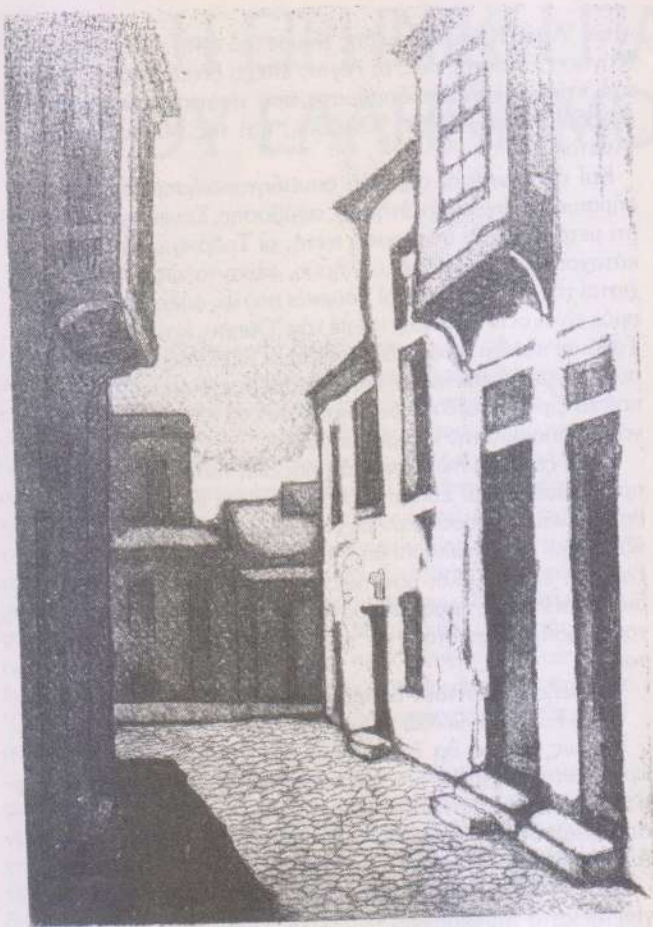
Πέραν ὅμως αὐτοῦ, τὸ γεγονὸς παραμένει ὅτι οἱ Τούρκοι σήμερα ἔχουν τουλάχιστον τὴν δυνατότητα νὰ ἀνασκάπτουν τίς ἔνδοξες ἀρχαῖες πόλεις μας, αὐτοὶ νὰ μελετοῦν καὶ νὰ παρουσιάζουν τὰ ἀγάλματά μας καὶ τίς ἀγιογραφίες μας.

Παραφροσύνη καὶ ὕβρις εἶναι ἡ συνθήκη αὐτὴ καὶ ἐφιάλτης, ἕνας ἐφιάλτης πού ἐξήντα ἐπτά τόσα χρόνια ἀργότερα δέν τολμοῦμε ἀκόμη νὰ τὸν ἀντικρίσουμε κατὰματα, δέν τολμοῦμε νὰ τὸν ἐξηγήσουμε στὰ παιδιά μας καὶ τὸν καλύπτουμε μὲ ἔνοχη σιωπῆ. Κάποιοι λοιπὸν θὰ πρέπει, ἐπιτέλους, νὰ τὸν ἀνοίξουν τὸν φάκελο αὐτὸ πού ὄλοι δέν θέλουμε νὰ δοῦμε ἢ, γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριβέστεροι, δέν θέλουμε νὰ δοῦμε τίς συνέπειές του.

Ἄν τὸν δοῦμε, θὰ μπορούμε ἐνδεχομένως νὰ ποῦμε πῶς ἦταν ἕνα τραγικὸ λάθος, ἢ ὅτι δέν γινόταν καὶ ἀλλιῶς, ἢ ἀκόμα ὅτι ἔτσι σώσαμε τὸ ὑπόλοιπο ἔθνος, τὸ δυτικὰ τοῦ Αἰγαίου, θὰ πάψουμε ὅμως πιά νὰ ἐθελουφλοῦμε συνειδητὰ.

Ἐδῶ θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ σᾶς πῶ πῶς, ὅταν ὑπογράφηκε ἡ καταστροφικὴ αὐτὴ συνθήκη, ὑπῆρχε ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ὄρους καὶ κάποιος ὄρος, σωτήριος αὐτός, πού ἐξαίρουσε τῆς ἀνταλλαγῆς, ἐκτός ἀπὸ τοὺς Μικραστίνουπολίτες, καὶ τοὺς λεγόμενους «έταμπλί», τοὺς Μικρασιάτες δηλαδή πού εἶχαν τὴν ἑλληνικὴ ὑπηκοότητα. Ἐάν αὐτὸς ὁ ὄρος εἶχε τηρηθεῖ, τὰ πράγματα θὰ εἶχαν ἐξελιχθεῖ τελείως ἀλλιῶς. Δυστυχῶς οἱ Τούρκοι, τὰ ἐπόμενα χρόνια, κατόρθωσαν σὲ διμερεῖς συμφωνίες νὰ ἐξουδετερώσουν τὸν ὄρο περὶ «έταμπλί».

Γιὰ αὐτὸ ὅμως λέω πῶς πρέπει πιά νὰ τὸν δοῦμε αὐτὸν τὸν φάκελο, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ὀργανώσουμε καὶ ἡμεῖς μιὰ ἐθνικὴ στάση, νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἐθνικὴ ἄποψη στό θέμα

Χαρακτικό του Φ. Μαστιχιιάδη

αυτό εν ὄψει τῆς εἰσοδοχῆς τῆς Τουρκίας στήν Κοινή Ἀγορά.

Δέν ἔχουμε ἄλλο καιρό, τό γρηγορότερο ἢ ἡγεσία τοῦ ἔθνους θά πρέπει νά βρεῖ, ὄχι μιά, ἀλλά πολλές ἐναλλακτικές λύσεις γιά κάθε περίπτωση καί ἐξέλιξη αὐτοῦ τοῦ τεράστιου ἐθνικοῦ θέματος, προτοῦ βρεθοῦμε πάλι ἀπροετοίμαστοι καί κάνουμε ἀκόμα καί ἄλλα λάθη, ὅταν οἱ Τούρκοι — ὅπως πάντα πανέτοιμοι — θά θελήσουν νά ἐξουδετερώσουν καί αὐτήν τήν οὐρανόσταλη γιά μᾶς εὐκαιρία νά ἐπανορθώσουμε τήν φοβερή καταστροφή τοῦ 1923.

Ἡ ἀντιμέτωπιση τέτοιων θεμάτων σέ ἐπίπεδο διπλωματικό εἶναι γιά τά κράτη τό ἴδιο σημαντική — ἄν ὄχι σημαντικότερη — ἀπ' ὅ,τι ἡ φροντίδα τους γιά τίς ἔνοπλες δυνάμεις.

Ὅπως καί ἄν ἔχουν πάντως τά πράγματα, οἱ Μικρασιάτες πού ἀπό τήν πρώτη στιγμή, τότε μέ τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης, εἶχαν κινήσει γῆ καί οὐρανό γιά νά ἀποτρέψουν τό ἔγκλημα αὐτό εἰς βάρος τους καί εἰς βάρος τῆς φύτρας τους, τό ἔγκλημα πού ὀνόμασαν «ἀγοραπωλησία» οἱ τόσα χρόνια πρόσφυγες, βλέπουν σήμερα νά γίνονται πραγματικότητα καί τά πῖο τολμηρά τους ὄνειρα.

Ὁ Βάσος Καπάντας, ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους σύγχρονους γλύπτες, γεννήθηκε στήν Μυτιλήνη τό 1924 ἀπό Μικρασιᾶτες γονεῖς. Πέθανε τό 1990 στήν Ἀττική. Τό δημοσιευμένο κείμενο εἶναι μέρος τῆς διάλεξής του πού δόθηκε στό Ἴδρυμα Γουλανδρή-Χόρν τόν Δεκέμβριο τοῦ 1989.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ 1922 ΣΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ 1984 ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Σήμερα 2 Δεκεμβρίου 1984, ἡμέρα Κυριακή, στή Θεσσαλονίκη, ἐμεῖς οἱ διασωθέντες Ἑλληνες ἀπ' τίς σφαγές καί ἀπ' τοὺς διωγμούς τοῦ 1914 καί 1922, ἀπ' τίς πανάρχαιες προγονικές μας πατρίδες ὡς ἐκπρόσωποι τῶν προσφύγων σ' ὄλο τόν κόσμο συμπατριωτῶν μας στήν ἐφετεινὴ μαύρη ἐπέτειο τῶν 62 χρόνων ἀπ' τόν ξερριζωμό μας καί ὡς ἐπιστέγασμα τοῦ Συνεδρίου μας ὁμόφωνα κι ὁλόψυχα ἀποφασίσαμε τά παρακάτω:

Νά περιλάβουμε στήν διακήρυξή μας αὐτή τόν πρόλογο καί τά πρῶτα δύο ἄρθρα τῆς διακήρυξης πού ἔκαναν στίς 7 Μάη τοῦ 1972, στά πενήντα χρόνια τότε τοῦ διωγμοῦ, στό Κεφαλάρι τῆς Κηφισιάς Ἀθηνῶν, οἱ πρόσφυγες Μικρασιᾶτες πού διεκήρυξαν γιά μιά ἀκόμα φορά ὅτι:

Μέ καθαρή τή σκέψη, καθησυχασμένα τά πάθη, γεμάτοι ἀγάπη γιά τήν εἰρήνη, γεμάτοι ἀγάπη γιά ὄλους τοὺς λαούς τῆς γῆς, κοινωνοὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος καί τῆς σημερινῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, συνεπεῖς μέ τήν ἱστορική μοῖρα μας ὡς Ἑλλήνων καί Μικρασιατῶν, διακηρύττουμε ἐπί τῆ ζοφερᾷ ἐπετείῳ τῶν 50 χρόνων τοῦ βίαιου ἐκπατρισμοῦ μας ἀπ' τίς προγονικές μας πατρίδες τά κάτωθι:

1ον. Ὅτι ποτέ δέν θεωρήσαμε τίς πατρίδες μας τῆς Μικρασίας χαμένες.

2ον. Ὅτι ἀκράδαντα πιστεύουμε πὼς στίς πατρίδες μας αὐτές θά ἐπανέλθουμε οὕτως ἢ ἄλλως ἀργά ἢ γρήγορα.

Ἐμεῖς δέ σήμερα διακηρύττουμε ἐν ὀνόματι τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν τῆς γῆς ὅτι:

1ον. Εἴμεθα εὐγνώμονες πρὸς τοὺς ἐλεύθερους Ἑλληνες ἀδελφούς μας τοῦ 1919 πού ἦρθαν στίς πατρίδες μας νά μᾶς ἐλευθερώσουν ἀπό αἰῶνων σκλαβιά καί τιμοῦμε εὐλαβικά τήν ἱερή μνήμη τῶν πεσότων. Τιμοῦμε ἐπίσης καί τοὺς δίκαιους καί ἀνθρωπιστές ἐκείνους Τούρκους πού στάθηκαν ἀδελφικά στό πλευρό μας στίς τραγικές μέρες τῶν γεγονότων τοῦ 1922.

2ον. Ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι οὐδέποτε ἀποδεχθήκαμε ἢ θά ἀποδεχοῦμε σάν ὑποχρεωτικά καί τετελεσμένα τά διπλωματικά γεγονότα τῶν συνθηκῶν πού ὑπογράφηκαν μεταξύ Ἑλλάδας καί Τουρκίας καί συγκεκριμένα τά εἰδικά ἐκεῖνα ἄρθρα πού μᾶς ὀδήγησαν, παρά τῆ θέλησή μας, ἐμᾶς τοὺς Ἑλληνες τῶν ἀλύτρωτων πατρίδων, στή μονιμοποίηση τῆς προσφυγιάς τοῦ 1914 καί τοῦ 1922 καί τῆς διασπορᾶς μας σ' ὄλόκληρο τόν κόσμο.

3ον. Θεωροῦμε γι' αὐτό ὄλες αὐτές τίς συμφωνίες πού ὑπογράφηκαν τότε μεταξύ τῶν δύο κρατῶν καί πού ἀφοροῦν τίς πατρίδες μας καί τήν δική μας τύχη καί τό μέλλον μας ὡς αὐθαίρετες, ἀνελεύθερες, ἀπάνθρωπες καί

ἀπαράδεκτες, γιατί έγιναν ἐρήμην τῶν λαῶν μας, ἐνάντια στή θέλησή μας καί χωρίς βεβαίως τήν ὑπογραφή μας καί μᾶς ἐπιβλήθηκαν ἀναγκαστικά σάν νά ἤμασταν δοῦλοι χωρίς ἐθνική ρίζα καί ταυτότητα.

4ον. Ἀντίθετα, ἐμεῖς οἱ διασωθέντες τότε τῶν σφαγῶν καί ξερριζωμένοι σήμερα Ἕλληνες τοῦ 1914 καί τοῦ 1922 καί οἱ συμπατριῶτες μας πού θανατώθηκαν τότε, ἀρνηθήκαμε ἐξ ἀρχῆς τά τραγικά πολεμικά γεγονότα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς σάν καθοριστικά τῆς δικῆς μας τύχης καί τῆς τύχης τῶν πατρίδων μας, γι' αὐτό καί παραμείναμε στίς πατρίδες μας καί μετά τήν ὀπισθοχώρηση καί ἀποχώρηση τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί ἀντιμετωπίσαμε μόνοι μας σὺν γυναιξί καί τέκνοις τήν φοβερή αὐτή ὥρα μέ τίμημα ἑκατοντάδων χιλιάδων νεκρῶν, ἀρνούμενοι νά ἐγκαταλείψουμε τήν γῆ τῶν προγόνων μας, γι' αὐτό καί καταστήσαμε ἔκτοτε, ἐμεῖς οἱ διασωθέντες, ὡς κορυφαῖο σύμβολο τῆς θέλησῆς μας καί τῆς ἀντίστασῆς μας αὐτῆς, τόν ἐθνομάρτυρα Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο καί τόν ἀνακηρύξαμε σύμβολο τοῦ ἀγῶνα μας γιά τήν παλινοστίτησή μας τήν εἰρηνική καί τήν Σμύρνη ὡς ἱερή πόλη ὀλοκαυτώματος καί μαρτυρίου τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ πού ζεῖ σέ διασπορά ἀπό τό 1914 καί τό 1922 σ' ὀλόκληρο τόν κόσμο.

5ον. Γι' αὐτό ζητοῦμε καί ἀπό τά δύο κράτη, Ἑλλάδα καί Τουρκία, τῆς ὁποίας τότε ἤμασταν ὑπήκοοι, νά ἐπανορθώσουν τό μέγα αὐτό σφάλμα τους καί ν' ἀναγνωρίσουν τό ἀναφαίρετο δικαίωμά μας ὡς ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλά αὐτόχθονος, αὐτοτελοῦς καί ἀνεξάρτητου, τό δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως καί τῆς ἐπιστροφῆς τῶν λαῶν μας στίς προγονικές κοιτίδες μας πού ἡ τυφλή βία καί συμφωνίες ἀντίθετες μέ τή θέλησή μας, τό φυσικό καί ἀνθρώπινο δίκαιο, μᾶς στέρησαν 62 τώρα χρόνια κι ἀνέτρεψαν βίαια τό μέλλον μας ὡς ἀτόμων καί λαῶν.

6ον. Δηλώνουμε δέ ὅτι τό ἀνθρώπινο καί ἐθνικό μας αὐτό δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως θά τό διεκδικήσουμε μέ ὅλα μας τά εἰρηνικά μέσα μέχρις ὅτου ἐπιτύχουμε τήν ἀνθρώπινη καί ἐθνική μας ἀποκατάσταση στίς προγονικές πατρίδες μας, ὅπως κάθε σημερινός ἐλεύθερος ἀνθρώπος καί λαός τῆς γῆς στοιχειωδῶς δικαιούται.

7ον. Εἴμαστε ὑπέρ τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως ὄλων τῶν ἀνθρώπων, κρατῶν καί ἐθνῶν τῆς γῆς καί εἰδικά ὑπέρ τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως Ἑλλήνων καί Τούρκων στή Μικρασία καί στή Θράκη πού ἐκτός τῶν ἄλλων μᾶς ἐνώνουν δεσμοί μακραίωνης συγκατοίκησης, μά καί συγγενικοί δεσμοί ἐξ αἰτίας τοῦ βίαιου ἐξισλαμισμοῦ

ΙΜΒΡΟΣ - ΤΕΝΕΔΟΣ Ἡ ἐρήμωση συνεχίζεται

τοῦ Αθανάσιου Κόρμαλη*

Μια ἀποστολή ἀθηναϊκῆς ἀπογευματικῆς εφημερίδας, πού πραγματοποιήθηκε στίς ἀρχές τοῦ θέρους τοῦ 1992, ἀποδίδει ὑπεύθυνα τα στοιχεῖα πού ἀκολουθοῦν:

— Το χωριό Σχοινοῦδι ἔμεινε με 50 Ἕλληνες.

— Το Κάστρο, το ἀρχαιότερο χωριό, δέν ἔχει πια οὔτε ἓναν Ἕλληνα.

— Τραγική εἰκόνα παρουσιάζουν τα Αγρίδια, ὅπου ἀπέμειναν 60 γέροντες.

— Στό χωριό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τους Ἅγιους Θεοδώρους, κατοικοῦν 120 Ἕλληνες...

— Το Γλυκί κινδυνεύει νά ἐρημώσει. Μόνον 15 Ἕλληνες ἔχουν ἀπομείνει. Ἐντονη εἰκόνα ἐγκατάλειψης...

— Στήν Παναγιά, τήν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, 65 γέροντες εἶναι καί οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ.

Καί ἡ ἐν λόγω ἀποστολή ἀπεκάλυψε ἐπίσης τήν ἐκ μέρους τοῦ τουρκικοῦ κράτους κατασκευή 400 κατοικιών γιά νά «φιλοξενήσει» 2500 Μουσουλμάνους τῆς Βουλγαρίας στους οἰοῦσθεθα δοθοῦν κτήματα τῶν Ἑλλήνων.

* Νεώτερα πληθυσμιακά στοιχεῖα σέ σχέση με τό ἀρθρο ΙΜΒΡΟΣ καί ΤΕΝΕΔΟΣ, Ἐλλοπία τεύχος 12.

ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Εἴμαστε ὅμως καί ὑποχρεωμένοι νά διακηρύξουμε πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις ὅτι καμιά σκοπιμότητα, καμιά συνομωσία, καμιά ἱστορική παραχάραξη, καμιά συνθήκη, καμιά θυσία δέν θά μπορέσουν νά μᾶς καταβάλουν καί νά μᾶς στέρησουν τίς πατρίδες μας αὐτές καί τ' ἀναφαίρετα ἀνθρώπινα, ἱστορικά καί ἐθνικά δικαιώματά μας καί ν' ἀλλάξουν τήν πανάρχαια ἱστορική ἰσορροπία χιλιετιῶν τῆς περιοχῆς καί τήν πολιτισμική πορεία τῶν ἑλληνικῶν λαῶν τῆς Μικρασίας καί τῆς Θράκης καί νά τοῦς ἀναγκάσουν νά ζοῦν ἐξόριστοι μακριά ἀπ' τίς πατρίδες, τά σπίτια τους, τοῦς προγονικούς τάφους, τά ὄσια καί τά ἱερά τους.

8ον. Εὐχόμαστε ὀλόψυχα, ἡ ἐπιστροφή στίς πατρίδες μας αὐτές, γιά τό συμφέρον ὄλων, Ἑλλήνων καί Τούρκων, καί γιά τό συμφέρον τῆς παγκόσμιας εἰρήνης, δικαιοσύνης καί ἐλευθερίας τῶν λαῶν τῆς γῆς, νά γίνει γρήγορα καί εἰρηνικά ὡς ἐλάχιστη ἐπανάρθωση τῆς πρωτοφανοῦς αὐτῆς ἱστορικῆς ἀδικίας.

9ον. Καθιστοῦμε ὑπεύθυνες ὅλες τίς πολιτικές καί πνευματικές δυνάμεις τοῦ κόσμου γιά τήν διαιώνιση αὐτῆς τῆς φοβερῆς ἀδικίας πού τήν καταγγέλλουμε ὡς ἱστορικό ἔγκλημα στά ἀνθρώπινα χρονικά τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς γῆς.

Εἰδικότερα καθιστοῦμε ὑπεύθυνο τόν ΟΗΕ, πού ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ ἐμπιστεύθηκε τόν εἰρηνικό καί δίκαιο διακανονισμό τῶν προβλημάτων καί τῶν διαφορῶν τῶν λαῶν τῆς γῆς καί τόν ὄρισε προστάτη τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν ὄλου τοῦ κόσμου.

«Ἔσετ' ἡμᾶρ νόστιμον».

Εναλλακτικές επιλογές και διλήμματα της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής

ΜΕΡΟΣ Β'

του Παναγιώτη Ήφαιστου
Επικ. Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων,
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Υποκειμενικά και αντικειμενικά κριτήρια στην ανάλυση της εξωτερικής απειλής και οι επιλογές της Ελλάδας:

«προσαρμογή» ή αποτροπή;

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μεθοδολογική προσέγγιση στην ανάλυση της τουρκικής απειλής ενέχει τεράστια πρακτική σημασία για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Για αναλυτικούς λόγους θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η τουρκική απειλή θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί είτε με τακτικές κινήσεις εξευμενισμού / κατευνασμού / υποχωρήσεων / συμβιβασμών / προσαρμογής (εφεξής αναφερόμενη ως **τακτική κατευνασμού**), είτε με μια **στρατηγική συνολικής αποτροπής**.

Γίνεται αντιληπτό ότι το παρόν κείμενο, στηριζόμενο σε ρεαλιστικά κριτήρια ανάλυσης των διακρατικών σχέσεων, υποστηρίζει ότι η τακτική του κατευνασμού, λόγω της μορφής και του χαρακτήρα της απειλής, θέτει σε κίνδυνο ζωτικά εθνικά συμφέροντα, που σχετίζονται με την επιβίωση της Ελλάδας ως σύγχρονου διεθνούς δρώντος μέλους της κοινότητας των ανεπτυγμένων κρατών, στην οποία και ανήκει θεσμικά, πολιτισμικά και κοινωνικο-οικονομικά. Στο ίδιο πλαίσιο, πολιτική του κατευνασμού, ενώ συνεχίζονται οι απειλές, οδηγεί σε ραγδαία επιδείνωση της αποτρεπτικής φήμης της χώρας, της διαπραγματευτικής της θέσης, του κύρους της, και του κρατικού της γοήτρου. Το status ενός κράτους στον διεθνή χώρο, δεν καθορίζεται από εφήμερους και αμφιβόλου χρησιμότητας χαρακτηρισμούς των ελληνικών κυβερνήσεων ως διαλλακτικών⁶ ή αδιάλλακτων, αλλά αντίθετα από την αποτελεσματικότητα με την οποία χρησιμο-

ποιούνται οι δεδομένοι συντελεστές ισχύος της χώρας (διπλωματικοί, στρατιωτικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί, γεωπολιτικοί, κλπ.)

Παρά το ότι ανάλυση μιας στιγμής της ιστορίας θα απαιτούσε αμέτρητες σελίδες ανάλυσης, και θεωρώντας ως σταθερά την ανάγκη χρήσης αντικειμενικών κριτηρίων, σε κάποιο σημείο, ο αναλυτής αντιμετωπίζει διλήμματα έμφασης και θεματολογικής επιλογής. Επίσης, τίθεται θέμα —φιλοσοφικής ίσως μορφής— επιλογής της μιας ή της άλλης μεθοδολογικής προσέγγισης. Συναφώς, μετά την παράθεση των εναλλακτικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων αντιμετώπισης της εξωτερικής απειλής μιας χώρας, ο αναλυτής βρίσκεται μπροστά σ' ένα «μεθολογικό / φιλοσοφικό σταυροδρόμι». Παρά το ότι τα αναλυτικά σύνορα δεν είναι απόλυτα στεγανά, δύο κατευθύνσεις οδηγούν σε αντίθετες κατευθύνσεις: Η μια κατεύθυνση οδηγεί προς κατευνασμό / συμβιβασμό / προσαρμογή με τις απαιτήσεις του αντιπάλου, λιγώτερο ή περισσότερο οδονηρή ανάλογα με τις περιστάσεις, και η άλλη προς την κατεύθυνση της αποτροπής, στρατεύοντας και χρησιμοποιώντας τους καλύτερους συνδυασμούς των συντελεστών ισχύος που διαθέτει.

Το πιο πάνω μεθολογικό και φιλοσοφικό σταυροδρόμι είναι πολύ γνώριμο και γνωστό σε όσους παρακολούθησαν την συζήτηση περί αποτροπής στα πλαίσια της αντιπαράθεσης Ανατολής - Δύσης, κατά την διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, αλλά ελάχιστα ή καθόλου επεξεργασμένο στην ελληνική βιβλιογραφία. Βεβαίως, αναλύσεις και πολιτικές θέσεις θα μπορούσαν κάλλιστα να ενταχθούν στην μια ή άλλη σχολή, αδιάκριτα κομματικής, φιλοσοφικής ή ιδεολογικής τοποθέτησης⁷. Σε κάποιο βαθμό, αυτό το δίλημμα σχετίζεται και με την ανάλυση της «προσαρ-

μοστικότητας» ως φαινομένου των διακρατικών σχέσεων, της οποίας η πολιτική του κατευνασμού μιας εξωτερικής απειλής αποτελεί ίσως το ανώτατο στάδιο και την λογική έκβαση. Στην διεθνή βιβλιογραφία, αναλύεται τόσο ως προς φαινόμενα όπως η «αλληλεξάρτηση» (interdependence) και της «διαπεραστικότητας» (penetration)⁸, όσο και σε σχέση με την μεταπολεμική εξωτερική πολιτική της Φινλανδίας⁹. Αναλύθηκε επίσης σε σχέση με ορισμένες πολιτικές τάσεις προσαρμογής με την σοβιετική ισχύ που αναπτύχθηκαν στην Δυτική Ευρώπη, ιδιαίτερα στην Γερμανία κατά την διάρκεια των δεκαετιών 1970 και 1980 (η πολιτική έκφραση των οποίων ήταν το πολιτικό σύνθημα "better red than dead").

Στην ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους του μεγέθους της Ελλάδας, οι διάφορες θεωρίες της «προσαρμοστικότητας» (adaptation) δυνατό να είναι εξαιρετικά χρήσιμες στην διαμόρφωση της εθνικής στάσης σε συνεργασιακούς χώρους όπως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα¹⁰. Σε τέτοιους χώρους, όπου οι υπόλοιποι είναι κατά κανόνα φιλική ή μη εχθρικά διακείμενοι, είναι νοητή και συμφέρουσα η πρακτική των αμοιβαίων υποχωρήσεων προς τον σκοπό εξεύρεσης κοινώς αποδεκτών λύσεων στις περιπτώσεις εκατέρωθεν συμφερόντων που συγκλίνουν. Είναι όμως αδιανόητη και άκρως επικίνδυνη για την εθνική ασφάλεια κάθε προσπάθεια να εφαρμοσθούν οι μηχανισμοί και τα αναλυτικά εργαλεία της θεωρίας της προσαρμογής, στις περιπτώσεις εχθρικά διακείμενων κρατών όπως η Τουρκία¹¹. Μια τέτοια τακτική οδηγεί προς επικίνδυνες κατευθύνσεις, ενδεχομένως στην δορυφοροποίηση και περιθωριοποίηση της Ελλάδας ως διεθνούς δρώντος. Ούτε ακόμη και η περίπτωση των σχέσεων Φινλανδίας - ΕΣΣΔ δεν είναι δυνατό να

χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα, δεδομένων των εντελώς διαφορετικών ιστορικών συνθηκών και γεωπολιτικών / πολιτικών αναλογιών. Ούτως ή άλλως, η εξωτερική πολιτική της Φινλανδίας, κατά κανόνα, αναφερόταν ως παράδειγμα προς αποφυγήν και όχι προς μίμηση από τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης.

Είναι χρήσιμο να τονίσουμε ότι στην σύγκρουση Ανατολής - Δύσης η στρατηγική που επικράτησε στην Δύση ήταν αυτή της αποτροπής αυτού που η πλειοψηφία έβλεπε ως σοβιετική απειλή. Γύρω από την αποτρεπτική στρατηγική απειλή συσπειρώθηκαν ετερογενείς παράγοντες, όπως ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ρήγκαν, η πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Θάτσερ, ο Γάλλος σοσιαλιστής πρόεδρος Μιττεράν, το κομμουνιστικό κόμμα της Ιταλίας, και οι κινέζοι κομμουνιστές¹². Ο συνεκτικός ιστός αυτού του ετερογενούς πολιτικού και γεωπολιτικού μίγματος, ήταν η στάση που από την εποχή του Θουκυδίδη¹³ και του Σουν Τσου χαρακτηρίζει **ορθολογιστικούς και αποφασισμένους να επιβιώσουν διεθνείς παράγοντες**, δηλαδή η αποτροπή αντί της προσαρμογής απέναντι σ' ένα άλλο παράγοντα που απειλεί με επέκταση, επιρροή και γεωπολιτικό έλεγχο των παραγόντων ισχύος¹⁴.

Ουσιαστικά, το δίλημμα μεταξύ προσαρμογής ή αποτροπής ανακύπτει σε

κάθε περίπτωση συγκρουόμενων συμφερόντων μεταξύ κρατών ή ατόμων. Στις σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας η επιλογή της προσαρμοστικότητας και η αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής με μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν εναλλακτικοί συνδυασμοί των παραγόντων ισχύος της χώρας, εντοπίζεται είτε σε ανεξιχνιάστες υποκειμενικές / φιλοσοφικές προτιμήσεις του αναλυτή / πολιτικού αναφοράς, είτε σε ανεπαρκή κατανόηση των μηχανισμών, λειτουργιών και δυνατοτήτων της αποτροπής. Η παρούσα ανάλυση, απέναντι στην αδιαμφισβήτητη τουρκική απειλή, υιοθετεί την αναλυτική εκείνη προσέγγιση που επιδιώκει αποτροπή και όχι προσαρμογή στην τουρκική θέληση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

6. Ασφαλώς, δεν εννοούμε ότι τέτοιοι χαρακτηρισμοί βλάπτουν. Απλώς, υποστηρίζουμε ότι είναι αχρείαστοι, όταν προκύπτουν από πολιτικές επιλογές οι οποίες δεν ευνοούν τα εθνικά συμφέροντα. Πέραν του ότι παροτρύνσεις άλλων διεθνών παραγόντων δυνατό να στηρίζονται σε ρευστά και εφήμερα κριτήρια, αχρείαστες υποχωρήσεις οδηγούν, πέραν άλλων επιπτώσεων, σε υποτίμηση των ικανοτήτων του κράτους ακόμη και από τους παροτρύνοντες.

7. Στην διεθνή σκηνή, ο Πρόεδρος Μιττεράν και άλλοι σοσιαλιστές ηγέτες της Ευρώπης συνέπλευσαν με τον Πρόεδρο Ρήγκαν και την Πρωθυπουργό Μ. Θάτσερ στην αποτροπή της Σοβιετικής Ένωσης. Στην Ελλάδα, τον Φεβρουάριο 1992, με διαφορά μόνο ως προς την έμφαση επί ορισμένων προβλημάτων, συνέπλευσαν ο κ. Μητσοτάκης και η Γ.Γ. του Κομμουνιστικού κόμματος υπέρ της συνάντησης του Νταβός μεταξύ των πρωθυπουργών Ελλάδος - Τουρκίας.

8. Για τα φαινόμενα αυτά βλ. συλλογή εργασιών στο Robert KEOHANE & Joseph NYE, *Transnational relations in world politics* (Harvard Univ. Press, 1973).

9. Για εκτενή ανάλυση και παραπομπές, βλ. H. MOURITSEN, *Finlandisation: towards a general theory of political adaptation* (Gower, England, 1988). Επίσης, P. HANSEN, *Adaptive behaviour of small states: the case of Denmark and the European Community* (Sage International Yearbook, 1974). Επίσης, J. ROSENAU, *The study of political adaptation* (Frances Pinter, London, 1981). Επίσης, J. RESENAU, *Turbulence in world politics* (Princeton Univ. Press, N.J. 1990).

10. Στην Ελλάδα, πολλές αναλύσεις εύκολα κατατάσσονται στα αναλυτικά πλαίσια της θεωρίας της προσαρμοστικότητας. Συνήθως, υποβαθμίζουν την σημασία της τουρκικής απειλής και τάσσονται αορίστως

και με πολύ λίγο επεξεργασμένες θέσεις υπέρ του «διαλόγου». Όσο είναι δυνατό να γνωρίζουμε, ως προς τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, κανένας Έλληνας αναλυτής δεν επεξεργάστηκε την διάκριση που γίνεται στο παρόν κείμενο μεταξύ προσαρμοστικότητας στα πλαίσια συνεργασιακών σχέσεων και προσαρμοστικότητας απέναντι σε μια εξωτερική απειλή. Περίπτωση αναλυτή που θίγει το φαινόμενο της προσαρμογής σε σχέση με την ελληνική εξωτερική απειλή είναι ο Χαράλαμπος Τσαρδανίδης. Βλ. *το ζήτημα της προσαρμοστικότητας της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, στο Δ. ΚΩΝΣΤΑΣ - Χ. ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ (επιμέλεια), *Σύγχρονη εξωτερική πολιτική* (Σάκκουλα, Αθήνα, 1988). Για ανάλυση του όπου υιοθετεί την πολιτική ενός διαλόγου που αναλυτικά μόνο σε σχέση με την προσαρμοστικότητα θα μπορούσε να αναφερθεί, βλ. *η Ελληνική εξωτερική πολιτική προς το 2000*, στο Π. ΗΦΑΙΣΤΟΣ / Χ. ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ, *Το Ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας και η Ελληνική εξωτερική πολιτική προς το 2000* (Σιδέρης, Αθήνα, 1988). Σημειώνεται ότι το βιβλίο αυτό αποτελείται από δύο εντελώς ανεξάρτητα και αυτοτελή κείμενα που για τεχνικούς λόγους δημοσιεύθηκαν κάτω από τον ίδιο τίτλο. Εξυπακούεται ότι, για το κείμενο του άλλου συγγραφέα, δεν έχει καμία ευθύνη (ή οποιασδήποτε μορφής ταύτιση) ο υποφαινόμενος.

11. Μια άλλη παρατήρηση είναι ότι η Τουρκία είναι όχι μόνο εχθρικά διακείμενη, αλλά επίσης με επιδίωξεις σχεδόν χωρίς όρια ως προς την άσκηση εξωτερικής επιρροής, έλεγχο εξωτερικών παραγόντων ισχύος και παρεμβάσεις στα εσωτερικά άλλων κρατών (η παρατήρηση αυτή απεκοιμήθη από συνομιλία μου με τον Αθανάσιο Πλατιά).

12. Με τις τοποθετήσεις τους ως προς το θέμα των «ευρωπυραύλων» και την υποστήριξη της ευρωπαϊκής πολιτικής και αμυντικής ενοποίησης.

13. Ένα παρόμοιο δίλημμα είχε ανακύψει στον 16ο χρόνο του Πελοποννησιακού πολέμου. Τον περίφημο διάλογο μεταξύ Αθηναίων - Μηλιών περιγράφει ο Θουκυδίδης. Βεβαίως, σε σύγκριση με τις υπό εξέταση περιπτώσεις ΕΣΣΔ - Δυτικός κόσμος και Ελλάδα - Τουρκίας, οι γεωπολιτικές, πολιτικές συνθήκες και ο συσχετισμός ισχύος, οι αναλογίες στην περίπτωση Αθηναίων - Μηλιών τον 5ο αιώνα π.χ. ήταν πολύ διαφορετικές. Βλ. ανάλυση στο Θ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ - Δ. ΚΩΝΣΤΑΣ, *Διεθνείς Σχέσεις*, τόμος β, κεφ. 12.

14. Η ανάπτυξη των ευρωστρατηγικών πυρηνικών όπλων στην Ανατολική Ευρώπη ερμηνεύεται ως προσπάθεια άσκησης γεωπολιτικού ελέγχου της Ευρασιατικής ηπείρου. Για ανάλυση των εναλλακτικών απόψεων και θέσεων, καθώς και βιβλιογραφικών αναφορών, βλ. P. IFESTOS, *Nuclear strategy and European security dilemmas. Towards an autonomous European defence system?* (Gower, England, 1988), ιδ. κεφ. 13 και 20.

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΕΙΓΟΝΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΕΣΣΔ

Η επιτροπή ορίστηκε από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο της ΟΠΣΝΕ (Ομοσπονδία Ποντιακών Συλλόγων Νοτίας Ελλάδας) για να μελετήσει και να προσδιορίσει τα προβλήματα των Ελλήνων στην πρώην Σοβιετική Ένωση, εν όψει των εκεί πολεμικών συγκρούσεων. Ύστερα από επιτόπια έρευνα και συλλογή πληροφοριών επισημαίνει τα παρακάτω, κατά σειρά προτεραιότητας.

Α) Περιοχή Αμπαζίας (Σοχούμι και ευρύτερη περιοχή)

Είναι γνωστό ότι από διμήνου περίπου άρχισαν οι πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ της αμπαζικής πολιτοφυλακής και του γεωργιανού στρατού. Κάθε αντιμαχόμενη παράταξη επιδιώκει φορτικά να προσεταιριστεί τους Έλληνες, οι οποίοι στην περιοχή ανέρχονται σε 10.000 περίπου. Περισσότεροι από 2.000 έχουν ήδη εγκαταλείψει ως πρόσφυγες τις εστίες τους.

Τα αποτελέσματα των συγκρούσεων για τον ελληνικό πληθυσμό είναι τραγικά. Το βαρύ κλίμα που υπήρχε εις βάρος των Ελλήνων την περασμένη περίοδο κορυφώθηκε. Συγκεκριμένα στις περιοχές που έχουν καταληφθεί από τον γεωργιανό στρατό παρατηρούνται συστηματικές ληστείες, όπως κλοπές οικιακών και αυτοκινήτων καθώς και καταλήψεις ελληνικών σπιτιών, που ανακαλούν στην μνήμη του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής τις εμπειρίες της εκτόπισης και της ληστείας του 1949. Υπάρχουν καταγγελίες και για συλλήψεις Ελλήνων από τις γεωργιανές αρχές, αν και οι ομογενείς κάτοικοι της περιοχής υποστηρίζουν ότι μάλλον υπάρχει ειδική εντολή προς τα στρατεύματα κατοχής να μην πειράζουν τους Έλληνες, τουλάχιστον όσον αφορά τη σωματική τους ακεραιότητα.

Ένα από τα ιδιαίτερος έντονα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες της περιοχής προκύπτουν από την αυξημένη δράση ένοπλων λητοσυμμοριών, έναντι των οποίων είναι απαραίτητο να αμυνθούν ενόπλιως.

Αξιοσημείωτη είναι η στάση των ισραηλινών αρχών για την προστασία της ολιγάριθμης εβραϊκής μειονότητας (1500 άτομα) του Σοχούμι. Αμέσως με την έναρξη των συγκρούσεων, έστει-

λαν παρατηρητές στο Σοχούμι οι οποίοι κατέγραψαν επί τόπου τα προβλήματα των Εβραίων και με ειδική αεροπορική πτήση μετέφεραν στο Ισραήλ όσους εκδήλωσαν την επιθυμία για αναχώρηση.

Β) Περιοχή Ναγκόρνο Καραμπάχ.

Στον θύλακα αυτό μένει ανεξακρίβωτος αριθμός Ελλήνων. Κατά μερικές εκτιμήσεις πρέπει να ξεπερνούν τα 500 άτομα και τα κατοικούμενα από Έλληνες χωριά ανέρχονται σε δύο. Το ένα εξ αυτών, το Μεχνανά, βρίσκεται εδώ και δύο μήνες στη γραμμή των συγκρούσεων. Η τελευταία μάχη στο χωριό έγινε στις 30 Αυγούστου με 50 Αζέρους στρατιώτες νεκρούς. Το χωριό είναι κατεστραμμένο και οι Έλληνες κάτοικοι του που έχουν σκορπιστεί εντός και εκτός του Ναγκόρνο Καραμπάχ βρίσκονται σε απόγνωση.

Γ) Γεωργία και Ατζαρία

Οι Έλληνες της Κεντρικής Γεωργίας, οι οποίοι έχουν ήδη συγκροτηθεί σε ανεξάρτητη Ομοσπονδία Ποντιακών Συλλόγων, έχουν ιδιαίτερα προβλήματα που ανακύπτουν από την προσπάθεια των Γεωργιανών να ιδρύσουν ομοιογενές εθνικά κράτος και τα πολλά μέτωπα πολέμου που υπάρχουν στη Γεωργία (όπως στη Νότια Οσετία και στην Αμπαζία, ενώ υποβόσκει η σύγκρουση στην Ατζαρία και στο Μαρνεούλι με τους Αζέρους). Υπάρχει διάχυτο βαρύ κλίμα που δημιουργεί κατάσταση πίεσης και έντονης ανασφάλειας.

Εκτός των άλλων βρίσκεται σε εξέλιξη η στράτευση των Ελλήνων της περιοχής της Γεωργίας και η αποστολή τους στα μέτωπα των συγκρούσεων. Αρκετοί ελληνόποιαδες, λαμβάνοντας το «φύλλο στράτευσης», επιλέγουν να καταφύγουν στην Ελλάδα είτε στη Ρωσία, θεωρώντας ότι ο πόλεμος αυτός δεν είναι υπόθεση των Ελλήνων. Οι πρόσφυγες όμως και στη Ρωσία αντιμετωπίζουν προβλήματα, εφ' όσον οι εκεί αρχές δεν τους πολιτογράφουν.

Η αρνητική πολιτική των Ρώσων απέναντι σε άτομα που έχουν γεννηθεί σε άλλο κράτος της Κοινοπολιτείας αρχίζει να γίνεται αισθητή. Αυτό εκφράζεται καταρχάς με την αποπομπή από τα

πανεπιστήμια των φοιτητών που γεννήθηκαν στα κράτη αυτά και με ένα δυσμενές κλίμα για όλους τους προερχόμενους από τον Καύκασο. Θύματα αυτής της πολιτικής είναι και οι Έλληνες της Γεωργίας που φοιτούν στα πανεπιστήμια της Ρωσίας.

Ο λιμός είναι μια άμεση προοπτική για όλο το χώρο. Ειδικά στην ελληνική περιοχή της Τσάλκας, όπου η κύρια πηγή διατροφής, η πατάτα, καταστράφηκε, ο λιμός είναι πλέον πραγματικότητα. Επίσης το νοσοκομείο της περιοχής (όπου κατοικούν περί τους 30.000 Έλληνες) έχει κλείσει από έλλειψη φαρμακευτικού κ.λπ. υλικού.

Είναι φανερό λοιπόν ότι οι Έλληνες της Γεωργίας νοιώθουν παγιδευμένοι από αυτές τις εξελίξεις και προσδοκούν ενεργότερη παρέμβαση της Ελλάδας.

Το ίδιο συναίσθημα υπάρχει και στην Ατζαρία, όπου η προοπτική ενός μελλοντικού πολέμου είναι εμφανής και ήδη άρχισαν να εξοπλίζονται διάφορες ομάδες.

Δ) Περιοχή Νότιας Ρωσίας στο Βόρειο Καύκασο. (ευρύτερες περιοχές Σταυρούπολης Κρασοντάρ, Γελεντζίκ).

Οι περιοχές αυτές είναι οι λιγότερο προβληματικές περιοχές για τον ελληνισμό. Αποτελούν τον κύριο αποδέκτη των Ελλήνων προσφύγων από τις περιοχές των εντάσεων. Υπάρχει έντονη ενεργοποίηση των Ελλήνων σε συλλογούς και παρατηρείται ευνοϊκή αντιμετώπιση από τις τοπικές αρχές (για παράδειγμα, παραχωρήθηκε στον ελληνικό σύλλογο της Σταυρούπολης ένα πολύ μεγάλο ακίνητο για την δημιουργία ελληνικού πολιτιστικού κέντρου).

Παρ' όλο που τον τελευταίο καιρό έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται οι ρωσικές εθνικιστικές οργανώσεις και να ξασασυγκροτούνται οι Κοζάκοι με το σύνθημα «Εξω οι μελαχρινοί (εννοούν τους Καυκασίους) από τη Ρωσία», οι Έλληνες καταφέρνουν να κρατούν καλά τις ισορροπίες και να μην τους επηρεάζει αρνητικά το διαμορφούμενο κλίμα.

Ε) Κριμαία και Ουκρανία

Το κύριο πρόβλημα των Ελλήνων της Κριμαίας προέρχεται από την μαζική επάνοδο των Τατάρων. Οι τοπικές αρχές ευνοούν την επανεγκατάσταση των Ελλήνων που είχαν εξοριστεί το 1944 στο Ουζμπεκιστάν και στη Σιβηρία. Ήδη παραχωρήθηκαν 800 εκτάρια,

γης σε ελληνικό σύλλογο της Κριμαίας για να χρησιμοποιηθούν για την ανέγερση των κατοικιών. Οι Τάταροι έχουν προσπαθήσει να καταπατήσουν την έκταση αυτή, αλλά συνάντησαν τη σθεναρή αντίσταση των Ελλήνων και περιορίστηκαν στην κλοπή των οικοδομικών υλικών.

Στη Μαριούπολη, που είναι η κύρια εστία των Ελλήνων της Ουκρανίας, η κατάσταση φαίνεται να είναι προς στιγμή ομαλή. Όμως υπάρχει τακτική των αρχών καταπάτησης ελληνικών γαιών και εποικισμού των ελληνικών χωριών με Ουκρανούς.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Να σταλούν άμεσα από την ελληνική κυβέρνηση παρατηρητές στο Σοχούμι, οι οποίοι θα καταγράψουν τα προβλήματα που προξένησαν στους Έλληνες οι τελευταίες συγκρούσεις.

2. Συνεχής επαφή με την γεωργιανή και αρμενική κυβέρνηση για την προστασία των ελληνικών πληθυσμών στο Σοχούμι και στο Ναγκόρνο Καραμπάχ αντίστοιχα.

3. Να αποσταλούν μεταφορικά μέσα για την άμεση απομάκρυνση και την μεταφορά στην Ελλάδα, των Ελλήνων που το επιθυμούν, από τις περιοχές

των συγκρούσεων. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η κατάσταση στον Καύκασο μοιάζει πάρα πολύ με την αντίστοιχη του 1921-1922.

4. Οι Έλληνες φυγάδες από την Γεωργία και την Αρμενία, που φτάνουν στην Ελλάδα ως τουρίστες, να θεωρηθούν πρόσφυγες και να βοηθηθεί η προσπάθεια εγκατάστασής τους στην Ελλάδα.

5. Να υπάρξει συγκεκριμένο πρόγραμμα υποστήριξης των Ελλήνων που καταφεύγουν πρόσφυγες στη Νότια Ρωσία. Να επιλεχθούν συγκεκριμένες περιοχές για τις οποίες θα επιδιώξουμε να αυξηθεί η ελληνική επιρροή. Αυτό μπορεί να γίνει με την χρηματοδότηση των ελληνικών συλλόγων αυτών των περιοχών, με την ενίσχυση της ελληνικής πολιτιστικής παρέμβασης (π.χ. δημιουργία μεγάλου ελληνικού κέντρου πολιτισμού στη Σταυρούπολη) και με την φιλοξενία στην Ελλάδα των τοπικών ηγετών, ώστε να δημιουργήσουμε φιλελληνικό ρεύμα.

6. Σε περιοχές που υπάρχει δράση ληστοςυμμοριών και προοπτική μακρόχρονης αστάθειας, να επιδιωχθεί ο εξοπλισμός των Ελλήνων για την αυτοάμυνά τους. Κέντρα γύρω από τα οποία

μπορούν να οργανωθούν οι Έλληνες ήδη υπάρχουν. Την περίοδο της αναταραχής και της αστάθειας του 1917-1921, σε όλο τον Καύκασο είχαν δημιουργηθεί ένοπλα τμήματα προστασίας των ελληνικών χωριών.

7. Να παρακολουθηθεί από ελληνικής πλευράς και να βοηθηθεί, το σχέδιο επανεγκατάστασης των εξορισμένων Ελλήνων στη Κριμαία.

8. Να ενισχυθούν οι προσπάθειες των Ελλήνων της Μαριούπολης για οικοδόμηση ελληνικού πολιτιστικού κέντρου.

9. Να αποσταλεί επισιτιστική βοήθεια και φαρμακευτικό υλικό στις περιοχές που κατοικούν Έλληνες και έχει ήδη ξεσπάσει λιμός. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο φετινός χειμώνας θα είναι ο σκληρότερος των τελευταίων δεκαετιών, οπότε την ερχόμενη περίοδο θα υπάρχει μεγάλη ανάγκη κινητοποίησης των ελληνικών και κοινοτικών υπηρεσιών για αποστολή τροφίμων.

10. Να παρουσιαστούν στα αρμόδια όργανα της ΕΟΚ οι τελευταίες εξελίξεις και να αναδειχθεί το γεγονός της εμφάνισης πραγματικού προσφυγικού προβλήματος των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ - ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ο Εκδοτικός Οίκος «ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ», θέλοντας να συμπληρώσει ένα σημαντικό κενό στην Ελληνική βιβλιογραφία προχώρησε στην έκδοση ενός **ΟΔΗΓΟΥ ΑΡΧΑΙΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ**.

Ο Οδηγός αυτός περιλαμβάνει:

Α) Εισαγωγή:

— Σύντομη ιστορία των αρχαίων ελληνικών νομισμάτων.

— Τα νομισματικά συστήματα.

— Όλα τα Ελληνικά, Λατινικά και Σημιτικά αλφάβητα.

Β) Κυρίως κατάλογος:

— Χάρτες του αρχαίου κόσμου.

— Πάνω από 400 αρχαία νομίσματα, με σύντομη περιγραφή του καθενός, που καλύπτουν μια περιοχή από την Βακτρία, έως την Ισπανία και από την Βρετανία, έως την Αίγυπτο.

Γ) Παράρτημα: - INDEX:

1) Τύπων

2) Συμβόλων

3) Γεωγραφικό

— προσώπων

— Οδηγό μονογραμμάτων.

Η τιμή του πολυτελούς αυτού καταλόγου (χαρτί ιλλουστρασιόν, πολυτελές κάλυμμα με χρυσοτυπία κτλ) είναι 6.000 δρχ. Επειδή όμως ο αριθ-

ΟΔΗΓΟΣ

ΑΡΧΑΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

μός των αντιτύπων θα είναι περιορισμένος, οι ενδιαφερόμενοι παρακαλούνται να μας στείλουν το συντομότερο δυνατό το ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ.

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να απευθυνθείτε στα γραφεία του Οίκου μας, Ακαδημίας 85 (5ος όροφος, μεταξύ Εμ. Μπενάκη και Θεμιστοκλέους) ή στα τηλέφωνα 36.36.231 και 36.28.295. (FAX)

ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ

Προς τον Εκδοτικό Οίκο
«ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ»

Τ.Θ. 3681 10210 ΑΘΗΝΑ

Επιθυμώ να μου στείλετε

το βιβλίο

«ΟΔΗΓΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ:

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:

TAX. ΚΩΔΙΚΑΣ:

ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ:

Γενοκτονία στην Νοτιοανατολική Τουρκία

του Μιχαήλ Γ. Δανίκα

Οι τουρκικές αμότητες τόν Αύγουστο του 1992 στην κουρδική πόλη Σιρνάκ, στην νοτιοανατολική Τουρκία, δείχνουν καθαρά τό μέγεθος τής ύποκρισίας τής ήγεςίας τής γείτονος χώρας. Ή Τουρκία, ή όποία κόπτεται ύπέρ τών δικαιωμάτων τών μουσουλμάνων τής Βοσνίας - Έρζεγοβίνης και κατηγορεί τούς όμοδόξους αδελφούς μας Σέρβους για έπεκτατική πολιτική, καταστρέφει χωριά και πόλεις κατοικημένα από Κούρδους και προσπαθεί νά έκτοπίσει τούς κουρδικούς πληθυσμούς από τίς πατρογονικές τους έστίες χρησιμοποιώντας —για μία άκόμη φορά στην πολυαίματη ιστορία τής— τήν άσφαλή μέθοδο τής γενοκτονίας.

Άπόγειο τής τουρκικής τακτικής ή όλοσχερής καταστροφή τής πόλεως Σιρνάκ με πρόσχημα δήθεν έπιθέσεις Κούρδων άγωνιστών. Μετά από 40ωρο βομβαρδισμό με άρματα μάχης και πυροβολικού, οι 21.000 κάτοικοι του Σιρνάκ (στήν συντριπτική τους πλειοψηφία Κούρδοι) έγκατέλειψαν τήν πόλη τους. Τό Σιρνάκ —ισχυρίστηκε ή "Άγκυρα— τιμωρήθηκε για τήν ύποστήριξη του στους Κούρδους άγωνιστές. Ή καταστροφή του Σιρνάκ σχολιάστηκε έκτεταμένα από τά διεθνή μέσα μαζικής ένημερώσεως¹. Ή καταστροφή τής κουρδικής πόλεως έρχεται νά προστεθεί στην ίσοπέδωση 400 κουρδικών χωριών τής Άν. Τουρκίας κατά τήν διάρκεια του 1990.

Ή Τουρκία εφαρμόζει —μέ πιστη στην παράδοσή της— τήν πολιτική έξολοθρεύσεως τών μειονοτήτων από τό έδαφός της. Έκμεταλλευόμενη τήν ένίσχυση τής στρατηγικής σημασίας της, μετά τό

πέρας του πολέμου του Κόλπου, και τήν εύνοια τών Άμερικανών, προσπαθεί νά λύση διά παντός τό σοβαρότερο από τά έσωτερικά της προβλήματα.

Ή καταστροφή του Σιρνάκ και ή έκτόπιση του κουρδικού πληθυσμού από τήν γή του έρχονται νά ύπενθυμίσουν και πάλι τί πραγματικά μās περιμένει, άν ή έλλαδική ήγεςία συνεχίσει τίς προσπάθειες κατευνάσεως και συμβιβασμού με τήν άδηφάγο τουρκική ήγεςία (ή σκλαβιά και έρήμωση τής Βόρειας Κύπρου μας δέν είναι άρκετές για νά συνεντίσουν τούς μελλοντικούς γονοκλισίες). Ή πολιτική τής έκτοπίσεως και τών έκκαθαρίσεων εφαρμόζεται συστηματικά στην νοτιοανατολική Τουρκία και είναι σύμφωνη με τά «φιλόδοξα» σχέδια τών Τούρκων στρατηγών για τήν όριστική λύση του κουρδικού ζητήματος².

Θά ήτο εύχης έργον νά πράξη κάτι ή έλληνική πλευρά με άφορμή τήν —μέ αύξανόμενους ρυθμούς— γενοκτονία τών Κούρδων. Ή αντί-

δραση τής έλληνικής πλευράς θάπρεπε νά γίνει αισθητή και στο διπλωματικό πεδίο —μέ τήν καταγγελία τής τουρκικής τακτικής— και στο οικονομικό - στρατιωτικό, με πολλαπλή ένίσχυση του άπελευθερωτικού άγώνος τών Κούρδων. Ή έλληνική ήγεςία θά πρέπει κάποτε νά καταλάβει τήν μεγάλη αξία του άπελευθερωτικού άγώνος τών 15 εκατομμυρίων Κούρδων για τά συμφέροντα τής Έλλάδας και του Έλληνισμού γενικότερα. Και θά πρέπει κάποτε έπιτέλους ν' αρχίσουμε έμεις οι ίδιοι νά δημιουργούμε προβλήματα στον οϊονδήποτε έχθρό μας. Σίγουρα ή τακτική αυτή θ' άποφέρει καλύτερα άποτελέσματα από τό νά άναμενουμε στωϊκά τό έπόμενο κτύπημα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ίδε π.χ. τό άρθρο «Ethnische Säuberung in Südostanatolien», Der Spiegel, Nr. 37, 7 Σεπτεμβρίου 1992, σσ. 186-187.
2. Ίδε «The dirty war in Kurdistan», Newweek, 21 Μαΐου 1990, σσ. 20.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

**ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΜΑΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ**

LineArt 9330 305 / 931 0746

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΚΡΙΤΑΣ ΕΦΕΣΟΥ 24, 171 21 Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ, ΤΗΛ.: 9334 554, 9334 685, FAX: 9311 436 • ΖΗΤΗΣΤΕ ΝΑ ΣΑΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΗΣΟΥΜΕ ΠΛΗΡΗ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΜΑΣ •

Από την Ανατολή στη Δύση Η παράδοση των αρχαίων ελληνικών κειμένων από αραβικές μεταφράσεις

του Χρήστου Λάζου

Γ' ΜΕΡΟΣ

Οι προτιμήσεις των Αράβων μεταφραστών

Παρά το γεγονός ότι μεταφράστηκαν πλήθος έργων από πολλούς συγγραφείς, μπορούμε να διακρίνουμε την προτίμηση των αράβων μεταφραστών και σχολιαστών σε πέντε μεγάλους Έλληνες συγγραφείς και επιστήμονες: Αριστοτέλη, Αρχιμήδη, Ιπποκράτη, Γαληνό, Πτολεμαίο, και φυσικά την αντίστοιχη άνθιση των τομέων της φιλοσοφίας, μαθηματικών, ιατρικής και αστρονομίας. Αυτή είναι μια πρώτη διαπίστωση, έτσι γενική. Όμως βλέπουμε και άλλους διάσημους Έλληνες συγγραφείς να δημιουργούν «σχολές» ανάμεσα στους Άραβες διανοούμενους, όπως π.χ. ο Διοσκορίδης και ο Πλάτων. Συνολικά, μέσα σε διάστημα ενός αιώνα, κυρίως στην Αβασσιδική περίοδο των μεταφράσεων, που κράτησε από το 750-850, όλα τα ελληνικά κείμενα που έγιναν γνωστά στη Δύση, είχαν ήδη μεταφραστεί στα αραβικά. Για να καταλάβουμε όμως την αξία του φαινομένου, πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι όλα αυτά έγιναν σε μια εποχή κατά την οποία στην Ευρώπη είχαν όχι μόνο πλήρη άγνοια για την ελληνική σκέψη και επιστήμη, αλλά βρισκόνταν επιπλέον σε ημιβάρβαρη κατάσταση. Οι μεγάλοι άνδρες της εποχής εκείνης στη Δυτική Ευρώπη, όπως π.χ. ο Καρλομάγνος, με το ζόρι ήξεραν να βάζουν την υπογραφή τους και έτρωγαν ακόμα με τα χέρια. (Ως γνωστό, τα πρώτα πιρούνια και μαχαίρια, τα γνώρισαν οι Δυτικοί, όταν η Άννα Κομνηνή επισκέφτηκε τον Καρλομάγνο και έκπληκτοι οι ευγενείς της Αυλής του έβλεπαν τους Βυζαντινούς να τρώνε με χρυσά μαχαιροπήρουνα!). Και ενώ η Δυτική Ευρώπη βρισκόταν σ' αυτή την κατάσταση, ο Αλ Ρασίντ και ο

Αλ Μαμούν εντρυφούσαν στην ελληνική επιστήμη.

Μόνο έτσι μπορούμε να αντιληφθούμε την αξία της πολιτισμικής αυτής ανταλλαγής και το πέρασμα της ελληνικής γνώσης μέσω των Αράβων στη Δύση. Όπως γράφει ο Π.Π. Παναγιώτου: «Οι αραβικές μεταφράσεις ελληνικών έργων, όπως και βασισμένα σ' αυτές πρωτότυπα αραβικά πνευματικά δημιουργήματα, πέρασαν μέσω Συρίας, Ισπανίας και Σικελίας στην Ευρώπη και έβαλαν τις βάσεις των κανόνων της γνώσης που κυριάρχησαν στη μεσαιωνική ευρωπαϊκή σκέψη. Οι εμπορικές σχέσεις της Δύσης με τη Χριστιανική Ανατολή και το Ισλάμ βοήθησαν πολύ στο πέρασμα αυτό, και ξέρουμε ότι, από τον 9ο αιώνα, πόλεις όπως η Βενετία, η Νεάπολη, το Μπάρι και το Αμάλφι, που τις μιμήθηκαν αργότερα η Πίζα και η Γένοβα, εμπορεύονταν με τους Άραβες της Σικελίας και της Ανατολικής Μεσογείου»⁴⁶.

Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να δημιουργηθούν ολόκληρες σχολές ή κέντρα σπουδών και μεταφράσεων από τα αραβικά στα λατινικά και μπορούμε να εντοπίσουμε τρεις τέτοιες εστίες, στις οποίες η μεταφραστική αυτή διαδικασία πήρε μεγάλη έκταση: στην Ισπανία, κυρίως στην Κόρδοβα, στη Νότια Ιταλία, κυρίως στο μοναστήρι του Μόντε Κασίνο, και στη Σικελία. Παράλληλα, γνωρίζουμε πλήθος μεταφραστών, λόγιων και σοφών ουσιαστικά, που πήραν μέρος στην κατάκτηση της ελληνο-αραβικής επιστήμης, γνωστότεροι από τους οποίους είναι οι: Γεράρδος της Κρεμόνας (Gerardo da Cremona), Αδελάρδος του Μπαθ (Αδελάρδος του Bath), Ροβέρτοϊς του Τσέστερ (Robert του Chester), Αλφρέδος του Σαρασέλ (Αλφρέδος του Sarashel), Μιχαήλ Σκώτος, (Michael Scot), Πλάτων του Τίβολι (Platone da Tivoli), Βουργούνδιος της

Πίζας (Burgundio da Pisa), Ιάκωβος της Βενετίας (Giacomo da Venezia), Ευγένιος του Παλέρμου (Eugenio da Palermo), Έρμαννος (Hermann) της Δαλματικής Κορινθίας και Γουλιέλμος του Μέρμπεκε (Moerbeke). Ο διασημότερος απ' όλους όμως υπήρξε ο Κων/νος ο Αφρικανός, που ήταν και ο συστηματικότερος μεταφραστής αραβικών κειμένων στα λατινικά. Έζησε από το 1060 έως το θάνατό του, στα 1087, στο Βενεδικτινικό Μοναστήρι του Μόντε Κασίνο (Νότια Ιταλία), συμβάλλοντας όλο αυτό το διάστημα στην προσπάθεια αυτή, της οποίας υπήρξε ο βασικότερος εργάτης. «Το έργο του, στο οποίο περιλαμβάνονται μεταφράσεις του Ιπποκράτη και του Γαληνού, κατά την Ιατρική Εγκυκλοπαίδεια του Πέρση ιατρού Χαλί Αμπάς (+ 994), επηρέασε πολύ την Ιατρική Σχολή του γειτονικού Σαλέρνου και παρακίνησε, τόσο εκεί όσο και αλλού, στην απορρόφηση της Αραβικής γνώσης από τα Δυτικοευρωπαϊκά Έθνη»⁴⁷. Από τη διαφορετική εθνική προέλευση των μεταφραστών αυτών, μπορούμε να διαπιστώσουμε την έκταση του ενδιαφέροντος που έδειξαν όλα τα δυτικοευρωπαϊκά έθνη για την απόκτηση του σπάνιου επιστημονικού υλικού που τους προσφερόταν. Και στον καθαρά φιλοσοφικό τομέα, όμως, οι Δυτικοί είχαν την δυνατότητα να αποκτήσουν, γνωρίσουν, αναλύσουν και αποδεχτούν, την πνευματική ευρωστία ενός Πλάτωνα και ενός Αριστοτέλη, που φυσικά, τους ήταν άγνωστοι. Αντίθετα οι Άραβες, αν και επηρεάστηκαν από άλλες λογοτεχνικές εστίες —Ινδικές, Εβραϊκές, Περσικές, Αιγυπτιακές— πολύ λίγα δάνεια πήραν από την ελληνική λογοτεχνία και αυτό είναι φανερό στα δύο μεγαλύτερα φιλολογικά έργα τους, δηλαδή στο «Χίλιες και μία νύχτες» και στα «Ρομπαγιάντ» του Ομάρ Καγιάμ. «Οι μεταφραστές δεν ενδιαφέ-

ροντο για ελληνικά λογοτεχνικά έργα και γι' αυτό στενή συνάφεια μεταξύ του Αραβικού πνεύματος και του ελληνικού δράματος, της ελληνικής ποίησης και της ελληνικής ιστορίας, δεν πραγματοποιήθηκε»⁴⁸.

Όμως αν η λογοτεχνία δεν κέρδισε ιδιαίτερα από το πλήθος αυτών των μεταφράσεων, κάποιο ιδιόμορφο κέρδος είχε η γλωσσολογία, από το γεγονός της δυσκολίας της μεταφοράς από τη μία γλώσσα στην άλλη θεμάτων δύσκολων, ιδιοματισμών ή τεχνικών όρων. Φυσικά δεν περίμενε κανείς να υπάρχουν άσφογοι μεταφραστές τόσο δύσκολων κειμένων από γλώσσες που αντιμετωπιζόνταν μεταφραστικά για πρώτη φορά, γεγονός που γίνεται φανερό από την κοινή μετάφραση, από δύο συνήθως μεταφραστές, ενός κειμένου⁴⁹. Να σημειωθεί ότι το αρχαιότερο γνωστό γλωσσάρι (λεξικό) λατινοαραβικών παρουσιάστηκε τον 12ο αιώνα, όχι αυτοτελές αλλά ενσωματωμένο σε άλλη εργασία. Η δυσκολία λοιπόν ήταν τεράστια, όπως και η προσπάθεια, αλλά άφησε κάποιο κέρδος στη γλωσσολογία. Ο Α. C. Stombie σημειώνει τα εξής: «Οι μεταφράσεις γίνονταν συνήθως κατά λέξη, συχνά μάλιστα, όταν μια λέξη δεν ήταν κατανοητή, μεταγραφόταν απλώς με λατινικούς χαρακτήρες ώστε να αποδίδεται η αραβική ή εβραϊκή προφορά της. Πολλές από αυτές τις λέξεις επέζησαν ως τις μέρες μας, όπως λ.χ. αλκάλιο, ζirkόνιο, αλαμπίκο (αλ + άμβιξ = ειδική συσκευή απόσταξης), σερμπέτι, καμφορά, βόραξ, ελιξίριο, τάλκ, τα αστέρια Αλδεβάραν, Αλτάιρ και Βετελγκέξ, ναδίρ, ζενιθ, αζούρ (κυανός), ζερό (μηδέν), άλγεβρα, αλγόριθμοι, λαούτο, ρεβέκα (μουσικό όργανο), καφές, γιασεμί, σαφράνι, τaráξακος (φυτό). Τέτοιες νέες λέξεις συνέβαλαν πολύ στον εμπλουτισμό του μεσαιωνικού λατινικού λεξιλογίου. Ωστόσο δεν είναι παράδοξο ότι αυτές οι κατά λέξη μεταφράσεις, οι κατάσπαρτες από άγνωστες λέξεις, προκάλεσαν τα παράπονα άλλων λογίων. Πολλές

μεταφράσεις αναθεωρήθηκαν τον 13ο αιώνα, είτε επειδή βελτιώθηκε η γνώση των αραβικών είτε επειδή χρησιμοποιήθηκαν τα ελληνικά κείμενα»⁵⁰.

Τέσσερις μεγάλες αραβικές προσωπικότητες θα κλείσουν αυτόν τον κύκλο της πολιτισμικής ανταλλαγής γνώσεων ανάμεσα σε Ελλάδα-Αραβικό κόσμο-Δυτική Ευρώπη, η καθεμιά από τις οποίες υπήρξε και σταθμός στην εξέλιξη των αραβικών επιστημών. Πρόκειται για τους Αμπού Μπακρ Αλ Ραζή (Ραζής), Ιμπν Σινά (Αβικέννας), Αλ Μπιρουνί και Ιμπν Ρουσντ (Αβερρόης).

Αλ Ραζή: «Ο Γαληνός των Αράβων»

Ο Αμπού Μπακρ Μωάμεθ Ιμπν Ζακρίγια Αλ Ραζή (850-932), γνωστός σαν Ραζής, υπήρξε ο μεγαλύτερος γιατρός του Ισλάμ και αποκλήθηκε «ο Γαληνός των Αράβων». Διετέλεσε Διευθυντής του Νοσοκομείου της Βαγδάτης και γι' ατρός Χαλιφών. Εκτός της Ιατρικής ασχολήθηκε με την αστρονομία, μουσική και την πολιτική, ενώ έγραψε πολλά και σπουδαία συγγράμματα, από τα οποία τα 200 περίπου αναφέρονται στην Ιατρική και τη Φιλοσοφία. Υπήρξε πιστός οπαδός του Γαληνού, του Παύλου του Αιγινήτη και του Αέτιου Αμιδηνού, καθώς και άλλων. Τα κυριότερα από τα έργα του είναι το «Περί Ευλογιάς και Ιλαράς», το «Σύνοψις ή Περίληψις» και το «Φαχίρ» (πολύτιμο) αποκαλούμενο, το «Βιβλίο προς Αλ Μανσούρ», εγκυκλοπαιδικό ιατρικό σύγγραμμα 10 τόμων από τους οποίους σώθηκε μόνο ο 9ος, καθώς και διάφορες μεταφράσεις έργων του Γαληνού, Παύλου Αιγινήτου, Αέτιου Αμιδηνού και άλλων.

Το πιο αξιόλογο έργο του είναι το «Περίληψις ή Σύνοψις», αραβικά Αλ-Χάουι, λατινικά Continent ή Comprehensor, που γνώρισε επανειλημμένες εκδόσεις (Α' έκδοση λατινικά στη Brescia το 1486 in folio, Β' στην Βενετία το 1500 και κατόπιν το 1506, 1509 και πολλές άλλες μέχρι το 1542). Το 1896 ο Körnig δημοσίευσε στο Leyden το κεφάλαιο «Περί λίθων των νεφρών και της κύστεως» στο πρωτότυπο όσο και σε γαλλική μετάφραση. Γενικά το έργο, που αποτελεί «Ειδικήν Νοσολογίαν από κεφαλής μέχρι ποδών»⁵¹ στις περισσότερες λατινικές εκδόσεις του τιτλοφορείται: «Liber pretiosus de Morbis particularibus membrorum a vertice a pedes».

Το σημαντικό αυτό έργο του Ραζή

μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, αφού ο Άραβας επιστήμονας και φιλόσοφος, ακολουθώντας το παράδειγμα του Γαληνού «...περιέλαβεν εις το έργον τούτο χωρία αυτούσια πολλών Ελλήνων ιατρών αρχαίων και βυζαντινών», πολλά από τα οποία είναι σήμερα άγνωστα από άλλες πηγές. Έτσι στο Α' Βιβλίο, *Περί Ανατομικής*, βρίσκουμε αποσπάσματα έργων του Ιπποκράτη, Γαληνού, Ορειβάσιου, στο Β' *Περί Κράσεων*, του Ιπποκράτη, Γαληνού, Ορειβάσιου, Αέτιου Αμιδηνού και Παύλου του Αιγινήτη. Στο Γ' *Περί τροφών και απλών φαρμάκων*, στο Δ' *Περί διατηρήσεως της Υγείας*, στο Ε' *Περί των νόσων του δέρματος*, στο ΣΤ' *Περί διαίτης των Αποδημούντων*, στο Ζ' *Περί Χειρουργικής*, αποσπάσματα των ιδίων και στο τελευταίο αποσπάσματα και του Αέτιου, ενώ στο βιβλίο Η' *Περί δηλητηρίων*, αποσπάσματα από τα έργα του Διοσκορίδη και του Παύλου του Αιγινήτη. Τέλος, των ιδίων συγγραφέων αποσπάσματα υπάρχουν και στα δύο τελευταία βιβλία, Θ' *Θεραπευτική των νόσων* και Γ' *Περί Πυρετών*. Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, ο αναγνώστης, την τεράστια σημασία του έργου αυτού για την ελληνική γραμματεία, που φέρει τη σφραγίδα των μεγάλων αρχαίων Ελλήνων γιατρών Ιπποκράτη, Γαληνού, Διοσκορίδη, και το οποίο, με τις πολλές μεταφράσεις του στις διάφορες δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες, έβαλε τις βάσεις της Ιατρικής, Χειρουργικής και της Φαρμακευτικής. Με το Ραζή η ελληνική ιατρική έφτασε έως την Κίνα(!). Ο J. Needham μεταφέρει την πληροφορία ότι κάποτε ο Ραζή υπαγόρευσε το κείμενο ορισμένων έργων του Γαληνού σε κινέζο λόγιο που είχε επισκεφθεί τη Βαγδάτη⁵².

Ο Αβικέννας ή Αβιψιανός

Ο Αμπού Αλή Ελ Χουσεϊν Ιμπν Αμπνταλλάχ Ιμπν Σινά (980-1037), γνωστός σαν Αβικέννας ή Αβιψιανός, κατά τους Βυζαντινούς, γεννήθηκε σε μια κομόπολη της επαρχίας Χορασάν της Περσίας, κοντά στη Βουχάρα, και πέθανε στο Χαμαντάν από δυσεντερία. Υπήρξε μια μεγαλοφυΐα της μουσουλμανικής ιατρικής επιστήμης, ο άνθρωπος που κατόρθωσε να επηρεάσει με μοναδικό τρόπο τη Δυτική Ευρώπη και να της υποβάλει μεθόδους άγνωστες για την εποχή. Από μικρός έδειξε τις σπάνιες ικανότητές του και ήταν τέτοια η ποικιλία των γνώσεών του, που τον χαρακτήρισαν σαν Πανεπιστήμονα, με την αριστοτελική έννοια. Σπούδασε Ηθική, Φιλολογία, Αστρονομία, Μαθηματικά, Φυσική, Γεωλογία, Ιστορία, Μεταφυσική, Θεολογία και άλλα.

Έγραψε πολλά συγγράμματα πάνω σ' όλες τις σύγχρονές του επιστήμες, αλλά το έργο που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα είναι ο περίφημος «Κανών», Αλ-Κανούν (από την ελληνική λέξη «κανόνας»), που περιλαμβάνει πέντε τόμους: Α' Γενική Παθολογία, Β' Περί απλών φαρμάκων, Γ' Ειδική Νοσολογία και Θεραπευτική από κεφαλής μέχρι ποδών, Δ' Περί των διαφόρων μερών του σώματος, των κοινών και συνήθων νόσων και της συμπτωματολογίας τους και Ε' Φαρμακοποιία, περί συνθέσεως και παρασκευής φαρμάκων. Πρόκειται για μια λαμπρή επιστημονική σύνθεση που σφράγισε την εποχή της. «Το έργον τούτο, θεωρηθέν εφάμιλλον των του Γαληνού, υπήρξε διδακτικόν εγχειρίδιον των Ιατρικών Σχολών Ανατολής και Δύσεως επί πολλούς αιώνας μέχρι και του 17ου αιώνας. Εδιδάσκετο από της έδρας των Ιατρικών Σχολών της Δύσεως αναλυόμενον και επεξηγούμενον ομού μετά των έργων του Γαληνού, ώστε να είναι κοινή η διαπίστωσις ότι Γαληνός και Αβικέννας είναι οι μεγαλύτεροι διδάσκαλοι των ιατρών ανά τους αιώνας»⁵³.

Ουσιαστικά ο Αβικέννας, στο μνημειώδες αυτό έργο του κωδικοποίησε όλη την ελληνική και μουσουλμανική ιατρική γνώση και την παρέδωσε στους Ευρωπαίους για χρήση, επί πέντε περίπου αιώνες. Κατά τον Ουίλιαμ Όσλερ, το έργο αυτό υπήρξε «... μια ιατρική βίβλος, που έζησε για περίοδο μακρότερη από οποιοδήποτε άλλο ιατρικό έργο».

Εκτός αυτών, ο Αβικέννας θεωρείται σαν ο πρώτος από εκείνους τους Άρα-

Προσωπογραφία του Άβικένα από το έργο του Γάλλου μοναχού Άντρέ Τεβέ «Αύθεντικές προσωπογραφίες και ή ζωή επιφανών Άνδρών Έλλήνων Λατίνων και Έθνικων» (1851). Το έργο εκτίθεται σήμερα στο Μουσείο της Ιστορίας της Ιατρικής στο Παρίσι.

βες διανοούμενους και φιλοσόφους, που, ασχολούμενοι με τη θεωρία της ύλης, πρότειναν μια αναθεωρημένη νεοπλατωνική αντίληψη, της οποίας σοβαρότερος και σημαντικότερος εκπρόσωπος υπήρξε ο Αβερρόης στη συνέχεια. Πραγματικά όμως διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για φιλοσοφικό σύστημα που αποτελεί σύνθεση ανάμεσα στον αριστοτελισμό και το νεοπλατωνισμό, πλαισιωμένο από μια αξιολογική φιλοσοφική και επιστημονική ορολογία, που χρησιμοποιήθηκε σε αρκετές επιστήμες της εποχής του, όπως στη Λογική, Μαθηματικά και Ψυχολογία. «Οι σπουδαιότεροι εκπρόσωποι της ευρωπαϊκής σχολαστικής σκέψης του 11' αιώνα, για να θεμελιώσουν τις μεταφυσικές τους θεωρίες, κατέφυγαν στη Μεταφυσική του Αβικέννα. Ο Αβικέννας έγινε ο πιο σπουδαίος εκπρόσωπος του αριστοτελισμού στον ανατολικό και δυτικό Μεσαίωνα. Η ανάπτυξη του δυτικού σχολαστικισμού δεν μπορεί να νοηθεί δίχως τον Αβικέννα. Μέσω αυτού πέτυχε ο νεοπλατωνικά χρωματισμένος αριστοτελισμός του τύπου της Ανατολής, να θέσει έντονα τη σφραγίδα του πάνω στη σχολαστική σκέψη της Δύσης. Το πρόβλημα της αιωνιότητας του κόσμου (De aeternitate mundi) αναπτύσσεται με κέντρο τη σκέψη του Αβικέννα. Αυτόν οι σχολαστικοί του Μεσαίωνα θεωρούσαν ως τον αριστοτελικότερο των αριστοτελικών. Και επειδή λίγοι μόνο γνώριζαν να διακρίνουν τη διδασκαλία του από την αριστοτελική, πίστευαν πως στο πρόσωπό του βλέπουν τον ίδιο τον Αριστοτέλη. Ήταν

τόση η ταύτιση της σκέψης του με εκείνην του Αριστοτέλη, ώστε έλεγαν ότι είχε «καταπιεί» τον Αριστοτέλη και μιλούσε με το στόμα του. Ακόμη και οι αντίπαλοι του στοχασμού του, ανάμεσα στους σχολαστικούς της λατινικής σχολής, τον παραδέχονταν ως μίαν από τις σημαντικότερες αυθεντίες του πνεύματος»⁵⁴.

Ο Αλ Μπιρουνί και το Βυζαντινό μηχανικό ημερολόγιο

Ο Αλ Μπιρουνί (973-1048), αν και στους περισσότερους είναι πολύ λίγο γνωστός, υπήρξε αντίθετα ένας μεγάλος Άραβας επιστήμονας, του οποίου η φήμη είναι ισάξια με αυτήν του Αβικέννα, και στον επιστημονικό τομέα είναι ο κατεξοχήν επηρεασμένος από την ελληνική επιστήμη. «Σφοδρός υπέρμαχος των Αριστοτελικών και Πτολεμαϊκών διδαχών περί σύμπαντος, αντιτάχθηκε στην άποψη του Ταμπίτ Ιμπν Κουρά για τον αριθμό των σφαιρών του τελευταίου. Έκανε γεωδαιτικές καταμετρήσεις και προσδιόρισε μήκος και πλάτος με αρκετή ακρίβεια. Προσδιόρισε επίσης το ειδικό βάρος πολύτιμων λίθων και εξήγησε τις φυσικές υδροπηγές και τα αρτεσιανά πηγάδια, με βάση την αρχή των συγκοινωνούντων αγγείων. Περιέγραψε μέρη των Ινδιών και τους λαούς των και συνέγραψε το καλύτερο έργο για τους Ινδικούς αριθμούς»⁵⁵.

Ανεξάρτητα απ' όλα αυτά, μια ιδιαίτερη πλευρά του έργου του Αλ Μπιρουνί έχει τεράστια σημασία για την αρ-

χαία ελληνική επιστήμη, ειδικά για το τμήμα αυτό που έχει σχέση με τα τεχνικά και μηχανικά επιτεύγματα των Ελλήνων αλλά και για την ιστορία της τεχνικής εξέλιξης γενικά. Ο μεγάλος αυτός Άραβας επιστήμονας, γύρω στα 1000, έγραψε μια πραγματεία αφιερωμένη στην κατασκευή των αστρολάβων⁵⁶. Εκεί, ανάμεσα σ' άλλα πράγματα, περιέγραφε το πώς μπορεί να κατασκευαστεί ένα «κουτί της Σελήνης», δηλαδή ένα μηχανικό ημερολόγιο, που θα έδινε τις αστρονομικές πληροφορίες για το δορυφόρο της γης. Εδώ και πολύ καιρό η περιγραφή αυτή ήταν το πιο γνωστό έγγραφο γι' αυτόν τον τύπο οργάνου, η οποία, ακόμα και σήμερα, εξαιτίας της ακρίβειάς της, διατηρεί ένα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος των επιστημόνων⁵⁷. Ας θυμίσουμε στους αναγνώστες, ότι έχουμε και το γνωστό μηχάνημα των Αντικυθήρων, τον Υπολογιστή των Αντικυθήρων, όπως είναι γνωστό, που κατασκευάστηκε το 81 π.Χ. Έχουμε λοιπόν δύο οριακές χρονολογήσεις: 81 π.Χ. και 1000 μ.Χ. (η πραγματεία του Αλ Μπιρουνί), που αφορούν την κατασκευή μηχανισμών ημερολογιακού τύπου με γρανάζια. Βέβαια η πραγματεία του Μπιρουνί αφορούσε κάποιον μηχανισμό πολύ κατώτερης μορφής από αυτόν του μηχανισμού των Αντικυθήρων. Ακόμα και έτσι όμως έλειπε ο συνδυαστικός κρίκος που θα «ένωνε» τις δύο χρονολογήσεις και θα έδειχνε κατά πόσο η εξέλιξη της κατασκευής των μηχανισμών αυτών είχε προχωρήσει. Από πού όμως και πώς είχε αντλήσει τα στοιχεία του ο Αλ Μπιρουνί, αφού σαφέστατα δηλώνει ότι ο μηχανισμός που περιέγραφε δεν ήταν αραβικής προέλευσης;

Στο σημείο αυτό βοήθησε η τύχη πριν από μερικά χρόνια, το Μουσείο Επιστημών του Λονδίνου απέκτησε τα 4 τμήματα ενός οργάνου, τη φύση του οποίου ήταν δύσκολο να προσδιορίσουν, και τα οποία είχαν αγοραστεί στο Λίβανο. Δύο Βρεταννοί ερευνητές, οι Τζ. Β. Φηλντ και Μ.Τ. Ράιτ, τα μελέτησαν εξονυχιστικά και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν είναι θεαματικά. Τα κομμάτια του μηχανισμού χρονολογήθηκαν ανάμεσα στον 5ο-6ο αιώνα μ.Χ., είναι βυζαντινής προέλευσης και ανήκουν στην πραγματικότητα σ' ένα σύνθετο όργανο, ένα μηχανικό ημερολόγιο, που έδειχνε το χρόνο της Σελήνης, τις θέσεις του Ήλιου και της Σελήνης αντίστοιχα μέσα στο ζωδιακό, καθώς και τις ημέρες της εβδομάδας! Ποιά είναι όμως η συμβολή του Αλ Μπιρουνί στο θέμα; Απλούστατα έχουμε να κά-

νουμε με ένα «κουτί της Σελήνης»! Οι δύο Βρεταννοί ερευνητές μετέφρασαν και σχολίασαν το κείμενο του Αλ Μπιρουνί για το «κουτί της Σελήνης» και δημοσίευσαν τα συμπεράσματά τους στα «Χρονικά της Επιστήμης»⁵⁸. Σύγκριναν τα στοιχεία του «Βυζαντινού ημερολογίου» με τα αντίστοιχα που είχε περιγράψει ο Αλ Μπιρουνί στην πραγματεία του, και διαπίστωσαν ότι τα μηχανικά κομμάτια που είχαν στα χέρια τους είχαν ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά μ' εκείνα που έδινε ο Αλ Μπιρουνί για τα αντίστοιχα τμήματα. Κατέληξαν, λοιπόν, πως τα δύο ημερολόγια είχαν την ίδια λειτουργία. Όμως γράφει ο Πιέρ Τυλιέ «Η ομοιότητα ανάμεσα στους δύο μηχανισμούς είναι τόσο έντονη, ώστε να δεχτούμε ότι ανήκουν ιστορικά στην ίδια παράδοση και πως τα γρανάζια φτιάχτηκαν σύμφωνα με την ίδια «συνταγή»»⁵⁹.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι ο Άραβας επιστήμονας είχε αντιγράψει, μεταφράσει και σχολιάσει ανάλογο ελληνικό κείμενο για το μηχανισμό ή είχε δει προσωπικά κάποιο από αυτά και το παρουσίασε στην πραγματεία του. Και στις δύο περιπτώσεις η συμβολή του είναι τεράστια, αφού έτσι επιβεβαιώνεται η παράδοση της κατασκευής παρόμοιων μηχανισμών, δεδομένου ότι δεν υπάρχει κανένα αντίστοιχο ελληνικό ή βυζαντινό πρωτότυπο έργο! Συμβολή τεράστιας σημασίας, αφού έτσι βρίσκουμε τον «χαμένο κρίκο» μιας ελληνικής τεχνολογικής παράδοσης «... που την ύπαρξή της δεν μπορούσαμε μέχρι τώρα να υποπτευθούμε»⁶⁰.

Αβερρόης: η «Ψυχή του Αριστοτέλη»

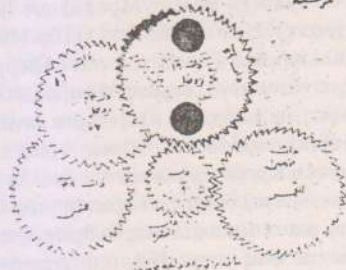
Ο Αμπού-λ-Βαλίντ Μουχάμαντ Ιμπν Αχμάντ Ιμπν Ρούσντ, (1126-1198), εξελληνισμένα γνωστός σαν Αβερρόης, είναι ο μεγαλύτερος Άραβας φιλόσοφος, με τον οποίο κλείνει μια μεγάλη αραβική παράδοση. Όπως γράφει ο Μιγκέλ Κρουθ Ερνάντεθ «... έμελλε να γίνει ο μεγαλύτερος στοχαστής του Ισλάμ, ο πιο οικουμενικός άνθρωπος που είδε το φως στην Ιβηρική χερσόνησο»⁶¹.

Ο Αβερρόης είναι μια διαφορετική φιλοσοφική και φιλοσοφική μορφή απ' όλους τους άλλους, εξίσου μεγάλους, Άραβες διανοητές και επιστήμονες. Γνώρισε τη δόξα και την αποδοχή, από τον πολύ κόσμο όσο και από διάφορους Χαλίφες, όμως οι φιλοσοφικές του απόψεις ήταν πολύ ριζοσπαστικές για την εποχή τους, ώστε σταδιακά τον αποκτήρυσαν τόσο οι φανατισμένοι νομομαθείς και θεολόγοι του Ισλάμ, οι Εβραίοι ερμηνευτές του Ταλμούδ, όσο και οι Χριστιανοί, οι οποίοι απαγόρευαν τη διδασκαλία του — κύρια στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων — μέχρι τον 15ο αιώνα. Διετέλεσε γιατρός, μαθητής του Σεβιλλιάνου γιατρού Αμπού Μερβάν Ιμπν Ζούρ ή Αβενζοάρη, αστρονόμος και κυρίως σχολιαστής του Αριστοτέλη, καθώς και άλλων Ελλήνων συγγραφέων, όπως του Γαληνού, Ευκλείδη και Πλάτωνα. Το συγγραφικό του έργο υπήρξε πολύ μεγάλο: από τα 127 έργα του (γνήσια δικά του θεωρούν μερικοί μόνο τα 84 από αυτά), σώζονται 55 ολό-

Προσωπογραφία του διάσημου Άραβα αστρονόμου, γεωγράφου και ιστορικού Άλ-Μπιρουνί (973-1048)

صورت حركه وسوسه سره ما حركه درجه بر سره ۱۰۰ و ۹۰ و ۸۰ و ۷۰ و ۶۰ و ۵۰ و ۴۰ و ۳۰ و ۲۰ و ۱۰ و ۰ و ۱۰ و ۲۰ و ۳۰ و ۴۰ و ۵۰ و ۶۰ و ۷۰ و ۸۰ و ۹۰ و ۱۰۰
 نغمه عصاره الا سحرلاب في نغمه فواكه الطين وسحرلاب علمه من
 سحرلابه ونغمه سحرلابه طرب حاد من اطرافه على حيطه الداره
 المستوسقه لام الحمره وتدفع من حركه حركه صورته
 مرتبته

Ἀραβικό χειρόγραφο του 14ου αιώνα που παρουσιάζει μία σελίδα από το έργο του Ἄλ-Μπιρουνί, στο οποίο αναφέρεται το περίφημο «Κουτί τῆς Σελήνης». Ἦταν ἕνα ἡμερολόγιο με ὀδοντωτοὺς μηχανισμοὺς (Μουσεῖο Ἐπιστημῶν τοῦ Λονδίνου).

κλῆρα και 8 εν μέρει και αποτελούν μια μεγάλη εγκυκλοπαιδική προσφορά. Τα θέματά τους αφορούν τη Νομική, Ιατρική, Θεολογία και Φιλοσοφία. «Σύμφωνα με την πρακτική της μεσαιωνικής φιλολογίας, μέρος του έργου του Αβερρόη συνίσταται στην παρουσίαση και εξήγηση των κλασικών δογματικών κειμένων που κληρονομήθηκαν από την αρχαιότητα (το corpus aristotelium για τη φιλοσοφία, το corpus galenicum για τη ιατρική κ.λπ.). Γι' αυτό και οι Χριστιανοί σχολαστικοί θεώρησαν ότι ο Αβερρόης είχε συγγράψει τρία είδη υπομνημάτων ή σχολίων στον Αριστοτέλη (ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για τρεις παρουσιάσεις της φιλοσοφίας του) και τον αποκάλεσαν Σχολιαστή»⁶².

Ο Αβερρόης θεωρείται — και είναι — ο μεγαλύτερος «Αριστοτελικός» φιλόσοφος των Αράβων, ο κυριότερος εισηγητής της Περιπατητικής Φιλοσοφίας κατά τον Μεσαίωνα, τόσο πολύ ταυτισμένος με τον Αριστοτελισμό, ώστε τον αποκάλεσαν «Ψυχή του Αριστοτέλη». Ο Ρογήρος Βάκων, θαυμαστής του φιλοσοφικού του συστήματος, τον κατέτασσε ανάμεσα στον Αριστοτέλη και τον Αβικέννα. Ήταν ορθολογιστής· υποστήριζε το δικαίωμα να υποβάλλουμε το καθετί στην κρίση της λογικής. Από την κρίση αυτή εξαιρούσε τα δόγματα της πίστης, γιατί κατά την άποψή του η πίστη δε χρειάζεται απόδειξη, άρα είναι ένα φαινόμενο πέρα από τη λογική, ενώ όλα τα άλλα χρειάζονται την απόδειξη, τον ορθολογισμό, και αυτό ισοδυναμούσε με μια αναβάπτιση του Αριστοτελισμού. Η σκέψη και φιλοσοφία του Αβερρόη, η πίστη του στη δύναμη και ορθότητα της Αρι-

στοτελικής φιλοσοφίας, συνέβαλαν τα μέγιστα στη διαπλάτυνση του «ειδέναι» σε μια Ευρώπη που άφηνε πίσω της τους «σκοτεινούς χρόνους». Και όπως σημειώνει ο Ἄρτουρ Σαγκάντεεφ, «Η αραβική φιλοσοφία, όπως εκφράστηκε από τον Ιμπν Ρουσντ και τους ανατολικούς προκατόχους του, ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των προοδευτικών δυνάμεων στις «θεολογημένες» κοινωνίες, που ποιοτικά διέφεραν πολύ από την κοινωνία της αρχαιότητας. Προετοίμασε επομένως το έδαφος για μια φιλοσοφική σκέψη απελευθερωμένη από τον κλοιό της Εκκλησίας, τη σκέψη της μεσαιωνικής δυτικής Ευρώπης, της Αναγέννησης και της σύγχρονης εποχής. Η κληρονομιά των ανατολικών και δυτικών παραδόσεων του μωαμεθανικού κόσμου συγχωνεύτηκε έτσι με τη δημιουργική φιλοσοφική σκέψη όλης της ανθρωπότητας»⁶³.

Επίλογος

Προτού κλείσει αυτός ο πνευματικός αλληλοεπηρεασμός, και θέλοντας να συνοψίσουμε, μπορούμε να πούμε ότι σ' όλη αυτή τη διαδικασία διαβλέπουμε τρεις άξονες επιρροής. Είναι οι τρεις μεγάλες ομάδες κειμένων που προτιμήθηκαν για να μεταφραστούν από τα ελληνικά στα αραβικά και από αυτά μέσω λατινικών μεταφράσεων να γίνουν γνωστά στη Δύση. Οι τρεις αυτές ομάδες είναι η φιλοσοφία, αστρονομία και ιατρική και φυσικά μέσα στις ομάδες αυτές ενσωματώνονται και άλλα θέματα που είναι άμεσα συνδεδεμένα με αυτές. Η φιλοσοφία είναι αμιγής, όμως στην αστρονομία συμπεριλαμβάνονται τα μαθηματικά, η οπτική, η γεωγραφία και η χαρτογραφία, ενώ στην ιατρική συνυπάρχουν η βοτανολογία και η ζωολογία. Αυτό είναι και το γενικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Α. C. Crombie, που σημειώνει ότι: «Απ' όλη τη συνεισφορά της ελληνοαραβικής γνώσης, το γεγονός που είχε τη μεγαλύτερη επίδραση στη Χριστιανική Δύση ήταν ότι τα έργα του Αριστοτέλη, του Πτολεμαίου και του Γαληνού συγκροτούσαν ένα πλήρες λογικό σύστημα που εξηγούσε με φυσικά αίτια το σύμπαν ως σύνολο»⁶⁴.

Η Χριστιανική Δύση, βραχυκυκλωμένη από το δογματισμό της πίστης, μιας πίστης τυφλής που άγγιξε τα όρια της παράνοιας, είχε τη δυνατότητα να αποκτήσει εκείνη την άλλη «οπτική γωνία» της σκέψης, που της έδωσε τη δυνατότητα να ανασκευάσει τα όποια θρη-

σκευτικά, κοινωνικά, πολιτικά και φιλοσοφικά «πιστεύω» της. Υπέστη μια διανοητική ζύμωση που σιγά - σιγά την οδήγησε στην Αναγέννηση.

Εδώ κλείνει για μας ο κύκλος της πολιτισμικής ανταλλαγής, που οδήγησε στην ανακάλυψη του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, εκ μέρους της Δυτικής Ευρώπης, με τη μεσολάβηση του αραβικού παράγοντα⁶⁵. Κάναμε μια προσέγγιση στο θέμα, που φυσικά δεν εξαντλείται εδώ. Όμως, ένα συμπέρασμα σημαντικότερο, που εξάγεται απ' όλη αυτή την ιχνηλασία, είναι ότι στο χώρο και το χρόνο, οι άνθρωποι, οι λαοί, οι πολιτισμοί, δεν μπορούν να επιβιώνουν αυθύπαρκτοι, αλλά να συμβιώνουν ειρηνικά.

Σημειώσεις - Παραπομπές

46. Π. Π. Παναγιώτου, *Οι πνευματικοί δεσμοί...* κ.λπ., 528.
47. Στο ίδιο, 538.
48. Στο ίδιο, 528.
49. Π. χ. ο ισπανοεβραίος Ιωάννης της Σεβίλλης «μετέφραζε τα αραβικά στην ιδιωματική διάλεκτο της Καστίλλης, από την οποία ο Dominicus Gundissalinus τα μετέφερε στα λατινικά». Βλ. Α. C. Crombie. Από τον Αυγουστίνο στο Γαλιλαίο, τομ. Α', σελ. 54.
50. Α. C. Crombie, *Από τον Αυγουστίνο στον Γαλιλαίο*, τομ. Α', *Η επιστήμη στον Μεσαίωνα*, σελ. 54-55.
51. Σταύρου Ν. Λεβεντάκη, *Η Ιατρική των μεγάλων Αράβων Ιατρών*, 27.
52. Joseph Needham, *Science and civilization in China*, τομ. 1, 219 (Καίμπριτζ, 1954).
53. Στο ίδιο, 37.
54. Γρηγορίου Δ. Ζιάκα, *Ο Αριστοτέλης στην αραβική παράδοση*, 143.
55. Π. Π. Παναγιώτου, 531-532.
56. Βλ. J. D. North, *The Astrolabe*, Scientific American, January 1974.
57. D. R. Hill, *Al Birūnī's Mechanical Calendar*, Annals of Science, Mars 1985.
58. J. V. Field and M. T. Wright, *Gears from the Byzantines*, Annals of Science, 1985.
59. Pierre Thuillier, *Les mecaniciens grecs sortent de l'ombre*, La Recherche, No 172 (Decembre 1985), σελ. 1543.
60. Στο ίδιο, 1544.
61. Μιγκέλ Ερνάντεθ Κρουθ Αβερρόης και Μαιμονίδης, *φιλόσοφοι της αλ-Ανταλούς*, Courier, (ελλ. έκδ.), Νοέμβριος 1986, σελ. 8.
62. Στο ίδιο, 9.
63. Ἄρτουρ Β. Σαγκαντέεφ, *Ο Ιμπν Ρουσντ και η Ισλαμική φιλοσοφική παράδοση*, Courier, (ελλ. έκδ.), Νοέμβριος 1986, σελ. 28.
64. Α. G. Crombie, στο ίδιο, σελ. 73.
65. Αούιν Χασσόν, *Το χρέος της Αναγεννήσεως προς τους Ἀραβας*, Ιστορία και ζωή, αρ. 2 (Ιούνιος 1956), 123-127.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

(Μια απόπειρα πλουραλιστικού ορισμού)

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

του Θόδωρου Ζιάκα

Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ

Η προηγούμενη ανάλυση μας οδήγησε στη συνύφανση της εθνικής προβληματικής με την προβληματική της υποκειμενοποίησης (η ετερότητα παραδειγματικού εαυτού ως οιοονεί πεμπουσία της εθνικής ετερότητας) και κατά συνέπεια στην αναγνώριση του έθνους ως του **ειδικού εκείνου συλλογικού προσώπου το οποίο εγκαλεί τα άτομα ως υποκείμενα**. Είναι όμως το έθνος πραγματικό υποκείμενο;

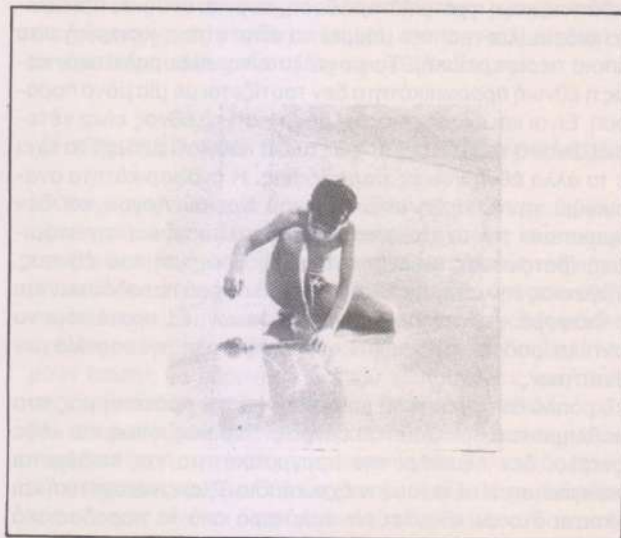
Το έθνος είναι συλλογικό υποκείμενο

Η ανθρώπινη φύση, λέει ο Μαρξ των «*Χειρογράφων*», είναι ετεροποιός και μόνον ως ετεροποιός είναι όντως ανθρώπινη. Το μόνο πραγματικά κοινό και ειδικά ανθρώπινο μεταξύ των ανθρώπων, είναι ο **εκστατικός** χαρακτήρας τους, δηλαδή η ελευθερία τους να υπερβαίνουν το εκάστοτε απρόσωπο σύνολο κοινών ιδιωμάτων. Κι αυτό είναι η πραγματική τους φιλοσοφική «ουσία».

Ο εκστατικός χαρακτήρας της ανθρώπινης ουσίας δείχνει ότι το υποκείμενο δεν είναι «**άτομο**», δηλαδή μέρος-κομμάτι, της «δεδομένης» κοινής ουσίας, αλλά κάτι το οποίο, αφού μπορεί να την υπερβαίνει, τη μετατρέπει δυναμικά σε περιεχόμενό του, αναδεικνύοντας τον εαυτό του σε καθολικότητα. Δεν είναι άτομο αλλά «**πρόσωπο**», άτομο και ενέργεια, «σώματιο» και «κύμα». **Ουδέν ενικότερον του προσώπου**, γράφει ο Λεόντιος Βυζάντιος, **αλλά και ουδέν καθολικότερον**².

Ο «κβαντικός» αυτός ορισμός του υποκειμένου επεκτείνεται και στα συλλογικά υποκείμενα που τα πρόσωπα συγκροτούν. Το συλλογικό ενσαρκώνει την «ουσία» των μελών του και, καθώς αυτή είναι εκστατική, λειτουργεί σαν **πραγματική υπόσταση**. Είναι πηγή δημιουργικής ενέργειας. [Τούτο το παράδοξο αποτελεί φυσικά ειδική πηγή φετιχισμού του συλλογικού και αλλοτρίωσης του ατομικού. Το συλλογικό ειδωλοποιείται, καθώς τα μέλη του το «θεοποιούν» και εκλαμβάνουν το δικό του «πρόσωπο» — δηλαδή το πρόσωπο των «επικεφαλής» τους — για δικό τους³].

Πριν λοιπόν από κάθε ορισμό «ουσίας», το έθνος είναι **συλλογικό υποκείμενο**. Ως υποκείμενο τοποθετείται κατά τρόπο διακεκριμένο, τόσο έναντι της κοινής εθνικής ουσίας, όσο και έναντι των ενεργειών που τη συγκροτούν. Ως «πηγή» της εθνικής ενέργειας, εκστατική και ετεροποιός, είναι κατηγορία **υπερβατική**, δηλαδή δεν μπορεί να υπαχθεί σε λογικό ορισμό. Όπως ακριβώς τα πρόσωπα που το συγκροτούν, είναι ενικότητα και καθολικότητα συγχρόνως — κάτι που «υπερβαίνει» τη λογική, την ασυμβίβαστη με αντιφατικούς ορισμούς. Όπως εκείνα, είναι ύπαρξη έγχρονη (έχουσα αρχή στον χρόνο). Υπερβαίνει όμως τη χρονικότητα: «Χρονολογούνται» μόνον οι

ενέργειες του έθνους και η πολιτισμική ουσία που διαμορφώνεται από τις εθνικές ενέργειες. Όχι η «πηγή» της ενέργειας. [Παράδοξως, το «παρελθόν» και το «μέλλον» υφίστανται πραγματικά μέσα στο **παρόν** του υπαρξιακού (ατομικού) και του ιστορικού (συλλογικού) χρόνου και το διαμορφώνουν. Σε αντίθεση με τον αντικειμενοποιημένο κοσμικό χρόνο, ο δημιουργικός (υπαρξιακός-ιστορικός) χρόνος είναι αδιάστατος⁴].

Για να είμαστε επομένως ακριβείς, πρέπει να αντιδιαστέλλουμε τις ενέργειες και την ουσία από την υπόσταση. Στο ατομικό υποκείμενο τούτο επιτυγχάνεται με τη διαστολή προσώπου, ουσίας και προσωπικότητας. (Η προσωπικότητα είναι συμβολή προσωπικής και κοινωνικής ενέργειας, η απεικόνιση του προσώπου στο πεδίο του Κοινού Λόγου). Αν το έθνος θεωρηθεί ως υπόσταση, τότε μπορούμε να μιλάμε για **εθνική «προσωπικότητα**», εννοώντας το ιδιαίτερο πολιτισμικό σώμα που οι εθνικές ενέργειες συγκροτούν σε κάθε εποχή. Η αντιδιαστολή του έθνους, ως «υποκειμένου», από την «προσωπικότητά» του, καθιστά εντελώς φανερό ότι η εθνική ετερότητα για την οποία μιλάμε, και η συνδεδεμένη μαζί της ουσία του έθνους, αναφέρονται στην «προσωπικότητα» και όχι στην «υπόσταση». Αποσαφηνίζεται συνεπώς το περίπλοκο πρόβλημα του ορισμού του έθνους. Το έθνος ως συλλογικό υποκείμενο δεν επιδέχεται ορισμό (όπως και το πρόσωπο). Ως πολιτισμική ουσία είναι, ωστόσο, επιδεκτικό ορισμού, με τη μόνη (αλλά ουσιαστική) επιφύλαξη ότι ο ορισμός θα πρέπει να παραμένει μόνιμως **ανοιχτός**, αφού η πηγή της εθνικής ενέργειας υπάρχει ως εκστατικότητα, ως ετεροποιός. Κι αυτή η επιφύλαξη είναι που μας προσανατολίζει να αναζητήσουμε την ουσία του έθνους όχι σε κάποια «σύνολα χαρακτηριστικών», αλλά στον **τρόπο που κάθε κοινωνία διαχειρίζεται την ίδια της την εκστατικότητα**.

Το έθνος και οι παραδόσεις

Η κοινωνία διαχειρίζεται την εκστατικότητα της μέσω των **παραδόσεων**. Φορείς των προτύπων και των «δρόμων» υποκειμενοποίησης είναι οι παραδόσεις (θρησκευτικές, καλλιτεχνικές, πολιτικές, παραγωγικές κ.λπ.), οπότε η εθνική προσωπικότητα αναγνωρίζεται ως **σχηματισμός παραδόσεων**.

Χρησιμοποιήσαμε σε άλλες μελέτες⁵ τον όρο **εθνικός σχηματισμός**, με την έννοια της ιστορικής δομής παραδόσεων, και τον προτείναμε σαν μοντέλο. Στο μοντέλο αυτό δομικές έννοιες είναι: η **κεντρική παράδοση**, οι **περιφερειακές παραδόσεις** και η **ηγετική παράδοση**, που κατευθύνει την εθνική παιδεία (και η οποία μπορεί να είναι είτε η κεντρική είτε κάποια περιφερειακή). Το μοντέλο είναι πλουραλιστικό, καθώς η εθνική προσωπικότητα δεν ταυτίζεται με μία μόνο παράδοση. Είναι και αναφορικό, όχι μόνο γιατί το έθνος είναι «έτερον», έναντι του άλλου έθνους, αλλά και γιατί μπορεί να έχει με τα άλλα έθνη **κοινές παραδόσεις**. Η αναφορικότητα αναδεικνύει την ύπαρξη οικουμενικού Κοινού Λόγου και δεν νομιμοποιεί την σχετικιστική (κοσμοπολιτική)⁶ και την ατομιστική (ρατσιστική, σωβινιστική κ.λπ.)⁷ θεώρηση του έθνους. Ανάγοντας την εθνική ετερότητα σε διαφορά παραδόσεων και σε διαφορά σχέσης μεταξύ παραδόσεων, το προτεινόμενο μοντέλο, μπορεί, κατ' αρχήν, να καλύψει όλη την ποικιλία των εθνοτήτων.

Το απλό αυτό μοντέλο αποτελεί και την πρότασή μας στο πρόβλημα του ορισμού του έθνους. Βεβαίως, όπως και κάθε μοντέλο, δεν εξαντλεί την πραγματικότητα και επιδέχεται αναθεώρηση. Η αξία του (αν έχει κάποια αξία) είναι σχετική και έγκειται στο αν «δουλεύει» καλύτερα από τα παραδοσιακά μοντέλα —πράγμα που ισχυριζόμαστε (επιζητώντας μια σε βάθος συζήτηση). «Οι επιστήμες», λέει ο Φον Νόϊμαν, «δεν προσπαθούν να εξηγούν, κυρίως φτιάχνουν μοντέλα. «Μοντέλο» είναι μια μαθηματική κατασκευή, η οποία, με την προσθήκη ορισμένων φραστικών ερμηνειών περιγράφει τα παρατηρούμενα φαινόμενα. Η δικαίωση μιας τέτοιας μαθηματικής κατασκευής είναι, αποκλειστικά και κυριολεκτικά, ότι περιμένουμε να δουλέψει»⁸.

Αν η ανάλυσή μας είναι σωστή, πρέπει να δεχθούμε ότι το εθνικό φαινόμενο δεν είναι απλώς ιστορικό. Καθώς συνδέεται με τον εκστατικό χαρακτήρα της ανθρώπινης φύσης και κρύβει μίαν οργανική σχέση ανάμεσα στην ατομική και στην εθνική προσωπικότητα, αναδεικνύεται σε υπερϊστορικό, δηλαδή **οντολογικό**. Αποκαλύπτεται έτσι πόσο λίγο μπόρεσαν να το προσεγγίσουν όσοι κατά καιρούς έσπευσαν να το χαρακτηρίσουν σαν παθολογία ανήκουσα στην «προϊστορία» της ανθρωπότητας.

Η έννοια του «εθνισμού»

Ο ορισμός της εθνικής προσωπικότητας ως σχηματισμού παραδόσεων είναι κατ' αρχήν βολικός, αλλά δεν έχει θεωρητική αυστηρότητα. Η εμπειρική έννοια «παράδοση» είναι πολυσήμαντη και ασαφής, ενώ το ζητούμενο είναι ένα σαφές θεωρητικό μοντέλο.

Αν στον πυρήνα της εθνοποιητικής διαδικασίας βρίσκεται η κοινωνική διαδικασία που μεταβάλλει τα άτομα σε υποκείμενα, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια «επιστημονικότερη» εννοιολογική επεξεργασία, βασισμένη ακριβώς στην **υποκειμενοποίηση**. Η υποκειμενοποίηση είναι τελολογική εξελικτική διαδικασία, με «στροφές και πισωγυρίσματα», και κινεί-

Λεπτομέρεια από έργο του Θεόφιλου.

ται μεταξύ ενός αρνητικού και ενός θετικού «πόλου» που προσδιορίζονται από πρότυπα, πρότυπα ευτελή από τη μια και υψηλά από την άλλη. Μπορούμε να ορίσουμε μια απλή θεωρητική ολότητα με τα εξής συστατικά στοιχεία: την έννοια του «τύπου υπανάπτυξης» του υποκειμένου, την έννοια του «δρόμου υποκειμενοποίησης» και την έννοια του «πρότυπου υποκειμένου»: κι αυτή την ολότητα να την ονομάσουμε **«εθνισμό»**. Αν πάρουμε τις διάφορες εκδοχές αυτής της ολότητας θα έχουμε αμέσως μια θεωρητική τυπολογία «εθνισμών».

Για να φτιάξουμε μια πιο σύνθετη ολότητα, ικανή να «καταχωρίζει σε τύπους» τις πραγματικές εθνικές ολότητες, μας χρειάζεται μια έννοια «συνάρθρωσης» των εθνισμών. Για το σκοπό αυτό μπορούμε να εισαγάγουμε τις έννοιες **«κεντρικός εθνισμός»** και **«περιφερειακός εθνισμός»**. Ο κεντρικός εθνισμός αντιπροσωπεύει τον πιο διαδομένο στον πληθυσμό τύπο εθνισμού, αυτόν που κατά κύριο λόγο καθορίζει την υποκειμενοποίηση και αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία συγκροτείται η εθνική προσωπικότητα. Οι περιφερειακοί εθνισμοί αντιπροσωπεύουν τύπους εθνισμού που η λειτουργία τους μέσα στον εθνικό πληθυσμό είναι δευτερεύουσα. Τέλος, μπορούμε να εισαγάγουμε την έννοια του **«ηγετικού εθνισμού»** για να επισημάνουμε τον εθνισμό που κατά κύριο λόγο προωθείται και καλλιεργείται από τη διάνοηση του έθνους (από την ειδική εκείνη κοινωνική κατηγορία που επεξεργάζεται και συστηματοποιεί τα κοινωνικά πρότυπα και παίζει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των προσανατολισμών και του χαρακτήρα της εθνικής παιδείας). Τη θέση του ηγετικού εθνισμού μπορεί να την κατέχει ο κεντρικός εθνισμός αλλά και οποιοσδήποτε περιφερειακός εθνισμός. Η συνάρθρωση των εθνισμών με βάση τις τρεις αυτές έννοιες οδηγεί σε μια πιο σύνθετη θεωρητική ολότητα: τον **«εθνικό σχηματισμό»**.

Η έννοια του «εθνικού σχηματισμού»

Είναι τώρα φανερό ότι μπορούμε να ορίσουμε διάφορους τύπους εθνικών σχηματισμών, ανάλογους με τον ειδικό χαρακτήρα της συνάρθρωσης των συστατικών εθνισμών τους. Μπορούμε μ' άλλα λόγια να απεικονίσουμε την ιστορική πραγματικότητα των εθνών στη θεωρητική πραγματικότητα των «εθνικών σχηματισμών». Επειδή δε οι διαχωρισμοί έχουν κοινή οντολογική βάση (υποκειμενοποίηση), οι εθνικοί σχηματισμοί συγκροτούν μια ευρύτερη ολότητα που μπορεί να στηρίξει διεθνή προβληματική και έτσι να απεικονίσει αυτό που λέμε «δι-εθνή κοινότητα».

Τα συστατικά στοιχεία του εθνικού σχηματισμού μπορούν θαυμάσια να είναι όλες οι εκδοχές εθνισμού. Δεν υπάρχει κανείς λόγος που να επιβάλει τον περιορισμό τους σε έναν καθορισμένο αριθμό. Ο ειδικός χαρακτήρας του εθνικού σχηματισμού δεν συνδέεται με τον αριθμό των συστατικών εθνισμών του, αλλά με τον τρόπο της συνάρθρωσής τους και τον ειδικό χαρακτήρα του καθενός. Για την παραδοχή της εσωτερικής πολλαπλότητας των εθνισμών υπάρχει εμφανής θεωρητικός λόγος (η δυναμική πολλαπλότητα των δρόμων υποκειμενοποίησης των ατόμων και των ομάδων είναι καθολικό φαινόμενο με οντολογικές ρίζες). Η έννοια τέλος του «κεντρικού» και του «ηγετικού» εθνισμού επιλύει τα προβλήματα αλληλοδιείσδυσης και μετασχηματισμού των εθνών, καθώς και τα προβλήματα σχέσεων κυριαρχίας μεταξύ τους. Ο κεντρικός εθνισμός ενός εθνικού σχηματισμού μπορεί να είναι περιφερειακός εθνισμός ενός άλλου εθνικού σχηματισμού. Μπορεί να είναι επιπλέον και ηγετικός εθνισμός.

Ως κυριαρχία του εθνικού σχηματισμού Α στον εθνικό σχηματισμό Β καλούμε εκείνο τον τύπο σχέσεων μεταξύ των Α και Β, κατά τον οποίο ο κεντρικός εθνισμός του Α είναι ηγετικός εθνισμός και των δύο. Η κυριαρχία είναι κατάσταση αλλοτρίωσης, γιατί εισάγει πρότυπα και δρόμους που δεν συμβιβάζονται με τη δεδομένη στο λαϊκό σώμα και ιστορικά διαμορφωμένη τυπολογία προτύπων και δρόμων, με αποτέλεσμα τη σύγχυση, την εξασθένηση των εθνικών προτύπων και το μαζικό μπλοκάρισμα των δρόμων υποκειμενοποίησης. Τα οριακά ενδεχόμενα της κυριαρχίας είναι είτε τα **εθνικά κινήματα** που αποκαθιστούν την εθνική αυτεξουσιότητα, είτε η καταστροφή του εθνικού πολιτισμού και η **αφομοίωση** του έθνους (στην περίπτωση που ο κυρίαρχος εθνισμός καταλάβει τη θέση του κεντρικού).

Ως «κανονική» κατάσταση μπορούμε να θεωρήσουμε τη σύμπτωση του ηγετικού εθνισμού με τον κεντρικό εθνισμό, δηλαδή εκείνη τη σχέση όπου ο ηγετικός εθνισμός «τελειοποιεί» και «ολοκληρώνει» τον κεντρικό εθνισμό, ευρισκόμενος σε γόνιμη ανατροφοδοσία μαζί του. (Πρόκειται για την υγιά — «διαλεκτική» — εκδοχή της σχέσης μεταξύ «λογίου» και «δημώδους» πόλου της συγκεκριμένης παράδοσης).

Οι σχέσεις μεταξύ ελεύθερων (αυτεξούσιων) εθνικών σχηματισμών είναι το αντίθετο της κυριαρχίας: σχέσεις **αλληλοπεριχώρησης**. Βάση αυτών των σχέσεων είναι η πολικότητα, που εμπεριέχει την αρχή ότι ο κεντρικός εθνισμός του ενός είναι περιφερειακός εθνισμός του άλλου και, ως ζητούμενο, την αμοιβαία υποκειμενοποιητική ανταλλαγή ύλης, ενέργειας και νοήματος.

Υπάρχει και το ενδεχόμενο να γεννηθεί ξαφνικά ένας νέος εθνισμός (νέα πρότυπα, νέοι δρόμοι υποκειμενοποίησης), να καταστεί ηγετικός σε έναν εθνικό σχηματισμό και σιγά σιγά να περιφερειοποιήσει τον ως τότε κεντρικό εθνισμό, μπαίνοντας στη θέση του. Στην περίπτωση αυτή ο κορμός του έθνους

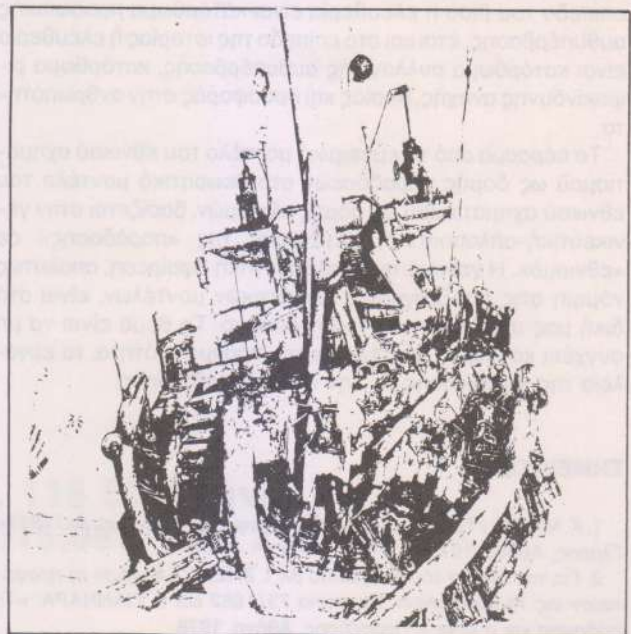
αλλάζει πολιτιστικό δρόμο. Έχουμε έτσι **πολιτιστική επανάσταση** και πέρασμα σε νέο πολιτισμό. Το **βάπτισμα** του ελληνισμού, δηλαδή ο μετασχηματισμός του αρχαιοελληνικού έθνους σε ορθόδοξο χριστιανικό, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Πλήρες ιστορικό υπόδειγμα σχέσεων κυριαρχίας μεταξύ των εθνών είναι ο σύγχρονος **ιμπεριαλισμός**. Η αρχή του ιμπεριαλισμού υπήρξε στην ιστορία ο κύριος τύπος ενότητας των εθνών. Έχουμε ωστόσο και περιπτώσεις σχέσεων αλληλοπεριχώρησης, όπως στην περίπτωση του ελληνικού και του ρωσικού εθνικού σχηματισμού στα χρόνια της ρωμικής κοινοπολιτείας⁹. Η αρχή της ομοσπονδίας έχει προβληθεί στην εποχή μας, χωρίς μεγάλη επιτυχία, σαν ο εναλλακτικός στον ιμπεριαλισμό τύπος ενότητας των εθνών¹⁰.

Η σημασία του εσωτερικού πλουραλισμού

Οι σχέσεις ανάμεσα στους εθνικούς σχηματισμούς είναι η εξωτερική όψη των σχέσεων ανάμεσα στους συστατικούς τους εθνισμούς. Ανάμεσα στους εσωτερικούς εθνισμούς μπορούν να υπάρχουν σχέσεις ελεύθερες, όπου *«ανθίζουν εκατό λουλούδια και συναγωνίζονται εκατό σχολές»* δηλαδή σχέσεις γόνιμης αλληλεπίδρασης-ανατροφοδοσίας. Μπορούν επίσης να υπάρχουν μεταξύ τους σχέσεις γκετοποίησης, καταπίεσης και αφομοίωσης. Ο ηγετικός εθνισμός μπορεί να είναι πλουραλιστικός προς τα μέσα και οικουμενικός προς τα έξω, ή το αντίθετο: μονιστικός και φυλετικός προς τα μέσα και προς τα έξω. Πάντως δεν μπορεί να είναι διαφορετικός προς τα έξω και διαφορετικός προς τα μέσα. Το κριτήριο για τη διαπίστωση του πλουραλιστικού και οικουμενικού χαρακτήρα ενός ηγετικού εθνισμού είναι αν επιτρέπει στους εθνισμούς, που συνιστούν τον εθνικό σχηματισμό, να **εκπροσωπούνται στα κέντρα παιδείας και στα κέντρα εξουσίας**.

Η πρόταση του Feyerabend¹¹ για την ελευθερία των παραδόσεων να συμμετέχουν εξ ίσου στα κέντρα παιδείας και εξουσίας συμπίπτει με τις παρατηρήσεις μας, αν και τοποθετείται σε άλλο εννοιολογικό πλαίσιο. Η πρότασή του βασίζεται σ' αυτό που αποκαλεί *«δημοκρατικό σχετικισμό»*: ότι όλες οι

παραδόσεις είναι εξ ίσου χρήσιμες και ότι πραγματικά ελεύθερη δεν είναι η κοινωνία που σέβεται τα ατομικά δικαιώματα, αλλά η κοινωνία που εγγυάται την ισοτιμία των παραδόσεων. Χωρίς ισοτιμία των παραδόσεων η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων είναι πλασματική, γιατί δεν καλύπτει όσους δεν ανήκουν στην ηγετική παράδοση.

Η θέση αυτή είναι πρωτοφανής για τον δυτικό πολιτισμό, που αναγνωρίζει μόνον άτομα και όχι παραδόσεις. Της έχουν όμως προσάψει ένα αδύνατο σημείο: Ότι, θεωρώντας την αλήθεια εσωτερική υπόθεση κάθε παράδοσης, δεν επιτρέπει την επικοινωνία τους (ότι δεν επιτρέπει να υπάρξει «κοινός παρονομαστής», ικανός π.χ. να αποτελέσει τη βάση μιας «δικαιοσύνης» σε περίπτωση συγκρούσεων μεταξύ παραδόσεων, ούτε μηχανισμοί εγγυήσεων που να εξασφαλίζουν την ισοτιμία τους). Πρόκειται όμως για παρανόηση που βασίζεται στο γεγονός ότι αντιλαμβάνονται τις παραδόσεις σαν άσχετες μεταξύ τους οντότητες και όχι σαν **αναφορικότητες**. Βλέπουν μόνο τον Κοινό Λόγο στο εσωτερικό της κάθε παράδοσης και χάνουν από τα μάτια τους τον εθνικό και τον οικουμενικό Κοινό Λόγο που αρθρώνουν οι παραδόσεις στην ολότητά τους. Δεν βλέπουν π.χ. ότι στο επίπεδο της κοινωνικής οντολογίας ο Λόγος υπερβαίνει τον ιστορικό σχετικισμό των παραδόσεων: Οι κατευθύνσεις Α και Β στην ατομική και τη συλλογική υποκειμενοποίηση (κυριαρχία και ελευθερία, μονισμός και πλουραλισμός) υπάρχουν σε κάθε παράδοση και το θέμα είναι να βλέπει κανείς ποια από τις δύο είναι η ηγεμονεύουσα. Το υποκείμενο μιλάει πάντα με τους όρους κάποιας ή κάποιων παραδόσεων, αλλά υποστατικά δεν ανάγεται στις παραδόσεις και μπορεί να τις υπερβεί. Η μη αναγωγιμότητα του υποκειμένου, που αποτελεί και τη βάση της αναφορικότητας των παραδόσεων, λύνει τα θεωρητικά προβλήματα που δημιουργεί η παραδοχή του σχετικισμού τους¹².

Η ελευθερία των παραδόσεων στα πλαίσια ενός έθνους εξαρτάται λοιπόν: **α)** από το συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα τους (που διαμορφώνεται προφανώς με πνευματικά και λαϊκά κινήματα) και **β)** από το ήθος της ηγετικής παράδοσης (μονιστικό ή πλουραλιστικό, φυλετικό ή οικουμενικό). Συνεπώς ένα σύστημα εγγυήσεων για την ισότιμη ανάπτυξη των παραδόσεων θα στηριζόταν σ' αυτούς τους δύο παράγοντες. Ο δεύτερος συντελεστής έχει μian ιδιαίτερη σημασία, γιατί όπως στο επίπεδο του βίου η ελευθερία είναι κατόρθωμα προσωπικής αυθυπέμβασης, έτσι και στο επίπεδο της ιστορίας η ελευθερία είναι κατόρθωμα συλλογικής αυθυπέμβασης, κατόρθωμα ριψοκίνδυνης ανοχής, θυσίας και προσφοράς στην ανθρωπότητα.

Το πέρασμα από το εμπειρικό μοντέλο του εθνικού σχηματισμού ως δομής παραδόσεων στο θεωρητικό μοντέλο του εθνικού σχηματισμού ως δομής εθνισμών, βασίζεται στην γενικευτική-απλοποιητική μετατροπή της «παραδόσης» σε «εθνισμό». Η γενικευτική απλοποιητική αφαίρεση, απολύτως νόμιμη στις επεξεργασίες θεωρητικών μοντέλων, είναι στη δική μας περίπτωση και το ζητούμενο. Το θέμα είναι να μη συγχέει κανείς τα μοντέλα με την πραγματικότητα, τα εργαλεία της κατανόησης με την ίδια την κατανόηση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κ. ΜΑΡΞ: «Τα οικονομικά και φιλοσοφικά χειρόγραφα του 1844». Γλάρος, Αθήνα, 1975.
2. Για την έννοια του προσώπου βλ. Ι. ΖΗΖΙΟΥΛΑ: «Από το πρόσωπείον εις το πρόσωπον». Εποπτεία 73/1982 και Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ: «Το πρόσωπο και ο έρως». Παπαζήσης, Αθήνα, 1976.

3. Πρβλ. Θ. ΖΙΑΚΑ: «Η απορία της πολιτικής». Ελλοπία τ. 3.

Για να φανεί η ανθρωπολογική ρίζα της «ταύτισης» του ατομικού υποκειμένου με το συλλογικό πρόσωπο (τον «υποκειμενοποιούντα» φορέα του Κοινού Λόγου), χρειάζεται μια κατάδυση στα «πολύ βαθιά» της κοινωνικής οντολογίας, πράγμα για το οποίο οι στήλες ενός περιοδικού δεν αποτελούν προφανώς την καταλληλότερη «εξέδρα». (Έχω ερευνήσει κάπως το θέμα σε ένα δοκίμιο «κοινωνικής οντολογίας» με τίτλο: «Η έκλειψη του Υποκειμένου», που ελπίζω να εκδοθεί).

4. Την «υπεριστορική» διάσταση του έθνους τη θίγει ο ακαδημαϊκός ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΚΕΣΣΙΔΗΣ με παραδείγματα από τον ελληνισμό της τώως ΕΣΣΔ στο άρθρο: «Σχετικά με το πρόβλημα του ορισμού του έθνους». Ελλοπία τ. 3.

5. Στα: «Εθνισμός και αριστερά» σ. 217 και κάτω (Πελεκάνος, Αθήνα, 1990) και «Παιδεία και εθνισμός», (Ελλοπία, τ. 2.)

6. Για μια πρώτη διπλή προσέγγιση, από τη σκοπιά του έθνους και από τη σκοπιά της τάξης, στο φαινόμενο του κοσμοπολιτισμού, βλ. «Εθνισμός και αριστερά» σ. 224.

7. Πρβλ. άρθρο: «Εθνισμός και ρατσισμός», Ελλοπία τ. 1, και II μέρος του παρόντος.

8. JAMES GLEICK: «Χάος. Μια νέα επιστήμη», σ. 374. Κάτοπτρο, Αθήνα, 1990.

9. Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΕΓΕΡΝΤΟΦ: «Βυζάντιο και Ρωσία. Μελέτη των βυζαντινο-ρωσικών σχέσεων κατά το 14ο αιώνα». Δόμος, Αθήνα, 1988.

10. Η ομοσπονδιακή αρχή, η βασισμένη στην αυτεξουσιότητα των συμβαλλομένων, κατάγεται από την ελληνική αρχαιότητα. Τότε όμως δεν αφορούσε διαφορετικά έθνη αλλά το ίδιο πολυκρατικό έθνος. Είναι ενωτική μορφή διακρατική αλλά όχι διεθνική. Ισχύει για έθνος κοινοτήτων και όχι για κοινότητα εθνών. Η εφαρμογή της στην εποχή μας διέπεται από τη σύγχυση του έθνους με το κράτος.

11. PAUL FEYERABEND: «Γνώση για ελεύθερους ανθρώπους». Σύγχρονα θέματα, Θεσσαλονίκη, 1986.

12. Η θεώρηση των παραδόσεων έξω από τις σχέσεις τους, σαν να ήταν αυτονομημένες οντότητες, και η συνακόλουθη άρνηση της ελεύθερης αλληλεπίδρασής τους σε έναν ανοιχτό πολιτιστικό κόσμο, αποτελεί σήμερα τη βάση μιας ειδικής εκδοχής **πολιτιστικού ρατσισμού**. Ο σημερινός μάλιστα ρατσισμός βασίζεται λιγότερο στον παραδοσιακό φυλετισμό και περισσότερο στην «υπεράσπιση» ενός **στατικού** πολιτιστικού διαφορισμού («διαφοριστικός ρατσισμός») (Πρβλ. ΕΤΙΕΝ ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ — ΙΜΜΑΝΟΥΕΛ ΒΑΛΕΡΣΤΑΪΝ: «Φυλή-Έθνος-Τάξη». Ο Πολίτης, Αθήνα, 1991).

ΤΟΥΜΑΣΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ Ε.Π.Ε.

**Αυτομέδοντος 3, 116 35 Αθήνα
Τηλ.: 7015.656 Fax.: 7015.086 ΤΙχ.: 210780**

Περιεχόμενα

- 1 Εισαγωγικό Σημείωμα *Βλάσης Αγτζίδης*
3 Καφενείο «Η ωραία Ελλοπία»
- ΚΥΠΡΟΣ**
6 Η άλλη Κύπρος απαντά στις διαπραγματεύσεις *Δημήτρης Καλουδιώτης*
8 Ο Σεβασμός της χριστιανικής πίστης από τους λινοβαμβάκους κατοίκους της Κύπρου *Κωστής Κοκκινόφτας*
- ΒΑΛΚΑΝΙΑ**
12 Σκόπια: προς ένα νέο εθνικό αδιέξοδο; *Δημήτρης Καλουδιώτης*
14 Υπάρχει χώρος για μια πολιτική ειρήνης και συνεργασίας στις χώρες του υπαρκτού εθνικισμού; *Τάσος Φιλανιώτης*
18 Η γένεση του μακεδονικού ζητήματος, ο Μακεδονικός Αγώνας και η διεθνής διπλωματία *Ευστάθιος Φακιολάς*
22 Για ένα συνέδριο Βλάχων
- ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ**
24 Εμείς και το Μάαστριχτ *Θεόδωρος Ζιάκας*
28 Η δική μας Ευρώπη *Γιώργος Καραμπελιάς*
32 Η Ελλάδα στην ΕΟΚ: σχέδιο μερικού απολογισμού *Θέμος Στοφορόπουλος*
- ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ**
36 Κοσσυφοπέδιο και Βόρεια Ήπειρος: παράλληλες πορείες *Γιώργος Παπαγιαννόπουλος*
- ΘΡΑΚΗ**
38 Η Θράκη σήμερα *Φάνης Μαλκίδης*
- 70 ΧΡΟΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑ**
39 Συνοπτική Ιστορία του μικρασιατικού και θρακικού Ελληνισμού *Βασίλειος Αναστασιάδης*
44 Με αφορμή την καταστροφή της Σμύρνης *Νάνσυ Χόρτον*
48 Το αρχείο προφορικής παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών *Γιώργος Γιαννακόπουλος*
52 Οι αφίσσες της μνήμης, της οργής και της διεκδίκησης *Βλάσης Αγτζίδης*
54 Η ειρηνική παλιννόστηση του ελληνισμού στη Μικρασία *Βάσος Καπάνταης*
- ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑ**
58 Εναλλακτικές επιλογές και διλήμματα της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής *Παναγιώτης Ήφαιστος*
- ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ**
60 Έκθεση επιτροπής για τα επείγοντα προβλήματα του ελληνισμού στην πρώην ΕΣΣΔ.
- ΚΟΥΡΔΙΚΟ**
62 Γενοκτονία στη «Νοτιοανατολική Τουρκία» *Μιχαήλ Δανίκας*
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
64 Από την Ανατολή στη Δύση: η παράδοση ελληνικών κειμένων από αραβικές μεταφράσεις *Χρήστος Λιάζος*
- ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ**
69 Το πρόβλημα του έθνους: μια απόπειρα πλουραλιστικού ορισμού. Μέρος Γ'. Η εθνική προσωπικότητα ως σχηματισμός παραδόσεων *Θεόδωρος Ζιάκας*